

אספקלריא

אספקלריא לפרשת תולדות תשפ"א
פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף

חינוך

תורות

פולמוס

אספקלריא לדף היומי

סיפור

ניתן להגיש תגובות לכל המאמרים, בכתובת המערכת:

9797@okmail.co.il

המערכת אינה אחראית לתוכן המאמרים וסגנונם

אסור להדפיס את החיבור או חלקו למטרת מסחר בלא רשות מפורשת בכתב מהמו"ל (ישראל אברהם קלאר)

אספקלריא לפרשת תולדות תשפ"א..... ח

ח אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר ח
כי אם בתורת ה' חפצו" – מדוע נאמר "חפצו" כלפי ה'רצון' ללמוד?..... ח

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים..... י
"ויתן לך האלוקים" – ישראל זוכין רק על פי דין לעומת אומות העולם
שזוכים גם שלא ע"פ דין מכח השרים!..... י

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' וש"א"ס, ירושלים טז
וישקף אבימלך..... טז

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי יט
'שיבה טובה' של אברהם אבינו..... יט

בואי שבת / הרב חיים שולביץ כג
סעודות שבת כנגד האבות..... כג

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים..... לב
שם ועבר - ולא אברהם ויצחק?..... לב

הכי איתמר / הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר לד
גדר "מצוה" ומצות אמונה..... לד

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף וש"א"ס, בני ברק לז
להכנס לסכנה בשביל פרנסה..... לז

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י' מב פניני עיון בפרשת השבוע..... מב

התבוננות / הרב משה יהודה וייסמן, מח"ס 'תבואות ים' עמ"ס ערכין מו
התהום שבין "אוהל" "שדה" ואיך זה נוגע לנו..... מו

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות וש"א"ס, דומ"צ באשדוד..... מט
לברוח מן המחלוקת..... מט

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב..... נו

ביאור השערי אורה והבית הלוי בסוד ברכותיו של יצחק..... נו

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס..... ס

מה הפירוש הנכון של המילה עייף?..... ס

חיים של שלום / ה"ה חיים מלין, מח"ס 'שלמי חיים', מודיעין עילית..... סד

בענין לקיחת בגדי עשו – שואל שלא מדעת..... סד

חמדת משה / הרב משה שמואל דיין, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק..... עג

בענין אם מותר להזיז מחוגי השעון כדי שיספיקו לקרוא ק"ש בזמנה..... עג

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים..... עז

המלחמת העולמית של יעקב וצאצאיו כנגד עשיו וזרעו..... עז

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'..... פב

יעקב זכה לברכות ע"י מסירות נפש לקיים מצוות כיבוד אם..... פב

חדש כסלו משפיע חיזוק וגודר גדר וחומה סביב..... פד

כיום יאיר / הרב נח גדליה קוצקוב..... צ

הלעיטני נא... סיפורו של הזית הבודד..... צ

לדעת – אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל..... צה

הרומאים – מבני יפת או מזרע עשו?..... צה

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים בשכונת פסגת זאב..... ק

בארות אברהם ויצחק..... ק

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)..... קד

האיך יכולים לזכות לריח גן עדן מכח "קוביד"?..... קד

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס וביום השבת והשולחן כהלכתו והמועדים כהלכתם, רב קהילות בני הישיבות וביהכנ"ס היכל יוסף שלו' רמת בית שמש ג..... קח

ברכה על ויטמינים וברכה למי שאין חוש טעם..... קח

דחיית חתונה..... קי

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר
מכון 'למעשה' אשדוד..... קיב
למה סיבב הקדוש ברוך הוא שיעקב אבינו לקבל את הברכות דרך רמאות
קיב.....

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'
קב.....
הקול קול יעקב.....

מאחורי הפרשה / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל,
ומח"ס 'תינוק שנשבר', קרית ספר..... קכד
נערים מתמודדים – בראי הפרשה.....

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי
אהרן'..... קכז
בענין מכירת הבכורה ליעקב.....
שו"ת בדיני ממונות עקב נגיף הקורונה.....

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות
"אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד..... קלב
לצער הזולת ככבשן האש.....

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד..... קלט
בענין מהותו של תפילה הוא בטחון בהשי"ת.....

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס
יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'..... קמד
להתפלל בעיניים סגורות נגד תמונה של אדם.....

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה
בהתיישבות'..... קמו
מצוות הארץ בפרשת תולדות.....

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית. קנ
מלחמת הדעת.....

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח
החדשות', מודיעין עילית..... קנז
ענין זריעת יצחק אבינו אחרי עשירותו המופלגת.....

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן
הגר"ש רוזובסקי זצ"ל..... קנח
ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים..... קנח

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן
כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק..... קנט
"ואהבת לרעך כמוך – הקשר הנצחי של היהודי"..... קנט

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק..... קסב
בטעם שלא מל יצחק את עשיו..... קסב

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל'
ו'שמעתתא דספיקות'..... קסה
בענין החובה להתחסן מפני הקורונה ושאר מחלות..... קסה
פנינים..... קסח

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי..... קעד
להיות עצמאי ולא חקיין..... קעד

צהר לפרשה / הרב אליהו גדלביץ'..... קעו
בין עין רועה – לעין רואה..... קעו

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט
מישראל', מנצ'סטר..... קפא
איך שייך שיצחק אבינו לא הכיר רשעת עשו הרשע?..... קפא

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל
על הש"ס, אלעד..... קפד
עומק התפילה הוא לתת ולא לקבל..... קפד

שש משזר - חיבור ענייני הפרשה יחדיו / הרב שמואל שלום דזאלאשינסקי, מח"ס
שש משזר עה"ת, חיפה..... קפט
הנהגת יצחק ומידת גבורתו..... קפט

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה..... קצד
ברכת 'ברוך שפטרני' בבת..... קצד

תובנות / הרב נחמן דרקסלר..... קצו
זכות אבות לבנים תזכור..... קצו

תשואות חן / הרב חן פדלון, מח"ס 'קדושים תהיו', בני ברק..... קצח
כמה ענינים בתלמוד תורה וחדושים ובאורים על הפרשה..... קצח

פינת ההלכה מאת מרן הראשל"צ בעל ילקוט יוסף ... רז

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף.
נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי.....רז

[אלפוג'ל בשבת.....רז](#)
[ספנת הרפורמים – דברים נוקבים מאת הגאון רבי יוסף אפרתי שליט"א....רי](#)

חינוך.....ריד

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ', מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי
ריד.....
["מצב הרוח".....ריד](#)

חידות.....רטז

חידות – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס
לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ.....רטז
[שאלות בפרשת תולדות.....רטז](#)
[חידותא דאפטרותא תולדות \(מלאכי א-ב\).....רטז](#)
[תשובות לחידותא חיי שרה.....רטז](#)
[חידותא דאפטרותא חיי שרה \(מלכים-א א\).....ריח](#)

כתב חידה / הרב אשר קופולוביץ'.....ריט
[כתב חידה לפרשת תולדות.....ריט](#)
[פיתרון כתב החידה לפרשת חיי שרה: 'מערה'.....רכ](#)

פולמוס.....רכא

פולמוס / הרב יצחק מאיר גרוס מח"ס 'בנים למקום', ורבני ולומדי אספקלריא..רכא
[האם יש מעלה בתפילת ציבור של גויים על תפילות יחידים שלהם?....רכא](#)

אספקלריא לדף היומי.....רכח

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת עירובין.....רכח
[הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון - הארה בדף היומי עירובין צח, א - סתם](#)
[כתבי הקדש עיוני מעיין בהו.....רכח](#)
[הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים.....רכח](#)

סיפור..... רלה

”מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים
וינשטוק..... רלה

פרק מ”ד “פח יקוש”..... רלה

סיפור / נמסר ע”י הרב פנחס זרביב..... רמד

ויתר על העבודה כדי להשלים מנין – והרוויח אלפי ש”ח..... רמד

אשרי האיש – פנינים והארות מכל הדורות / ישראל אברהם קלאר

אשרי האיש גו'. רבי יודן אומר: המזמור הזה משובח מכל המזמורים (מד' שוח"ט)

"כי אם בתורת ה' חפצו" – מדוע נאמר "חפצו" כלפי ה'רצון' ללמוד?...

יש לעיין ולהתבונן, מדוע נאמר "כי אם בתורת ה' חפצו" – כלפי ה'רצון' ללמוד, הרי לכאורה הרצון הוא רק מכשיר ללימוד התורה בפועל?

בוודאי יש כאן רמיזה למעלה הגדולה של ה"רצון" בפני עצמו, ההכנה למצוה...

עכ"פ נראה כעת מה שפירשו בזה המלבי"ם ועמו סיעה גדולה של גדולי הדורות, וכן את מהלכו של החסיד יעבץ זי"ע.

המלבי"ם ומפרשים נוספים ביארו זאת:

תורת ה' הכוונה ל'עיון המושלם' שזו דרגה גבוהה, ובוזה די אם "חפצו" ומאוויו לכך ומשתדל להשיגו.

*

על זו הדרך כתב ב'תפלה למשה' (מהר"מ אלמושננו, מאמר ב, חלק ב' ו'הוא המבואר'), ומחלק שתורת ה' הוא החלק הרוחני-אלקי, שאינו מתאים לשכל אנוש, בזה די ב'חפצו', להשתוקק בתשוקה רבה להשיג, אבל אי אפשר להשיג, ו'תורתו' של האדם הוא חלק הנגלה, המתאים לשכל אנוש, ובוזה 'יהגה יומם ולילה'.

ופירש זאת ב'תפלה למשה' בשני אופנים:

א. כל התורה יש בה משמעות רוחנית אלוקית – 'תורת ה'', ויש בה משמעות נגלית – 'תורתו'.

ב. חלק מפסוקי התורה מיוחסים לה' – 'תורת ה'', כגון 'אנוכי ה' אלוקיך', וחלק לאדם – 'תורתו', כגון 'לא תרצח' [וחלק לה' ולאדם יחד].

*

והנה, זה לשון 'תפלה למשה' הנ"ל:

"אך בתורתו של האיש הנזכר, והוא החלק הנגלה המיוחד לו לאדם למה שהוא אדם, הנה בזה יהגה יומם ולילה".

ונראה שיתכן לפרש דבריו אלו בשני אופנים:

הא', 'תורתו' הכוונה לתורה הנגלית, שהיא המותאמת ל'אדם' בכללות, לשכל אנוש, והב', 'תורתו' הכוונה לתורה הנגלית של אדם זה דוקא, לפי תכונות נפשו.

ובמדרש שמואל (ר"ש די אוזידא, אבות א, טו) כתב בלשון 'שמעתי' את כלל דברי ר"מ אלמושננו הנ"ל, ופירש: ובתורתו – הנגלית הנוגעת לו למעשה, לכן נאמר תורתו, כלומר של האדם, וגם בידו להשיגה.

*

וכיון לדבריהם בשארית מנחם (רמ"מ הגר): **בתורת ה'** – סודות התורה. **ובתורתו** – תורת האדם, ללמוד וללמד לשמור ולעשות.

*

ובמדרש חכמים (רבי פנחס מפאלאצק) כתב כן והוסיף לבאר את המשך המזמור לפי זה:

והיה וגו' **על פלגי מים** – פלגי דיקא לשון רבים, שני חלקי התורה שנמשלה למים^א. **אשר פריו** – את תורת הנסתר שלמד **יתן בעתו** – יתן גם בעולם הבא, וגם **עלהו** – הנגלה שהוא כמו לבוש לחלק הנסתר כפרי המוסתר בין עלים, **לא יבול** – שיכוון תמיד להלכה. ועל ידי שעוסק בתורה **כל אשר יעשה יצליח** – בפרנסה, שהעוסק בתורה מלאכתו מתברכת עי"ש.

*

מהלך החסיד יעבץ

'החסיד יעבץ', רבי יוסף יעבץ הדורש, ביאר במאמרו הארוך "מאמר אשרי האיש":
הכוונה למי שלכל הפחות "חפץ" ללמוד, ולומד לפעמים, בלי קביעות.
ראה שם באריכות שהמזמור מדבר כנגד שש קבוצות:
"שלושת שערי גיהנם":

א. **עצת רשעים** – הכופרים.

ב. **דרך חטאים** – בעלי העוונות.

ג. **מושב לצים** – המסתפקים בכך שסרים מרע וגם אינם חפצים כלל ללמוד.
ולעומת זאת "שלושת שערי גן עדן":

ד. **בתורת ה' חפצו** – החפצים ללמוד ולומדים לפעמים.

ה. **ובתורתו יהגה וגו'** – הלומדים עם קביעות.

ו. **אשר פריו יתן וגו'** – אלו שהגיעו להוראה.

^א יא"ק: על דרך דרשת הגמרא (עבודה זרה יט,ב) מפסוק זה שישלש אדם שנותיו במקרא משנה ותלמוד.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים

**"ויתן לך האלוקים" – ישראל זוכין רק על פי דין לעומת
אומות העולם שזוכים גם שלא ע"פ דין מכח השרים!**

וַיִּתֵּן לְךָ הָאֱלֹקִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֵב דָּגָן וְתִירֵשׁ. ... הִנֵּה מִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ יִהְיֶה
מוֹשְׁבְּךָ וּמִטַּל הַשָּׁמַיִם מֵעַל (כז, כח-לט)

א) בברכות שבירך יצחק את יעקב נאמר (בראשית כז, כח) "ויתן לך האלהים", ומפרש
רש"י מהו האלהים? בדין, אם ראוי לך יתן לך ואם לאו לא יתן לך. אבל לעשו אמר (שם,
לט) "משמני הארץ יהיה מושבך" בין צדיק בין רשע יתן לך.

וצריך להבין מדוע עם ישראל זוכים בברכות רק אם הם ראויים, לעומת עשו שזוכה גם
אם אינו ראוי.

כיוצ"ב מוצאים אנו גם בסוגית הגמ' בקידושין (סא, ב) של 'תנאי כפול' שמקשה הגמ'
בשלמא לר"מ שסובר שצריך תנאי כפול מובן מדוע נאמר (ויקרא כו, טו) "אם בחוקותי
תלכו ואם בחקותי תמאסו", אבל לרחב"ג שסובר שלא צריך תנאי כפול מדוע הוצרכה
התורה לכפול ולומר "ואם בחוקותי תמאסו" הרי מכלל הן אתה שומע לאו.

ומתרצת הגמ' איצטריך סד"א "אם בחוקותי תלכו" ברכה "אם בחוקותי תמאסו" לא
ברכה ולא קללה קמ"ל – והיינו שאילו היה כתוב רק "אם בחוקותי תלכו" הייתי אומר
שאז יהיה ברכה ואם לא אמנם לא יהיה ברכה אך גם לא יהיה קללה. ולכן כתבה
התורה מיוחד "ואם בחוקותי תמאסו" שיהיה גם קללה.

וצריך להבין הרי התורה בכמה וכמה מקומות מעידה שיש שכר ועונש והקב"ה מעניש
לעוברי רצונו, וא"כ מדוע יעלה על הדעת לחשוב שאם לא נלך בחוקות התורה לא יהיה
קללות!?

אך כאמור אנו רואים שבאמת אצל אזה"ע הם זוכים גם אם הם רשעים, ולכן היה הו"א
שגם אצל ישראל אם לא נלך בחוקות התורה עכ"פ לא יהיה קללות. וכמובן עלינו לבאר
את הענין הזה.

בזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרין ביד אומה שפילה

ב) והביאור הוא ע"פ המעשה שמובא בגמ' בכתובות (סו, ב) ברבן יוחנן בן זכאי שהיה
רוכב על החמור וראה ריבה אחת שהיתה מלקטת שעורים מבין גללי בהמתן של ערביים,
כיון שראתה אותו נתעטפה בשערה ועמדה לפניו אמרה לו רבי פרנסני. אמר לה בתי מי
את? אמרה לו בת נקדימון בן גוריון אני. אמר לה בתי ממון של בית אביך היכן הלך?
אמרה לו רבי לא כדין מתלין מתלא בירושלים מלח ממון חסר ואמרי לה חסד כו'.

באהלה של תורה / הרב יהודה איזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"ויתן לך האלוקים" – ישראל זוכין רק על פי דין לעומת אומות העולם שזוכים גם שלא
ע"פ דין מכח השרים!

בכה ריב"ז ואמר "אשריכם ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום אין כל אומה ולשון
שולטת בהם – ובזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרן ביד אומה שפילה ולא ביד אומה
שפלה אלא ביד בהמתן של אומה שפלה".

וכתב המהרש"א שם שמדוקדק שאמר "אשריכם" על שני הצדדים. והיינו דגם על מה
שבזמן שאין עושין רצונו של מקום מוסרן ביד אומה שפילה אמר ריב"ז "אשריכם".

וביאר כי באמת שני ההפכיות הם למעלות ישראל. כי כל אומה ואומה יש לה שר ומזל
בשמים לעומת ישראל שאין להם שום מזל אלא הם "חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו"
(יסוד הדברים ברמב"ן ויקרא יט, כה). ועל כן כשעושין רצונו הם למעלה מכל האומות
ושריהם כמש"נ (בראשית טו, ה) "הבט נא השמימה וגו'" שדרשו חז"ל (עי' שבת קנו, א;
וע"ע רש"י בראשית טו, ה) שהוציא את אברהם החוצה למעלה מכל צבא השמים דאין
הבטה אלא מלמעלה למטה. אבל כשאין עושין רצונו של מקום – הקב"ה מסלק שכינתו
מהם והרי הם שפלים ונבזים מכל האומות שיש להם שר ומזל ולישראל אין שר ומזל
עכ"ד.

ומבואר מדברי המהרש"א שישראל מונהגים באופן שונה משאר כל אומות העולם.
שאלו שאר כל האומות הקב"ה הניח להם שר ומזל בשמים שמנהל אותם, אבל עם
ישראל הקב"ה מנהל אותם בעצמו. ולכן כשאינם עושים רצונו של מקום (שזה גורם
חיסרון בהנהגה של "כי חלק ה' עמו") הם גרועים מכל האומות שיש להם שר ומזל
בשמים שדואג להם לעומת ישראל שאין להם כזה שר ומזל שידאג להם – ולכן הם
נמסרין ביד אומה שפילה.^ב

וע"פ המעשה הנ"ל מבאר ה'עונג יום טוב' (בהקדמה אות כח) את סוגית הגמ' בקידושין.
כי אם ישראל "בחוקותי תלכו" הם למעלה מן הטבע וזוכים לכל הברכות המיועדות
להם, וגם אם ע"פ צבא מערכות השמים מיועד ח"ו להיות להם קללה הקב"ה מביט
למעשיהם הטובים ומשלם להם כפעלם הטוב ולא נותן לצבא השמים לשלוט בהם, וזהו
ה"ברכה" היינו הנהגת ה' עצמו. ואילו לא היתה כותבת התורה ש"אם בחוקותי תמאסו"
יהיה קללה הייתי אומר דאמנם יפסידו את הברכה היינו את ההנהגה של הקב"ה בעצמו
אבל לא תהיה קללה – והיינו שלא יהיו גרועים משאר כל האומות ותהיה להם השפעה
ממערכת השמים באמצעות המערכות ככל הגויים אשר חלק ה' אותם תחת כל השמים.

ולכן כתבה התורה במיוחד ש"אם בחוקותי תמאסו" יהיה קללה – כי עם ישראל
מיועדים ח"ו לכל הקללות והתוכחות האמורים בתורה יותר משאר כל העמים שהם

^ב יש לציין בזה מה שמובא בגמ' בסוכה (כט, א) ת"ר בזמן שהחמה, לוקה סימן רע לעכו"ם. לבנה לוקה, סימן רע
לשונאיהם של ישראל כו'. ובזמן שישראל עושין רצונו של מקום אין מתיראין מכל אלו שנאמר (ירמיה י, ב) "כה
אמר ה' אל דרך הגויים אל תלמדו ומאותות השמים אל תחתו כי יחתו הגויים מהמה", גויים יחתו ואין ישראל
יחתו ע"כ. וביאר הערוך לנר שגם מי שאומר שליקוי הלבנה הוא סימן לישראל, זה דוקא בזמן שאין עושין רצונו של
מקום שראויים לפורענות (שאז מסורין ביד שר, שפ"א), אבל בזמן שעושין רצונו של מקום אפילו ליקוי הלבנה אין
סימן רע להם וכ"ש שאין להם לירא מליקוי השר שלהם, כי הם תחת ממשלת הקב"ה ולא נמסרו לשר עכ"ד.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"ויתן לך האלוקים" – ישראל זוכין רק על פי דין לעומת אומות העולם שזוכים גם שלא
ע"פ דין מכח השרים!

מסורים להנהגת השר והמזל שלהם שדואג להם, אך עם ישראל תלוי רק בקב"ה עצמו
ולא בשום שר ומזל ולכן אם אינם עושין רצונו נשארים קרח מכאן וקרח מכאן (וכמש"כ
הגר"א (שה"ש א, ו) שבעצם המזלות הם נגדיים לישראל). ולכן אם אין עושין רצונו
תבוא עליהם קללה וגרועים הם משאר האומות.

דברים נוקבים כותב בזה הי'יערות דבש' (ח"א דרוש י ד"ה אבל יש בו) שיש שני מיני
פורענויות אחד הבא מאת ה' ומפי עליון לא תצא רעות כלל והוא 'יסורי אהבה' שבא
למרק עונות. אבל יש מין שני שהקב"ה מסלק מהאדם את השגחתו ומוסר אותו לפגעים
שוטרי הזמן וכסילי השמים ומקרי הטבע ואז ישבע רעות רבות, וזהו רע המוחלט כי ה'
סר מעליו ואינם יסורים של אהבה כי באו במקרה.

והוסיף שזהו רוב העונשים בע"ה הבאים על ישראל כמש"א הכתוב (ויקרא כו, כג-כד)
"ואם תלכו עמי בקרי אף אני אלך עמכם בקרי" – והוא כאשר יגיע להם איזה עונש ואין
תולים שהוא מאת ה' רק תולים שבא מפאת מקרי הזמן (חולי, פרנסה, וכד') אז ח"ו גם
הקב"ה הולך בקרי לסלק השגחתו הפרטית שהיא בדרך נסי למעלה מהטבע ומניח אותם
בהנהגת הטבע שיפגע בהם פגעי הזמן בלא כונת עונש רק לפי המקרה. ובפרט ישראל
שמצד מערכת הטבע אין להם זכות קיום לכן כאשר נמסרים ישראל למזל מצאוהו צרות
רבות ורעות. וזהו מה שאמרו (פסחים קי, ב) "מאן דקפיד" לדקדק בפגעי הזמן "קפדינן
בהדיה" כי נמסר למזל עכ"ד.

כי גדול ה' מכל האלוקים

ג) ובאמת אנו מוצאים למעשה את העדיפות (כביכול) שיש לאומות העולם על פני עם
ישראל.

שהרי ידוע שבחג הסוכות אנו מקריבים שבעים פרים כנגד שבעים אומות העולם.
והטעם פירש רש"י בסוכה (נה, ב ד"ה שבעים) שהמטרה בהקרבת הקרבנות בעבור
אומות העולם הוא כדי לכפר עליהם שירדו גשמים בכל העולם לפי שבחג נידונין על
המים.

ויש להבין מדוע לא מקריבים קרבנות גם בחג הפסח ובחג השבועות עבור אומות
העולם שהרי גם אז נידונין על התבואה ופרות האילן כדתנן במשנה בר"ה (טז, א).

ודברים נפלאים כתב בזה הערוך לנר שם, שדוקא מים אשר לא נמסר המפתח לידי
שליח (עי' תענית ב, א; ונתבאר בארוכה במאמרים לסוכות) צריך להקריב בעדם. דכיון
שאומות העולם נמסרו לממשלת השרים ממילא תבואה ופירות האילן הם מקבלים על
ידי השרים גם בלא שיהיה להם זכויות, אבל גשמים שהוא רק בידו של הקב"ה לזה
צריכים כפרה לזכות. ולכן רק בעבור "מים" מקריבים קרבנות בעדם.

³ יש לציין בזה מש"כ החינוך (מצוה תלג) במצות התפילה "ולעבדו בכל לבבכם" ז"ל ומי שצר לו ולא קרא אל ה'
להושיעו ביטל עשה זה כו' ועונשו גדול מאד שהוא כמסיר השגחת השם מעליו עכ"ד.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"ויתן לך האלוקים" – ישראל זוכין רק על פי דין לעומת אומות העולם שזוכים גם שלא
ע"פ דין מכח השרים!

והוסיף שישראל שנתונים תחת ממשלתו של הקב"ה אינם זוכין אפילו בתבואה
ובפירות האילן רק לפי מעשיהן. ולכן רק כלל ישראל נידונים בפסח ובעצרת ולא שאר
האומות.

נמצא מבואר מדבריו חילוק למעשה (כיסוד דברי המהרש"א) שאומות העולם מסודרים
בבחינה מסוימת יותר מאשר עם ישראל, שאילו ישראל תלויים הם לפי מעשיהן לעומת
אומות העולם שהם זוכין בתבואה ופירות האילן גם בלא שיהיה להם זכויות.

ובמקו"א הבאנו מש"כ בשם מרן המשגיח הג"ר ירוחם זצ"ל (שמות עמ' קלג) שמבאר
מדוע תפילת ישראל על ים סוף כשראו את מצרים נוסע אחריהם, מוגדר בפי חז"ל
ש"תפסו אומנות אבותיהם" אותם התפילות ש"תפלות אבות תקנום". ומבאר שאומות
העולם יש להם על מי לסמוך על השרים שלהם, אבל עם ישראל אין להם על מי לסמוך
כי אם על אבינו שבשמים, ובלא עזר של ה' אין לנו כלום וגרועים אנו מאוה"ע, ולכן בכל
מצב שהוא אנו נחשבים במצב של צרה. וזהו "אומנות האבות" שידעו שהתפילה ליהודי
בכל מצב הוא דבר הכרחי.

ומעתה מובן היטב דברי רש"י בפרשת תולדות – שישראל זוכים בברכות רק אם הם
ראויים לכך, לעומת עשו שזוכה גם אם אינו ראוי לכך (וע"ע בגר"א במשלי יב, ב).

ויש להוסיף מה שמבואר בשו"ת הרשב"א (ח"א סי' קלד) וברבינו בחיי (בראשית כז, לט)
שמה שברך יצחק את יעקב "ויתן לך כו" הוא הנהגת "כי חלק ה' עמו" שלא נמסרו לידי
מלאך ומזל. וממילא מובן עפ"ד המהרש"א והעונג יו"ט שהנהגה זו תלויה רק אם עושין
רצונו של מקום וראויין לכך, לעומת הברכה לעשו שנמסר למזל שזוכין ממנו גם אם אין
להם זכויות כמש"כ הערוך לנר לגבי תבואה ופירות האילן.

וזהו מה שאמר יצחק לעשו (בראשית כז, מ) "והיה כאשר תריד ופרקת עולו מעל
צוארך", ופרש"י כשיעברו ישראל את התורה ויהיה לך פתחון פה להצטער על הברכות
שנטל ופרקת עלו וגו', והכונה כמש"נ לעיל דכשאין ישראל עושין רצונו של מקום הם
פוגמים בהנהגה של "חלק ה' עמו" ונכנסים לכלל שליטת המזלות שגורם להם להיות
מושפלים תחת האומות וכד' הגר"א שהמזלות הם נגדיים לישראל.

כי גדול ה' מכל האלוקים

(ד) ועפ"ז יבואר בכמה מקומות שאנו משבחים את הקב"ה שכוחו יותר משאר כל
האלהים. לדוגמא מה שאמר יתרו (שמות יח, יא) "עתה ידעתי כי גדול ה' מכל האלהים"
ובעוד מקומות. והדבר תמוה, וכי יש איזה השואה בין ד' יתברך לכל האלהים שצריכים
אנו להבדיל ביניהם.

באהלה של תורה / הרב יהודה אייזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"ויתן לך האלוקים" – ישראל זוכין רק על פי דין לעומת אומות העולם שזוכים גם שלא
ע"פ דין מכח השרים!

אמנם לפי המבואר ניחא, כי באמת לשרי האומות יש להם כח אלהות – כי לשון
"אלוהים" מורה על בעל הכוחות (כמש"כ הטור או"ח סי' ה) וגם להם יש כוחות.
וכמש"כ הגר"א במשלי (ל, ט): ששם הוי"ה ברוך הוא מורה על הוייתו יתברך – ומיוחד לו
לבדו זה השם ולא לשום שר ומלאך ושרף. ושם "אלהים" מורה על יכלתו יתברך – ולכל
מי שנותן יכולת נקרא בשם אלהים גם כן. ולכן השרי מעלה נקראים אלהים כמש"כ
(תהלים צו, ה) "כי כל אלהי העמים וכו'" – על שם היכולת שנתן הקב"ה להם עכ"ד.^ה

וזה גופא אנו באים להבדיל, דהגם שיש להם כוחות מ"מ כל הכוחות הללו אין להם
מעצמן רק ממה שקבע להם ה' יתברך להיות מושלים. וכמש"כ הנפש החיים (שער א, ב.
וע"ע בשער ג, ט) דלכן הם נקראים "אלהים אחרים" – ר"ל שאין הכח שלהם מעצמן. וזהו
דכתיב (ירמיה י, י) "וה' אלקים אמת" שהוא הבעל כח האמיתי של כולם. וזהו (מלכים א
יח, לט) "ד' הוא האלוקים" – היינו שאדון הכל הוא בעל הכוחות האמיתי עכ"ד.

כשהן יורדין יורדין עד לעפר

ה) אך עלינו להוסיף ביאור, מדוע דבר זה שעם ישראל אין לו שר ומזל שדואג לו
בשמים (ולכן כשאין עושין רצונו של מקום הם שפלים מכל אומה) נחשב "אשריכם" לעם
ישראל. ומה החיסרון אם יהיה לנו איזה שר ומזל בשמים שידאג לנו כמו שאר כל אומות
העולם.

איתא בגמ' במגילה (טז, א) עה"פ באסתר (ו, יג) שאמרו להמן "אם מזרע היהודים
מרדכי אשר החילות לנפול לפניו לא תוכל לו כי נפול תפול לפניו". דרש רבי יהודה בר
אלעאי שתי נפילות הללו למה? אמרו לו אומה זו משולה לעפר ומשולה לכוכבים, כשהן
יורדין יורדין עד עפר, וכשהן עולין עולין עד לכוכבים.

ומבאר המהרש"א שם: שיורדין עד עפר – הכונה שהכל מושלין בהן כמש"נ (איכה ה,
ח) "עבדים משלו בנו" והרי הם נדמין לעפר שנדרסת לכל [וע"ע בגר"א (שה"ש א, ו)
שהוסיף בזה שבעצם המזלות הם נגדיים לישראל ולכן כשאין עושין רצונו של מקום (אין
ביהמ"ק קיים) הם יורדין עד לעפר]. וכשהן עולין עולין עד לכוכבים – הכונה כמו שאי
אפשר לאדם לעלות למקום הכוכבים כך אי אפשר לכל אומה ולשון לשלוט בהן.

^ה ראה ב'שערי אורה' (שער ו) שהוסיף ש"אלהים אחרים" מורה שהקב"ה העמיד את השר של כל אומה שיהא דן
את אומתו, ובגלל שהוא דיין על האומה שלו לכן הוא נקרא "אלהים". ומוסיף שכל השרים נידונים לפני השי"ת
בר"ה, ואם לא נהגו האומות כהוגן אזי לוקים השרים שלהם וגורעים להם השפע והטובה שהיה השי"ת נותן להם.
וכשלוקה השר של האומה לוקה האומה, וזהו אמרם "אין הקב"ה נפרע כו'". וזהו סוד שאמר הכתוב (דברים י, יז)
"כי ה' אלוהיכם הוא אלהי האלוהים", שהוא דן את השרים שנתן להם השי"ת כח לדון את אומתם ע"ש.

^ה ועפ"ז כתב שם הגר"א לבאר מש"נ (שמות כב, יט) "זובח לאלהים יחרם" – פירוש שזובח לשם אלהים מפני
שהשרי מעלה נקראים ג"כ אלהים. "בלתי לה' לבדו" – כי השם הוי"ה מורה שמיוחד לו לבדו. והוסיף שלכן כתוב
בעשרת הדברות "אנכי ה' כו' לא יהיה לך אלהים אחרים" – כי "אנכי" הוא אזהרה להאמין במציאות הבורא אחד
יתברך ברוך הוא ולכן אמר בשם הוי"ה ב"ה. "ולא יהיה לך" – הוא אזהרה להאמין באחדות הבורא ושאינן זולתו לכן
אמר שם "אלהים". ויסוד כל הדברים מבואר ברמב"ן (שמות כ, ג ד"ה ובכאן אני מזכיר).

באהלה של תורה / הרב יהודה איזנשטיין, מח"ס 'אהל מועד', כולל ישיבת מיר ירושלים
"ויתן לך האלוקים" – ישראל זוכין רק על פי דין לעומת אומות העולם שזוכים גם שלא
ע"פ דין מכח השרים!

אמנם צריך להבין מה המסר שאמרו בזה להמן. וראה בפירוש הרי"ף (ב'עין יעקב')
שביאר שהכונה היתה שאמרו לו, שנפילת ישראל לארץ זהו מפלתך שתפול לפניו, לפי
שנפילתן של ישראל לארץ הוא סימן לקימתם ועלייתם עד לרקיע, שהם נמשלו לעפר
בירידתן ומיד עולים שנמשלו לכוכבים. וזהו "כי נפול" (ישראל) אז "תפול לפניו".

והביאור הוא ע"פ מה שמובא בגמ' בסנהדרין (צז, ב) שרבי אליעזר סובר שאם ישראל
עושין תשובה נגאלין ואם לאו אין נגאלין. ואמר לו רבי יהושע וכי אם אין עושין תשובה
אינן נגאלין?! אלא הקב"ה מעמיד להן מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה
ומחזירן למוטב.

ומבואר שהמטרה במה שהקב"ה מביא עלינו מלך קשה כהמן וכדו' – הוא כדי שעם
ישראל יחזור בתשובה. ודוקא בגלל רחמיו המרובים של הקב"ה שדואג לנו לטובתנו
וחפץ שנשוב בתשובה, זה עצמו הסיבה שהוא מעמיד לנו מלך קשה כהמן כדי שלא
תהיה לנו ברירה רק לשוב אליו בתשובה. וכל עוד לא נתעורר לשוב בתשובה הקב"ה
ירבה עלינו קשיים שלא נוכל לעמוד בהם עד שלא תהיה לנו ברירה אלא לשוב בתשובה
אליו. וזהו מה שאמרו להמן שנפילתן של ישראל לארץ הוא בהכרח סימן לקימתם.¹

ולכן הענין הזה שעם ישראל כשאינן עושין רצונו של מקום נמסרין ביד אומה שפילה –
נחשב "אשריכם" לישראל. והענין הוא כי אילו היה לישראל איזה שר ומזל בשמים
שדואג להם היו שוכחים מהקב"ה, ודוקא בגלל שישראל נמדדים לפי כח מעשיהם
והיחיד שדואג להם הוא הקב"ה, זהו סיבה בהכרח שבילם שיהיו מוכרחים לקיים תורה
ומצות ולבקש מהשי"ת על מזונותיהם ועל כל קיומם ועי"ז הם דבוקים בו.

והוסיף מרן רבי אלחנן וטרמן ('קובץ מאמרים' החדש עמ' קסג; וע"ע ב'לב אליהו' פר'
דברים עמ' קפא ואילך) כי ההשפלה (מה שאמרו שמוסרן ביד אומה שפילה) איננה
באופן רגיל אלא היא באה נגד כל החשבונות האפשריים. והמטרה בזה כדי שלא יהיה
מקום לטעות (למי שאינו רוצה לטעות) שמא מקרה הוא, וכאב המייסר את בנו שצריך
להודיעו שמייסר אותו כדי להעלותו על דרך נכונה. ואילו היה בא העונש בדרך נקמה
ח"ו היה מגיע העונש דוקא באופן שלא היתה ניכרת ההשגחה.

וכל זה הוא "אשרינו" – כי זה טומן בתוכו ומראה ומעיד על האכפתיות של הקב"ה
אלינו שלא מסכים לוותר שנהיה כשאר כל אומות העולם. ובהכרח ידאג שנהיה כפופים
ודבוקים אליו ומקיימים תורה ומצות.

לתגובות: 5322906@gmail.com

¹ ובמקו"א הבאנו בשם החת"ס שהקושי הגדול שיש בגלות זה עצמו מה שנותן לנו תקוה וציפיה לישועה במהרה –
כי כך אנו רואים שהקב"ה מתכנן להושיע אותנו בקרוב, לעומת מצב שיש לנו הטבות בגלות שזה מראה שהקב"ה
דעתו לשקענו בגלות עוד הרבה זמן. וזהו מה דאיתא בגמ' בפסחים (פז, ב) לא הגלה הקב"ה את ישראל לבבל אלא
מפני שעמוקה כשאל [ויפדם משם מהר כמו שהבטיחם] "מיד שאול אפרים ממות אגאלם".

באר התורה / הרב יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

וישקף אבימלך

יהי פי ארכו לו שם הימים וישקף אבימלך וגו'. וישב יצחק בגרר. וישאלו אנשי המקום לאשתו ויאמר אחתי הוא פי ירא לאמר אשתי פן יהרגני אנשי המקום על רבקה פי טובת מראה הוא. ויהי פי ארכו לו שם הימים וישקף אבימלך מלך פלשתים בעד החלון וירא והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו (כו, ו-ח)

וברש"י: ויהי כי ארכו, אמר מעתה אין לי לדאוג מאחר שלא אנסוה עד עכשיו, ולא נזהר להיות נשמר, עכ"ל.

-א-

ונראה בביאור דבריו והוא דמה שכתוב "כי ארכו לו שם הימים" הוא סיבה למה שמצא את החלון פתוח ויכל להשקיף בעד החלון, והוא לפי שאמר מעתה אין לי לדאוג.

אמנם ממה שכתוב "וישקף אבימלך" בסמוך ל"ויהי כי ארכו לו שם הימים", משמע דהוא היה סיבה לוישקף, וצ"ב מה השייכות ביניהם. ועי' מש"כ בזה בכלי יקר (שם).

גם צ"ב בעיקר הדבר, שהלא דבר זר הוא להשקיף לבתי האנשים, והנהגה שאינה ראויה היא וכ"ש למלך.

ובהעמק דבר (שם) בד"ה כי ארכו לו שם הימים וישקף וגו'. ידוע בשמות רבה (מא א) דהשקפה בכל מקום היא לרעה, וכו' עכ"ל. פי' ואמאי כתיב כאן לשון השקפה, הא בכל מקום היא לרעה.

גם מה שכתוב אח"כ תיבת וירא וכו', לכאורה הוא לשון כפול, דהיינו השקפה היינו ראייה, ועי' מה שכתב בזה בספר דברי דוד (שם).

-ב-

והנראה בכל זה ובהקדם סוגיית הגמרא קידושין (פא ב) אמר רב יהודה אמר רב אסי מתייחד אדם עם אחותו ודר עם אמו ועם בתו, ע"כ.

ברא"ש (שם פי' כד) פסקו התוס' דהלכתא כרב אסי, לפי שנראה שהיה גדול משמואל וכו', עכ"ל.

ובפי' רש"י (שם) בד"ה מתייחד עם אחותו, לפרקים, אבל אינו דר תמיד ביחוד אצלה בבית, עכ"ל.

¹ שם: והיינו כמש"כ שהיה קשה לאבימלך ישיבת יצחק בעיר מלוכה, אלא שלא מצא לב להרע לו בשביל הברית שהיה עם אברהם, עד שמצא תואנה עליו, וזהו לשון "כי ארכו לו שם הימים", שלפני גדולי העיר ומנהיגיה היו הימים שלו שם ארוכים, על כן וישקף וגו', עכ"ל.

ובבית שמואל (אבן העזר סי' כב ס"ק א) ובש"ס מבואר רב אסי אמר מותר להתייחד עם אחותו לפי שעה וכו', עכ"ל. [וכנראה כן הי' גירסתו בגמרא].

ובשו"ת אמרי יושר (ח"ב סי' מג) ע"ד שאלתו באח ואחות וכו', אם מותרים להיות בחדר אחד, והביא כת"ר מדברי הבית שמואל (סי' כב ס"ק א) שכתב דמתייחד עם אחותו לפי שעה, והעיר מלשון רש"י (קידושין פא ב) שכתב שם, מתייחד עם אחותו לפרקים, אבל לא ידור עמה תמיד, יעו"ש. ומשמע דכל שאינו בקבע רק על איזה ימים פחות מל' יום שרי, ויפה דקדק וכו', עכ"ל.

ומבואר דמה שפי' רש"י (שם) מתייחד אדם עם אחותו לפרקים, היינו רק עד ל' יום.

-ג-

ולהמתבאר דהותר לאדם להתייחד עם אחותו רק עד שלושים יום, א"כ תקשי לאחר שאמר יצחק לאנשי המקום "אחותי היא", איך המשיך לדור עמה בבית אחד ולא השגיח על איסור ייחוד. וצ"ל עפ"י מה שאמרו **קידושין** (פא א) אמר רב יוסף פתח פתוח לרשות הרבים אין חוששין משום ייחוד, ע"כ. וגם כאן י"ל דהיה חלונו פתוח לרשות הרבים.

ויש לפרש לפי"ז הסמיכות של "ויהי כי ארכו לו שם הימים" ל"וישקף", היינו דמאחר שכבר עברו שלושים יום, וזוהי מעתה היה עליו איסור ייחוד, זה היה סיבה לאבימלך להשקיף בעד החלון, פי' שנסתכל לראות האם חלונו פתוח ואינו עובר על איסור ייחוד, אבל וודאי שלא היתה כוונתו להסתכל בהנהגתו בתוך הבית.

גם מכיון שסוף סוף השקפה זו היתה לבקר את יצחק לראות אם נשמר בהלכות ייחוד, חשיבא השקפה לרעה לפי שלא היה לו לחשוד בו.

גם מובן לפי"ז מה שכפל הכתוב וישקף וירא, משום דהם ב' עניינים, דוישקף הכוונה שהשקיף על הבית לראות אם חלונו פתוח לוודא אם יצחק לא עבר על איסור ייחוד, וכיון שהשקיף שוב ג"כ ראה והיינו שראה ג"כ את הנהגתו של יצחק בביתו.

-ד-

בכנסת הגדולה (ההג' על הטור אבהע"ז סי' כב אות י) בית שפתחו פתוח לרה"ר וכו', נ"ב. דוקא ביום אבל בלילה לא וכו', אבל בחצי שעה של לילה שבני אדם עוברים ושבים וכו', ואין חוששין ליחוד, הר' מכיר משרוטי כתיבת יד, עכ"ל. הובא בבה"ט (אבה"ע סי' כב ס"ק ט).

ומתבאר בדבריו דהיתר דפתח פתוח הוא רק ביום ובתחילת הלילה, ותקשי שוב מאי אהני חלונו של יצחק, שהיה פתוח לרה"ר להיתר ייחוד בלילות.

אמנם עי' **בברכי יוסף** (שם אות י) דוקא ביום ובחצי שעה מהלילה אין חוששין להתייחד אם הפתח פתוח לרה"ר וכו', ומש"כ התוס' (שבת יג ב) בד"ה מטה, דפלטי בן

^ח ע"ד"ר הרמזו י"ל דתיבת 'כי' עולה בגימטריא ל', עי' בעל הטורים (כי תבוא כו א, וילך לא כז). וגם כאן מה שכתב 'כי ארכו לו שם הימים' דתיבת 'כי' שעולה בגימטריא ל' מורה שעברו ל' יום.

ליש בפתח פתוח לרה"ר הוה וכו', צ"ל דהיה במקום דשכיחי עוברים ושבים, יום ולילה לא ישובתו וכו' עכ"ל.

וצ"ל לפי"ז דגם הא דיצחק איירי במקום שיש שם עוברים ושבים גם בלילות יום ולילה לא ישובתו, וכמו שמבואר בהעמק דבר (שם) שהיה קשה לאבימלך ישיבת יצחק בעיר המלוכה. ושפיר מהני פתח פתוח לרה"ר.

-ה-

והנה אף דכל האיסור של יחוד עם אחותו יותר מל' יום הוא רק מדרבנן, עי' במהרש"א (תענית יא א) בד"ה בשני רעבון דהאבות קיימו גם איסורין דרבנן. וכ"ה במשך חכמה (וירא יח י) בד"ה והוא אחריו.

-ו-

בשו"ת הרמ"א (סי' ב) בענין נאמנות ע"י אמתלא, כתב וראיה לדבר מענין יצחק וכו', שאמר אחותי היא וכו', הנה אע"פ שהוחזקה לכולם לאחותו מ"מ היה מותר וכו', אע"ג דאחותו מדבריהם ז"ל אסורה לבני נח וכו', עכ"ל.

ולהמתבאר דלכן היה חלונו של יצחק פתוח, כדי שלא יעבור על איסור יחוד לאחר שלשים יום [לפי מה שאמר שהיא אחותו], א"כ עצם פתיחת החלון מסייע לדבריו שהיא אחותו, ותקשי ביותר קושיית הרמ"א, ודו"ק.

-ז-

"וַיֹּאמֶר אַבְיִמֶלֶךְ מַה זֹאת עָשִׂיתָ לָנוּ כְּמַעַט שָׁכַב אֶחָד הָעָם אֶת אִשְׁתְּךָ וְהִבֵּאתָ עָלֵינוּ אֲשָׁם" ע"כ (תולדות כו י).

ברביד הזהב (כו ח) בד"ה ויהי וכו'. מדכתיב ויהי כי ארכו הימים וכו'. ללמדנו שהוחזק הדבר בעיני כל שאחותו היא, ע"כ אמר אבימלך כמעט וגו', מאחר שהוחזקה לפנויה וכו', ע"כ אמר והבאת עלינו אשם וכו', עכ"ל.

והוא ביאור נוסף בביאור הסמיכות של "ויהי כי ארכו לו שם הימים" לפרשה זו.

-ח-

ובדברי שאול (נאטאנזאהן, תנינא שם) בד"ה "אך הנה אשתך היא ואיך אמרת אחתי היא ויאמר אליו יצחק כי אמרתי פן אמות עליה, ויאמר אבימלך מה זאת עשית לנו כמעט שכב אחד העם את אשתך והבאת עלינו אשם". והדבר יפלא אחרי כי כבר השיב לו "כי אמרתי פן אמות עליה" מה שאלו שנית, ולמה לא השיבו כבראשונה. ונראה דהנה הרמ"א בשו"ת (סי' ב) הוכיח מיצחק דכל שיש אמתלא מותר, דכאן שינה יצחק ואמר אחותו ואפ"ה שימש עמה אף שב"נ נאסר באחותו וע"כ משום דפחד מות היו לו, וא"כ י"ל דאבימלך כשראה שמצחק עם אשתו, שאל שאלה זו הנה אשתך היא ואיך אמרת אחתי היא ונאסרה עליך, וע"ז השיב "כי אמרתי פן אמות עליה", ויש לי אמתלא טובה, [פ"י למה שאמרתי אחתי היא], וע"ז השיב לו מה זאת "עשית לנו", בשנותך את טעמך לפני והונת אותנו וכו', עכ"ל.

באר צבי / הרב צבי קריזר, ראש כולל 'נזר אברהם' ומג"ש בביהכ"נ איצקוביץ' בב"ב, מח"ס באר צבי

'שיבה טובה' של אברהם אבינו

וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ אֶל יַעֲקֹב הַלְעִיטְנִי נָא מִן הָאֲדָם הָאֲדָם הַזֶּה וְגו' (כה, ל)

כתב רש"י, דבאותו יום מת אברהם אבינו, שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות רעה, ואין זו שיבה טובה שהבטיחו הקב"ה, לפיכך קיצר הקב"ה ה' שנים משנותיו, שיצחק חי ק"פ שנה ואברהם קע"ה וכו'. [וכן מצאתי כתוב בפיוט ליוצרות פרשת זכור בד"ה זכור איש]. וזהו גם מה דאיתא (בב"ב טז). דלחד מאן דאמר הפסוק 'וה' ברך את אברהם בכל' בא לומר שלא מרד עשו בימיו.

מ"מ נחשב שאברהם מת בזמנו

ולכאורה צ"ב לפי"ז מה דאיתא בסוטה (ה). "ואם חוזר בו [מן הגאווה], נאסף בזמנו כאברהם אבינו וכו' דכתיב בהו בכל מכל כל". ולכאורה להנ"ל איך אמרו על אברהם אבינו שנאסף בזמנו, הרי נחסרו לו ה' שנים, וא"כ לכאורה אין זה 'בזמנו'?

וצריך לומר, דמאחר דכתיב גבי האבות "בכל מכל כל" א"כ מזה גופא אנו למדין דאכן נחשב שכולם נאספו בזמנם, ואפילו אברהם ויעקב שהוריד הקב"ה משנותיהם לאיזה תכלית. וכנראה שהביאור בזה הוא, דמה שהורידו מהם שנות חיים, זה לא מוגדר בגדר 'עונש' חלילה, אלא דזה גופא היה עדיף להם, ממילא שפיר מקרי שמתו 'בזמנם'.

וכן יש לדייק קצת מפירש"י בסוטה שם שכתב (בד"ה יקפצון) "ימותו מות ישרים", וזהו הפירוש האמיתי של "נאסף בזמנו", דאין דנין רק לפי הכמות של השנים גרידא אלא בעיקר ע"פ מהותם ואיכותם של שנותיהם, (וכמו שאכן דרשו חז"ל גבי אברהם כמו גבי שרה דכתיבי ביה מאה שנה ושבעים שנה וחמש שנים בן ק' כבן ע' וכו'. עיי"ש ברש"י בראשית כ"ה ז). ואברהם דקתני בהכרח הכוונה לכל האבות ולא דוקא אברהם, וכדמייתי מקרא "ככל יקפצון" דזה נדרש על כל האבות.

מה הרווח בכך שנסתלק מן העוה"ז

והנה בעיקר הדבר שנחסרו משנותיו של אע"ה כדי שלא יראה את עשו יוצא לתרבות רעה ויצטער, יש לעיין מה הוא מרויח בכך, הרי אף אמנם שאיננו כבר בעוה"ז, מכל מקום בעולם האמת הוא עדיין יצטער מכך, שהרי גם בעולם האמת הוא אמור לדעת מכך ולהצטער מזה צער רב?

[ועיין בברכות (יח):] שהמתים יודעים מכל מעשי צאצאיהם, וכן איתא בתנחומא פ' חוקת (סי' י"ב) והו"ד ברש"י עה"פ וירעו לנו מצרים ולאבותינו (כ' ט"ו) מכאן שהאבות מצטערים בקבר כשפורענות באה על ישראל].

ונראה לבאר בזה בכמה אופנים:

א'. המעשים פחות מתייחסים אליו

הנה לא כתוב כאן שמת כדי שלא יצטער, אלא כדי "שלא יראנו" בכך, והיינו שאף שאמנם יהיה לו צער, מ"מ אין צער זה כאותו הצער שיהיה כאשר ימרוד עשיו בחייו, כי כל מה שנעשה בחייו יש לו יותר קשר ושייכות לזה, ויש מעלה מיוחדת לנפטר שבמיתתו היתה מיטתו שלימה ללא פגם, ומה שנעשה לאחר מותו זה פחות מתייחס אליו.

ב'. בעולם האמת מכיר שעשו נפלט

עוד י"ל, שאף אמנם שגם בשמים הוא יודע את הכל, אך אדרבה, שם רואים את האמת שעשו נפלט, וכדדרשו חז"ל (נדרים לא., סנהדרין נט:) על הפסוק 'כי ביצחק יקרא לך זרע' (בראשית כא, יב), ביצחק ולא כל יצחק, ולאפוקי עשו דלאו בכלל זרעו של אברהם הוא, ומעתה נהיה בגדר פסולת ולא חשיב זרע, כי נעשה מומר ולא הוי כלל הממשיך של יצחק, וממילא שוב אין לו לאאע"ה צער גדול מזה.

ויש להוסיף בזה, על פי מה שמבואר מלשון הרמב"ם בהל' מלכים (פ"י ה"ז) שכתב חז"ל: ויצא עשו שהרי יצחק אמר ליעקב ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך, מכלל שהוא לבדו זרעו של אברהם המחזיק בדתו ודרכו הישרה וכו' עכ"ל. וממה שהוסיף הרמב"ם בלשונו "המחזיק בדתו ודרכו הישרה" מבואר, שעשו לא הופקע מיד מהיות זרעו של אברהם אלא רק לאחר שחטא ומרד, נוע"ע בחי' הגרי"ז עה"ת בפ' תולדות שדייק מל' הרמב"ם הנ"ל שמשום שלא החזיק בדתו של אברהם הופקע מזרעו משעת ברכתו של יצחק, עיי"ש]. וממילא אם אאע"ה היה רואה את עשיו יוצא לתרבות רעה כשעוד סבור שנחשב כזרעו היה צערו של אאע"ה גדול למאוד, אולם בעולם האמת יכול אאע"ה לראות שבאמת בזה נתקיים "ביצחק ולא כל יצחק", דתו אינו בכלל זרעו כלל. וא"ש.

ג'. דרגות שונות של צער

עוד י"ל על פי מה שאמר הגר"ח שמואלביץ בהלוויית מרן המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל (י"ח אדר תשל"ד), שהקשה על מה שאמרו חז"ל (בב"ר, והובא ברש"י) על הפסוק בפר' ויחי (מ"ח ז') ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל וגו', דהטעם שנקברה רחל בדרך אפרת ולא הוליכה עד בית לחם, כדי שתהא לעזרה לבניה, כשיגלה אותם נבזראדן והיו עוברים דרך שם, היא תבקש עליהם רחמים. ונשאלת השאלה, וכי אם היא תהיה בבית לחם אינה יודעת? ומבואר כאן, שגם אצל המתים אפילו בנשמות הכי קדושות, עדיין יש חילוק בעוצם הידיעה, ומי שרואה בעיניי זה צער אחר לגמרי. עכ"ד. וממילא ה"ה י"ל גם לעניינינו, דאע"פ שבודאי גם לאחר מותו יצטער בזה, מ"מ זה דרגה אחרת לגמרי של צער.

ד'. הקב"ה דואג על כבוד הצדיק יותר מעל כבודו

עוד יש לומר, דהנה יש להקשות בהא דאיתא בב"ב (טז:): דחמש עבירות עבר אותו רשע באותו היום, בהם עבירות קשות שהם ביהרג ואל יעבור, הרג את הנפש, כפר בעיקר,

ואילו בפסוק לא מוזכר כי אם זאת 'ויבו עשו את הבכורה', אשר לכאורה נראה כי זו היא העבירה הקלה ביותר מבין כולן, ומדוע נכתבה דוקא עבירה זו? אתמהה!

וביאר בספר 'באר יוסף', ע"פ מה דאיתא במדרש על הפסוק 'ויאכל וישת ויבו עשיו את הבכורה': הכניס עמו כת של פריצים, אמרין ניכול מדידיה וניחוך עליה, [נאכל משל יעקב ונצחק עליו], ולפי שהיו כמשחקים, הסכים הקב"ה ושחק עמהם, וקיים את הבכורה ליעקב, דכתיב (שמות ד, כב) כה אמר ה' בני בכורי ישראל. ע"כ.

ומבואר, שמלבד שביזה עשיו את עצם הבכורה, וכמו שפירש"י בגמ' שם דהיינו שביזה את העבודה שהייתה בבכורות, גם עשה מעשה תועבה לכנס כת של פריצים ופוחזים, לשחק ולהתל ביעקב אחיו המאמין בבכורה ובדבר שבקדושה, ובזה אמנם הוסיף רשעה על רשעת הכפירה, ומשום ענין ביזוי הצדיק החמיר בזה הקב"ה אף מעבירות החמורות ביותר. וכפי שמצינו בדברי חז"ל (ב"ר לך לך פ' ל"ט) על הפסוק ואברכה מברכיך, א"ר ירמיה החמיר הקב"ה בכבודו של צדיק יותר מבכבודו, בכבודו כתיב (שמואל א' ב' ל') כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו, ע"י אחרים, ובכבודו של צדיק כתיב (בראשית י"ב ג') ואברכה מברכיך ומקללך אאור.

ויסוד זה מבואר בעוד דוכתי טובא, דכך הוא הנהגת השי"ת תמיד, וכדמצינו שחס הקב"ה על כבודם של צדיקים אפילו יותר מכבודו, וכדאיתא בילק"ש (מלכים א' רמז ר"א) וז"ל: וישלח ירבעם את ידו מעל המזבח לאמר תפשוהו, ר' הונא בשם רב אידי אמר, חס הקב"ה על כבודם של צדיקים יותר מכבודו, שעומד ומקריב על גבי המזבח לע"ז ולא יבשה ידו, וכיון ששלח ידו בצדיק [היינו עדו הנביא], יבשה ידו, הה"ד ותיבש ידו אשר שלח עליו. עכ"ל. וע"ע תו"כ (ויקרא פ"כ).

ובזה ביאר האלשיך הק' (שמות י' ט"ז) את הגמ' בסנהדרין (קיג). בטעם שקללת יהושע שמי שיבנה את יריחו ימותו בניו נתקיימה מיד, ואילו קללת משרע"ה שהיה רבו של יהושע ואמר שאם יעבדו ע"ז לא יהיה מטר, לא נתקיימה מיד, משום שעל כבוד הצדיק (יהושע שקילל) השי"ת פוקד את העונש מיד, אולם קללת משרע"ה היתה בהוראת ה', ועל כבודו ית' אינו פוקד מיד אלא מאריך אפו.

עוד ראיתי מה שהביא הח"ח (באגרת המוסר שכתב, נדפס בס' מאיר עיני ישראל ח"ו עמ' 189) ראיה עד כמה גדול כבוד הצדיקים בעיני הקב"ה, ממה שאחז"ל (אליהו זוטא פ' ז', ועי' א"ר פי"ז) אמרו עליו על ירבעם בן יואש, אדם נוהג כבוד בנביאים היה, מה שלא מסר הקב"ה ביד יהושע בן נון וביד דוד מלך ישראל מסרו בידו, שנאמר (מ"ב, י"ד כ"ה) הוא השיב את גבול ישראל מלבוא חמת כדבר ה' אשר דבר ביד עבדו יונה בן אמתי הנביא וגו'. ע"כ. וחזינן דאע"פ שהיה עובד ע"ז, מ"מ מאחר ונהג כבוד בנביאים זכה למה שלא זכו כל מלכי ישראל שהיו לפניו.

ומעתה י"ל, דמתוך דאגת הקב"ה לכבודו של אאע"ה, דאג לסלקו מן העולם קודם שיצא בן בנו לתרבות רעה, דדוקא כאן בעוה"ז יהיה לאאע"ה בושה גדולה מאוד מכך, כי הוא זה שמטיף כל העת לעבוד רק את הקב"ה, ולבסוף בביתו שלו ועוד בחייו, לא

הולכים בדרכו, ומאחר ונתבאר שהקב"ה דואג לכבוד יריאיו יותר מכבודו, ממילא יכול הקב"ה לנהוג כך, שמצד השכר דלעת"ל אין אאע"ה מפסיד כלום, וכמו שכתב האור החיים בר"פ חיי שרה (כג, א) וז"ל: יכוין להודיע משפט החסד אשר ישפוט הקב"ה לידידיו, כי כל צדיק שלא השלים ימיו לשיבה ידועה, לא יגרע השם מצדיק מה שהיה מרויח אילו חי שניו שלמים, וישלים לו שכרו על השנים שלא פעל בהם דבר, כי יאמר אליו אילו הייתי חי תאותי היתה לסגל דבר טוב. עכ"ל. ומקורו מתנחומא (כי תשא ג'). וממילא ה"נ שגלוי וידוע לפני ית"ש שגם בחמש שנים נוספות שהיה אאע"ה חי, היה עוסק במצוות, ונותן לו שכרו משלם גם בעבור זה, ורק כדי למנוע הבושה שכל מהותה רק בעוה"ז, מסלקו הקב"ה מזה העולם.

ה'. יש בזה טובה לכל האומה הישראלית

עוד יש לומר בזה לפי מה שראיתי מחכ"א שהקשה כאן עוד שתי קושיות אלימות:

א. הנה הלא פשוט לכל בר דעת, גודל התועלת וההשפעה העצומה אשר היתה בעולם, בכל רגע ורגע שאברהם אבינו חי ומפיץ אמונה וחסד עד אין שיעור וממילא הדבר תמוה, שבעבור הנאה מועטה לכאורה של 'שיבה טובה', שווה לגרוע מכל באי עולם פרק זמן נכבד של חמש שנים מחייו הרוחניים של אברהם אבינו

ב. עוד קשה, שעד עתה מצאנו שהקב"ה מברך את אברהם רק בדברים הנוגעים לעתיד של כלל ישראל, ואילו כאן יוצא מן הכלל, הקב"ה מברכו ב'שיבה טובה', שזהו דבר הנוגע לכאורה לטובתו האישית – שלא יראה את עשו יוצא לתרבות רעה, וזו פליאה גדולה.

ונראה, כי באמת הבטחה זו שקיבל אברהם למות ב'שיבה טובה' קודם שיצא עשו לתרבות רעה, איננה הבטחה פרטית בעלמא, אלא היא הבטחה אשר כל נפש האומה תלויה בה

הגע עצמך, אילו בעוד אברהם חי זקן ושבע ימים היה נכדו עשו יוצא לתרבות רעה, הלא רשע זה אשר הכתוב מעיד בו כי 'ציד בפיו', היה מדבר ועושה את כל רשעתו תחת אדרת שמו של אברהם זקנו, והעולם היה נוהה אחר הנכד עשו, מתוך מחשבה מוטעית כי הוא בודאי פועל על דעת זקנו וממשיך את דרכו ובאופן זה, היתה כל מורשתו הרוחנית של אברהם עומדת בסכנת סילוף, מחמת עשו המתהדר בה

ועל כך באה ההבטחה של הקב"ה לאברהם **וְאֵתָהּ תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם תִּקָּבֵר בְּשִׁיבָה טוֹבָה**, ורק לאחר שיהיה חייך ברור מתקופת חייו של אברהם, אז יצא עשו לתרבות רעה

ונמצא, שאין כאן רק הבטחה פרטית לאברהם אלא תקוה גדולה להצלת הכלל, ושווה היה להפסיד לכל העולם חמש שנים מחייו של אברהם, כדי למנוע מעשו לדרדר את כל העם אל עברי פי פחת, ע"י שיבוש מורשתו המפוארת של 'אברהם העברי'. ודפח"ח.

לתגובות: z5102244@gmail.com

בואי שבת / הרב חיים שולביץ

סעודות שבת כנגד האבות

פרשת הסעודות

בפרשה זו הועמדו עניני הסעודות זה לעומת זה, מעלת סעודת האבות, במטעמי יצחק שהמשיכו ברכות עולם, לעומת פחיתות אכילת האומות, בהלעטת עשו, בה איבד בכורתו^ט, מקום ניתן בה להתגדר במהותם של סעודות השבת.

השגת האבות בעונג השבת

בב"ב (טז): 'שלשה הטעימן הקב"ה בעולם הזה מעין העולם הבא, אלו הן אברהם יצחק ויעקב', הרי שהאבות זכו להשיג מעין השכר דלעתיד לבא, שעליו נאמר 'צדיקים יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה', והוא הדביקות בהשי"ת, ככתוב בראש מסילת ישרים 'שזהו התענוג האמיתי והעידון הגדול מכל העידונים שיכולים להמצא', וענג זה הוא לאשר זוכה להתכלל בהנהגה העליונה, עד שנחשב כ'עטרה לראש', והנפש כמהה לטעום טעם עונג זה.

בשבת (ק"ח). אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר (ישעיה נח, יד) 'אז תתענג על ה', והרכבתיך על במתי ארץ, והאכלתיך נחלת יעקב אביך', לא כאברהם שכתוב בו (בראשית יג יז) 'קום התהלך בארץ' ולא כיצחק שכתוב בו (שם כו ג) 'כי לך ולזרעך אתן את כל הארצות האל', אלא כיעקב שכתוב בו (שם כח יד) 'ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה'.

דרש זה אומר דרשני, שכן אם שכר אחד הוא לכל המענג את השבת, למה לא ניתנה נחלה בלי מצרים גם לאברהם וליצחק, הלא מקרא מלא הוא (בראשית כו, ה) 'עקב אשר שמע אברהם בקולי וישמור משמרת חקותי ותורת', ודרשו (יומא כח:): שקיים כל דיני שבת. ואף עצם השכר טעון טעם, למה יקבל בלי מצרים, ומה מדה כנגד מדה יש בזה למענג את השבת.

סדר הסעודות כנגד האבות

עוד אמרו בגמרא (שבת שם) 'כל המקיים שלש סעודות בשבת ניצול משלש פורעניות, מחבלו של משיח, מדינה של גיהנם, וממלחמת גוג ומגוג', וכבר ביארו הקדמונים שסעודות השבת מסודרות כנגד פורענויות אלו, וכנגד שלשת האבות, וכתבו השל"ה (שבת, נר מצוה, מ, בשם כנפי יונה) ומהר"ח ויטאל (פע"ח שבת יז) שסעודה של ערבית היא כנגד יצחק, ובזכותה ניצול האדם מחבלי משיח. שחרית, כנגד אברהם סבא חסידא,

^ט ראה במגלה עמוקות (פר' וישלח) שבאותה קערה שהלעיט יעקב את הנוזל לעשו, בה הביא את המטעמים ליצחק, ועליה הראה עשו 'ויעקבני זה פעמיים', וביאר שעליו נאמר 'מהפך קערה על פיה', והיינו כי הקערה היא כלי קיבול השפע, ומשמשת למעשה האכילה, שעניינה חיבור הנשמה לגוף לטוב או לרע, לפי קידוש אופן האכילה.

ובזכותה ניצל מדינה של גיהנם. במנחה כנגד יעקב אביהם של שבעים נפש, ובזכותם ניצול ממלחמת גוג ומגוג.

ולהאמור לעיל, שעל המענג את השבת נאמר 'והאכלתיך נחלת יעקב אביך', לא כאברהם ולא כיצחק וכו', הרי נמצא שעיקרו של עונג השבת הוא בסעודה שלישית, וכמבואר שהיא סעודתו של יעקב, ויש להתבונן בדרגת עונג אלו, ושייכותם למדרגות שלשת האבות.

שלשת חסרונות החטא ותיקונם

והנה ענין ה'ענג' ניתן לאדם הראשון קודם החטא, וכפי שכתב הרמב"ן (בראשית ג יז) ש'האכילה היתה לו מתחילה לענג', וכשחטא נהפכה להיות סיבה להפסדו, והיינו כאמור בספר יצירה (פ"ב מ"ד) 'אין בטובה למעלה מענג ואין ברעה למטה מנגע', ועניינו מבואר בזהר (ח"א כו. זו"ח סט.) שענ"ג הוא ע'דן נ'הר ג'ן, דהיינו כאשר אדם זוכה להמשיך אליו שפע רוחני עליון כסדרו¹ [עדן-חכמה, נהר-בינה הממשכת שפע דרך התפארת, אל הגן-מלכות]², ותכלית העבודה בשלימותה היא להתעלות ולהרחיב את כוחות הנפש, שיוכלו להשיג ולהכיל את אור השי"ת הנמשך מעדן העליון, וכמו שביאר רבינו בחיי (שמות כ ח) שזה הוא הענג האמיתי, לפי שכל דבר משתוקק להיות מחובר לשרשו, כי הוא עתיד לשוב ולעלות אליו.

אמנם בחטא אדם הראשון, חלו שלשה חסרונות בענ"ג, כאמור (בראשית ג ו), שסיבת החטא היתה 'כי טוב העץ למאכל, ותאוה לעינים, ונחמד להשכיל', ועל חסרונות אלו אמר ישעיהו (ה כ) 'הוי האומרים לרע טוב, ולטוב רע, שמים חשך לאור, ואור לחשך, שמים מר למתוק, ומתוק למר', וביאר הגר"א (שם) שיש שלשה דברים שאדם טועה

¹ האכילה היא בפה, שמקומו תחת העינים האזניים והחוטם, והוא הנמוך מכל כלי יציאת התקשורת בין בני אדם, אך לאידך הוא במקום הכי גבוה מבחינת הכניסה לגוף האדם, כי דרכו נכנס האוכל למעים כבד וקיבה, ומשם הוא זן את הלב הכבד ושאר אברי הגוף. ובוה ניכר שהפה הוא מקום החיבור בין התחתונים לעליונים, שהרי סיום החלק הרוחני הוא בפה, וכמו כן תחילת החלק הגשמי הוא בפה, והאכילה בפה שהתקדש במצוות מקדשת את המאכל, ומרוממת את האוכלו, וראה של"ה (שער האותיות קדושת האכילה) 'צדיק אוכל לשובע נפשו' (משלי יג כה), כי החלק הרוחני שבאדם ניזון מהחלק הרוחני שבאוכל, והוא המשביע את הנפש, והיינו ענ"ג. וכן לאידך, אם האכילה היא בתאוה, הרי שאינה משמשת לקיום החלק הרוחני, אלא אדרבא מושכתו אחריה לטומאה, והיינו נג"ע.

[ראה רמ"ע מפאנו (מעין גנים א) ששתי אזניים הם חכמה ובינה, מצח הוא דעת, שתי עינים הן חסדים וגבורות, והחוטם בתפארת. הלשון היא יסוד, השפתים נצח והוד, והפה הוא מלכות, הרי שבכל האברים נקבע זוג בגובה מקביל, ופעולתם אחת, ודוקא הפה שעושה שתי פעולות הפוכות, הכנסת אוכל והוצאת דיבור, נקבע באבר אחד, והיינו כמבואר, שבו חיבור חלק הגשמי עם הרוחני, וכפעולת מדת המלכות, שהיא כלי המקבל שפע מהעליונים ומחלק שלל לתחתונים, וכמלכותא דארעא, שאף היא אין לה משלה כלום, אלא נוטלת מס ומחלקתו לפי צורך המדינה, ובוה היא מרוממת ומשפילה כפי הצורך והראוי].

² בשערי אורה (ש"ט) ורקאנאטי (פר' בראשית) כתבו לבאר בזה לשון הכתוב 'וקראת לשבת ענג' (ישעיה נח יג). כי 'וקראת' הוא לשון המשכה והזמנה, וצוה הכתוב להמשיך לשבת שלש סעודות הנרמזים במלת ענ"ג. והיינו שקיום ה'קריאה' הוא על ידי עליה בסדר העבודה, עד השגת הדברים בשורשם, והענ"ג חל בהיות ההשגה העליונה מתיישבת אף על חלקי הנפש התחתונים.

³ ראה שערי אורה ורקאנאטי (שם) שהחכמה נקראת 'עדן' כי הוא לשון מקור, כלומר שהוא המקור הנובע מהכתר. ולכן אמרה שרה 'אחרי בלותי היתה לי עדנה', כלומר מקור הדמים והחלב שפסקו ממנה. והיינו, שיכולת ההשגה בסדר העבודה מגיעה עד היכן שהתגלה על ידי חכמה. והעמדת כל ההרגש של האדם, הוא סדר העבודה הנמשך כ'נהר', בלימוד התורה וקיום מצוותיה, וממנו נמשכת ההשגה ויורדת אל ה'גן', שהוא תחושת תענוגי הנפש בעולם הזה, ובסמוך יבואר עניינם בשלשת סעודות השבת.

בהם, 'טוב, ערב, ומועיל', והיינו שיש שלש טעויות המוציאים את האדם מן העולם, א. 'טוב למאכל', ההנחה שהפרי טוב בעצם, בה נמצא שאומר לרע טוב, מבטאת צד גאווה המנותק משורש החכמה, וקובע מהו הטוב לפי דעתו. ב. 'תאוה לעינים' ע"י סרסורי הלב, המדמים לרואה את הדבר כערב לחיך, אף שאין הראיה יכולה להבחין בטעם, אלא שכח תאות הגוף מתנגד לתענוגי הנפש, ומעמידם כדבר 'מר'. ג. 'נחמד העץ להשכיל', היא מדת הקנאה, שסבור שיש עוד משהו שנחסר ממנו, כאמור 'כי ביום אכלכם ממנו, והייתם כאלוהים יודעי טוב ורע', והיא הטעות המטעה בדרכי עבודת השי"ת, בהשימה חושך לאור.

כיון שבא האדם לידי טעות, שוב אין האכילה ממשיכה את הענ"ג כסדרו, כי בהיות האכילה עומדת כתקנה להחיל את אור השי"ת אף על הגוף, אזי בה נמשך השפע וחל בענ"ג⁹⁹, אך כאשר הפכו הטעויות את השגתו, הרי ירד ערכו של העדן, עד שהוצב המקור האמיתי כעומד במעלתו אחר השפע, ונמצא שהוא משמש בסוף וסדר שפעו נהפך לנג"ע¹⁰⁰, ולכך על האדם לשוב לעפרו כדי לזכך חומרו, עד שיהיה ראוי להשיג את גילוי אור השי"ת, בהגלות נגלות כבודו כאשר יגיע העולם לתיקונו השלם¹⁰¹.

שלשת הפורעניות שהמקיים שלש סעודות בשבת ניצול מהן, אינם באים לעונש, אלא תכליתם היא לזכך ולברר את האדם מצד חלק הרע שנכלל בו ע"י החטא, ואכן, שלשת אלו עומדים כנגד שלשת חסרונות החטא, חבלו של משיח, בו יתגלה הרע עד תכליתו, וממילא יתברר מה הוא הטוב באמת, כפי שהוא בשרשו, ולא יהיה לאדם צד אחר להסתפק בו. דינה של גיהנם, בא לזכך מטומאות התאוה, עד שיוכל לחוש בנפשו את תענוגי הנפש באור העליון. ומלחמת גוג ומגוג, בה יתגדל ויתקדש שמייה רבה, ויודע

⁹⁹ רבינו בחיי (בראשית ג כא) ביאר, שמאכלו של אדם הראשון ויין המשומר ששתה, היו מאכלים זכים מרבים השכל, ועוד כתב (שמות טז ג) שזה ענין סעודת הלוייתן ובר יוכני לצדיקים לעת"ל. ובנפש החיים (ש"ב פ"ז הערה ג) כתב שכפי מעשי האדם כך נתקן מזונו, כי מעשיו מזככים את העולמות ומתקנים את חלק הרע המעורב במאכלו הגשמי, וברוח חיים (ג ג) הוסיף, שכל חלק הרע המעורב בטוב נכנס בקללת האדמה ע"י חטא האדם, והוא חלק הפסולת שבמאכל היוצא בצואה, והשאר נבלע באברים, ובמין לא היה מעורב רע, כי אין רע יורד מן השמים, וא"כ מובן שקודם החטא היה הפרי כולו רק טוב, ולכן נבלע באברים.

¹⁰⁰ ראה עוד בזהר (ח"ג רעג). שמי שאינו מקיים שלש סעודות בשבת, 'ענג' מתהפך לו ל'נגע', וביאור הענין הוא, שכאשר נוטל אדם תענוג, כגון אכילה, ומקבלו כעונג גופני שאינו מושפע מעדן, הרי בבחירתו הפך את סדר השפע, ולפי תפיסתו הוריד את העדן למטה, והעמידו את המקור האמיתי אחר השפע, ונמצא שהוא משמש בסוף וסדר שפעו נהפך לנג"ע, והיא הגזרה שנגזרה על אדה"ר כאשר אכל מפרי עץ הדעת משום שהיה טוב לעינים, כי הפך את מאכלו להפסד, שלא יבא לו כסדרו מעדן, אלא מן האדמה, וכיון שבחר לקבל שורש שפעו ממנה, ממילא אליה ישוב.

¹⁰¹ כל האמור כלול בלשון הרמב"ן שם, וכבר ביאר רמח"ל (דרך ה' ח"א פ"ג, דע"ת סי' קכו) שקודם החטא היה גופו רוחני, ומאכלו הועיל רק להעלותו ולא למשכו לרע. ואילו אחר החטא הוצרך לזיכוך, וביאר השל"ה [ר"ה תו"א יט], שלא נאמר לו 'מות תמות' דרך עונש, אלא דרך חסד ורחמים, כי ביום אכלך תצטרך למות כדי לבוא אל תכליתך, כי כשתאכל תתגשם במעבה החומר באופן שיהיה מסך מבדיל בינך ובין הבורא, עד שתמות ותפרד הנשמה מהגוף לעלות אל מקום מחצבה להנות מזיו השכינה [וכעני"ז בדרשות הר"ן א, ונפה"ח ש"א פ"ו]. וכן כתב גם הרמח"ל (דרך ה' א ג, דע"ת עב) שאילו היה מגביר נשמתו על גופו, היה מושלם מיד וחי לנצח, אך כיון שחטא ולא יכלה נשמתו לזכך גופו, הוצרך הגוף לשוב לעפר וכהנשמה נפרדת ממנו, הוא נבנה מחדש, ולכשיקום תאיר בו ותזככו. ומקור הדברים בזהר (ח"ג פג): שקודם החטא היה גופו רוחני והגיע עד עולם הבריאה, ואחר שחטא התמעט והיה צריך גוף גשמי מעולם העשיה. וכן שם (פח): שיציאת הנפש היא ע"י רוב תשוקתה להדבק בשכינה, ואינה רוצה להיות בגוף שאינו בטל להקב"ה מעת שחטא.

לעיני כל העמים, וכאשר יהיו כולם משועבדים תחת ישראל, שוב לא יהיה מקום לטעות כאילו חסר דבר.

שלשת סעודות השבת נקבעו בשלשת חלקיה, אחר חילוק תפילותיה המבואר בטור (סי' קצב) 'ומה שתקנו בשבת שלש ענייני תפלות [בעוד שבחול ויו"ט כל התפילות בנוסח אחד], הוא כנגד שלש שבתות, אתה קדשת כנגד שבת בראשית, כמו שמוכיח מתוכו. ישמח משה כנגד שבת של מתן תורה. דלכולי עלמא בשבת ניתנה תורה. ואתה אחד כנגד שבת של עתיד^{טו}, 'המקיים שלש סעודות', הוא מי שזוכה על ידם להשריש בקרבו את מעלת שלשת זמני השבת, א. בליל שבת, היא עת סעודת המלכות, ובה תחילת ההשגה, בתחושת תענוגי הנפש בעולם הזה. ב. ביום השבת, היא עת מתן תורה, בה נקבעו סדרי העבודה הראויים לנבראים בכדי להרחיב כוחות נפשם להשגת אור העליון. ג. בעת המנחה, עת רעוא דרעיון, בה מתגלה מעין ההשגה לעתיד לבא, ממקור החכמה^{יז}.

כיון שה'מקיים' סעודות אלו שב לעמוד בעולם שכולו מבורר ומתוקן, הרי הוא כמו שהיה קודם חטא אדה"ר, ובהיותו מופקע מכל טעיות העולם, שוב אינו נזקק לפורעויות אלו שנקבעו כדי לבררם.

חלקי התיקון של שלשת האבות

והנה מהות התיקון היא הפרדת הרע מהטוב, ובתהליך זה מעמיק הרע עד שמתגלית רעתו, והוא מתכלה מאליו, ולעומתו הטוב מתעלה בטובו, ולכך מעת שהחל החטא למנוע את השגת האדם, הרי בכל דור ודור שקדמו לאבות, הלכו והתגברו שלשת החסרונות, וכל דור לקח צד אחד בקלקול עד קצהו, כאשר **דור המבול** השחיתו את דרכם, והגדילו תאוה. **דור הפלגה** הפליגו במדת הגאווה, עד שרצו להגיע לשמים, כביכול למרוד בקב"ה. **ואנשי סדום** העמיקו את מדת הקנאה, ולפיכך חוקקו חוקים שלא יתן איש לזולתו מאומה.

אכן, זה לעומת זה עשה אלוהים, וכנגד התעצמות זו של כח הרע, בכל שלביו, החל להפציע אור ה' ע"י האבות, שתקנו את חטא אדם הראשון והיו מרכבה לשכינה בהיותם

^{טו} חלוקת השבת לשלשה דרגות שורשה בזהר (ח"ב צב. רה: רז: ועוד), והגר"א (יהל אור צג:) ביאר שליל שבת היינו שבת בראשית, והיא במלכות, יום השבת הוא שבת מתן תורה, והוא בתפארת, ושעת המנחה היא שבת לעתיד לבא, והיא בבינה, וכבר החל ביאורם לעיל פר' נח.

^{יז} בביאור הגר"א לספד"צ (פ"ה ד"ה וכן בירחא) כתב 'שלש סעודות של שבת שהן בוו"נ ובינה, והן יהיו סעודת בהמות בהררי אלף בנוקבא, וסעודת לוייתן בדכורא, לוייתן זה יצרת לשחק בו' ויין המשומר בבינה', ולהאמור הרי הדברים כמין חומר, כי בליל שבת תחילת ההשגה, והיא חלה אף על תענוגי הנפש הבהמית שבעולם הזה. וביום השבת, היא עת מתן תורה, בה נקבעו סדרי העבודה, שעל ידם ישיגו את כל השגות סעודת לוייתן, שהיא הממוצע בין עוה"ז לעוה"ב, כמבואר לעיל פר' וארא. ג. במנחה, עת רעוא דרעיון, היא העת הראויה לייין המשומר, כי הוא מורה על סודות התורה העתידיים להגלות לעתיד לבא, וכבר האריך בזה ידי"נ הג"ר אוריאל שונברג בראש ספרו המופלא 'אור צפון'.

אמנם הגר"א חבר (בית עולמים קמד:) הביא בשם הגר"א, שסדר הסעודות הוא, סעודת לוייתן, שור הבר, ויין המשומר בענביו, וביאר (אור תורה אות קמא) שעיקר הסעודה יהיה על ידי לוייתן, שנברא בחמישי, ובהמות בהררי אלף שנברא בששי, ועל ידי יין המשומר בענביו, שהוא יום השביעי שבת. ולמבואר בסמוך אין סתירה בסדר הדברים, כי אמנם מצד מעלת ההשגה, לוייתן הוא ראשון, כי בו עיקר הסעודה, אך בסדר העבודה מצד עבודת האדם, יש להתחיל בבהמות בהררי אלף.

רצים לפני השי"ת כסוסים בבצעי המים, ובכך הניחו בסיס לבחירת עם ה', בטרם התגלתה הנהגת שם הוי"ה בעולם.

שלושת האבות החזיקו כל אחד בצד אחד של הופעת הטוב, ודבקו בו עד הקצה הכי עליון, ובכך שתלו אילן גדול, שאין בפירותיו מטעם פירות עץ הדעת. **אברהם** החל לקרא בשם הוי"ה בעולם, ובכך גילה את שורש מדת החסד, שכולה נתינה, והיא הצד המשלים לחסרון הקנאה, וממנו נעשו ישראל גומלי חסדים. **יצחק**, החזיק במדת היראה, וממנו שורש למדת הבושה, כמו שאמרו (במדב"ר ח ד) 'למען יראתו על פניכם, מכאן לביישן שאינו חוטא', ובכך נמנע מכשול התאוה. **ויעקב**, עמוד התורה, עליו אמרו (ב"ר סג א) 'מי שיש לו בן יגע בתורה מתמלא עליו רחמים. דכתיב תתן אמת ליעקב, ואין אמת אלא תורה [ולכן בניו רחמנים], ובהשגת התורה יודע מה הטוב האמיתי'.

ולאמור, נמצא ששלושת סעודת השבת עומדים כנגד עבודת האבות, כי סעודת הלילה כנגד יצחק, והיא נקראת (ח"ג רפח:): 'חקל תפוחין קדישין' על שמו, כי יצא 'לשוח בשדה', ובה חלה נפש יתירה (שעה"כ שבת א), וכשהנפש מתעלה, היא מגיעה לידי יראה המונעת חטא. וסעודת היום נקבעה בעת אמירת נשמת כל חי, והיא כנגד אברהם שהשיג את שורש הנשמה, וסעודה שלישית שהיא כנגד יעקב, ובה מעלת הרוח, שהיא הממוצעת ומחברת בין נפש לנשמה^ט, ולכן אז ניתן להשיג סתרי תורה. ואמנם סדר זה טעון ביאור הן מצד סדרם, והן מצד מעלת חלקי הנשמה, והן מצד אופני ההשגה, ואי"ה נבא העירה, עד שיתבאר הכל אל נכון.

סדרי הסעודות לפי הנהגות השי"ת

הנה השל"ה (שבת תו"א לג) הביא את לשון רשב"י שאמר בשעת סילוקו (ח"ג רפח:): 'מן יומאי לא בטלנא אלין תלת סעודתי וכו', חד סעודתא דמטרוניתא, וחד סעודתא דמלכא קדישא, וחד סעודתא דעתיקא קדישא סתימא דכל סתימין, ומשמעותו שסדר הסעודות נקבע בסדר עולה, כי סעודת שחרית היא בת"ת, וממנה עולים בסעודת המנחה לעתיק יומין, וזו היא מעלת שעת המנחה בה מתגלה המאור העליון^כ.

^{י"א} באבות (א ב) שנינו על שלשה דברים העולם עומד, על התורה על העבודה ועל גמ"ח, וכתבו מהר"ל (דרך חיים שם) ומהר"ח וואלוז'ין (רוח חיים שם), שעמודי העולם הן כעבודת האבות, כי יעקב אבינו ע"ה תיקן עמוד התורה, שהיה יושב אהלים. ויצחק תיקן עמוד עבודה שהיה עולה תמימה. ואברהם תיקן עמוד גמ"ח ככתוב ויטע אשל, וכן כתב הגר"א (ברכות ח.). וכבר העיר הרוח חיים שסדר עמודי העולם הוא היפך מסדר האבות, כי בעבודת האבות החלו בחסד, ואח"כ עבודה ותורה בסוף, ואילו בעמודי העולם תורה בראש וגמ"ח בסוף, ואף הערה זו תתישב בסמוך.

^{י"ב} על פי המבואר בזהר (ח"ג כט.) ותיקו"ז (תי' יח לד.) שבשלש תפילות ש"ק יש נשמה יתירה ורוח יתירה ונפש יתירה, נפש יתירה בערב שבת, אתה קדשת נשמה יתירה, נשמת כל חי, דאתמר בה ישמח משה במתנת חלקו, רוח יתירה אתה אחד ושמן אחד, ובביאור הגר"א (שם ד"ה ואינון) כתב שה"ה לג' סעודות. וראה בספר הליקוטים סדר ג' אבות בנר"ן, ובמגלה עמוקות (פר' שלח) ביאר שתיקונו של אדה"ר בג' אבות, אברהם תיקן נפש יצחק רוח יעקב נשמה. והרמ"ע מפאנו (צבאות ה' ח"א) הוסיף, שכאשר נקרא 'ישראל' ו'ישורון' הרי הוא בבחינת חיה ויחידה, וראה עוד בזה להלן.

^{י"ג} סדר זה הוא כאמור וקראת לשבת ענ"ג, ע"ש הכתוב 'ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן', שכך הוא סדר ההשפעה ע"ד ניהר ג'ן, סעודת הלילה כנגד המלכות שנקראת 'גן נעול אחותי כלה', סעודת הבוקר היא בת"ת הוא הנהר היוצא מעדן, וסעודת מנחה כנגד העדן העליון.

אך כתב, שלעומת זאת קבלת האר"י היא, שסעודת הלילה לנוקבא, וסעודת שחרית לעתיקא קדישא, וסעודת מנחה לזעיר אנפין, כאמור בפיוטיו 'אתקיננו סעודתא' לשלשת הסעודות. וכן משמע לכאורה ממה שדרש הזהר (ח"ב פח:): את הכתוב 'אז תתענג על ה' על סדר הסעודות באופן זה, על סעודת הלילה נאמר 'והרכבתיך על במותי ארץ', סוד הכלה שמתברכת בזאת הלילה, ואז היא עת שמחתה, לכן סעודת הלילה כנגדה. על סעודת הבקר נאמר 'אז תתענג על ה', סוד עתיק יומין המתגלה באותה שעה. ועל סעודה שלישית נאמר 'והאכלתיך נחלת יעקב אביך', ויעקב הוא בתפארת, ולפי שהוא שלימות הכל משלימין בו. ובודאי אלו ואלו דברי אלקים חיים, וכל צמא ילך להשיג שרשם במקור מים חיים.

וביאר במים אדירים (ח"ג רפח:), כי אף שבשעת המנחה הוא זמן גילוי האור העליון, הרי אצלנו עיקר האור הוא בשעת מוסף, ואילו במנחה האור מתמעט, ולכן אז היא סעודת זעיר אנפין^{כא}. ומקור דבריו נוזלים מן לבנון, ממה שכתב הגר"א (תקו"ז תי' כא), שהכתוב 'אז תתענג' מסודר כסדר מעלת האבות, והיינו ש'אז תתענג' הוא על אברהם, האחוז במעלות העליונות, והן החסדים המתגלים בסעודת שחרית^{כב}, ו'הרכבתיך על במתי ארץ', הוא במלכות, שהיא השליטה להכניע תאוות העולם, ובה אחוז יצחק במדת הדין, ויעקב בזעיר אנפין, ועל כך נאמר 'והאכלתיך נחלת יעקב אביך', והוסיף (יהל אור, ליקוט סוף פקודי, לט. ד"ה בענין), שמקרא זה מסודר 'כסדר במעלה, כי כבוד יום עדיף לכבוד לילה, וכבוד לילה קודם לסעודה שלישית, שאין בה משום כבוד שכבר יצאו בשחרית, ונראה שכוונתו לבאר כי אף שהכתוב מעמידם כסדרם, אין זה כסדר גילויים, היות ומעלתו של אברהם היא העליונה, אך עיקר הגילוי הוא ביעקב, וכדלהלן.

תורה תחילתה חסד וסופה חסד

בסוטה (יד.) אמר רבי שמלאי 'תורה תחילתה גמילות חסדים וסופה גמילות חסדים, וביאר מהר"ל (ח"א שם) ש'התורה יש לה חבור עם השי"ת, וכל חבור הוא מצד ההתחלה ומצד הסוף, כי הקצה מתחבר אל אחר, ולפיכך התחלת התורה וסופה גמילות חסדים, כי דרכי השי"ת הוא החסד שזה מדותיו של השי"ת, וחיבור זה הוא כאמור בנפש החיים (ש"ד פ"י) 'קוב"ה ואורייתא חד הוא', והיינו שתכלית התורה היא להגיע אל החסד העליון, כי 'עולם חסד יבנה', ולכך תחילת העבודה היא בעשיית חסד, כי בו תלויה יכולת הדבקות בחסד עליון ע"י התורה, ואף שהשלימות היא בתורה, ולכך היא שייכת לדרגת 'יעקב איש תם', הרי השגת התורה אינה שלימה, עד שישגי את תכליתה, כשיזכה להדבק במקור חסד העליון, כאמור 'תתן אמת ליעקב חסד לאברהם', והיינו

^{כא} אך תמה, שלא זו בלבד שמשמעות לשון הזהר שם היא שבסדר הסעודות סעודה שלישית היא בע"ק, אלא הוסיף ואמר להדיא 'בשבתא בשעתא דצלותא דמנחה, דהוא עידן דכל דינין מתערין, אתגלייא האי מצחא', הרי שהוא זמן גילוי המאור העליון, ושלא כסדר האר"י, שנקט כדברי הזהר בפר' יתרו.

^{כב} וראה בזהר (ח"א ריט.) 'אז תתענג על ה', על דייקא, אית חסד ואית חסד, חסד עלאה מעל שמים הוא, והיינו שאברהם אבינו היה הראשון שזכה להכרת מדת חסד העליון שהוא מקור החסד בעתיקא, ולכן נאמר 'ואברהם זקן בא בימים', ודרשו (ב"מ פז), שעד אברהם לא היתה זקנה, והיינו שלא היה מי שזכה להכיר מדה זו.

‘סופה גמילות חסדים’, ועל כך אמרו (פסחים קיז:): ‘בך חותמין’, והיא מעלת חסד אברהם^{כג}.

ומעתה לענין מעלות סעודות השבת, הרי סעודת היום, בעת שבת של מתן תורה, בה מתקיים ‘אז תתענג’, כי רק על ידי התורה ניתן להגיע אל החסד העליון, שהוא מאיר אל השבת, אולם ‘אף שהתורה ק השתלשלה וירדה ממקור שורשה העליון הקדוש, קדושתה הראשונה כמו שהוא במקור שרשה ראשית דרכה בקדש’ (נפה”ח ד כז), ואין השגה בפועל אלא בסעודה שלישית, שהיא מעין עולם הבא, ואז ניתן לטעום מפנימיות התורה, והיינו ‘והאכלתיך נחלת יעקב אביך^{כד}, ולאידך, אף שבסעודה שלישית יש עליה נשגבה, הרי שורשה בחסד העליון המתגלה בסעודת היום הוא גבוה לאין ערוך^{כה}.

נמצא שאלו ואלו דברי אלהים חיים, כי מחד סעודת היום היא עת האור הגדול של עתיקא קדישא, ואילו בסעודה שלישית האור מתמעט, אך עם זאת, אז הוא זמן העלייה בפועל להשיג סתקי תורה, ולאידך, סעודת היום בעת מתן תורה, משמשת כממוצעת בין עליית המלכות בסעודת הלילה, לבין עליית העולם בסעודה שלישית, כי כל עלייתו הוא מצד מתן תורה, שבה חלה בעולם הזה תפיסה בעולם הבא^{כו}.

ואמנם זה הוא גם סדר עליית חלקי הנשמה בשבת, נפש יתירה בלילה, נשמה יתירה בשחרית, ורוח יתירה במנחה, הרי שעליית הנשמה קודמת לעליית הרוח, והיינו כאמור,

^{כג} וזהו מה שסיים המהר”ל וכתב ‘שיש לחסד מעלה עליונה על שאר המדות, כי ההתחלה מתעלה על הכל שבא אחריו, והסוף מתעלה על הכל שהיה לפניו’, וכונתו כמבואר, שתחילת העבודה היא בעשיית חסד, להעמיד יכולת לקנות מעלה בתורה, וממנה יגיע לסופו של מקור החסד, שהוא תכלית כל מעלה. ולפיכך סודרו עמודי העולם תורה בראש וגמ”ח בסוף, כי החסד הוא תכלית התורה, אך עבודת האבות החלה בחסד, ואח”כ עבודה ותורה בסוף, כי תורה תחילתה חסד, וסופה נעוץ בראשה, וזכה אברהם להשלים עבודתו עד השגת חסד העליון.

^{כד} וראה לשון הגר”א (יהל אור שם) ‘וידוע שהן נגד ג’ אבות, יצחק בסיהרא בנוק’, יעקב בז”א, אברהם בע”ק, סוד החוורא שהוא חסד העליון, והן כסדר אברהם יצחק ויעקב, ולכן גם בסעודה שלישית אין כל כך כבוד כמו בתפילת ערבית, שהוא מאריה דביתא, אבל אברהם ויצחק הן השושבינין, וביאור”ד כאמור, שעליית יעקב, בפנימיות ז”א העולה עד ע”ק, היא אחר שהיה במלכות ובינה, ולכן הן נחשבים שושבינין לו, אך הוא ‘מאריה דביתא’, כי הוא התעלה אל מקורם בע”ק, והנמצא בביתו אינו נוהג בכבוד, וראה רבנו בחיי (שמות טז כה) שעל סעודה שלישית נאמר ‘היום לא תמצאוהו בשדה’, כי ‘לא’ הוא כמו ‘אין’, והחכמה מאין תמצא, והיינו, שהשגתו נעלית עד מקום שאין לו כבוד מן הנבראים, כי אין להם תפיסה בו. ובסמוך יבואר שדרגת יעקב היא ברוח, שעניינו הוא העברת שפע בינה למלכות, ובתואר זה הזכר בזהר (ח”א כא: קלט. רלו:), ובכל מקום משמעו שהוא בעלה של המלכות, כי על ידו מתקיים יחוד רוח ברוח (ראה ליקו”ת ויחי).

^{כה} ואמנם בשחרית עולים ז”א ונוק’ יחד עד או”א, ומקבלים הארת א”א [ואף שנוקבא עולה עמו, כיון שעיקר העליה בז”א, אומרים ‘בו’]. ואילו במנחה יש עלייה לאו”א בדיקנא דא”א, וגם ז”א נכלל עמהם, וזה גילוי הייחוד כי ‘אתה אחד ושמן אחד’, ולכן אומרים ‘בם’ כי כולם נכללו יחד, כאמור בפיוטי ‘אתקינו סעודתא’ בשלשת הסעודות. (ראה עהד”ט כי תשא, אם לבינה אות ב).

^{כו} ראה לשון הזהר (ח”א צב.) ‘תרין מרגלן אינון, וחד סיכתא בהדייהו, בגווייהו, דקאים בין האי ובין האי, וביאר הגר”א (יהל אור שם ח.) ‘תרין מרגלן’ הם שבת עילאה ושבת דלילא, ‘וחד סיכתא’ הוא שבת דיממא ‘דקאים בין האי ובין האי’, כמו שנאמר ‘מן העולם’ הוא שבת עילאה, ‘ועד העולם’ הוא שבת דלילא, כי ‘יעקב איש תם יושב אהלים’. וכבר העיר מהר”ש לוריא (בפר’ פקודי שם) שלכאנו’ סותר דבריו הנ”ל, ובהכרח ביאור”ד כאמור, שתכליתה של שבת דיממא היא, לגלות את מתן תורה, אך בפועל אין עליה לחסד עליון אלא בסעודה שלישית שהיא בשבת עילאה, מעין עולם הבא, וזאת מכח מתן תורה.

כי רק ע"י גילוי שלימות הנשמה במתן תורה, ניתן לרוח יכולת לצרף את הנפש אל הנשמה^{כז}.

וממוצא הדברים התברר, שבעוד בליל שבת העונג הוא בתחושת הנפש, והחלת רגשי קודש מסודרים כ'גן', הרי שעבודת יום השבת היא, לרומם את יכולת ההשגה, כדי שבשלימות השבת, בעת רעוא דרעוין, יעומד כל כח ההרגש של האדם, לטעום מעונג העליון, ויתקיים בו 'וקראת לשבת עונג^{כח}'.

נחלה בלי מצרים ליעקב

בדרך זו נבא לבאר טעם מתן נחלה בלי מצרים למענג את השבת, ולמה ניתנה דוקא ליעקב, כי בעוד תענוגי סעודות אברהם ויצחק הם בשבתות של בריאת העולם ומתן תורה, הרי שהשגות אלו נתנו בגבול ומדה, והם נוטות זו לדין וזו לחסד, בשרשם העליון, אך עבודת יעקב היא להשיג בעולם הזה מעין עולם הבא, שהוא חוץ לגבול, ולפיכך גם אין לו מדה, כמו שביאר המהר"ל (נצח ישראל כא, דרך חיים א ב) שיעקב נקרא 'ישורון' (ישעיה מד ב) כי הישר אין לו קצה, ואינו נוטה לא לימין ולא לשמאל, וזאת בהיותו שלישי לאבות, ובכוחם הוא עולה לטעום מהשגה עליונה, ללא מצרים^{כט}.

סדר עליה זו בשלשת חלקי השבת, מסודר בפסוקי פרשת 'ויכולו', א. 'ויכל אלוקים ביום השביעי מלאכתו אשר עשה', שמשמעו שהעולם עמד על תכליתו במתכונתו, כ'גן' מסודר, וחלה קדושת השבת בעצם הבריאה. ב. 'וישבות ביום השביעי מכל מלאכתו', הוא קיום המציאות, שהוקדמה מלאכתה לימי החול, ונקבעה בה שביתה להעמידה כראוי לקבלת התורה. ג. 'ויברך אלוקים את יום השביעי ויקדש אותו', הברכה היא חיבור והמשכת שפע קדושה, כשבת של לעתיד לבא.

עליה זו מפורטת בתפילת שחרית של שבת 'ולא נתתו ה' אלוהנו לגויי הארצות, ולא הנחלתו מלכנו לעובדי פסילים וגם במנוחתו לא ישכנו ערלים'. ה'מתנה' היא סגולת ישראל לחוש בנפשם את הקדושה החלה על מעשה בראשית, ולכן תפילת ליל ש"ק היא 'אתה קדשת'.

^{כז} והיינו כי שלימות ההשגה היא רק בנשמה, ואילו מהות הנפש היה חיות הגוף (רמב"ן בראשית א כו), ואין לה תפיסה אלא במוחש, ולכך היא תלויה ברוח, בה חל כח ההרגש, המרומם את הנפש להתקשר בהשגות הנשמה, וראה לשון הרד"ק (שם) 'כי הגוף יהיה מן היסודות, וברוחו יהיה עליוני כמו המלאכים', וביאר הלש"ן (הדע"ה ח"ב דרוש ג ענף ו) שיסוד הרוח הוא המחבר את הנפש לנשמה, ומחיה את נפש התנועה שבגוף, וראה באפיקי ים (מגילה ו:) שהרוח היא דרגא דיעקב המחבר אברהם עם יצחק.

^{כח} נמצא סדר קיום הכתוב בעבודת ישראל הוא, בליל שבת 'והרכבתיך על במתי ארץ', והוא החלת הקדושה על 'גן' הארץ התחתונה, ואחר כך ביום 'או תתענג על ה'', שאז זוכה להארת א"א והיא עונג הבא מ'עדן', ורק אחר הארה זו, אזי זוכה בסעודה שלישית ל'והאכלתיך נחלת יעקב', בהמשכת 'נהר' השגתו מ'עדן' עלאה. אך סדר הפסוק מורה על סדר עולם השכר, שתחילתו ב'או תתענג על ה'', וממנו 'והרכבתיך על במתי ארץ', כשם שבסדר האבות נולד תחלה אברהם, ואחריו יצחק ויעקב, כי מצד מעלת העבודה, הרי רק אברהם הגיע לחסד העליון, אך לאידך יעקב הוא בחיר שבאבות, שעל ידם הושלם בו עמוד התורה.

^{כט} והיינו, ששלימות 'יעקב' היא בהיותו 'ישורון', שהיא בחינת היחידה, ובה ההשגה בכתר עליון.

ה'נחלה', היא קבלת התורה, שהיא מורשה קבלת יעקב, ועל כך 'ישמח משה במתנת חלקו', שהוא חוזר ומנחיל לישראל בשבת את הכתרים שקיבל כשניטלו מהם אחר שסרחו בעגל, ומשיב את העולם למצבו שקודם החטא. וה'מנוחה' היא בהשגת פנימיות התורה שהיא חיבור אל העתיד לבא, כאשר 'יכירו בניך וידעו כי מאתך היא מנוחתם, ועל מנוחתם יקדישו את שמך'.

לתגובות: h0527690963@gmail.com

בית המשפט / הרב ישי יצחק שרגא, ר"מ בישיבת לב אליהו ומח"ס תורת העובר, ירושלים

שם ועבר - ולא אברהם ויצחק?

וַיִּתְרַצְצוּ הַבָּנִים בְּקִרְבָּה וַתֹּאמֶר אִם כֵּן לָמָּה זֶה אָנֹכִי וַתֵּלֶךְ לְדַרְשׁ אֶת ה' (כה, כב)

בריש פ' תולדות כתיב: ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא, ויעתר לו ה', ותהר רבקה אשתו. ויתרוצצו הבנים בקרבה, ותאמר אם כן למה זה אנכי, ותלך לדרוש את ה'. ופרש"י: ותאמר אם כן – גדול צער העבור. למה זה אנכי – מתאוה ומתפללת על הריון. ותלך לדרוש – לבית מדרשו של שם. לדרוש את ה' – שיגיד לה מה תהא בסופה.

ויש להבין, מדוע טרחה רבקה ללכת עד בית מדרשו של שם ועבר בשביל שיגיד לה מה יהיה בסופה, ולא שאלה את חותנה אברהם אבינו, שהיה גדול הדור. והיא קושיא חמורה מאוד.

ומצאנו בזה דברים מופלאים לחד מן קמאי רבנו חיים פלטיאל בביאורו לתורה, וז"ל: פרש"י, שהלכה לבית מדרשו של שם ועבר. תימה, למה לא הלכה לבית מדרשו של אברהם, שעדיין לא מת. וי"ל, לכך לא הלכה לבית מדרשו של חמיה, שהיה בדעתה שיתירו לה לשתות שום סם שהיתה מפלת, והם השיבו, זה הצער שיש לה שני גויים בבטן, וחשבה אם אלך אצל חמי, "אפי" אם מותר לא יתיר לי בשביל בנו". עכ"ל. והובא תי' זה גם בס' בעלי התוס' עה"ת (מהדורת גליס), בנ"א קצת. ור"ל, דרבקה רצתה לעשות הפלה מלאכותית מחמת גודל צער העיבור, והיתה חפיצה לקבל היתר הלכתי, וחשבה בדעתה שרק בביהמ"ד של שם ועבר יתירו לה, אבל אברהם לא יתיר לה להפיל, כי יצחק הוא בנו, ורצונו היה שתלד בכל אופן, מבלי להתחשב בצער העיבור שלה.

אכן עצם דבריו תמוהים מאוד, והאם יתכן לומר שרבקה אימנו חשדה באברהם אבינו שיורה לה הלכה שלא כדין, ויטה את הדין, בשביל שיצחק הוא בנו. וידועים דברי מרן החזו"א בס' אמונה ובטחון (סוף פ"ג) שכ', שהחושדים בגדולי הדור שהם מקבלים את הכרעותיהם על פי נגיעה אישית: "הרי הם עובדים עבודה זרה בטהרה, ועושים את הפלסתר תורה". עכ"ל. ומעתה אם מותר היה לה להפיל את העובר, כיצד יתכן לומר שרבקה חשבה בדעתה שאברהם יורה לה שלא כדין, ויפסוק שעליה לסבול צער העיבור בשביל שיצחק הוא בנו.

ואחר ההתבוננות נראה, דדבר גדול לימדנו רבנו חיים פלטיאל, ונפרש דבריו. דהנה מדרך החסידים להחמיר על עצמם ועל אנשי ביתם, עי' בש"ס ביצה (כא:): מה נעשה לבית אביך שהיו מחמירים על עצמם, ומקילים לכל ישראל. ובברכות (כב.): אף על פי שמקיל אני על אחרים, מחמיר אני על עצמי. ובשבת (קלד.): דר"מ איהו מחמיר על עצמו ולאחרים שרי. ועוד הרבה. ואפשר דמשום כך חשבה רבקה, דאף שמותר לה מן הדין

להפיל את העובר, מ"מ אברהם היה מחמיר על עצמו ועל בני ביתו כדרך החסידים, וכיון שרצתה למנוע עצמה מזה, מחמת צער העיבור, לכן הלכה לבית מדרשו של שם ועבר.

ועדיין צ"ב, דכיון שהלכה פסוקה היא שמותר להרוג את העובר רק אם הוא רודף את אימו, א"כ ממה נפשך, דאם העובר רודף את אימו, ומותר להורגו, אין זה היתר אלא חיוב להציל את האם. וא"כ, לא שייך כאן ענין של חומרא, ואדרבה, יותר יש להחמיר בפקו"נ של האם. ואם אינו רודף, א"כ בלא"ה אסור להורגו, וא"כ עדיין צ"ע מה חשבה רבקה בדעתה.

ונראה בזה, בהקדם מש"כ מרן החזו"א "דפעמים משתנה הדין, לפי חוזק בטחונו בבורא יתברך שמו", והיינו, דגם במקום שמותר מן הדין, מ"מ הבוטח בה' להחמיר על עצמו, ולקדש עצמו במותר לו, רשאי להכניס את עצמו לסכנה מועטת, ולהחמיר אף במקום שיש חשש סכנה. ומזה חששה רבקה שיאמר לה אברהם שכיון שצדקת היא, עליה לבטוח בה' ולא לחוש לסכנה רחוקה, ולהפיל את העובר ח"ו, אלא להשליך על ה' יהבה.

ומעתה כיון שפעמים משתנה הדין לפי חוזק בטחונו בהשי"ת, א"כ נראה דזה הביאור בדברי מהר"ח פלטיאל שכ' דרבקה הלכה לשאול את שם ועבר וחשבה שאברהם לא יתיר לה להפיל את העובר, כי אברהם יחמיר ע"ע, כיון שאין זה סכנה גמורה, ובכח"ג מותר לחסיד להחמיר על עצמו. ובזה יש לדקדק לשונו של ר' חיים פלטיאל שכ' על רבקה: וחשבה אם אלך אצל חמי, "אפי' אם מותר לא יתיר לי בשביל בנו". והיינו, דכיון שאברהם יחמיר על עצמו ועל בני ביתו, לכן אף שידעה שמותר מן הדין, מ"מ לא יתיר לי בשביל שיצחק הוא בנו. ודוגמת דבר זה מצאנו בגמ' יבמות (סה:): דאשת ר' חייא היא לה צער לידה, ורצתה לשתות כוס של עיקרין, שינתה את בגדיה באופן שלא יכירנה בעלה, ושאלה אותו אם מותר לשתות כוס של עיקרין, והתיר לה, ולבסוף שידע מזה, אמר, ומי יתן שלא שתית כוס של עיקרין וילדת לי עוד ילדים. ע"ש. ולכא' למה שינתה את בגדיה, וכי חשבה שלא יתיר, ויטה את הדין בגללה. ולמש"כ צ"ל דזהו ממש נ"ד, דחשבה אשת ר' חייא שהוא יחמיר ע"ע, כיון שאין זה סכנה גמורה, ומותר לחסיד להחמיר ע"ע כפי חוזק בטחונו בהשי"ת, ולא מפני שיטה את הדין ח"ו.

ובפרט שלדעת כמה מרבתינו הראשונים, אדם רשאי להחמיר ע"ע ולא לשמוע לדברי הרופאים, וכד' הרמב"ן דמה לרופא בבית ירא ה', וכל זה חשבה רבקה בדעתה שאברהם יאמר לה, ולכן רצתה שלא להחמיר על עצמה, ומשו"ה הלכה לבית שם ועבר.

והדברים נפלאים ומתוקים בס"ד.

הכי איתמר / הרב איתמר טעם, מח"ס 'הכי איתמר', קרית ספר

גדר "מצוה" ומצות אמונה

עֵקֶב אֲשֶׁר שָׁמַע אֲבֹרָהֶם בְּקִלְי וַיִּשְׁמַר מִשְׁמֵרֵי מִצְוֹתַי וְתוֹרֹתַי (כו, ה)

רש"י מפרש כאן ד"מצוותי" היינו דברים שאילו לא נכתבו ראויין הם להצטוות, כגון גזל ושפיכות דמים, והיינו ד"מצוה" היא היפך "חוק" שאין בו טעם אלא גזירת המלך וחוקותיו על עבדיו, אבל "מצוה" היא דבר מובן והשכל גוזרו.

ומ"מ פשוט שאין זה כלל בכל המצוות, דהא אדרבה רק על מצוות שאין השכל מחייב תיקנו "ברכת המצוות" וכדביארו הראשונים שאז שייך לומר "קדשנו במצוותיו" הא אם הוא מובן מצד השכל אין ניכרת קדושתו דגם הנכרים מבינים חיוב זה, ורק כש"מצוותי" נאמר בסמוך ל"חוקותי" הוא דמפרשינן לה בחילוק הנ"ל, הא סתמא "מצוה" כוללת המובן ושאינו מובן.

והנה ידועה מחלוקת הרמב"ם עם הבה"ג אם למנות האמונה למצוה, דהבה"ג לא מנאה והרמב"ם מנאה (עשה א), וראייתו מהגמ' במכות (כד). שאמרו בהדיא ד"אנכי ולא יהיה" משלימים את המנין לתרי"ג.

והרמב"ן הביא מהמכילתא (יתרו פ' בחודש) סייעתא לבה"ג, שמשלו משל למלך שאמרו לו לגזור גזירות, ואמר להם שתחילה יקבלו מלכותו ואח"כ יגזור עליהם גזירות, הרי שקבלת המלכות היא דבר נפרד מקיום הגזירות. ומבארים דעת הבה"ג וסיעתו דאמונה אינה מצוה אלא המקור והשורש לכל המצוות, ורק אחר שמאמינים בו יתברך אפשר לבוא לקיום מצוותיו. והיינו שלכאורה יש בזה מחלוקת חז"ל בין המכילתא לש"ס אם "אנכי" היא במנין המצוות או לא, וכל סיעה נקטה מקור אחר לעיקר.

ובפשטות ס"ל לרמב"ם ד"קבלו מלכותי" גם נאמר בלשון ציווי והוראה, וגם השורש והמקור לחיוב יכול להיות חיוב בעצמו, אטו שביתת שבת ויו"ט אינה מצוה רק הל"ט מלאכות שמחמתה. וכן נראה מהרמב"ן גופיה להלן (ל"ת ה) שפירש מכילתא הנ"ל אליבא דהרמב"ם.^ל

אכן עוד אפשר דהרמב"ם ובה"ג נחלקו במהות וגדר "מצוה", דכיון דחזינן ש"קבלו גזירותי" נפרד מ"קבלו מלכותי", א"כ הבה"ג סובר כפשוטו שמצוה כשמה כן היא - צו וגזירה, אבל מה שהוא תנאי ולא גזירה אינו "מצוה", אך הרמב"ם שסבר שגם "קבלת

^ל ברם אפשר לפרש כוונתם, דאם אינו מלך אינו יכול לצוות "קבלו מלכותי" דהא אינו מלך עליהם ומאיזה כח "יצווה" דבר כזה, ואם הסכימו לצייווי וקיבלו מלכותו, הנה אינו מהציווי אלא מרצונם והסכמתם אבל לא בגלל "מצוה". ולדרך זו צ"ע איך ניישב הרמב"ם עם המכילתא, ואולי אה"נ סובר שהש"ס חולק על המכילתא, והמשל שבמכילתא אולי הוא בכלל אין למדין מדברי אגדה, עכ"פ כשמהש"ס מדויק איפכא.

מלכות" היא מצוה, אפשר שדעתו דכל מצוה אינה רק "גזירה" אלא גם "קבלת מלכותו", וממילא מובן שאף קבלת מלכותו עצמה יכולה להימנות בכלל המצוות.

דהנה מצות האמונה שאותה הגדירו "קבלת מלכותו", ביאר לה הרמב"ם (מצוה א, וריש יסודי התורה) שהיא להאמין שהוא ממציא כל הנמצאים ופועל כל הנמצאים עד סוף הדורות, ולפי"ז אם כל מצוה היא "קבלת מלכותו" נמצא שהיא מהאמונה שהוא העושה לכל המעשים, וכדבאמת פשוט שכך מונח בכל קיום מצוה שאנו מקיימים בגלל גדולת המצוה, אלא דקמ"ל שאינה רק ידיעה בעלמא ומחשבה כהה אלא נפק"מ בכל ה"שם מצוה" עד שבגלל זה נכללת האמונה בתרי"ג, משא"כ לסוברים שמצוה היא רק הגדר של "גזירת מלך" א"כ ההכרה בכוח המלך היא רק המבוא להיכנס בעול המצוות.

ואה"נ דאם אמת נכון הדבר, אזי אליבא דהרמב"ם עולה נפק"מ מחודשת בין מצות האמונה לשאר מצוות, שבכל המצוות איכא תרתי קבלת מלכותו וגזירה, ואמונה היא רק קבלת מלכותו. ולהרמב"ם צ"ל שגם הגמ' ס"ל כן ולכן "אנכי" מכלל התרי"ג.

והנה רש"י במגילה (כה.) מפרש הא דאסור לעשות מידותיו של הקב"ה רחמים, "ואינן אלא גזירת מלך - להטיל עלינו עולו, להודיע שאנחנו עבדיו ושומרי מצותיו". ובסוכה (לא:): מפרש דמצוות לאו להנות ניתנו ד"אין קיום מצות הנאת הגוף, אלא עבודת עבד לרבו", ולמה לא סגי לי' בכך שהמצוה לא לשם הנאה וראה לפרש שהיא לשם ההיפך ממנה היינו "עבודת עבד", ולכאורה הוא משום שסובר כהבה"ג שמצוה היא "גזירה" והיינו "עבודת עבד", ולכך מפרש דכ"ש שאינם בשביל הנאה. ואה"נ אליבא דהרמב"ם וסיעתו סגי שלא ניתנו להנאה ואי"צ לשם דבר הפוך. ובהוריות (ח.) מביא רש"י מסיפרי, ר"ש אומר בעבודת כוכבים הכתוב מדבר שנא' כי דבר ה' בזה, שבזה על דיבור ראשון שנאמר בו אנכי ה' אלהיך ולא יהיה לך אלהים אחרים על פני". הרי ש"אנכי" אינו מצוה לעצמו אלא חלק מלאו דע"ז, והנה התינח כשהעשה הוא חיזוק הלאו או דבר והיפוכו א"ש שהם דבר אחד, אבל כשאפשר לא לקיים שניהם היינו לא להאמין בשום דבר, וגם יש בעשה תוספת על הלאו במה כן להאמין, לא למה נאמר שהעשה שווה עם הלאו. ואם בכל זאת הזכיר רש"י את "אנכי" רק כלפי הלאו נראה שלא מנאה לעצמה. וכן סובר רש"י שנשים המקיימות מצוות שהזמ"ג עוברות בבל תוסיף^ל שאין לזה כ"כ מובן, אבל אם מצוה היא "גזירת מלך" יותר מובן שמי שלא נגזר עליו אין לו שייכות לזה כלל ולכן עובר בבל תוסיף. וכן ס"ל לרש"י שאסור לברך על מנהג דאין לומר "וציונו"^ל.

^ללרמב"ם (עשה א) שכל הנמצאים תלויים בו עד היום הזה, לסמ"ג (עשה א) שאותו שנתן התורה הוא שהוציאנו ממצרים, ולחינוך (מצוה כה) להאמין שניהם שמכחו וחפצו כל מה שהיה ויהיה לעדי עד, וכי הוא הוציאנו ממצרים ונתן לנו התורה, ולסמ"ק (סימן א) אמונה בישועתו לעתיד.

^לבר"ה (לג. ד"ה הא) "וכי תקעי איכא בל תוסיף", ובעירובין (צו. ד"ה ולא מיחו) "דהוי כתוספת על דברי תורה, שפטרה נשים ממצות עשה שהזמן גרמא", ושם (צו: ד"ה הא נשים) "נראות כמוסיפות".

^לבתוס' רא"ש (ברכות יד. ד"ה וימים) ויראים (ס"ס תכב) והג"מ (פ"ג מחנוכה סק"ד) וסידור רש"י (סי' תקמ), והתוס' בברכות (יד. ד"ה ימים) מביאים כן ממחזור ויטרי (סי' רכו) [שהוא כידוע תלמידו של רש"י].

ולא "ל" א"ש דמנהג אינו "גזירת מלך" לכן לא נחשב "מצוה" לברך עליו.
ועכ"פ נמצינו למדים מכל הנ"ל לכל הפחות ג' משמעויות לשם "מצוה"; שהיא דבר
מובן עפ"י השכל, שהיא גזירת מלך, שהיא קבלת מלכותו. וצ"ע בכ"ז.

הלכתא מאורייתא / הרב יוסף אביטבול, מח"ס שערי יוסף ושא"ס, בני ברק

להכנס לסכנה בשביל פרנסה

וַיֹּאמֶר עֲשׂוּ הִנֵּה אֲנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוֹת וְלָמָּה זֶה לִי בְּכֶרֶה (כה, לב)

הנה יש לדון האם מותר להסתכן בשביל פרנסה, ובוזה יש לדון בזמן מגיפת הקורונה באדם שיש לו קצת מחלות רקע ואם ידבק מצבו לא יהיה בכי טוב, וכמו כן דנו הפוסקים לענין אדם שפרנסתו דחוקה בזמן שהיה טילים בדרום האם מותר לו לעבוד במקום שיורדים טילים, כי בלא זה לא היה לו עבודה, וכיוצא בזה נשאלתי והו"ד בס' שערי יוסף' בהל' נגיף הקורונה ח"ב האם מותר להדבק בכוונה כדי שיוכלו לקבל אותו למקום עבודתו בארה"ב.

ובכ"ז גמ' ערוכה, במסכת בבא מציעא דף קיב ע"א דאיתא שם בזה"ל: לכדתניא ואיליו הוא נושא את נפשו מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למות לא על שכרו, וברש"י שם בד"ה ואליו הוא נושא, כתב בזה"ל: כל עצמו הוא מוסר נפשו עליו לעלות בכבש גבוה וסיכן בעצמו ולתלות באילן כשעלה עליו למסוק זיתים ולגדור תמרים ומסר נפשו עליו למיתה שמא יפול מן הכבש או מן האילן.

וכתב בשו"ת נודע ביהודה (יו"ד מהדו"ת סימן י) שמוכח מגמ' זו שמותר לסכן את עצמו לפרנסתו, ולכן מותר לצוד חיות ביער הגם שיש בזה סכנה, והוכיח כן מעשו במה שאמר הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכרה, ומקרא אינו יוצא מידי פשוטו שכוונתו לכך שמסתכן בעת הצידה בנפשו ומשו"ה מותר להסתכן, ^{לד} והנה לענ"ד הקטנה אכתי יש לחלק בין עשיו שהיה לפני מתן תורה לפני הדינים דרבנן וכמו שאנו רגילים לכתוב ולהביא משו"ת הרדב"ז וממה שכתב מרן החיד"א בפתח עינים בחולין דף ה', וא"כ י"ל

^{לד}. וע"ע בקובץ המאור (תעח עמ' ט) שהביא שם הרב דוד בלום, ששאל למרן הגריש"א זצוק"ל אדר תשס"ה) בדברי הנודע ביהודה הא מותר רק לסכנה רחוקה או אפילו לסכנה קרובה, וְעָנָה שגם לפי הנודע ביהודה מותר להכנס רק לסכנה רחוקה לצורך פרנסה ואם יצטרך לברך אח"כ הגומל כשיצאו הסכנה א"כ לרמה זו של סכנה אסור להכניס לצורך פרנסה, עוד כתב שם, עוד שאלתי אם לאדם יש פרנסה בלי שום סכנה האם מותר לו להכנס לסכנה רחוקה והשיב הגריש"א שכתוב בנוב"י שאסור להכנס גם לסכנה רחוקה בכה"ג וההיתר של הנוב"י הוא רק למי שאין לו פרנסה בלא"ה והוסיף הגריש"א שזו לא רק דעת הנוב"י אבל באמת כן איתא בגמ' ב"מ קיב שהביא הנוב"י שמו"ל לכדתניא ואליו הוא נושא את נפשו מפני מה עלה זה בכבש ונתלה באילן ומסר את עצמו למיתה לא על שכרו עיי"ש הרי שבשביל פרנסה מותר להסתכן אבל לא מצינו שצריך לברך הגומל כשיורדים מן האילן ש"מ שרק על דרגא כזו של סכנה שלא צריך לברך עליו הגומל מותר להכנס בשביל פרנסה עכ"ד הגריש"א אבל שאלתי שבנוב"י כתב שמותר להפליג בספינה בשביל פרנסה והרי יורדי הים מברכים הגומל ש"מ שאפילו לסכנה שצריך אח כ לברך הגומל מותר להכנס לצורך פרנסה והשיב הגריש"א שאינו יודע על איזה סוג של סכנה מדבר הנוב"י ואולי רק מיירי שמפליג לנהר שאין כ"כ סכנה ולכן א"צ לברך הגומל עכ"ד הגריש"א, עוד תירץ הגריש"א שהפלגה בספינה זו סכנה קטנה אע"ג שמברכים הגומל והסביר שזה דומה למה שהספרדים מברכים הגומל אפילו על דבר שהוא לא ממש סכנה כגון על חולי של שלשים ושמונה מעלות ומה שאמר שאסור להכנס לרמה זו של סכנה שמברכים הגומל אין כוונתו לסוג זה של הגומל אלא כוונתו לדין האשכנזים שרק מברכים על סכנה ודאית א"כ אסור להכנס לסכנה כזו לצורך פרנסה ושאלתי האם לפי"ז אסור לטוס במטוס לצורך פרנסה וענה הגריש"א שמותר כי שוב זה רק סכנה רחוקה אע"ג שמברכים הגומל והאיסור להכנס לסכנה לצורך פרנסה זה רק לסכנה קרובה עכ"ד.

דלפני מתן תורה שאני, אבל מ"מ מדברי הגמ' בב"מ שפיר מוכח דמותר להכניס את עצמו לצורך פרנסה, והנה התם י"ל שהוא סכנה שאפשר להשמר ממנה אבל הכא יש לדון האם חשיב סכנה שאפשר להשמר ממנה. ועוד דהתם הוא חשיב דבר שדשו בו רבים אמרינן שומר פתאים ה' כדאיתא ביבמות דף לט ע"א, משא"כ בסכנה מיוחדת. ומ"מ כתב שם עוד בנודע ביהודה שיש להחמיר בזה יעו"ש.

וראה עוד בס' שם אריה (חיו"ד סימן כז) שכתב בזה בזה"ל: ודע דאף בדברים שיש בהם סכנה מכל מקום בדבר שהוא ממנהגו של עולם ודרך הכרח אין לחוש דהרי ארבעה צריכים להודות וב' מהם הולכי מדברות והולכי ימים הרי דאיכא בהם סכנה ומכל מקום מותר לפרוש בספינה ולילך במדבר וכו' אלא ודאי דבדברים כאלו אשר הם לצורך העולם אין איסור כלל וכו' וכן בכל דבר שהוא לצורך העולם כמו לרדת למלחמה דהוי ודאי סכנה שרי ואף במלחמת הרשו, וכן אין איסור לאשה להזדקק לבעלה אע"ג דהלידה הוי סכנה אע"ג דאשה אינה מצווה בפו"ר וכן אפי' אם יש לה כמה בנים דכל זה הוא דרכו ומנהגו של עולם לכן אין איסור וחשש משום סכנה וכו' אבל מה שהוא ממנהגו של עולם אין לחוש לסכנה עכ"ל. נויש לציין דמשו"ה הפוסקים דנו דאף מי שהכניס את עצמו למקום סכנה אפשר שיוכל לברך הגומל ויש להאריך בכ"ז בפנ"ע וראה במש"כ בזה בס' שערי יוסף שם, ובגם אני אודך מתשובותי ח"ב סימן ל"ג יעו"ש.

וראה עוד בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ט' סימן יז) שהביא משו"ת אמרי אש שהעלה לדינא שמותר לאדם לשהכיר את עצמו לצבא לצורך מלחמה ולא הוי מאב את עצמו לדעת כיון דהוא שדרכו של עולם. וע"ע גם לו בחלק י"ז סימן ח' שהביא מהערוגת הבושם והוא השם אריה והערוך לנר שהדבר מותר מעיקר הדין.

אלא דבכ"ז יש לדחות דאף אי נימא דיש להוכיח מהתם להכא, מ"מ הרי בחזו"א (יו"ד סי' רי"ד בהערות על חולין דף קלו בד"ה ונראה) כתב שההיתר לעלות באילן הוא משום דהוא סכנה שאפשר להשמר ממנה, ולכן כתב שבגג לולי מצות מעקה, לא היה בהכרח חיוב יעו"ש, אלא דאין דבריו מוכרחים ע"פ פשט הסוגיא, אבל מ"מ אכתי יש לן למימר דדוקא היכא שהוא כדרכו של עולם.

ושוב מצאתי בכ"ז מש"כ בשו"ת אגרות משה (חו"מ חלק א סי' קד) כתב כך, נשאלתי מאחד אם מותר להתפרנס ממשחק זריקת הכדורים שנקרא באל בלע"ז, שיש לחוש לסכנה כמו שאירע לאחד מכמה אלפים שנסתכן. והשבתי שלענ"ד יש להתיר, שהרי מפורש בב"מ (ק"ב, א) על הפסוק "ואליו נושא נפשו", מפני מה נתלה באילן ומסר את עצמו למיתה לא על שכרו. מבואר שמותר להתפרנס אף כשיש חשש סכנה לאופן רחוק. ממילא אף כשיש חשש שיהרוג אחרים באופן רחוק כזה מותר, דמאי שנא מחשש שיהרג בעצמו, דגם להרוג את עצמו יש איסור לא תרצח. ומ"מ מותר בחשש רחוק כזה לצורך פרנסה. א"כ גם בחשש סכנת אחרים נמי יש להתיר בחשש רחוק כזה. וגם אם לא נימא כן לא היה רשאי בעל האילן לשכור אותו, ומ"מ כתב שם באג"מ, שבוודאי שמדובר שהפועל מודע לסכנה, ונכנס אליה ברצון, שודאי אין לו רשות להכניס אף בספק הרחוק כזה את אלו שלא ידעו או לא רצו להכנס לסכנה זו אף כאשר ספק הסיכון רחוק, וציין

בסוף דבריו שהראו לו שהנודע ביהודה פסק כך לענין פרנסה מצייד חיות. עתכ"ד. וע"ע בשו"ת אבני נזר או"ח סימן לא מש"כ בזה.

ומ"מ יש להחמיר בזה דהרי אמרו במס' שבת דף לב ע"א ובמס' תענית דף כ' ע"ב רבי ינאיר בדיק ועבר, ר' ינאי לטעמיה דאמר לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושין לו נס שמא אין עושין לו נס ואם עושין לו נס מנכין לו מזכותיו, אלא דמ"מ י"ל דהנה בקרבן נתנאל (על הרא"ש ע"ז ב' יב) שכתב שהאיסור לסמוך על הנס מתייחס רק לסכנה שכיחה ולא במקרים שהניסיון מראה שרבים עברו ולא ניזקו, וכן כתב להביא לדינא בשו"ת ציץ אליעזר חלק ט"ו סימן לט יעו"ש. וע"ע בזה בשו"ת אבני דרך חלק י"ב סימן קנב מה שדן לענין קורס צניחה חופשית, ושן דן דכיון דכתב ילקו"י (סימן רי"ט סעיף כא) שהצונח יברך הגומל וכיון שיש בזה סכנה, א"כ אין לו להכניס את עצמו במקום סכנה יעו"ש.

והנה לענין מה שנשאלנו האם מותר בשביל פרנסה להדביק את עצמו, בחשוקי חמד בבא קמא עמ' תקו נשאל מה הדין בחוקר רפואי שמבקש מאנשים להשתתף במחקרו תמורת תשלום כשיש סיכון דבבר האם מותר לאדם לסכן את עצמו או לא.

והביא מש"כ בס' אמרי אש (יור"ד סימן נב) על מה שנהגו בפולין ובאונגריין למצוא גבר אשר בעד בצע כסך יחפוץ וירצה ללכת אל הצבא בעת המלחמה, והשיב שאינו בכלל המאבד את עצמו לדעת, א' מדוד המלך שיצא למחלת רשות, ב' מהגמ' בגיטין דף מז ע"א שר"ל מכר עצמו ללודאי ובתוס' כתבו שמעשה זה קרה לפני שר"ל חזר למוטב שאילו היה קורה אח"כ מסתמא לא היה מזלזל בעצמו כ"כ ומשמע שאין בזה משום מאבד עצמו לדעת ורק משום זלזול עכ"ד, אלא דאכתי י"ל דלזלזול קרי אבוד עצמו לדעת וכמו שכתב באר הגולה (חו"מ סו"ס תכז) שכתב בזה"ל: נלענ"ד הטעם שהזהירה התורה על שמירת הנפש הוא מטעם שהקב"ה ברא את העולם בחסדו להטיב להנבראים שיכירו גדלותו ולעבוד עבודתו בקיום מצוותיו ותורתו כמו שאמר הכתוב כל הנקרא בשמי לכבודי בראתיו וכ' וליתן להם שכר טוב בעולמם, והמסכן את עצמו כאילו מואס ברצון בוראו ואינו רוצה לא בעבודתו ולא במתן שכרו ואין לך זלזול אפקירותא יותר מזה עכ"ד, והיינו דלאבוד עצמו קרי אפקירותא, ויל"ע, וע"ש בחשוקי חמד שהביא דברי הנודע ביהודה, ולכן הסיק ע"פ דבריו דיהיה מותר להשתתף בניסויים בשביל פרנסה, וכתב שלפ"ז יהיה מותר להכות אדם, וא"כ אולי ה"ה בכה"ג.

ובשו"ת מנחת אשר (חלק ג' סימן קכג) דן בכל גדרי האיסור להסתכן והוא ודע בשביל דבר שאין בו פיקוח נפש אלא איכות חיים בלבד כמו ניתוחים קוסמטיים צרכי פרנסה, וטיולים וכדו, ושם דן דבג' מקומות ההלכה מתייחסת לכל עיקר גדר סכנה, א' ברכת הגומל ב' שו"ע יו"ד סימן קט"ז, ג' חושן מפשט סי' תכז.

ומ"מ שם הביא דברי הגמ' בב"מ וכתב דבע"כ אינו מדובר בסכנה גמורה, שהרי אם מדובר בסכנה גמורה לא היה מקום להקל בזה אלא בכדי חייו ובכדי שלא ימות בצמא או ברעב ולא היה מקום כדי להרבות ממון, ובע"כ דאי"ז אלא בסכנה מסויימת שאפשר

לנהוג בו זהירות מהסכנה ע"פ הרוב, וע"כ הסיק דנראה דא"י דין מסויים דוקא משום פרנסתו של אדם אלא אף בתחומים אחרים כל שהאדם מסתכן בשביל דבר שיש בו צורך או תועלת או ליחיד ולחברה יש לקול את הסכנה מול גודל התועלת, וכמו שנשים נכנסות לסכנה כדי להרות וללדת ילדים, כל עוד שלא מדבור בסכנה גמורה מותר. יעו"ש, אלא דבעיקר זה יש לדחות דהתם הוא משום פרו ורבו ולכן מותר לאשה להכניס את עצמה לסכנה, וכמו שכתב בשו"ת מנחת יצחק (ח סימן קלו) שבשו"ת דברי יואל (סימן קכ וקכד) העלה להתיר ע"פ דברי הגמ' ביבמות דף יב ע"ב שלש נשים משמשות במוך קטנה מעוברת ומניקה וכו' דברי ר"מ וחכמים אומרים אחת זו ואחת זו משמת כדרכה והולכת ומן השמים ירמו משום שנאמר שומר פתאים ה', וכן נראה ממש"כ בשו"ת אבני נזר (אבן העזר סימן פ) יעו"ש שהביא דברי הנודע ביהודה לענין פרנסה יעו"ש, וע"ע בזה מש"כ לבאר דין זה בשו"ת בנין ציון ח"א סימן קלו יעו"ש.

ועפ"י כתב לבאר במה שנתקשו האחרונים בשיטת הרמ"א שביו"ד סימן קט"ז סעיף ה' כתב שיש לברוח מן העיר בשעת המגיפה ומאידך פסק בשו"ת הרמ"א (סימן כ) שאם רוצה לבטל הסכם שכירות בטענה שפרצה מגיפה בעיר ומצוה להתרחק מן הסכנה אין טענתו מתקבלת, ולכא' דבריו סותרים, ומ"מ כתב שם ליישב שאף שנכון להתרחק מן הסכנה ומי שיש בידו יכולת בנקל צריך לברוח מן העיר כדי למלט נפשו, מ"מ יש קושי לעזוב את הבית וכיון דעכ"פ ע"פ רוב אין בני אדם עוזבים את ביתם בשעת המגיפה אין בכך עילה לביטול השכירות יעו"ש. וכיון שנראה דג"כ הכא יש לדון כל מקום לפי ענינו ולשקול ע"פ רב ורופא.

וכמו כן יש להוכיח בכ"ז ממה דאיתא בפאה (פ"ד מ"ב) בדלית ובדקל אינו כן אפילו תשעים ותשעה אומרים לבוז וחד אומר לחלק לזה שומעים שאמר כהלכה". ומוכח דמותר לבוז אף שיהיה בכך סכנה.

ובכל עיקר דין ונשמרתם, הנה בתורה הקד' כתיב בחומש דברים (ד' טו) "ונשמרתם מאד לנפשתיכם כי לא ראיתם כל תמונה ביום דבר ה' אליכם בחרב מתוך האש". הפסוק לא נאמר על שמירת הנפש ושמירת הגוף מפגיעה, אלא על איסור הגשמה כלפי שמים. ומ"מ באחרונים הוא נדרש לשמירת הגוף מכל פגיעה רוחנית. וכן כתב בספר חרדים (מצוות לא תעשה פרק ד): "כזה) ונשמרתם מאד לנפשתיכם להכי כתב מאד דחמירא סכנתא מאיסורא". וכך כתב החתם סופר (עבודה זרה ל ע"א): "כל סכנתא הוא איסור דאורייתא מקרא ונשמרתם מאוד לנפשתיכם כמ"ש רמב"ם בהלכות רוצח ושמירת נפש ומוטל על החכמים להשגיח על זה מקרא והיו עליך דמים עיי' מס' מ"ק ה' ע"א, ובפ"ק דחולין חמירא סכנתא מאיסורא היינו שלא להקל מספק אי ס"ס דבאיסורא הקדוש ברוך הוא ויתר שאפי' אירע שנזדמן לו דבר איסור מ"מ רחמנא שרי' בס"ס ושוב אין אחריותו עלינו משא"כ בסכנתא א"א להשיב נפש". וכ"כ בשו"ת נוב"י (מהדו"ת יו"ד סי' י), בערוך לנר (יבמות מט ע"ב ד"ה בגמרא אמר רבא), ומהר"ם שיק (יבמות יב ע"ב ד"ה ועוד נראה לי), מרומי שדה (פסחים נג ע"ב ד"ה נשאו ק"ו בעצמן מצפרדעים), מנחת חינוך (פרשת כי תצא מצוה תקמו-תקמז), מסילת ישרים (פרק ט), פרי מגדים (או"ח אשל אברהם סי' תצא מצוה תקמו-תקמז), מסילת ישרים (פרק ט), פרי מגדים (או"ח אשל אברהם סי' תצא מצוה תקמו-תקמז).

שכח ס"ק ו) וכן כתב גם בקיצור שולחן ערוך (סי' לב ס"א): "הואיל והיות הגוף בריא ושלם, מדרכי השם הוא, אי – אפשר שיבין או ידע דבר מידיעת הבורא והוא חולה, לפיכך צריך האדם להרחיק את עצמו מדברים המאבדין את הגוף, ולהנהיג את – עצמו בדברים המברין והמחלימים את הגוף, וכן הוא אומר ונשמרתם מאד לנפשותיכם".

ובכ"ז ליישב מנהג העולם ראה מה שכתב בהערות הגרי"ש אלישיב (ברכות לב ע"ב): "א"ל ריקא והלא כתוב בתורתכם רק השמר לך ושמור נפשך וכתוב ונשמרתם. דהרי ונשמרתם כתוב לגבי איסור לעבוד ע"ז, וקאמר ונשמרתם מאד לנפשותיכם שלא לעבוד ע"ז וכן קרא דרק השמר לך ושמור נפשך מאד איתא באבות לגבי כל השוכח דבר אחד ממשנתו דהרי זה מתחייב בנפשו". "וכן מה שמורגל בפי העולם לומר שצריך ליזהר בפקוח נפש משום ונשמרתם מאד לנפשותיכם לכאורה הוא טעות. אמנם אפש"ל מנהג העולם עפ"י מה דאיתא בשבועות דכל המקלל את עצמו עובר בונשמרתם מאד לנפשותיכם חזינן מהאי ענינא דלשמור על החיים כלול בהאי קרא". וראה עוד במש"כ בקונ' שיח יוסף ח"ז ס"ב יעו"ש.

השבת של מ"י / הרב יחיאל פישל רוזנר, מח"ס 'מנחת יחיאל' ו'השבת של מ"י'

פניני עיון בפרשת השבוע

כה, כא: ויעתר יצחק לה'.

איתא ביומא [כט, א] למה נמשלו תפילתן של צדיקים כאילת, לומר לך מה אילה זו כל זמן שמגדלת קרניה מפצילות, אף צדיקים כל זמן שמרבין בתפילה תפילתן נשמעת.

כתב בספר פוקד עקרים לרבי צדוק הכהן מלובלין זצ"ל [אות ד סק"ג] דהנה גם רחל וחנה שהיו עקרות נפקדו על ידי תפילה, מכל מקום לא מצינו בהם התהפכות כעתר כמו ברבקה דכתיב ויעתר יצחק לה', והטעם לפי דגבי רבקה פקידה זו היתה גם ללידת עשיו, ודבר זה היה ודאי נגד רצון ה' יתברך דמוטב שלא יולד עשיו, אלא שאם לא היה נולד עשיו גם יעקב לא היה נולד שהרי היו תאומים, ומכל מקום מצד מידתו של יצחק אבינו ע"ה שהיא מידת הדין היה קיטרוג גדול על הולדה זו אלא שהיפך למידת רחמנות הוא מידתו של יעקב אבינו ע"ה ומצד מידתו היתה לידתו, אע"פ שעל ידי זה הוצרך גם כן לצאת הסריות והפסולת דחשוכא הקודם למנהורא [היינו שהוצרך להיוולד עשיו], ודבר זה הוא שינוי כביכול ברצונו יתברך, ואע"ג דלא בן אדם הוא להשתנות מכל מקום בכח התפילה כך, כדרך שאמרו [מו"ק טז, ב] מי מושל בי צדיק, והוא כענין נצחוני בני שאמרו בב"מ [נט, ב] במשפטי התורה כי הכל על ידי תורה, שבה נברא העולם כמו שאמרו בריש בראשית רבה ובה כל הנהגתו וקיומו עכ"ל.

*

כה, כא: ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו.

פירש"י זה עומד בזוית זו ומתפלל וזו עומדת בזוית זו ומתפללת.

נראה הטעם שהתפללו בבת אחת אלא שכל אחד עמד בזוית אחרת, על פי מה שחידש בבית אלקים להמבי"ט [שער התפילה פי"א ד"ה הנה] כי גם תפילה שאינה בעשרה היינו תפילת יחידים מועילה ומקובלת יותר בהיות שנים מתפללים בבת אחת וכל שכן אם הם יותר, וכדאשכחן בפרק חלק דאבישי עזרו לדוד בתפילה. וכן בתענית [כג, ב] כשאמרו לאבא חלקיה שצריך להתפלל אמיטרא אמר לאשתו ניקום ניסק לאיגרא למבעי רחמי אפשר דמרצי קוב"ה ואתי מיטרא ובעו רחמי וקדים וסליק עננא מזויתא דדביתהו מתרי טעמי דמפרש התם עכ"ד.

*

כה, כא: ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו כי עקרה היא.

יעויין ברבינו בחיי שכתב הכתוב היה ראוי להקדים ולומר ותהי רבקה עקרה ואח"כ ויעתר יצחק לה' כי עקרה היא, ומה שהקדים התפילה יתכן לומר שהקדים העיקר ולמדנו

שאינן הכוונה שתהא העקרות סיבת התפילה שא"כ הסיבה עיקר והתפילה טפל לה, אבל הכוונה לשון הכתוב כי התפילה סיבת העקרות ולומר לך שלא נתעקרה אלא כדי שהתפללו שניהם על הדבר לפיכך הקדים התפילה שהיא העיקר, והסיבה הראשונה שבשבילה באה העקרות לרבקה אמנו, וזהו שדרשו חז"ל מפני מה נתעקרו האמהות כי הקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים.

*

כו, ב: וירא אליו ה' ויאמר אל תרד מצרימה.

פירש"י שהיה דעתו לרדת למצרים כמו שירד אביו בימי הרעב, אמר לו [הקב"ה] אל תרד מצרימה שאתה עולה תמימה ואין חוצה לארץ כדאי לך.

בשפתי חכמים פירש דעולה היא קודש קדשים שאין רשאים להוציא אותה חוץ לעזרה, אף ארץ ישראל עזרה שלך היא ואין אתה רשאי לצאת לחוץ לארץ. ובבאר בשדה כתב כלומר דנפסל ביוצא, ואין להקשות דאין העולה נפסלת ביוצא בעודה חיה, והכא יצחק אע"ג דנתקדש לעולה מ"מ חי היה ואינו נפסל ביוצא, דיש לומר דכבר אמרו רז"ל דבשעת העקידה פרחו נשמתו ואע"פ שחזר לחיות מ"מ יש לו לידון כבשר עולה לאחר שחיטה שנפסל ביוצא.

והנה כדבריהם איתא להדיא בב"ר [סד, ג] דא"ר הושעיה אתה עולה תמימה, מה עולה אם יצאת חוץ לקלעים היא נפסלת, אף אתה אם יצאת חוץ לארץ אתה נפסל עכ"ד. ולפי"ז באמת היה אסור ליצחק לצאת לחוץ לארץ כמו שאסור לגרום פסול לקדשים, וכ"כ בפסיקתא זוטרתא דאסור היה לו לצאת לחוץ לארץ.

אבל לא משמע כן מלשונו הזהב של רבינו רש"י ז"ל שכתב דלפי שיצחק עולה תמימה אין חוץ לארץ כדאי לך, משמע שרק לא כדאי והגון למעבד הכי, אבל לא שיש איסור בדבר וצ"ע.

ובעצם הנידון אי יש כאן פסול "יוצא" או לא, אפשר לבאר על פי מה דאיתא במדרש תנחומא [תולדות אות ז] בזה"ל שכל זמן שהצדיקים חיים אין הקב"ה מייחד שמו עליהן, כל כך למה שאין הקב"ה מאמין בהן שלא יטעה אותן יצר הרע, וכיון שמתו הקב"ה מייחד שמו עליהן, וקשה הרי מצינו שייחד הקב"ה שמו על יצחק הצדיק בחייו שכן הוא אומר ליעקב [בראשית כח, יג] אלוקי אברהם אביך ואלוקי יצחק, [ומתוך] רבי ברכיה ורבנן, רבנן אמרי רואה את אפרו כאילו הוא צבור על גבי המזבח, ורבי ברכיה אמר הואיל ונתייסם בעיניו כאילו הוא מת לפי שהוא גנוז לתוך הבית ופסק הרע פסק ממנו עכ"ל.

ובביאור מחלוקתם אפשר דפליגי אם רואין את אפרו צבור ע"ג המזבח כבר בחייו דיצחק, וממילא גם הנידון אי נפסל ביוצא או לא תלוי בזה, דפסול יוצא לא אומרין על קרבן מחיים אלא רק לאחר שחיטה, ואי אמרינן דגם בחיי יצחק רואין אותו כאילו אפרו צבור נפסל נמי ביוצא.

כו, יט-כב: ויחפרו עבדי יצחק בנחל וגו': ויריבו רועי גרר וגו': ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה וגו': ויעתק משם ויחפור באר אחרת ולא רבו עליה, ויקרא שמה רחובות.

כתב הרמב"ן שכל זה רמז לבית המקדש, שבית ראשון ובית שני נחרבו ובית השלישי יעמוד.

והרב צבי אליהו שטיינברג שליט"א כתב שמעתי מכבוד הגר"ד לנדו שליט"א שמרומז כן, שבב' בארות הראשונות כתיב "ויחפרו" לשון רבים, ובבאר השלישית כתיב "ויחפור" בלשון יחיד והיינו שב' בתי מקדש נבנו על ידי בני אדם, אבל בית השלישי יבנה ע"י הקב"ה וזהו שנכתב בלשון יחיד.

כו, כו: ואבימלך הלך אליו מגרר ואחוזת מרעהו ופיכול שר צבאו.

כתב בתרגום יונתן בן עוזיאל: [לשה"ק] וכאשר יצא יצחק מגרר התייבשו בארותיהם ועציהם לא עשו פירות, והרגישו שבעבור שגירשו את יצחק היה להם כל זה, וילך אבימלך אליו מגרר, ודחק באוהביו ללכת עמו ופיכל שר צבאו. כיוצ"ב מפורש בתיב"ע בהמשך בפסוק כ"ח: [לשה"ק] ויאמרו קאו ראינו כי היה מאמרו של ה' בעזרתך, שבזכותך היתה לנו כל הטובה וכעת יצאת מארצנו יבשו הבארות והעצים לא עשו פירות ונאמר נחזירו אלינו, ותתקיים נא שבועה שהיתה בינינו וכפולה תהי, בינינו ובינך ונכרות ברית עמך.

והמבואר בדברי התיב"ע הוא דבזכותו של יצחק אבינו היה להם בארות מים ואילנות שהיו עושין פירות, וכיון שיצא משם נתייבשו הבארות ואין האילנות נותנים פירות על כן באו לבקש את קירבתו. ונראה לבאר שדבר זה מדוייק בקרא הכא, ממש"כ "ואבימלך הלך אליו מגרר", דלכאורה תיבת "מגרר" יתירה, שכן ידעינן ששם הוא יושב ומשם הוא בא אליו. ובאמת שחז"ל חשו לדקדוק זה ודרשו ליה בב"ר [סד, ט] "ואבימלך הלך אליו מגרר. מגורר מלמד שנכנסו לסטים לתוך ביתו והיו מקרקרים בו כל הלילה. דבר אחר מגרר, מגורר מלמד שעלו בו צמחים, כמד"א [איוב ב, ח] "להתגרד בו".

אמנם נראה דלפי דברי ת"י בן עוזיאל שזכרנו אפשר לפרש 'מגרר' מלשון גרירה, וסתם גרירה הוא בדבר יבש דוקא ולא בדבר לח [עיין מג"א סי' ל"ב סקל"ד וע"ע ס' "יד יהודה" יו"ד ד' כ"ח אות כ'], וזהו מש"כ בתרגום יונתן דאבימלך הלך אליו "מגרר" משום שהרגישו שכאשר יצא יצחק משם יבשו בורות ואילנות לא עשו פירי.

ובטעם הדבר שהמים היו תלויים ועומדים בזכותו של יצחק אבינו, וכאשר לא היו תחת רשותו נתייבשו ולא נתנו מים, אפשר לומר כי היה הדבר עפ"י הטבע הנסי בדבר, והוא עפ"י מ"ש ז"ל במס' אבות [פ"ה מ"ח] מעשרה דברים שנבראו בער"ש בין השמשות הוא "פי הבאר" בארה של מרים, וזה היה מצוי לצדיקים הראויים לכך בכל זמן, וכמ"ש הרמב"ן [במדבר כ, ח] ז"ל: "ועל דעת רבותינו בבארה של מרים אמרו כי הסלע הזה הוא

הצור אשר היה בחורב, ולפיכך יפרשו "מימיו" אשר היה דרכו לתת, כי עתה נסתם מעיינו במות מרים. כי הכוונה לרבותינו בבארה של מרים, שהיה מעולם באר ניסי מקור מים חיים נובע בכל מקום שיהיה שם הרצון עליו. העלה אותו לישמעאל במדבר באר שבע, ונבקע בחורב מן הצור ההוא שהיה שם, ובשאר המסעים נובע מן הצור במקום שיחנו שם". ולפי"ז ה"נ הכא גבי יצחק אגב שהיה ליצחק בארה של מרים היה גם להם, כי טוב לצדיק טוב לשכינו.

שוב הראוני לדברי תוספות השלם [כא, ל אות ב' וז']: **הבאר הזאת. עד ז' דורות יהיה הבאר ברשותך והוא בארה של מרים וכו',** ואלו הן הז' דורות: אברהם, יצחק, יעקב, לוי, קהת, עמרם, משה וכו'. והן הן הדברים.

*

כו, לא: וישכימו בבוקר וישבעו איש לאחיו.

קשה דעד כאן לא פליגי ר"י ורבנן בב"ק [פח, א] אלא גבי עבד דר"י סבר אין לעבדים אחוה לפי שאינו בא בקהל, ורבנן סברי אחיו הוא בתורה ומצוות, דחייב בכל מצות עשה שהאשה חייבת בה, אבל עכו"ם לכו"ע לאו אחיו הוא כלל, ומהו שנאמר כאן לשון אחוה.

וי"ל ע"פ דברי רבינו בחיי [שמות יא, ב]: **שקודם מתן תורה היו כל הבריות חברים כאחד,** אבל לאחר מ"ת שהחזיר הקב"ה את התורה על כל אומה ולשון ולא קיבלוה עד שקיבלוה ישראל, יצאו כל העכו"ם מן האחוה והריעות ונשאר השם הזה בעם ישראל בלבד שנקראו אחים ורעים למקום וכו'. [וע"ע מש"כ שם לקמיה כ, יב].

ובפשוטו י"ל, **דלפי שמקודם היה מריבה ביניהם ועתה נתפייסו** וחידשו ענין הברית והשבועה שביניהם על כן נאמר בהו "אחיו" מלשון אחוה. ושמחתי שהראוני שכ"כ במדרש שכל טוב, וישבעו איש לאחיו. אחוה זו אינו לא לשום קריבות, ולא אחים בתורה ובמצות, אלא אחוות ברית שלום, וחידוש השבועה שהיה לאברהם עם אבימלך.

התבוננות / הרב משה יהודה וייסמן, מח"ס 'תבואות ים' עמ"ס ערכין

התהום שבין "אוהל" "שדה" ואיך זה נוגע לנו

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂו אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֵה וַיַּעֲקֵב אִישׁ תָּם יָשֵׁב אֱהָלִים (כה, יז)
אם למדו אותנו שסביבה משפיעה על האדם. אז בפרשה זו נגלה שמדובר במשנהו
הרבה יותר מכך!

המרחב שבשדה נותן לך השראה אב כיוונית, לעומת המסלול הישר והברור שמראה
לך האוהל. איך זה קורה וכיצד אנו לוקחים זאת לחיינו על כל זה במאמר שלפניכם
בין המאורעות המתועדות בספר בראשית מתבררת לה יצירתו ותבניתו של העם
היהודי בירור אחר בירור. בס"ד ננסה לעמוד בעדינות על שני מאורעות בתהליך בירור
זה.

בפרשת וירא התורה תיארה בהרחבה את החדשה המרעישה שזקנה בת תשעים שנה
הרתה וילדה. במדרש שם מובא שהמוני עם הארץ פקפקו באמינות הידיעה, ומשום כך
בחרו ליצני הדור לעשות בדיקת אמת לשרה אע"ה. והביאו תינוקותיהם לשרה, ואז
הוברר אמיתות הנס ההיסטורי שאברהם ושרה חבקו בן זכר ושמו יצחק. ולכאורה אם כן
אין צורך להדגיש אחרי כאלה "גישעפטיין" שיצחק הוא בנו של אברהם.

אולם התורה בחרה לא פחות מלפתוח פרשה נוספת באותו ענין שכבר די נדוש. ואלה
תולדות יצחק בן אברהם, אברהם הוליד את יצחק. נו, שכוייח! מסתבר שיש כאן איזו
נקודה שבאה להיסב את תשומת לבנו לענין יותר עמוק. בס' ליקוטי הלכות מציין את
הדגשת התורה בפתחה של הפרשה כבשורה מרנינה בכל העולמות משום שההולדה של
יצחק היתה ההולדה הראשונה בקדושה שהיתה בבריאה!

זהו היה הניצן הראשון לישראל קדושים! והיתה שמחה גדולה בכל העולמות ממאורע
זה. ומשום כך ציווה השי"ת לקרא את שמו יצחק מלשון צחוק ושמחה, על התגשמות
רצון השי"ת ע"י מעשה ברואיו וזהו תיקון קדושת ישראל לדורות. זהו הבירור הראשון
המצויין בפרשתנו ביצירת עם ישראל.

אף שיצחק הורתו ולידתו היו בקדושה. מבואר בגמרא במסכת שבת שהיה צורך
בבירור נוסף מזרעו של יצחק. ויעקב זכה שמטתו היתה שלימה. דברים אלו לא נתונים
לשיפוטנו אנו חסרי שכל בכדי להבינם. אולם ננסה מעט שבמעט לגעת בבירור שנעשה
בזרעו שיצחק עפ"י מה שכתבנו לנו רבותינו.

יעקב ועשו צמחו באותה משפחה, וישבו באותו ספסל לימודים, ניתן להם חינוך שווה.
עשו ישב ולמד תורה יחד עם יעקב. אולם משהגדילו הנערים והגיעו לכלל בניית אישיות
עצמית כל אחד מהם פנה לכיוון שונה לגמרי מרעהו. התורה מגדירה את עשו "ויהי עשו
איש יודע ציד איש שדה" לא בכדי התורה מגדירה את עשו איש שדה. השדה הוא מרחב

בלתי מוגבל. אנשים שראשם עמוס בבניית קומבינות ותוכניות איך לרקוד על כל החתונות גם להיות איזה מחמיר פופולרי וגם מאעכר בעולם התחתון {מערב בלע"ז}.. הם לא מסוגלים לחיות בתוך מבנה הסוגר עליהם. בתוך בית הם יחושו שחרב עליהם עולמם. משום כך עשו היה איש שדה.

כל נער ונערה מדין ועד באר שבע, ידעו לומר שעשו היה בעל סוכנות לציד הראשונה בהיסטוריה אבל לא האחרונה.. הוא היה מסובב אנשים במתק לשונו, הוא היה מחלץ "נשים אומללות" מתחת בעליהן. וכמובן א"א בלי האורגניל - הוא היה שוהה רבות ביערות ובמדבריות וצד בעלי חיים.

לעומתו "יעקב היה איש תם ויושב אהלים" משמעות המילה תם הוא אחד אנו לא התרחקנו הרבה מחג הסוכות ובמצוות ד' מינים יש איזכור רב למילה תם. לקיחה תמה - שלא תהיה חציצה בין הנוטל לד' המינים וכו'. יעקב בכל מקום שהיה הוא הציג את עצמו כמות שהוא ללא שינוי. הוא לא חשב לרגע לתכמן אנשים הוא לא ידע מהותה של "פוזה" הוא לא הוצרך להתרחק מזה, זה לא דיבר אליו בכל צורה שהיא. היתה לו תכלית אחת לקיים רצון בוראו ואיתה הוא הלך בכל מקום בהרים ובגאיות.

משום כך התורה מגדירה את יעקב כ"יושב אהלים" בניגוד לשדה אוהל הוא מקום מוגבל עם תנאי מחייה מאד מסוימים. האוהל הלם מאד את דרכו של יעקב הוא ידע את המטרה ולא חיפש לא גיוונים ולא ריגושים. ולכן הוא לא הסתובב בין השדות אלא ישב באוהל.

לא בכדי חונכנו על יעקב איש האמת "תתן אמת ליעקב" ועשו איש השקר. בתורת הח"ן ובנגלה עשו הוא הבחינה של השקר והחושך. ויעקב הוא הבחינה של האמת והאור. אולם למרבה הפליאה מעט אחרי שהתורה מגדירה את מהותו של יעקב. מתואר שיעקב איש האמת לכאורה תופס את מהותו של אחיו {אמנם בהוראת אמו} "המרמה" ולוקח לכאורה שלא כדין את הברכות! לכאורה איך דפוס התנהגות זה עולה בקנה אחד עם מידת האמת?

בכדי ליישב תמיהה זו יש לבאר מהו אמת ומהו שקר וע"י כך יתכן להגיע לקצה ההבנה בבירור שנעשה בין יעקב ועשו. ההבנה הפשוטה של אמת פירושו שהדבר שנאמר או המעשה שנעשה אכן היה. וכן להיפך ההבנה בפירוש שם תואר - שקר פירושו. לא היו דברים מעולם.

הרב דסלר זצ"ל מבהיק באור יקרות את ההבנה הגבוהה של המושג אמת ושקר. אמת היא עשיית מעשים ודיבור דברים העולים בקנה אחד עם רצון אדון כל! יתכן שאדם עושה מעשה שלכאורה נראה מאד טוב. תיקון הרבים או חיזוק הרבים אולם כוונת העושה היא להשיג דברים שלילים אין זה אמת אלא שקר! כמו כן הוא בדיבור, יתכן ואדם ידבר שקר אולם הוא יודע בלב שלם שרצון השי"ת כעת לדבר שקר כי מהאמת יצא חיזוק, הרי זה אמת! מפני שהמדד האמיתי למושג אמת הוא האם השי"ת חפץ במעשה או בדיבור פלוני. גם אם זה שקר! אם הוא חפץ הרי זה אמת!

מיודעינו הצייד – עשו , לא גדל בקיבוצי השומר הצעיר. הוא התחנך על ברכי יצחק אע"ה הוא למד תורה וידע תורה, אולם לימוד תורה לשמה לא דיבר אליו. הוא חפץ שהתורה תביא אותו תמיד לכותרות.. משום כך חיפש מידי פעם חומרות חדשות שיקפצו אפי' את משרד החקלאות. וכיו"ב . אולם משזה לא הצליח או לא הספיק התחיל לעבור על הצד השני והגיע להיכן שהגיע משום כך "עשו הוא השקר", לומר על הבלי העוה"ז שהם שקר לאו רבותא היא. אצל עשו התורה שלו היתה שקר! כל הרוחניות שלו היתה למאוויו האישיים.

ביאור זה מעלה בזכרוני אנקדוטה יוצאת דופן שהתרחשה אצל מרנא החזו"א. כידוע ש. גורן הוציא עוד בליטא חיבור על קדשים, והיה נחשב ללמדן או שלכה"פ כך החשיבו אותו הוריו. ומשום כך הביאוהו על החזו"א שידבר עמו בלימוד ויראה את "גדולתו" כשיצא נשאל החזו"א מה דעתו על ש. גורן. החזו"א ענה בקצרה ובחדות: הוא לא יודע ללמוד והיצר – הרע דוחף אותו ללמוד, ועוד יסבלו ממנו! יש מציאות שהיצה"ר דוחף את האדם ללמוד בכדי ליישם שאיפות שליליות זהו בחינת עשו! [מעשה זה נרשם בפנקסי יד ימינו של החזו"א הגרח"פ שטיינברג זצ"ל]

יעקב אע"ה לעומתו שש ושמח בהידבקות באורייתא לשמה כמות שהוא ואיך שהוא. הוא לא חשב לרגע האם ידעו ממנו או לאו. הוא ישב באוהל וזכה להקים את עם ישראל. ואף על פי כן כשהבין שרצון השי"ת לשקר, הוא כבש את הלך רוחו וגנב את הברכות. זהו "תתן אמת ליעקב" - לית מגרמוהי כלום. מה שהשי"ת רוצה ותו לא מידי, אין אמת אחרת.

הזכרנו כמה פעמים בשם הרמב"ן ועוד שספר בראשית הוא לימוד לדורות לעם ישראל את הדרך אשר ילכו בה . והן על ההרפתקאות שהם יעברו וגם אחריהם ישארו איתנים בעבודתם. אחרי שזכתה הבריאה בהולדה דקדושה של יצחק. לימדה אותנו התורה שגם בקדושה עדיין צריך בירור. בכדי ליצור את זרע ישראל חייבים שתבנית היצירה תהיה אמיתית טהורה. כח השפע של התורה הוא עצום עד למאד אולם כגודל העוצמה כך גודל הסכנה כשלוקחים את ההשפעה העצומה הזו לענינים אחרים מהתורה כמות שהיא , עשו כבר לימד אותנו לכל הדורות שמגיעים רחוק מאד..

התורה ומצוותיה / הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון, מח"ס סימני המצוות ושא"ס, דומ"צ באשדוד

לברוח מן המחלוקת

ויעל משם באר שבע (כו, כג)

לפי פשוטו של מקרא קשה להבין, מדוע אחרי שפסקו המריבות - כמו שכתוב (כב) ויעתק משם ויחפור באר אחרת ולא רבו עליה, ויקרא שמה רחובות, ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ. - כאשר זכה להגיע אל הרגיעה והמנוחה, עזב את המקום, ולא מקודם בזמן שרבו עמו. ומצאתי כמה וכמה ביאורים בזה.

א. הרשב"ם ובפירוש רבינו חיים פלטיאל [תלמיד המהר"ם מרוטנבורג] מבארים כי עדיין היה מתיירא מהם, שכן מוכיח שא"ל הקב"ה אל תירא כי אתך אני, משמע שהיה מתיירא.

ב. המלבי"ם מבאר הטעם שאח"כ עלה באר שבע, כי כלתה המרעה של הצאן, וכן באשר מקום זה קנה אביו ויטע אשל. נמצא לפי דבריו כי ויעל משם באר שבע, לא היה מיד, אלא לאחר זמן.

ג. באזנים לתורה מסביר שבזמן המריבה לא רצה לצאת, שאז יש חשש שתושבי המקום יאמרו לגויים האחרים שהיהודים הללו מנצלים את הגויים שהם גרים ביניהם, על כן חיכה שירגעו הענינים, ורק אז עזב את המקום. וע"ש עוד בקשר להמשך שיצחק עזב את גרר.

ד. כתב השל"ה הקדוש יש ללמוד מדרכי האבות, כשרבו רועי גרר עם יצחק, לא רצה יצחק להחזיק עמהם במריבה, והוא הניחם עם הבארות שהוא חפר אותם, ועלה 'משם לבאר שבע' כדי להתרחק מן המחלוקת. הגם שלא היה עליו לחשוש מהם ולעמוד על שלו, שהרי הבטיחו ה' יתברך שיהיה בעזרו.

וכן אחר כך כשבאו אליו אבימלך ופיכול, הוא קיבל את דבריהם ועשה רצונם לכרות להם ברית, וגם עשה להם משתה, למרות שהם שנאו אותו ושלחוהו מאיתם.

ללמדינו שהם המידות המובחרות, שיהיה אדם מבקש שלום בכל עת, ויעביר על מידותיו למחול לכל אדם, ורק יוסיף להם אהבה.

*

לברוח מן האש

בעיירה קשעפיץ הסמוכה לצ'נסטחוב פרצה מחלוקת אודות בחירת שוחט, ב' המועמדים היו חסידים ואנשי מעשה.

השניים היו חסידים ואנשי מעשה בעלי מידות ועדיני נפש אולם בתוך הקהל ופרנסיו פרצה מחלוקת מי יבחר להיות השוחט דמתא, חלק צידדו באחד וחלק בשני, אחד המועמדים היה ממקורבי הרבי מפילץ בעל שפתי צדיק זצ"ל ושלח לשאול בעצתו, השיבו 'השפתי צדיק' במכתב: מחלוקת היא אש, ומאש בורחים, קח את רגליך ועזוב תיכף ומיד את המקום!

המכתב הגיע לידי אחד העסקנים מתומכיו, שנלחם בעבורו, הלה ראה את התשובה והחליט לעכב את המכתב ברשותו. לא עברו ימים מועטים ול"ע אותו שוחט ועוד כמה מיהודי המקום שחל"ח.

לבני המשפחה קשה לסלוח עד היום הזה לאותו אדם שהתחכם ועיכב את תשובת הרבי. (שמעתי מבני המשפחה).

כמו כן מסופר על החפץ חיים שכאשר פרצה מחלוקת בעיירתו, וראה שאינו יכול להשקיטה, ברח מן העיירה למספר שבועות, באמרו כי מחלוקת היא אש, ומאש צריך לברוח.

ממקום של מחלוקת ברח במהירות

סיפר אחד ממקורביו של מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל, לפני שנים רבות נודמנתי לביתו בעת שהתרחש בו אירוע מביש. כאשר נכנסתי לבית ראיתי קבוצת אברכים קנאים גוערים בכבוד הרב, ומטיחים בו האשמות בעזות מצח חמורה. הדבר היה כאשר הרב פרסם הצעה הלכתית בנושא רגיש מסוים, והנה נדהמתי לראות איך שהרב יושב ומחייך למולם ואינו מגיב כלום, ולו במילה אחת.

הייתי המום ומופתע מהתנהגותו המופלאה של הרב, לאחר שיצאו הללו מהבית, אזרתי אומץ ושאלתי את הרב ילמדנו רבנו מהיכן שואבים את הכוחות ותעצומות הנפש לכך?

השיב לי הרב בחביבות, הבה שב ואספר לך מעשה שאירע בימי נערוטי בשכונת שערי חסד בה גדלתי. יום אחד התבשרו תושבי השכונה בבשורה מרנינה, הגה"צ רבי אהרן כהן זצ"ל חתנו של רבינו החפץ חיים זצ"ל שהגיע לארץ ישראל באותה תקופה, החליט לקבוע את מקום מושבו בשכונה. הדבר עורר התרגשות גדולה בקרב הצבור כולו, ותיכף ומיד קבלו את פניו בכבוד גדול, והעמידו לרשותו דירה נוחה וכל מה שהיה דרוש לאותו גדול, בכדי שיוכל לשבת על התורה ועל העבודה בנחת.

והנה לאחר פרק זמן קצר של מספר חודשים, רבי אהרן אינו מופיע משום מה בבית הכנסת. לאחר שבוע שלם של היעדרות, החליטו רבני השכונה לגשת לביתו ולדרוש בשלומו. דפקו בדלת הבית, אך אין קול ואין עונה. ניסו לפתוח את הדלת, והנה נפתחה, אך הבית ריק לחלוטין מכל דבר, רבי אהרן וכל חפציו אינם בבית. ניסו לברר בקרב השכנים שמא אי מי מהם יודע היכן רבי אהרן, אך אף אחד אינו יודע מאומה. הכריזו בבית הכנסת ובקשו לדעת אם יש מי שיודע מה התרחש אצל רבי אהרן. ואז לפתע ניגש

אחד המתפללים יהודי זקן, וסיפר כמסיח לפי תומו, שראה את רבי אהרן יוצא מן השכונה לפני כשבוע עם כל מטלטליו בעגלה לעבר יפו.

הדבר היכה בתדהמה את ראשי הציבור, מה אירע לרבי אהרן שהביא אותו לעזוב את השכונה. לאחר שכה דאגנו לו למיטב הנוחיות והכבוד, ובצורה מסתורית כל כך. הענין עורר אצלם פליאה והשתוממות עצומה, להבין את פשר התעלומה. עד שהתעורר בליבם חשש שמא היה זקוק רבי אהרן לתמיכה כספית רחבה יותר ממה שהבטיחו לו וכדו', ולכן החליטו לשגר משלחת ליפו אל רבי אהרן, ולנסות לשכנעו לחזור לשכונה.

כאשר הגיעה המשלחת אל רבי אהרן קיבלם בחביבות ובסבר פנים יפות, תוך שהוא מודה על כל מה שהעניקו לו בנדיבות עצומה וברוחב לב. לאחר מכן המשיך ואמר להם, כנראה אתם מתפללים בנוגע לעזיבתי הפתאומית. אסביר לכם את פשר הענין, כשבאתי להיפרד מחותני החפץ חיים זצ"ל לפני נסיעתי לארץ ישראל. שאלתי בעצתו היכן הוא ממליץ לי להתגורר בארץ הקודש, בירושלים או בצפת או שמא בחברון או ביפו. השיב לי חותני, לא כ"כ חשוב היכן תתגורר, אבל דבר אחד אנא הבטח לי בתקיעת כף, ממקום של מחלוקת ברח במהירות, לעולם אל תציג את כף רגלך במקום שכזה, והיה אם נקלעת אליו עזוב אותו באופן מידי. ואכן, המשיך ואמר רבי אהרן, הבטחתי זאת לחותני בתקיעת כף, שאכן כך אנהג, ונפרדתי ממנו מתוך התרגשות עצומה ודמעות. והנה, ממשיך רבי אהרן לומר לבני שיחו, לאחרונה התעורר דין ודברים בבית הכנסת שבשכונתכם, בנוגע למשרת הגבאות. ואזי לפתע חרדה עצומה התעוררה אצלי, הרי אינני יכול להמשיך ולגור כאן, בכדי לא להיכשל ח"ו בעוון החמור והנורא של העובר על הבטחה הנעשית בתקיעת כף, ולכן נאלצתי לעזוב את המקום באופן מהיר ומידי.

המשיך וסיפר הגרש"ז אויערבאך בהתרגשות למקורבו, כשחזרה המשלחת לשכונתנו וסיפרו לכל התושבים בבית הכנסת את הדברים אשר השיב להם רבי אהרן. הייתי אני נער צעיר, והענין עשה עלי רושם אדיר, כל כך חדרו הדברים למעמקי לבי, עד שגמלה בלבי החלטה נחושה, אני לעולם לא נוגע בענין שיש בו מחלוקת כל שהיא! המשיך ואמר לו, עכשיו בודאי אינך מתפלא איך הצלחתי להחזיק מעמד, ולא להיגרר לויכוח עם אותם אברכים. (שלום רב מהרב שילה בן דוד, מפי בעל המעשה).

*

איזהו חכם הרואה את הנולד

כאשר נפטר הגאון רבי מרדכי לייב זק"ס רבה של זכרון משה, באו גבאי בית הכנסת המרכזי ונכבדי הקהילה אל רבי שמואל אהרן יודלביץ זצ"ל, שהתגורר באותה תקופה בשכונת מקור ברוך ונמנה על מתפללי זכרון משה, והציעו לפניו את הרבנות הנכבדה, רבנות של שכונה מפוארת במרכז העיר ומרכז של תורה ודורשיה, והוא נענה והסכים לבקשתם. אבל לאחר מכן הגיעה לאוזניו השמועה שמשפחת הרב המנוח מבקשת שחתנו ימלא את מקומו, ומיד הוא חזר בו מהסכמתו.

באו הגבאים וביקשו והתחננו אליו, והם הבטיחו לו משכורת מכובדת שתספיק בידו לפרנס את משפחתו בהרחבה ללמוד וללמד בלא טרדת פרנסה, אבל הוא היה נחוש בסירובו ולא הטה להם אוזן. וגם כאשר הגבאים הבהירו לו שבכל מקרה הם לא חושבים למנות את חתנו הצעיר של הרב, כי המשרה מיועדת לרב שהוא משכמו ומעלה, הוא עמד בסירובו. ולבני ביתו שהצטערו על היותו הוא הסביר, איסור מחלוקת הוא מדאורייתא, ותוצאותיו לשון הרע ושנאת חנם רכילות וביזוי תלמידי חכמים, כל אותם ספיחים יזקפו לחובת מבעיר הבערה, ואם מצטערים אתם על חיי הרווחה שהובטחו, הרי כבר אמרו חז"ל שמחלוקת אחת דוחה מאה פרנסות.

וכאשר הוא שיער כן היה, כי להבת מחלוקת הוצתה, פעם הלך רבי שמואל אהרן והנה הרבי מגור הבית ישראל זצ"ל לקראתו, והוא פנה אליו ואמר לו בקורת רוח, יפה עשיתם שברחתם מן המחלוקת, את נפשכם הצלתם ואין לכם להצטער על כך.

בשבת שלאחר מכן התפלל רבי שמואל אהרן בישיבת חברון, וכשקראוהו לעלות לתורה, קם ראש הישיבה הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל, והורה לעשות מי שבירך מיוחד שלא כמנהג המקום, בעבור שהוא ויתר על הרבנות למען השלום. (מתנת ים מספר מעילו של שמואל פרק לה).

*

החתם סופר מיישב בכמה וכמה דרכים ע"ד הדרוש

ה. כותב החתם סופר, דרך הצדיקים שמתיראים כי הרחיב ה' להם אולי מקבלים שכרם בעוה"ז ח"ו, ודרכם לקבל עול גלות וכדומה. אך כל זה במי שאין לו זכות אבותיו ונידון בזכות עצמו, יש לו לירא שיקבל שכרו בעוה"ז ח"ו, אבל מי שאוכל בעוה"ז זכות אבותיו אין לו לירא. והיינו כי ראה כי הרחיב ה' לו, קבל גלות על עצמו ויעל משם באר שבע, כי ירא שלא יקבל שכרו בעוה"ז ח"ו. לכן אמר לו ה' אל תירא במה שאתך אנכי, ותירא שזה הוא תשלום שכרך, לא כן הוא, כי אקים אתך את השבועה שנשבעתי לאברהם אביך, אבל שכרך שמור לך לעוה"ב.

ו. עוד כתב החת"ס, ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ ויעל משם באר שבע. כבר כתבתי במקום אחר שהוא תמוה כל זמן שהתעסקו עמו ועשו עמו שטנה לא עלה באר שבע, ועתה הרחיב ה' ויעל משם באר שבע אתמהה. וי"ל שהצדיקים מתיראים אם אין פשתנם לוקה שמא יקבלו עולמם בעוה"ז [כסנהדרין ק"א. כל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה וכו', אמרתי שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו], והנה יצחק הלך וגדל מאוד, רק עשק ושטנה היה לו מהרועים, והיה סובל בשמחה כדי שלא יהיה בלי יסורין. אמנם אחר שלא רבו, ויאמר יצחק כדואג ומתאונן 'עתה הרחיב ה' לנו ופרינו באר"ץ' - בעוה"ז ח"ו, כמ"ש חז"ל בערכין (טז, ב) כל שעברו מ' יום בלי יסורים בידוע שקיבל עולמו, והיינו ופרינו בארץ ח"ו. ע"כ ויעל משם באר שבע, להיות גולה ממקומו עכ"פ. על כן וירא אליו ה' ויאמר אל תירא, והיינו אע"ג שכן הוא האמת כמ"ש לעיל, מ"מ אבותינו שאני, שאחז"ל ספ"ק דב"ב שהטעימן הקב"ה בעוה"ז מעין עוה"ב

דכתיב בכל מכל כל ע"ש. ע"כ אמר לו הקב"ה אל תירא אנכ"י עמך, אנכ"י דייקא, היינו בכל מכל כל כידוע למבינים ממ"ש רמב"ן גבי וזה' ברוך את אברהם בכ"ל, דהיינו מדה הנקראת אנכ"י. [חת"ס תקפ"ו].

ז. במקום אחר כתב לבאר בדרך פלפול. במדרש רבה פ' זו ויבואו עבדי יצחק ויגידו לו על אודות הבאר אשר חפרו, לא ידענו אי מצאו או לא מצאו, כשהוא אמר וימצאו שם באר מים חיים, הוי אומר שמצאו. פי' ביפה תואר, לא ידענו אי הך מצאנו מים דהך קרא היינו מים חיים שהיא מציאה חדשה, או מים נובעים מנחל אחר. כשהוא אומר לעיל וימצאו באר מים חיים, ה"ה מים דהכא נמי מים חיים, וזהו קצת דוחק דיליף כעין גז"ש שלא הוזכר מזה כלל.

ויש לבאר כך, כאשר נעיין בעוד כמה דקדוקים, א' פרשת הבארות לכאורה נכתבה שלא לצורך, ולא תועלת וכבוד ליצחק כמ"ש הרמב"ן ז"ל. ב' מדוע קרא לבאר הראשון עש"ק שהוא לשון ערעור, לומר אין הבאר שלהם, כי אם של רועי מלך פלשתים. ולבאר השני קרא שטנה, משמע שהיה לשטן לו, אבל לא ערעורו לומר שלנו המים. ומ"ט קרא לשלישי רחובות, ולא קרא לו שלום. ג' ויעל משם באר שבע, אחר שטרח כמה טרחות, עזב הבארות ונסע לבאר שבע, על מה ולמה.

ואפשר לבאר על פי מה שמצינו בגמ' גיטין (נט, ב) שאמרו חז"ל בור הקרוב לאמה מתמלא ראשון מפני דרכי שלום. והובא בגמרא שם (ס, ב) שנחלקו רב ושמואל בנהר הזורם מלמעלה למטה, האם העליונים זכאים לקבל את המים בראשונה, ולסכור את הנהר עד שישקו את שדותיהם, כיון שהם קודמים, או התחתונים קודמים, מכיון שבדרך מסלולו הרגיל המים אמורים להגיע אליהם. ומסקנת הגמרא, כל דאלים גבר. ומספרת הגמרא רב שימי בר אשי ביקש מאביי שילמד עמו, ואביי השיבו שאין לו זמן מאחר שהוא טרוד בהשקיית שדותיו, ורב שימי הבטיחו שהוא ישקה אותן, וכך יתפנה לו זמן בעבורו, ואביי הסכים. הלך רב שימי לבעלי השדות העליונים ואמר להם שהתחתונים קודמים להשקות ממי הנהר. אחר כך הלך לבעלי השדות התחתונים ואמר להם שהעליונים קודמים להם. ובינתיים סכר את אמצעית הנהר והשקה את שדותיו של אביי. וכתבו הפוסקים שטעמו היה דמכיון שנפסקה ההלכה כל דאלים גבר, לכן יכול להטעותם בטענה עי' סמ"ע סי' ק"ע. ומספרת הגמ' שם שאביי לא אכל מפירות שדותיו באותה השנה. וצריך לומר שטעמו היה דאדם חשוב ראוי להחמיר על עצמו בכה"ג.

על פי זה ניתן לבאר את הכתובים שלפנינו, דהנה הרמב"ן כ' דאע"פ שהפסוק העיד שמצאו מים חיים נובעים ממקור התהום, מ"מ ערערו רועי גרר לנו המים, וטענתם, כי המים מגיעים מן הנחל, ועל ידי חפירתו יתמעטו מימי הנחל.

עכשיו הכל מובן, בתחילה קראו עש"ק, שערערו על הבאר לגמרי, לנו המים. ועזבו עבדי יצחק הבאר שהוא וחפרו באר אחרת וע"ז לא יטענו כלום, כיון שיש להם באר ג"כ מה שחפרו תחלה. אך שפיר עמדו לשטן לו, לאמור אנחנו נשתה בראשונה, ונקרא שטנה. ע"כ עזבו גם הבאר ההוא, והוחזקו קצת הרועים בזה וקצת בזה. והלכו עבדי יצחק וחפרו

בור אחר באמצע הנהר, ובכך סלקו שני כיתות הרועים, כמו שעשה רב שימי בר אשי הנזכר. והנה כל זה הואיל שהיה ארץ רחבת ידיים לחפור באר בין שני הבארות, ע"כ קראו שמה רחובות. והנה לדעתי היה כל זה ממעשי עבדי יצחק, שלא מרצון הצדיק. לכן ויעל משם באר שבע, כמו שעשה אביי, שלא אכל מפירות השדה באותה השנה.

לפי זה יתבארו דברי המדרש שהזכרנו, דע"כ אותה מציאה היתה מים חיים מק"ו, דהרי בבאר הראשון כתיב מים חיים רק רועי גרר ערערו לומר לנו המים, (ועכ"ז לא רצה ליהנות מהבאר, מן המים שהיו באמצע. ונסע משם לבאר שבע), ואיך יחפור שם באר אחר וישתה מי גבים אשר איננו מים חיים, אלא ע"כ מים חיים הוה וא"ש ודו"ק. [מימי חורפו, ובחי' החת"ס עמ"ס גיטין שנכתבו כארבעים שנה אחר כך, כתב רבינו ובחי' תורה פ' תולדות אמרתי וכו' ומביא תמצית המאמר הזה].

ח. בתורת משה למרן החתם סופר מובא: עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ, ויעל משם באר שבע, יראה יצחק יצא מא"י לחו"ל (א"ה), כנראה בבחינה מסוימת נחשבת גרר כחו"ל, שאינה עיקר א"י, אף שאינה חו"ל ממש, רמז לזה ניתן למצוא ברד"ק שכתב ויעל משם באר שבע' כי א"י המוחזקת היתה גבוה מארץ פלשתים), מפני הרעב. וכשיהיה השנים כתיקונן מחויב לחזור למקומו, או לכל הפחות באר שבע, אעפ"י שהיא עתה תחת ממשלת פלשתים מ"מ מנחלת אברהם הוא, משא"כ גרר. והנה אעפ"י שברכו ה' בארץ ההיא ובשנה ההיא, מ"מ כל זמן שהיה רעבון בא"י, ואמרו חז"ל (תענית כא, ב) אם גבירה לוקה, שפחה לא כל שכן. הרגיש גם יצחק בחו"ל כי מאנו דרכיו לצלוח, ע"כ כשחפרו באר רבו עליה, בשנה ראשונה עשק ובשניה שטנה, ומזה הבין יצחק כי עדיין לא נהייתה הרחבה בא"י. אך שוב כשלא רבו וקראו רחובות, אמר זהו סימן כי הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ, ופסק הרעב בא"י, ע"כ ויעל משם באר שבע. [א"ה, זה גם חידוש שבאר שבע נחשב לא"י יותר מגרר וכו', שלמעשה הכל נחשב לא"י, וכולם מארץ פלשתים].

ט. בספר במדבר יהודה (מו"ה אברהם יהודה וורטהיימר ז"ל) כתב לבאר, לכאורה הוא תימה כשהיה לו קטטות ומריבות לא יצא משם ועכשיו כי הרחיב לו ה' יצא משם לבאר שבע, הלא איפכא מסתברא, כי מקודם בעת שהיה לו קטטות ומריבות היה לו לצאת משם, כמ"ש חז"ל (ב"מ עה, ב) דביש ליה בהא מתא ולא אזיל למתא אחריתא, הרי הוא מהצועקין ואינן נענין. וי"ל ע"פ העובדא שראיתי בדידי בימי השואה מובא בקונטרס 'למען ידעו דור אחרון' שהייתי נע ונד בעיר פסט, ולא אאריך כאן רק אציין בקיצור, שהרבנית ממעדיש ע"ה סידרה לי מקום ללון במוסד ילדים, ודבר זה עלה לה במאמצים רבים, ואני התחננתי שלא תעשה המאמצים, כי אני מרגיש לפי מצבי של עכשיו, שתיכף שיהיה לי מקום מנוחה תבא צרה חדשה ח"ו, וכן הוה שבילילה הראשון שלנתי שם התמוטטה כל מערכת השינה.

בדומה לזה אירע ליצחק אשר ידע שנגזרה הגזירה, וכבר נאמר לאברהם אבינו (לעיל טו, יג) 'כי גר יהי' זרעך בארץ לא להם', וגזירה זו התחילה משנולד יצחק, וע"כ כל זמן שהיה לו במקום קטטות ומריבות ידע בעצמו שמקיים הגזירה, אבל כשהרחיב לו ופרינו בארץ, מיד ויעל משם באר שבע, להיות שוב במקום חדש כגר ולקיים הגזירה.

י. ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ ויעל משם באר שבע. דוקא עכשיו שהוטבו לו התנאים בארץ, אחר שהודה ואמר כי עתה הרחיב לנו ה' ופרינו בארץ, דוקא עתה הזדרזו לצאת משם, ויעל משם באר שבע. כי כל עוד שרבו עמו פלשתים לא היה חושש לטמיעה והתבוללות, אבל עכשיו שלא רבו עוד ורצו לחיות אתו בשלום, אמר מי יודע אם אוכל לעמוד בנסיון לשמור על יהדותי, לאחר ההתקרבות אל השכנים, לפיכך ויעל משם. (עה"ת).

*

הרבי הבית ישראל היה מספר על חסיד שהתלונן לפני הרה"ק ר"י מבלז זצ"ל שאין לו פרנסה, יעץ לו הרבי ליסע למדינה אחרת שם ימצא פרנסה. ברם התנה עמו, שיכתוב אליו תכופות. נסע החסיד והצליח בפרנסתו וכתב לרבו שאכן הפרנסה בריוח אולם מבחינה רוחנית אינו מרוצה, חסרה לו האוירה והחבורה החסידית, לכן ברצונו לשוב. הרבי השיב שיחזק את עצמו וישאר. אחר תקופה כתב החסיד כי ב"ה התאקלם במקום החדש, ויש לו ידידים. ציוהו הרבי שיעזוב מיד את המקום וישוב לעירו. לתמיהת החסיד מדוע ולמה כל זמן שהרגיש שלא בנוח כזר ומנוכר הורה לו להשאר ואילו כעת מצוהו לשוב. השיבו הרבי: דוקא משום כך, כשהרגשת שאין זה מקומך, לא חששתי שתושפע לרעה. אולם כאשר הנך מרגיש בנוח, יש לחוש שמא תשקע שם ותסור מדרך הישר. (יגדיל תורה פ' שמות).

\

ויברך דוד / הרב דוד אריה הילדסהיים, מח"ס 'ויברך דוד' ומעורכי ספרי הגאון מרוגוטשוב

ביאור השערי אורה והבית הלוי בסוד ברכותיו של יצחק

וְעָשָׂה לִי מִטְעָמִים כַּאֲשֶׁר אֶהְבֵּתִי וְהִבִּיאָה לִי וְאֶכְלָה בְּעָבוּר תְּבָרְכֶנָּה נַפְשִׁי בְּטָרֶם אָמוּת (כז,
ד)

פרשה זו של הברכות שרצה יצחק לברך את עשיו, ובא יעקב במרמה וקיבל את הברכות, היא פרשה עמומה מאוד שהסתום בה רב על הגלוי, ונבאר תחילה כמה קושיות הנופלות בענין זה, רובם מתורתו של הבית הלוי, וקצתם משלי בס"ד:

א. הנה אנו רואים בפרשה זו כמה היו הברכות הללו חשובות בעיני רבקה אמנו ממש כדבר שהנשמה תלויה בו, שלצורך זה השתדלה מאוד בדרך רמאות שיגיעו הברכות ליעקב ולא לעשו, ואף שיעקב חשש שיצחק יגלה את התרמית ויביא עליו קללה, אמרה עלי קללתך בני, והיה נוח לה להכנס בספק קללה ובלבד שתבא הברכה ליעקב ולא לעשו.

מה גם שהרי רבקה ידעה והכירה היטב את עשו ואת שיחו, וכפי הנראה הבינה שיעקב עלול להסתכן עי"ז בחייו, ואעפ"כ טרחה והשתדלה שהוא יקבל את הברכות.

ועוד אנו רואים שגם מן השמים סייעו ליעקב מאוד לקבל את הברכות, כמ"ש בתנחומא כאן סי' י"א שאירעו כמה ניסים לצורך זה.

וצריך להבין למה היו הברכות הללו כ"כ חשובות, הלא כל הברכות היו על ענייני העולם הזה משמני הארץ ודגן ותירוש, ובודאי לא עבור זה היתה ההשתדלות הגדולה הזאת.

ב. ועוד קשה על יצחק עצמו, למה בירך את בנו רק בשפע חמרי וכבוד ושררה, ולא נתן לו שום ברכה על ענייני רוחניות ועבודת ה'.

ג. ועוד קשה שהרי אנחנו רואים בכל הדורות שרוב הטובות של העולם הזה מצויות אצל האומות שהם מזרעו של עשיו, והשנים שהיה לעם ישראל שפע גשמי הם מעט מאוד לעומת מה שהיה לעשיו, א"כ מה באמת הרווחנו מכל היגיעה הזאת, שמחמתה הוכרח יעקב אבינו לברוח מביתו לשנים רבות, ולעבוד בפרך אצל לבן הרמאי הרשע אשר החליף את משכורתו עשרת מונים.

ד. ועוד קשה איך לבסוף אמר יצחק לעשיו "הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל", הלא כבר נתן ברכות אלו ליעקב, ואמר "גם ברוך יהיה".

ה. ועוד קשה למה בברכתו לעשיו לא אמר יצחק "ויתן לך האלקים" כפי שאמר בברכתו ליעקב.

ו. ועוד קשה שכאשר בירך יצחק את יעקב לפני שהלך לפדן ארם אמר לו רק "וק-ל שדי יברך אותך ויפרך וירבך והיית לקהל עמים ויתן לך את ברכת אברהם לרשתך את ארץ מגורך וגו', וכאן לא בירך אותו בטל השמים ושמי הארץ ודגן ותירוש ועבדים וכו', כמו הברכה הראשונה, אף שהוא עצמו אמר על הברכה הראשונה גם ברוך יהיה.

ז. ועוד קשה איך אהב יצחק את עשו, וכי יעלה על הדעת שאהב "איש יודע ציד איש שדה" יותר מ"איש תם יושב אהלים", ועוד קשה וכי יצחק לא הבחין ברשעותו, הלא כתוב בפירוש שנשותיו היו מורת רוח ליצחק ולרבקה.

ח. ועוד קשה שהרי כשאמר יעקב כי הקרה ה' אלקיך לפני, אמר לו יצחק גשה נא ואמשך בני, ופירש"י "אין דרך עשו להיות שם שמים שגור על פיו", ואח"כ אמר יצחק "הקול קול יעקב" ופירש"י שיעקב דיבר בלשון תחנונים קום נא, אבל עשו דיבר בקנטוריא יקום אבי, הרי שיצחק היטיב להכיר את תכונותיהם, וידע היטב מי מביניהם "עז פנים לגיהנם" ומי הוא "בושת פנים לגן עדן".

וזכינו לכמה מגדולי הדורות שהאירו ענין זה באור חדש ונפלא, ודברי כולם עולים בקנה אחד כפתור ופרח, מתאימים זה לזה ומשלימים זה את זה באופן נפלא, וכדלהלן.

הראשון הוא חד מקמאי המקובל רבי יוסף גיקטיליא שפתח בפנינו שערי אורה בספרו שערי אורה פ"ה, ואעתיק את דבריו הנוגעים לנו כי המה קילורין לעינים, וזה לשונו הזהב:

"כבר הודענוך כי מדת אברהם היא המלמדת זכות על הבריות ומדת יצחק המלמדת חובה, וכן תמצא ביצחק כתיב ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו, וכי צדיק גדול כיצחק אבינו ע"ה שאין השכינה נפרדת ממנו אפילו שעה אחת יהיה אוהב רשע גמור כמו עשו, והיאך אפשר?

אלא סוד גדול מסודות התורה הוא: דע כי יצחק אבינו ע"ה היה צופה כל העתיד לבא וצפה וראה כי בני יעקב יהו חוטאין ומכעיסין לפני ה' יתברך וירשו דיני גיהנם, וכשראה יצחק שישראל בגלות עשו שמח ואמר גלות מכפרת עון, ואמר כן, אני אוהב מאוד כל הצרות של עשו ללמד על ישראל חובה כדי לגמור עליהם את הדין בגלות בעה"ז.

וזהו ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו, ומהו כי ציד בפיו, אלא ראה בני יעקב נצודים בדיני גיהנם, וראה ונצטער, וכשראה גלות אדום וראה הציד של גיהנם נתון בפיו של עשו שמח ואמר גלות מכפרת עון...

ואחר שהודענוך זה צריכים אנו להודיעך סוד אותם המטעמים שבקש יצחק מעשו ובא יעקב וגמר המטעמים ההם ליצחק אביו וירש ברכתו של עשו:

כבר הודעתך כי יצחק אבינו ע"ה הוא העולה התמימה ואין השכינה נפרדת ממנו אפילו שעה אחת והאיך תבא תקלה על ידו? או היאך יאהב את עשו? או היאך ירצה לברך את הרשע ולהניח את הצדיק? או היאך תתקיים ברכה אחר המאכל והמשתה,

והרי התפלה קודם המאכל? ואומר יין ושכר אל תשת אתה ובניך אתך, והיאך יצחק אוכל ושותה ואחרי כן מברך את הרשע?

בני אל תתפתה בדעתך ואל תקבל אונאה להאמין כי צדיק גמור כיצחק אבינו ע"ה יהיה נכשל בדבר קטן, אבל כל מעשיו פלס ומאזני משפט לה' יתברך, דע כי כראות יצחק אבינו ע"ה כי שני עולמות הם העולם הזה והעולם הבא, וראה את ישראל דחופין ומצטערין בעולם הזה, וראה מדתו שהיא מדת הדין מתוחה על ישראל, נצטער ואמר מה יעשו בני בידי הגוים משבעים אומות והיאך יתנהגו ביניהם בגלותם? אמר מוטב שאתן לעשו בני ברכת העולם הזה - הבא ע"י מאכל ומשתה - כדי שימשול על ישראל, מאחר שיחטאו ישראל יפלו בגלות, יותר טוב הוא שיפלו בגלות עשו אחיהם משיפלו בגלות אחרים נכרים שהם שבעים אומות, ואמר יצחק מאחר שא"א שלא תגבה מדת הדין החוב שלה מישראל, יותר טוב הוא שתגבה החוב ע"י אחיהם משיגבה אותו ע"י נכרי, וזהו סוד לא תתעב אדומי כי אחיך הוא, ולפיכך אהב יצחק את עשו מפני שהוא תקון יעקב שלא יפלו בניו בגיהנם, וכשראה שנפלטו בני יעקב מגיהנם והם נצודים בגלות עשו שמח, וזהו סוד כי ציד בפיו.

ולפי שהענין כך אמר יצחק אין עשו ראוי לירש ברכה עליונה שכלית, אבל הוא יורש ברכה תחתונה גופנית, ראוי לברכו על דבר גופני שהיא דבר שהגוף נהנה בו וזהו המאכל והמשתה, ולפיכך אמר יצחק לעשו ועשה לי מטעמים ואוכלה בעבור תברכך נפשי, נפשי בודאי, שהיא הנפש המקבלת מזון ולא הנשמה, ולפי דרך זה נתכוין יצחק אבינו ע"ה להקל עונשם של ישראל בגלות ושלא יירשו דיני גיהנם, ואעפ"כ שכינה אומרת אפילו בגלות צריכים ישראל להקל מעליהם עול קשה של עשו, זהו סוד ורבקה אוהבת את יעקב... ולפיכך ורבקה שומעת בדבר יצחק אל עשו בנו, אז צותה רבקה על יעקב לתקן את המטעמים ולקבל ברכתו של עשו, ואלמלא כן אין אחד מישראל נמלט מגלות חרבו של אדום, התבונן מאד, הנה הודעתוך סוד ברכתו של יצחק ואהבתו את עשו.

עד כאן לשון השערי אורה, וכעין דבריו ממש כתב ג"כ האלשיך הק', אלא שדבריו לא כתובים יחד אלא זעיר פה זעיר שם, בתוך מערכת הדרוש הרחבה שבנה על פרשה זו.

ובאופן דומה מאוד הלך גם הבית הלוי נוקצת מדבריו כתב כבר המגיד מדובנא בספרו אוהל יעקב], וביאר לנכון שאכן יצחק אבינו ידע היטב שיעקב צדיק גמור ועשיו רשע, ודוקא משום כך לא רצה יצחק לברך אותו בשפע של הנאות גשמיות כדי שלא יקלקלו בניו את מעשיהם, כמ"ש ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך, וישמן ישורון ויבעט, ולכן סבר יצחק שברכות כאלו ראויות רק לעשו הרשע.

אמנם רבקה טענה כנגדו שאעפ"כ ראוי לברך את יעקב בהנאות העוה"ז, כי אם יחטאו בניו יצטרכו כפרה על עוונותיהם, ואם לא תהיה להם ברכה בענייני העוה"ז, לא תהיה להם כפרה זולת יסורים וגלות ומיתה ר"ל, אם אם יהיה להם שפע ממון יוכלו לפדות את חטאיהם ע"י הממון שיוציאו לצדקה ושאר מצוות, וכמ"ש חטאיך בצדקה פרוק.

ואם ירעו מעשיהם שגם לא יתנו צדקה לעניים, אזי ענשם יהיה שעשיו יבוא ויטול את חלקם בזרוע, וזו תהא כפרתם וכופר נפשם, כמ"ש בב"ב ט' ע"א "בזמן שביהמ"ק קיים אדם שוקל שקלו ומתכפר לו, עכשיו שאין ביהמ"ק קיים אם עושין צדקה מוטב ואם לאו באין הגוים ונוטלין בזרוע, ואעפ"כ נחשב להן לצדקה שנאמר ונוגשיך צדקה", אך כל זה שייך דוקא אם העוה"ז יהיה שייך ליעקב, שאז יתכפר ע"י כך שיבוא עשיו ויגזול את חלקו, אך אם כל העוה"ז יהיה של עשו לא יהיה לבני יעקב במה לכפר על עונותיהם בעוה"ז, כי בלאו הכי אין להם כלום מלבד הנחוץ להם.

ובזה נתן הבית הלוי טעם לשבח למה שאמרה לו רבקה לקחת שני גדיי עיזים, דהנה איתא במדרש (ב"ר ס"ה י"ד) "ר' חלבו אמר טובים לך שעל ידן את נוטל את הברכות, וטובים לבניך שעל ידן הוא מתכפר להם ביוה"כ דכתיב כי ביום הזה יכפר וגו'", ולכאורה תמוה מה ענין שעירי יום הכיפורים לכאן, וביאר הבית הלוי שרבקה רמזה בזה את ב' הטובות שיצאו מברכה זו, שהם כנגד שני השעירים, אחד לה' ואחד לעזאזל, טובה אחת היא שע"י העושר יוכל לפדות את חטאיו בצדקה ושאר מצוות, וזה כנגד השעיר לה', והטובה השניה היא שיוכל להתכפר ע"י שהשפע החמרי שהיה ראוי לו ילך לעשו, וזהו דוגמת השעיר לעזאזל הרומז שתהיה לנו כפרה ע"י שיגרע טוב עוה"ז משלנו ויותן לרשעים.

ועפ"ז ביארו האלשיך והבית הלוי מה שאמרו במדרש (ב"ר ס"ג ט"ו): "ויאמר יעקב אל רבקה אמו הן עשו אחי איש שעיר גבר שידין כמד"א ושעירים ירקדו שם, ואנכי איש חלק כמד"א כי חלק ה' עמו", ולכאורה תמוה מה ענין הדברים הללו למה שחשש לקבל את הברכות, אמנם לפי האמור ביארו שיעקב ידע שהברכות יהיו על ענייני העוה"ז, שהם ראויים לעשיו ולא לו, וזהו שאמר הן עשיו אחי איש שעיר גבר שדיין, ולו נאה להתברך בהנאות עוה"ז, ואנכי איש חלק - חלק ה', ומה לי ולברכות הללו.

ועוד איתא בב"ר שם "וילך ויקח ויבא לאמו אנוס וכפוף ובוכה", וביאר הבית הלוי שיעקב היה אנוס וכפוף ובוכה משום שלא רצה את הברכות הגשמיות הללו, אך היה אנוס בעל כרחו לשמוע בקול אמו, אולם רבקה השיבה לו שאעפ"כ ראויים לו הברכות הללו, משום שני הטעמים הנ"ל.

ועפ"ז ביאר הבית הלוי דמה שאמר אח"כ יצחק לעשו הנה משמני הארץ יהיה מושבך ומטל השמים מעל וגו', לא היתה זו ברכה אלא נבואה, שאמר לו מה אתה בוכה ומרעיש את העולם על הברכות שנלקחו ממך, הרי לבסוף אתה תטול אותם ותהנה מהם, ולכן לא אמר "ויתן לך האלקים", כי ה' אכן ישפיע את הדברים הללו ליעקב ולא לעשיו, אלא שעשיו יגזול את השפע מיעקב ויקח הכל אליו.

עד כאן דברי הבית הלוי הנעימים, והדברים מאירים ושמחים.

ויצבור יוסף / הרב יוסף צברי, רב ומו"צ בעיר אלעד, ומח"ס ויען יוסף, שלחן מלכים ושא"ס

מה הפירוש הנכון של המילה עיף?

ויבא עשו מן השדה והוא עיף (כה, כט)

בלשון המדוברת כיום אנחנו רגילים "לתרגם" שפירוש המילה "עיף" הכוונה היא על אדם שרוצה לישון.

אמנם אם נתבונן במקורותינו, נראה כי בכל המקומות שנוכרה תיבת "עיף", אין קשר בין מצבו של האדם העיף, לרצון לישון או לחוסר שינה דווקא, אלא פירוש המילה "עיף" הכוונה לאדם מותש ויגע, הן מחמת רעב וצמא, הן מחמת יגיעה אחרת.

בראש ובראשונה נעמוד על הפסוק המובא בפרשתנו, שהוא המקום הראשון שנוכרה בתורה תיבת "עיף", והם הפסוק המתאר את עשו חוזר מן השדה "והוא עיף".

ורש"י פירש: "והוא עיף - ברציחה, כמה דתימא (ירמיה ד לא) כי עיפה נפשי להורגים" עכ"ל. וביארו השפתי חכמים כי ההכרח של רש"י הוא מזה שרש"י לא פירש שעייף הכוונה כאן לרעב, ע"ש.

וכלשון הרא"ם כאן: "ואף על גב ד"עיף" נאמר גם כן ברעב, דאשכחן "נפשי כארץ עיפה" (תהלים קמ"ג, ו), מכל מקום מדלא אפקיה בלשון רעב המיוחד לרעבון אלא בלשון עיף המשותף לרציחה ולרעבון, שמע מיניה אף לרציחה הוא "עכ"ל.

אמנם הט"ז (בפירושו לתורה דברי דוד) מעיר כי הפסוק השני העיד עשו על עצמו: "כי עיף אנכי", מוכרח שיהיה פירושו "רעב", שהרי אמר שם מיד אח"כ: הלעיטני נא, וז"ל: "ואף על גב דמ"ש עשו אח"כ: "כי עיף אנכי", ודאי אין פירושו ברציחה דהא פתח ב"הלעיטני נא", אלא ודאי קאי על רעב, כדכתיב: "נפשי כארץ עיפה לך סלה" עכ"ל.

וכן ביאר כאן האבן עזרא בזה"ל: "והוא עיף כטעם, בארץ עיפה (ישעי' לב, ב), רעב וצמא" עכ"ל. וז"ל הרב בכור שור עה"ת כאן: "והוא עיף. דרך הציידים להיות עייפים ורודפים אחר החיות, ופעמים טועים ביער שלשה וד' ימים, ויגיע להם רעב וצמא, וכן היה לעשו עד שהגיע לשערי מות, ולא היה יכול להשיג ידו אל פיו, כמו שהוא אומר" עכ"ל. והביאו גם החזקוני והריב"א לשוננו.

וכ"כ בעלי התוס' בספר הדר זקנים וזה לשונם: "והיה עשו חלש כל כך שלא יכול להגיע ידו לפיו כדרך ציידים שתועים ביערים ד' ימים או ה' ימים והם יגעים ומתים כמעט ברעב ובצמא, ולפי שהיה יגע כל כך אמר הלעיטני נא כלומר שפוך לתוך פי מהר פן אמות" עכ"ל. הרי לנו מכל דברי המפרשים הנ"ל כי פירוש הלשון "עיף" מתאר אדם חלש ויגע, בד"כ מרעב וצמא.

בדרך זו יתפרשו כל המקומות שנזכר בהם לשון "עייף" בתורה ובכל כתבי הקודש, כגון מה שנאמר בפרשת כי תצא: "וְאֵתָה עֵינֶךָ וַיִּגַע וְלֹא יָרָא אֱלֹקִים" (דברים, כ"ה, י"ח), וכדברי הגמ' במו"ק (ב' ע"א): "דהאי בית השלחין לישנא דצחותא (צימאון) היא - דכתיב ואתה עיף ויגע ומתרגמינן: ואת משלהי ולאי" ע"כ, הרי שעייפות הנאמרת כאן מתפרשת על יגיעות וצימאון.

גם על גדעון נאמר: "וַיָּבֹא גִדְעוֹן הַיִּרְדְּנָה עִבְרָה הוּא וְשָׁלַשׁ מֵאוֹת הָאִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ עֵינִים וְרִדְפִים", ולכן מה מבקש גדעון לאנשיו העיפים, האם מזרונים וכרים לישון? בפסוק הבא מבואר: "וַיֹּאמֶר לְאֲנָשָׁי סְכוֹת תִּנּוּ נָא כְּכֹרוֹת לֶחֶם לָעַם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵי כִּי עֵינִים הֵם וְאֲנֹכִי רִדֵף אַחֲרֵי זֶבַח וְצִלְמָנֶע מְלִכֵי מִדְיָן" ע"כ (שופטים, ח', ג'ד-ד'). הרי שלאנשים עיפים מבקשים דבר מאכל, כי עייפותם מורה על חולשתם ורעבונם, ולא על רצונם לישון.

וכן נאמר במלחמת שאול: "וַיַּעַן אִישׁ מִהָעָם וַיֹּאמֶר הַשֶּׁבַע הַשְּׂבִיעַ אָבִיךָ אֶת הָעָם לְאֹמֶר אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יֹאכַל לֶחֶם הַיּוֹם וַיַּעַף הָעָם" ע"כ (שמואל א', י"ד, כ"ח), הרי שע"י מניעת הלחם התעייפו העם, כי העייפות מגיעה מחוסר אכילה, ע"י שהעם רעבים ומותשים. וכ"כ הרד"ק שם: "ויעף העם - ולא עברו על השבועה אעפ"י שהיו עיפים ורעבים" ע"כ. וכ"כ במצודת דוד שם: "ויעף העם - ר"ל והנה בעבור זה נעשה העם עייף ויגע" ע"כ, הרי ששניהם פירשו בלשון עיף את ענין הרעב והחולשה. ועוד נאמר שם: "וַיִּכּוּ בַיּוֹם הַהוּא בַּפְּלִשְׁתִּים מִמֶּכְמֶשׁ אֵילָנָה וַיַּעַף הָעָם מְאֹד" (פס' ל"א), וכתב האברבנאל שם: "ועכ"ז ויעף העם מאד להעדר המזון" עכ"ל.

גם אצל דוד המלך נאמר: "וַתְּהִי עוֹד מִלְחָמָה לַפְּלִשְׁתִּים אֶת יִשְׂרָאֵל וַיִּרְדֵּי דָוִד וַעֲבָדָיו עִמּוֹ וַיִּלָּחֲמוּ אֶת פְּלִשְׁתִּים וַיַּעַף דָּוִד" (שמואל ב', כ"א, ט"ו), ופירש הרלב"ג שם: "ויעף דוד - רצה לומר שהיה יעף ויגע, ולזה נתרחק קצת מעבדיו, ומצאו ישבי בנוב שהיה מילדי הרפה ואמר להכותו לולי שסבב הש"י שהרגיש בזה אבישי בן צרויה והלך אצל דוד להצילו" עכ"ל, ומבואר כי נחלש דוד מרוב המלחמה, ולכן רצה לפוש ולנוח מעט.

גם בירמיה (ד', ל"א) נאמר: "אוי נָא לי כִּי עֵינִי נִפְשִׁי לְהִרְגִים", ופירש האלשיך שם: "כי עיפה נפשי להורגים, כלומר כי החלשתי נפשי" ע"כ, וכ"כ המצודת ציון שם: "עיפה - ענין יגיעה" ע"כ.

קצת יוצא מן הכלל הוא הפסוק: "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ וְכָל הָעָם אֲשֶׁר אִתּוֹ עֵינִים - וַיִּנְפֹשׁ שָׁם", ופירש המצודת ציון שם: "וינפש - ענין מנוחה ומרגוע המשיב את הנפש כמו שבת וינפש (שמות לא) ע"כ, משמע שמחמת שהיו עיפים היו צריכים לנוח ולהרגע, אמנם אכתי י"ל שגם מקור זה אינו חורג משאר הראיות, א. כי אפשר שענין המרגוע כולל אכילה ושתייה וכל שאר הענינים הנצרכים למנוחת הלוחם. ב. עדין לא מפורש להדיא שענין המנוחה והמרגוע הנ"ל כלל שינה.

גם בלשון הנביא בישעיה (כ"ח, י"ב) מצינו: "אֲשֶׁר אָמַר אֱלֹהִים זֹאת הַמְּנוּחָה הַנִּיחוּ לְעֵינֶיךָ וְזֹאת הַמְּרַגְעָה וְלֹא אָבוּא שְׂמוּעַ", ופירש המצודת דוד שם: "הניחו לעיף ותש כח ואל תגזלו אותו" עכ"ל. וכ"ה בפרק מ"ו (פס' א') לשון הפכה למטבע לשון: "עמוסות משא

לְעֵיפָה, ופי' המצודת ציון שם: "לעיפה - מלשון עייפות ויגיעה" עכ"ל. הרי לך מוכח מכל הפסוקים שהבאנו כי שורש לשון "עייף" אינו מורה על הצורך לישון ולהירדם, אלא על אדם יגע ומותש, בד"כ מחמת חוסר אכילה ושתייה, אך גם מחמת מאמץ רב המצריך אותו לפוש ולנוח ממאמציו, אך כלל של בהכרח עם צורך לישון.

ואפשר שטעות שהשתרשה בלשונינו, נובעת מהפסוק הנאמר במלחמת סיסרא, כאשר יעל הרגתו: "וַתָּבוֹא אֵלָיו בְּלֹאט וַתִּתְקַע אֶת הַיָּתֵד בְּרַקְתּוֹ וַתִּצְנַח בְּאָרְץ וְהוּא נֹרֵד וַיֵּעַף וַיָּמָת" (שופטים, ד', כ"א), משמע לכאורה כי מחמת שהיה עייף, לכן נרדם. הרי כי משמעות עייף מתפרשת גם על חוסר שינה.

אמנם נראה שאין זה הפירוש הנכון, שכן בשלמא אם היה כתוב "ויהי עייף וירדם" כאשר מקדימים את ענין העיפות הגורמת לשינה, לענין התרדמה שהיא התוצאה הנגרמת, היה ניתן לפרש כן, אך בפסוק מוקדם ענין התרדמה לענין השינה, הרי לך כי ב' ענינים שונים הם.

וכן מבואר במפרשי המקרא, כי מה שבפסוק מופיע צירוף המילים: "נרדם ויעף", זה מורה על ב' ענינים שונים ונפרדים שמחמתם לא יכל סיסרא להתנגד ליעל, וכדברי המצודת דוד שכתב: "והוא נרדם - ר"ל על שהי' נרדם משתיית החלב, ועייף על כי נס ברגליו ולזה מת מיד" עכ"ל, הרי לך כי ענין תרדמתו של סיסרא נזקף לחלב שהשקתה אותו יעל, אך תיבת "עייף" אינה שייכת לענין השינה שנרדם, אלא היא מורה על מה שהיה סיסרא יגע וחלש מחמת המלחמה החזקה שהשתתף בה.

וכן מבואר בלשון התרגום יונתן שתרגם: "והוא דמוך וְאֲשַׁתְּלְהִי וּמִית", היינו שהיה סיסרא גם "דמוך" ר"ל ישן ונרדם, וגם "אשתלהי" ר"ל עייף ויגע מהמלחמה, ולכן לא יכל להתנגד אליה ומת מיד. וו' החיבור של לשון "ואישתלהי" מורה להדיא כפירוש המצודת דוד הנ"ל.

וכן מבואר בלשון הרלב"ג שפירש לשון הפסוק דב' ענינים הם, וז"ל: "והנה סיסרא היה נרדם, וכבר היה עייף קודם זה, ולזה לא הרגיש בזה הפועל" עכ"ל, הרי דאף הוא מבאר כי טעם הקדמת התרדמה למילת עייף, מורה כי בא הפסוק ללמדינו גם ב' דברים היו לרעתו, גם שהיה נרדם וגם שהיה עייף.

ונראה כי ביאור כפל זה הוא, דגם אם אדם נרדם, בכל זאת אם המקישים ברקתו ובראשו הוא יכול להתעורר תיכף ומיד, לזה הוסיף הכתוב שגם זה סיסרא לא יכל לעשות כיון שכבר לפני כן היה "עייף" ויגע ותש כח מחמת המלחמה, ולכן לא הקיץ על יעל להפסיקה ממעשיה.

וכן מפורש בדברי האברבנאל שם: "ויעף וימת, ר"ל שנתקבצו דברים לשלא הרגיש בהכאה, האחד שהוא היה נרדם משתיית החלב, והשני ויעף שהיה עייף ויגע שברח ברגליו, ומפני זה וימת מבלתי שיתנועע יותר מההכאה" עכ"ל.

ישנם פסוקים שמשמעותם המפורשת מורה על האמור, כי המשמעות של עייף בכתוב מתפרשת על רעב וצמא, כמו הפסוק בישעיה (כ"ט, ח'): "וְהָיָה כַּאֲשֶׁר יַחַלֵּם הָרָעֵב וְהָגָה

אוֹכַל וְהִקִּיץ וְרִיקָה נִפְשׁוֹ וְכֹאֲשֶׁר יִחַלֵּם הַצִּמָּא וְהִנֵּה שְׁתָּה וְהִקִּיץ וְהִנֵּה עֵיף וְנִפְשׁוֹ שׁוֹקֵקָה",
ופירש שם המצודת ציון: "עייף - ענין צמאון כי העייף צמא לשתות" ע"כ. וכן פירש הרד"ק
שם: "וכן הצמא והנה עייף, כמו הצמא לפי שהעייף מן הדרך צמא נקרא העייף צמא" ע"כ.

וכן הפסוק בירמיה (ל"א, כ"ד): "כִּי הֲרוּיְתִי נֶפֶשׁ עֵיפָה וְכָל נֶפֶשׁ דְּאָבָה מְלֹאתִי" ע"כ,
ופירש הרד"ק: "כי הרויתי נפש עיפה - נפש ישראל שהיתה עיפה וצמאה בגלות" עכ"ל.
וכן במשלי (כ"ה, כ"ה): "מִיָּם קָרִים עַל נֶפֶשׁ עֵיפָה וְשִׁמוּעָה טוֹבָה מֵאֲרֶץ מֶרְחָק", ופירש
האלשיך שם: "מים קרים על נפש עיפה ויגע, שצריך לנוח שעה או ב' טרם ישתה, פן
הקרירות הרב שבא בגופו והוא עייף ויגע יזיקנו" עכ"ל, ועיין ביומא (ע"ז ע"א) שהוכיחו כי
העיפות כאן מדוברת על המניעה מרחיצה.

וכן נאמר באיוב: (כ"ב, ז') "לֹא מִיָּם עֵיף תִּשְׁקָה וּמִרְעֵב תִּמְנַע לָחֶם", הרי שעייף זה צמא,
וכן הוא מפורש בתהילים (ס"ג, ב'): "כִּמָּה לָךְ בְּשָׂרִי בְּאֲרֶץ צִיָּה וְעֵיף בְּלִי מַיִם" ע"כ.

הרי לך מכל המקורות האמורים כי לשון "עייף" אינה מתפרשת על הצורך לישון כלל
כאשר נשתרשה בלשונינו כיום, אלא על תשות הכח בלבד. והנה בספר שפה ברורה אסף
המחבר הרב כהנא מילים רבות שנשתבשו ממקורות הקודש ע"י השפה העברית
המדוברת כיום, ומשום מה לא הביא מילה זו שיצאה ממשמעותה האמיתית כיום, ולא
הארכתי במאמר זה אלא להעמיד דברים על דיוקם ואמיתותם.

חיים של שלום / ה"ה חיים מלין, מח"ס 'שלמי חיים', מודיעין עילית

בענין לקיחת בגדי עשו – שואל שלא מדעת

ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמדת אשר אתה בבית ותלבש את יעקב בנה
הקטן (כז, טו)

שואל שלא מדעת – גזלן הוא

א] הנה כתיב (בראשית כז, טו) 'ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול החמודות אשר אתה בבית ותלבש את יעקב בנה הקטן'. והנה פלא גדול הוא, דהיאך היה מותר לרבקה ליקח את הבגדים של עשו, הא בני נח נצטוו על הגזל (סנהדרין נו, א), וכיון שלקחה את בגדי עשו ללא רשותו – א"כ הו"ל שואל שלא מדעת – ולחד מאן דאמר בב"ב (פח, א) ובב"מ (מג, ב) הוי גזלן, ואיך היה מותר לה לעשות כן.

והקושיא מתעצמת לפי מה שכתב רש"י כאן: 'אשר אתה בבית - והלא כמה נשים היו לו והוא מפקיד אצל אמו, אלא שהיה בקי במעשיהן וחושדן' – עכ"ל. וא"כ כיון שהפקיד עשו אצל רבקה, הו"ל שליחות יד בפקדון שלוקחת אותו ונותנת אותו לאחר.

והנה באמת יש להקדים, דלגבי האבות הק' עצמם – מצינו בחז"ל בכמה וכמה מקומות ששמרו כל דיני התורה, וכדאמרינן ביומא (כח, ב) ובקידושין (פב, א) דקיים אברהם אבינו כל התורה כולה ואפי' עירובי תבשילין. ולגבי האמהות – מצינו בזה נידון – אם קיימו ג"כ המצוות או לא.

והפשטות שגם האמהות הקדושות קיימו כל התורה כולה, וממילא קמה הקושיא וגם ניצבה – איך עברה באיסור גזל. ובזה גם יש שני חלקים, וע"פ דבריו הידועים של הפרשת דרכים (דרוש א) אם לאבות הקד' היה דין ב"נ או דין ישראל, ועכ"פ אי הו"ל דין ישראל – בוודאי קשיא איך עברה באיסור גזל (א"נ דהאמהות קיימו כה"ת, וכנ"ל). ואי הו"ל דין ב"נ – נמי קשה דב"נ נצטוו על הגזל – דזה א' מז' מצוות ב"נ.

תירוץ החת"ס דהי' סמוך על שולחן אביו

ב] ומצאתי לרבינו החתם סופר זיע"א בספרו 'תורת משה' (כאן, עמ' קה) שעמד בקושיא זו, וז"ל: 'ותקח רבקה את בגדי עשו וגו' אשר אתה בבית ותלבש את יעקב בנה הקטן. יש לדקדק על רבקה אמנו היאך נתנה ליעקב בגדי עשו אשר הי' מופקדות אצלה בלי דעת בעלים. ואפשר לומר לפי מה דאיתא בב"מ (יב, ב) גדול וסמוך על שולחנו זהו קטן, א"כ כל אשר לעשיו הי' של יצחק מחמת שסמוך על שולחנו היה, ומותר להנות מאשה הנאה מועטת שלא מדעת בעלה, דהיינו הנאת לבישת בגדים על זמן קצר.

^{לה} ראה מש"כ החיד"א בפתח עיניים (חולין ה, ב) וכע"ז כתב בשו"ת הרמ"א (סימן י) דרק האבות קיימו התורה ולא האמהות, ובמקו"א הארכתני בכ"ז.

"אך לכאורה א"כ גם הנזיר עדשים הי' ג"כ של יצחק [נ.א.ה. דגם הוא הי' סמוך על שולחן אביו], וא"כ במה קנה יעקב את הבכורה. ואפשר לומר דלכן דקדק הכתוב באמרו הלעיטני נא, ופירש"י ז"ל אפתח פי ושפוך הרבה לתוכו, דהיינו שלא רצה עשיו להמתין עד שישב לאכול כדרך כל הארץ אלא ביקש ליעקב שישפוך לפיו דהיינו הלעטה, וראוי ליעקב שכר הלעטה, ואף ששכר הלעטה הוא דבר מועט ואפשר שאפי' שוה פרוטה אין בו, מ"מ י"ל לפי מה דאיתא (בשו"ע או"ח סי' שפב ס"ה) מבן נח יכול לשכור אפי' בפחות משה פרוטה דגבי ב"נ ממון חשוב מקרי.

"ועי"ל ע"פ מה שפירש"י ז"ל דסעודת הבראה היתה שבישל יעקב ליצחק, ואותה סעודה צריכה להיות משל אחרים, וע"כ הוצרך יצחק להקנות אותן עדשים ליעקב על מנת שאין לו רשות בהם, ועי"כ קנה יעקב את הבכורה בדבר שהוא שלו, ואין לאביו רשות בו" – עכ"ד קדשו הנפלאים.

וראיתי בקונ' היקר 'משולחן גבוה' (עמ' כז) דהוסיף, דאע"ג דעשיו כבר היה נשוי - מ"מ חשיב סמוך על שולחן אביו כל שאוכל משולחנו, כמבואר בעירובין (עב, ב) ובשו"ע (או"ח סי' שע ס"ה).

תירוץ הקה"י דבב"נ אין איסורא דשואל שלא מדעת

ג] והנה שמעתי ליישב קושיא זו ע"פ שיטות האחרונים – שהארכנו בדבריהם במאמר בגליון 'אספקלריא' (פ' בראשית תשפ"א) – דהנה בב"מ (סא, ב) איתא דאסור לגנוב ע"מ לשלם כפל – וכתב היד רמ"ה דבן נח אינו מוזהר באיסור זה דגנוב ע"מ לשלם כפל.

ודבריו אמורים אהא דאיתא בב"ב (טז, א) בשבח של איוב שהי' גוזל שדה מיתומים כדי להשביחה ולהחזיר להם, וקשה דהא מבואר כאן דאסור לגנוב אפי' ע"מ לשלם כפל, וא"כ איך גזל איוב השדה מן היתומים אף שכוונתו היתה לטובה, כדי להחזירה להם משובחת. וע"ז עמד ביד רמה שם (אות קצט) וכתב שם בזה"ל: "דרש רבא מאי דכתיב ברכת אובד עלי תבא שהיה גוזל שדה מיתומים ומשביחה ומחזירה להם. והני מילי באומות העולם, אבל לישראל כי האי גוונא לאו מעליותא היא דגרסינן בפרק איזהו נשך לא תגנוב על מנת לשלם תשלומי ד' וה", עכ"ל.

וכ"כ הגר"א ווסרמן זיע"א בקובץ שיעורים (שם, אות סג) דרבא דאמר התם המימרא שאיוב הי' גוזל שדה מיתומים ומשביחה, לשיטתו שסובר שם בסוגיא שאיוב הי' גוי, וא"כ יש לומר דרק לישראל אתרבי איסורא גונב עוף ע"מ להשביח, אבל באיסור גניבה דז' מצוות דבני נח, לא נאסר גוזל ע"מ להשביח.

וכן מבואר במנחת חינוך (מצוה רכד סק"ה) דבישראל הוא דאסור משום ה"מידה רעה" שבדבר, שהתורה לא רצתה שאדם יצער את חברו. וזה לא שייך בבן נח, יעו"ש.

ולפי כל זה – רצו ליישב דבן נח אינו מוזהר ג"כ באיסורא דשואל שלא מדעת, דאמנם גזלן הוא – אבל לא יהא אלא כגוזל על מנת לשלם – שהרי הוא רק 'שואל' ובדעתו להשתמש ולהחזירו, וא"כ אי נימא דרבקה היה לה דין בן נח – א"כ דלמא לא הוזהרו

באיסור דשואל שלא מדעת ושפיר היה מותר לרבקה ליטול בגדי עשו שלא מדעתו כיון שהיה בדעתה להחזירם אח"כ.

ושוב ראיתי תירוץ זה מובא בכמה מקומות בשם מרן הקהילות **יעקב זצ"ל**, בנוסח זה: דמי יימר לן שגוי מוזהר על סוג גזל כזה של 'שואל שלא מדעת', וכמו שבגוי אין איסורא דגונב ע"מ לשלם כפל, א"כ חזינן דלא כל פרטי גזל שנאמרו בישראל נאמרו ג"כ בב"נ.

או"ד דנחלק ונימא, דהא דשואל שלא מדעת הוא גולן הוא **מסברא**, וממילא י"ל דשייך אף בגוי, משא"כ לגונב ע"מ לשלם **דבעי לזה קרא** - מי יימר דיהא גם בגוי, וצ"ע בזה [כשמועה זו הביא בס' כמטר לקחי, ח"א עמ' קכט הע' 27].

ושו"ר בספר 'עובדות והנהגות' לבית בריסק (ח"א עמ' רפז) שמובא כן ג"כ בשם מרן הקה"י זצ"ל, שאמר בזה"ל '**מי אמר שב"נ מוזהר על שואל שלא מדעת, אולי חיובם רק על גזל גמור, עכ"ד**.

ובאמת כן ראיתי למו"ר הגאון רבי ישראל אדלשטיין שליט"א (קונ' ישא מדברותיך, עמ' כט) שהביא מה ששמע ממרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל דשואל שלא מדעת לא חשיב גונב ע"מ לשלם כפל – כיון שהרי אם יוזל החפץ ויעמוד על פרוטה, אין בדעתו לשלם לו – אלא יחזירנה לו כמות שהוא, א"כ לא חשיב ע"מ לשלם, דע"מ לשלם הוא רק אם בדעתו לשלם תמורת החפץ שגוזל כפי ששואה בשעת הגזילה – דבזה לא הוי גולן כיון שבשעת הגזילה דעתו לשלם דמי החפץ, אבל שואל שלא מדעת – כיון שבדעתו רק להשיב את החפץ כמות שהוא, ואם יוזל החפץ ודאי שאין בדעתו להשלים את החסר – א"כ גרע טפי. וממילא יתכן דרק איסורא דגונב ע"מ לשלם אין בב"נ, אבל שואל שלא מדעת כן יהיה אסור בבני נח, עכ"ד [וציין לס' זכרון שמואל סוף מכתב יז, ובחידושי הגר"ש רוזובסקי ב"מ סי' כה, יעו"ש].

ואמר עוד מו"ר הגר"י אדלשטיין שליט"א, דאפי' אי נימא דשואל שלא מדעת הוי כמו גולל ע"מ לשלם כפל – מ"מ כל זה הוא רק ביחס לחפץ עצמו, דאת החפץ בדעתו להשיב ואולי איב"ז איסור לבני נח, אבל ביחס לשימושים של החפץ – בוודאי הוי גולל גמור, כיון שעל השימושים אין בדעתו לשלם, וא"כ אף אם ב"נ לא הוזהר בגזל ע"מ לשלם – מ"מ שואל שלא מדעת יהא אסור גם בב"נ משום שגזילת השימושים הוי גולל גמור [ויש נפק"מ בהא דביחס לחפץ הוי ע"מ לשלם כפל, דלא יתחייב באונסי החפץ, ודו"ק].

תירוץ מרן הגרי"ש"א דשילמה דמים

דן וראיתי נדפס בשם מרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל (ס' הזכרון 'כמטר לקחי, ח"א עמ' קכו), שכתב ליישב הקושיא, דהא דינא הוא דהגזול ויהיב דמי נקרא 'חמסן' (ב"ק סב, א ועוד), וכתבו התוס' בכמה דוכתי (עיין בב"ק שם ד"ה חמסן: וע"ע במנחת חינוך מצוה לח סק"ב) דחמסן ילפינן מקרא ד'לא תחמוד' (שמות כ, יד), ובגוי ליכא 'לא תחמוד בית רעך', א"כ צ"ל דרבקה באמת שלמה לעשו את דמי הבגדים [ולפי"ז היא לא לקחה את הבגדים לשימוש קצר (ואז הוי בכלל שואל שלא מדעת וכמו דאקשינן), אלא לקחה את זה ליעקב לתמיד, וזה חידוש].

וכתב שם דכ"ז רק א"נ דהיה דינם כב"נ, משום דא"נ דדינם כישראל, א"כ גם לעשו היה דין ישראל, [וכמ"ש הרמב"ן (ויקרא כד, י) להוכיח מקידושין (יח, א) גבי עשו 'ודלמא ישראל מומר שאני'], וא"כ איכא איסור לא תחמוד, עכת"ד.

וז"ל מרן הגריש"א זצ"ל: "יש לעיין היאך היה מותר לרבקה לקחת את הבגדים של עשו, הרי בני נח נצטוו על הגזל, ושואל שלא מדעת לחד מ"ד הוי גזלן. ונראה לומר דהנה הגזול ויהיב דמי הרי הוא חמסן, ובכמה דוכתי איתא בתוספות דחמסן ילפינן מקרא דלא תחמוד, ובגוי ליכא לא תחמוד בית רעך, וא"כ י"ל דרבקה שילמה דמי הבגדים (וזה בהנחה שהיה להם דין בני נח)", עכ"ל.

[והעירו ממש"כ בספר החינוך במצוה תטז, וכע"ז במנ"ח (מצוה לח סק"ח) דגוי החומר מגוי עובר בלא תחמוד, וצ"ע].

אין איסור להשתמש בממון מוסר

ה] ומו"ר הגאון רבי ישראל אדלשטיין שליט"א הביא (ישא מדברותיך, שם) תירוץ נפלא, והוא ע"פ המבואר בב"ק (ק"ט, א) דפליגי רב הונא ורב יהודה בממון של מוסר, חד אמר מותר לאבדו ביד, וחד אמר אסור לאבדו ביד.

ואמרי' שם, דמאן דאמר מותר לאבדו ביד – ס"ל דלא יהא ממונו חמור מגופו, דכי היכי דקיי"ל דמותר לאבד גופו של מוסר כדאיתא בע"ז (כו, ב) דהמינין והמסורות מורידין אותם לבור ולא מעלין. ומאן דאמר אסור לאבדו – דלמא הוה ליה זרעא מעליא וכתוב יכין רשע וילבש צדיק.

וכתב הגרי"א שליט"א בשם הגאון הגדול רבי דוב לנדו שליט"א שאמר דכיון דמאן דאסר הוא רק משום דלמא הוה ליה זרעא מעליא, א"כ זהו דוקא כשמאבדו באופן שלא ישאר ממונו לזרעו, אבל אם רוצה להשתמש בו שלא מדעתו – לכו"ע מותר, ואפי' דשואל שלא מדעת גזלן הוא, דכיון דאין זרעו נפסד מזה ורק המוסר עצמו, הרי בזה כו"ע מודו שלא יהא ממונו חמור מגופו.

ולפי"ז יישב שם הגרי"א איך נטלה רבקה בגדי עשו, דכיון שעשו ישראל מומר היה – כדאיתא בקידושין (יח, א) וכמו שהבאנו לעיל, א"כ שפיר מותר להשתמש בממונו שלא מדעתו לכו"ע – דלא יהא ממונו חמור מגופו (ול"ש חשש שזרעו יפסד), ודפח"ח.

עוד בהנ"ל

ו] ובתר הכי דין מו"ר הגרי"א שליט"א בעצם חידוש הגרד"ל שליט"א דשואל שלא מדעת מותר בממונו של מוסר, דיל"ע בזה דיתכן דכל מה דאמרי' דלמא הו"ל זרעא מעליא הוא רק טעם דלא אמרינן דלא יהא ממונו חמור מגופו, וממילא הדר איסור גזילה מן התורה. דנראה פשוט דהגונב ממוסר חייב בתשלומי כפל, אף דהסברא דלמא הו"ל זרעא מעליא – הוא רק לחייב קרן, והיינו כנ"ל – דמשום האי טעמא חזר בו דין גניבה ככל ישראל.

ונפק"מ בזה בגר מומר שאין לו יורשין והוא סריס – דבזה לא שייך טעמא דלמא הו"ל זרעא מעליא, האם יהא מותר לגזלו ולאבדו, די"ל דאסור כיון דהטעם דדלמא הו"ל זרעא מעליא הוא רק פירכא דלא גמרינן ממונו מגופו, וצ"ע.

כיון שקנה הבכורה – קנה בגדי העבודה

[ז] והנה תירוץ נוסף ראיתי בשם הגאון הגדול רבי יוסף דוב הלוי סלוביניצ'יק זצ"ל (בן מרן הגרי"ז הלוי מבריסק זצ"ל), ע"פ מה דאיתא במדרש (ב"ר כ, יב) עה"פ 'ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם': **"ר"ש בן לקיש אמר גלי קסינון ובהם היו בכורות משתמשים"**. ופירש"י שם שהיו משתמשים בזה לעבודה. ובפירוש מהרז"ו שם כתב דעד המשכן היו הבכורות מקריבים, וכל מי שהיה בכור היה זוכה בבגדים אלו לעבודה.

ולפי"ז תירץ דכיון דיעקב קנה את הבכורה מעשו, א"כ מעיקר הדין היו הבגדים שייכים לו, ושפיר היה מותר לרבקה לקחתם וליתנם ליעקב (הגם שכעת נתנה לו אותם שלא לצורך עבודה).

ומצאתי בס"ד בס' 'אוצר הידיעות' להגרי"מ שטרן שליט"א (ח"א עמ' עד) שהביא ממדרש אגדת שאיתא שם בזה"ל: 'אדם הראשון שהיה בכור לעולם לבש תחילה בגדי כהונה, שנאמר ויעש ה' אלקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם וכתוב כתנת בד קודש ילבש. אדה"ר מסר את הבגדים לשת, ושת למתושלח, ומתושלח לנח, ונח לאברהם, ואברהם ליצחק, ויצחק לעשיו שהיה בכור, כיון שראה יצחק שנשיו עובדות ע"א, נטלן מן עשיו והפקידן אצל רבקה, כיון שעמד יעקב ונטל את הבכורה מן עשיו, אמרה רבקה הואיל ולקח יעקב הבכורה, כדין הוא שילבש הבגדים הללו, שנאמר ותקח רבקה את בגדי עשיו וגו' – ע"כ.

הרי להדיא חזינן כדבריו דזה גופא הייתה סברתה של רבקה – 'הואיל ולקח יעקב הבכורה, כדין הוא שילבש הבגדים הללו', ובס"ד זה מציאה רבתא מאד.

וראיתי בקונ' 'משולחן גבוה' (עמ' כז) שהוסיף ע"ז דגם בלי מכירת הבכורה היו הבגדים שייכים ליעקב, דהנה יל"ע מה הועילה מכירת הבכורה לעבודה, וכי ישראל שקנה כהונה מכהן – יוכל לשמש בכהונה, הרי הבכורה תלויה ועומדת במציאות של פטר רחם.

ועמד בזה בגור אריה וביאר – דווקא בכהונה שזיכתה התורה לכהנים אז ישראל הוא זר, אבל בזמן שהעבודה הייתה בבכורות – סברא היא שהגדול והחשוב עובד. וכן איתא כבר במדרש (במדבר רבה ד, ח) שעבדוה בבכורות לא תלויה בפטר רחם אלא בצדיק וחשוב, דהרי אאע"ה ויעקב אבינו לא היו בכורות ואעפ"כ הקריבו, ולכן עשו שביזה את הבכורה – הפסיד את חשיבותו, ושוב לא היה ראוי לעבודה.

וא"כ הכ"נ – גם בלי זכות המכירה, מ"מ זכות העבודה הייתה למי שהוא צדיק וחשוב, וממילא גם בגדי החמודות שלו הם, וכל המכירה הייתה רק הערמה שעשיו יסתלק מהעבודה [וכתב שם דיתכן שזה מה שרמזה התורה 'בגדי עשיו בנה הגדל' – חסר וא"ו,

ולא כתיב 'בנה הבכור' – דבאמת קטן ובזוי הוא משום שאיבד מעלתו כבכור וגדול שבאחים^ל, עכ"ד.

תירוצי מרן הגראי"ל זצ"ל

ח] ועוד מצאתי לרבינו מרן הגראי"ל שטיינמן זצוק"ל בספרו 'אילת השחר' עה"ת (עמ' ריב) שעמד בזה, וז"ל: "ותקח רבקה את בגדי עשו וגו'. פרש"י והלא כמה נשים היו לו והוא מפקיד אצל אמו, אלא שהיה בקי במעשיהן וחושדן. יל"ע איך הותר לרבקה לתת את בגדי עשו המופקדים אצלה ליעקב (ועי' אוה"ח דאע"פ שהבגדים היו גדולים, היא תקנה אותם ליעקב, ולדבריו צ"ל שרבקה החזירה אח"כ את מידת הבגדים כמו שהיו קודם).

"והנה בב"מ (מב, א) איתא, **כל המפקיד על דעת אשתו ובניו הוא מפקיד**. ואולי גם כאן י"ל שנתן לה ע"ד שתוכל להשתמש ולתת למי שתרצה (ואע"פ שע"י זה יעקב נטל את הברכות, מ"מ אם האומדנא היא שמתיר לה להשתמש, מותר לה גם לתתם ליעקב אע"פ שיגרום הפסד לעשיו).

"ועוד י"ל לדעת היראים (סי' תכב) שאע"פ שגזל עכו"ם מותר מ"מ לא נעשה שלו, משום הכי כיון שעשו גזל את הבגדים מנמרוד, היה מותר לקחת ממנו", עכ"ל.

*

והנה באמת כעין תירוץ הראשון, ראיתי שהשיב מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א בס' אשיחה (עמ' מד) שנשאל שם בזה"ל: 'צ"ב איך נתנה רבקה אמנו את בגדי עשו אשר היו מופקדים אצלה בלי דעת בעלים הרי שואל שלא מדעת גזלן'. והשיב: 'לא הקפיד עליה (אע"פ שכאן אם הי' יודע הי' מקפיד)', עכ"ל.

והנה התירוץ השני – הוא ע"פ המדרש (ב"ר סג, יג): "ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות... ד"א הנה אנכי הולך למות, שהיה נמרוד מבקש להמית אותו בשביל אותו הבגד שהיה לאדם הראשון, שבשעה שהיה לובשו ויוצא לשדה היו באים כל חיה ועוף שבעולם ומתקבצין אצלו וכו'".

ובמדרש אגדה (בובר) איתא: "את בגדי עשו בנה הגדול החמודות. יש אומרים אלו בגדים של אדם הראשון ובאו ביד נמרוד וחמדן והרגו ולקח הבגד ממנו"^ל. הרי מבואר

^ליעויין במדרש 'שכל טוב' (שם): 'ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדל, חסר ו', שהן קוראין אותו גדול, והקב"ה קראו קטן ובזוי, כדלעיל', ע"כ.

^לודבר נפלא ראיתי בנחל קדומים להחיד"א זצ"ל (כאן), דהקשה מה רצו חז"ל להשמיענו שאותם בגדי חמודות היו מנמרוד. וביאר שם דקשה איך רבקה הלבישה את יעקב בגדי עשיו הא קיי"ל (שבת טו, ב) דגזרו טומאה על בגדי עמ הארץ. ולזה אמר 'החמודות' – שחמד מנמרוד – שנמרוד לקחם מאדם הראשון – שהוא לבש הבגדים אלו, שעשאם לו הקב"ה מכתנות עור – ואיתא בחז"ל שהיה זה מעור של לווייתן. וא"כ אשה"ט – דכיון שהיה עשוי מעור של לווייתן, ועור של דג אינו מטמט, ודו"ק, עכ"ד קדשו, ודפח"ח.

ובספרו 'חומת אנך' (כאן) הוסיף בזה החיד"א וכתב: 'זמה טוב לפי"ז מה שתרגם אונקלוס – ית לבושי עשו ברא רבא דכיינתא, שפירושו – טהורות', עכ"ל. [ורש"י פי' דכיינתא – נקיות].

והנה המקור שהיה זה מעורו של לווייתן, ראה בשל"ה הקד', תורה שבכתב, פ' תולדות מש"כ בזה. והמקור דעורו של דג אינו מטמא הוא במתני' כלים פ"א מ"י, יעו"ש. ועכ"פ, מצאתי שנשאל מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א (ס'

שהבגד היה של אדם הראשון – ועשו גזל ממנו ולקחו לעצמו, ונמרוד רדף אחריו להרגו וכו' (עי' בכ"ז בארוכה בספר הישר, ואכמ"ל).

תירוץ הגר"י קמינצקי דהיו עבדי רבקה

ט] ועוד ראיתי בס' 'אמת ליעקב' להגאון הגדול רבי יעקב קמינצקי זצ"ל (עמ' קנו) שכתב לבאר בזה עפ"ד הרמב"ם (פ"ט מהל' עבדים ה"ב), וז"ל: 'אחד הקונה עבד כנעני מישראל או מן גר תושב או מן עכו"ם שהוא כבוש תחת ידינו או מאחד משאר האומות יש לו למכור את עצמו לישראל לעבד והרי הוא עבד כנעני לכל דבר, וכן מוכר בניו ובנותיו - שנאמר מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם אשר הולידו בארצכם, וכל אחד מאלו הרי הוא כעבד כנעני לכל דבר', עכ"ל.

הרי מבואר בדברי הרמב"ם דגוי יכול למכור בניו ובנותיו, הרי חזינן דגוי יש לו קנין הגוף בבניו ובנותיו והרי הם כשאר עבדים שלו. וא"כ י"ל לפי שיטות הראשונים דקודם מתן תורה היה לאבות הק' דין בן נח, א"כ יתכן דרבקה סברה שבניה הרי הם כעבדים ומה שקנה עבד קנה רבו, ושוב הווי הבגדים שלה, ואין דינה כ'שומר' כלל, ושפיר לקחה הבגדים מעשיו ליעקב, ודו"ק.

וז"ל הגר"י קמינצקי שם: 'הקשה לי אחד [כמדומני משמו של הגאון רי"ז מבריסק זצ"ל] דאיך הותרה רבקה למסור את הבגדים ליעקב, הא כיון ששומרת היתה עליהם הרי היא מועלת בשמירה. ולפענ"ד י"ל, דהנה מבואר ברמב"ם דעכו"ם יכול למכור את בניו ובנותיו שנאמר מהם תקנו וממשפחתם אשר עמכם וכו', עיי"ש. וכן הוא בשו"ע (יו"ד סי' רסז סי"ז), ועיי"ש בביאור הגר"א שהמקור הוא מתורת כהנים. ומבואר מזה דעכו"ם יש לו קנין הגוף בבניו ובנותיו והרי הם כשאר עבדים שלו.

"והנה דעת התוס' במסכת בב"ב (קמא, א ד"ה בת) היא שעד מתן תורה היה לזרע יעקב דין עכו"ם ממש, שהקשו שם אהא דאמרינן בגמ' שם שבת היתה לו לאברהם אבינו דאמאי לא השיאה ליצחק למ"ד דעכו"ם מותר באחותו עיי"ש. ולפ"ז י"ל, דסברה רבקה דבניה הם בגדר עבדים שלה, וכיון שכל מה שקנה עבד קנה רבו, הרי היו הבגדים באמת שלה, ושוב לא נחשבת כפושעת בשמירה, ודו"ק' – עכ"ל.

חידוש האוה"ח שרבקה תקנה מידות הבגד

י] והנה באמת מרן הגראי"ל שטיינמן זצ"ל הביא (לעיל אות ח) ציין לחידושו של האוה"ח שרבקה תיקנה את הבגד לפי מידותיו של יעקב, וז"ל: 'ותלבש וגו'. פי' הלמתם עליו בתיקון הלבישה הגם שהיו גדולים תקנתם לקטן', עכ"ל.

אשיחה עמ' מד): 'בחז"ל בחגיגה יח, א אי' דבגדי ע"ה טמא לפרוש, וצ"ב א"כ יעקב אבינו שהי' פרוש איך הלבישה לו רבקה את בגדי עשו. והשיב: 'הטבילם'. ובהערה שם הביא מס' דרך שיחה שתירץ מרן הגר"ח שליט"א כעיי"ד החיד"א אך בנו"א – דבגדי עשיו הללו היו של נמרוד שקיבלם מאדה"ר, וזה היה מעשי ניסים דנבראו בין השמשות, וא"כ אי"ז גידולו מן הארץ ואינו מקבל טומאה, ואין חשש טומאה בהם, ודו"ק. [נוצ"ב למה אם נבראו בביה"ש הו"ל מעשי ניסים].

וביאורה ד' דהוקשה לו למה הוצרכה להלבישו, וכי לא יכול היה יעקב ללבוש לבד הבגדים. ולזה יישב דהכוונה שתיקנה את המידות של הבגד. **ובזה הפליאה כפולה – איך היה מותר לה לשנות המידות של בגדי עשיו.**

ומרן הגר"א זצ"ל תירץ דצ"ל דאחרי זה החזירה בחזרה המידות. וזה פלא, דמסתברא שנשאר סימנים וכיו"ב על הבגד, וגם אי נימא דעשתה זאת באופן המעולה שלא ניכר בבגד, מ"מ בוודאי אין בדעתו של עשיו להתיר לשנות מידות הבגד שלו.

ובאמת שלפי התירוץ (דלעיל אות ז) דמעיקר הדין היו הבגדים של יצחק, וגם לתירוץ (אות ט) דהם היו עבדים דרבקה ומה שקנה עבד קנה רבו – א"כ א"ש שהייתה רשאית לשנות מידות הבגד. אבל לתירוץ הקה"י זצ"ל דאין בב"נ איסור דשואל שלא מדעת, אכתי קשה איך הותר לה לשנות את הבגדים שיתאימו ליעקב.

ובאמת דבפשטות היה אפ"ל דמאן דאמר הא לא אמר הא, דהרי האוה"ח לא הביא כן מחז"ל אלא מדיליה דרש (וגם אי היה מדרש – היה אפ"ל דמדרשים חלוקים), ובאמת אפשר דהאוה"ח סבר כשאר התירוצים הנ"ל – ולכן ס"ל שהייתה רבקה רשאית, ושאר רבוותא ס"ל דבאמת לא שינתה את מידות הבגד.

ובאמת ששו"מ להדיא שיטות אחרים **דלא כהאוה"ח** – וכגון מה שכתב רבינו אברהם סבע בספרו 'צרור המור' (הובא בגליון 'עלים לתרופה', פ' תולדות תשע"ד): 'נאמר בעשיו בנה הגדול וביעקב בנה הקטן, להודיענו הנס הגדול שנעשה עמו, שהיו הבגדים של עשיו בנה הגדול והלבישה אותם ליעקב בנה הקטן והיו כמידתו, כאילו נעשו לעצמו. וזהו כענין שאמרו במדי שואל (שמואל א יז, לח) שהיה ארוך משכמו ומעלה על כל העם, ועשו לדוד הקטן כמידתו כאילו היו שלו' – עכ"ד קדשול"ח.

אך גם אי לא נימא הכי, יתכן ליישב ולומר (וכן ראיתי שכ' בקונ' משולחן גבוה, עמ' כח) דאפשר דשינוי המידות נידון כ'מזיק' – ודנו רבותינו דהמקור לאיסור מזיק הוא בק"ו ממצות השבת אבידה (כ"כ בקה"י בב"ק סי' א), או מ'ואהבת לרעך כמוך' או מ'לפני עור לא תתן מכשול' – וכ"ז לא שייך בבני נח דלא נצטוו בזה, ואולי לכן לא היה בזה איסור.

תירוץ הראנ"ח

יא] עוד ראיתי מובא בשם שו"ת הראנ"ח (אמרי שפר, עמ' יז) דרבקה ידעה ברוח הקודש ד'רב יעבוד צעיר' – וא"כ אחר שאמר הקב"ה שהבן הגדול יהיה עבד לבן הקטן, א"כ מה שקנה עבד קנה רבו, וא"כ מותר היה ליעקב להשתמש בהם.

^לוראיתי לידי"נ הגר"ג הכהן רבינוביץ שליט"א שהעיר (בין ע"ד האוה"ח ובין ע"ד הצרור המור) למה הוצרכו לנס כדי שיתאימו מידות הבגד ליעקב – או לתקן המידות, הרי יצחק היה סומא ולא היה מכיר כלל שהבגד לא לפי מידת יעקב. וביאר ידידי הנ"ל (ס' גם אני אורך עה"ת, עמ' 54) דהנס נעשה כדי שיבין יעקב שמסכימים בשמים למה שא"ל אמו לקחת הברכות במרמה מעשיו (דבב"ר סה, טו משמע שלא הי' רוצה לרמות, ורק לבקשת אמו עשה כן). ועוד אמר דלאוה"ח יתכן שרצתה לתקן הבגד ולבטל ההשפעות של עשיו על הבגד (עי' בתורת משה בפ' דילן שכתב שההשפעות של הבגד משפיעים לטב ולמוטב, וכו').

ועוד הביא שם לבאר דכיון שהיו זה בגדי כהונה (כמבואר להדיא בירושלמי במגילה פ"א הי"א) – א"כ קיי"ל שצריכים הבגדים להיות מכוונים למידת הכהן (פסחים סה, ב. וכן בזבחים לה, א), ולכן התאימה הבגדים למידתו, ודו"ק.

ועוד תירץ שם דכיון דבפקדון יש דין לנער הבגד פעם בשלושים יום (שלא יתקלקל) – עי' ב"מ כט, ב, וא"כ היה מותר לתת ליעקב ללבוש – דזה היה עבור ניעור הבגד.

וזה חידוש, דאטו לא לבש עשו את הבגד ל' יום, הלא מחז"ל משמע (וכמו שהבאנו לעיל אות ח) דעם בגד זה היה צד את כל העופות והחיות – שהיו כולם מתקבצים אליו, ועשיו שהיה איש שדה איך יתכן שלא לבש הבגד ל' יום.

ועוד ראיתי בספר 'אריה שאג' (עמ' יט, תשובה נג) שנשאל כן מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א איך היה מותר לרבקה לקחת הבגדים, והשיב: 'עשתה לו טובה (על ידו נעשית מצוה)'. ובפעם אחרת השיב: 'עשיו לאו בר דעת הוא'. ושני תשובות אלו מחודשות ביותר, ויש לדון בהם מכמה אנפי.

ויש לי עוד להאריך בכ"ז אי"ה, ועוד חזון למועד.

לתגובות: 3126877@gmail.com

חמדת משה / הרב משה שמואל דיינ, מח"ס 'חמדת משה', בני ברק

בענין אם מותר להזיז מחוגי השעון כדי שיספיקו לקרוא ק"ש בזמנה

אולי ימשני אבי והייתי בעיניו פמתעתע והבאתי עלי קללה ולא ברכה (כו, יב)

כהן שדעתו יפה, יקר רוח איש תבונה, רב הפעלים לתורה ולתעודה, אוצר כלי חמדה, עמו עוז ותושיה, להגדיל תורה ולהאדירה, כש"ת ידידי הדגול הרב הגאון רבי גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א. מח"ס גם אני אודך ושאר ספרים נכבדים.

אחדשה"ט באה"ר. באתי בזה על דבר שאלתו אם מותר להזיז את מחוגי השעון קדימה, כדי לזרז את בני ביתו או חבירו שיקראו קריאת שמע לפני סוף זמנה, או שיש לחוש משום גניבת דעת. ומפני הטרדות אכתוב בקצירת האומר, ויהי הקציר אמיץ.

לכאורה יש לאסור משום גניבת דעת ואיסור שקר

א) בחולין דף צד איתא אמר שמואל אסור לגנוב דעת הבריות, ואפילו דעתו של עכו"ם, ולכן אמרינן התם דאסור לשלוח ירך חתוכה לעכו"ם, היינו משום שגונב את דעתו. ופירש רש"י (ד"ה משום) וז"ל דעובד כוכבים כסבור שישראל זה אוהבו מאד, שתקנה וטרח בה ליטול גידה עד שנראית לעצמו, ואח"כ נתנה לו, והוא לא נטלו, ונמצא מחזיק לו טובה חנם. עכ"ל. וכ"כ הרמב"ם (פ"ב מדעות ה"ו, ופי"ח ממכירה ה"א), שאסור לגנוב דעת הבריות, ואפילו דעת הגוי. וכן פסק מרן בש"ע (ח"מ סי' רכח ס"ו). והוא איסור דאורייתא לדעת הרמב"ם, וכמש"כ בס' קובץ על הרמב"ם (דעות שם), ושכן דעת הריטב"א בחולין שם. ע"ש. וכן דעת הסמ"ג (לאוין קנה) והיראים (סי' קכד). ע"ש. ולפי"ז לכאורה ה"נ אסור להזיז את מחוגי השעון קדימה, כיון שגונב בזה את דעתו, כי הוא סבור שהשעה מאוחרת יותר, ולכן קם משנתו, ואם היה רואה שהשעה כמו שהיא באמת, לא היה קם משנתו. וכן יש לאסור משום מדבר שקר תרחק, שהרי אסור אפילו לעשות מעשה דמיחזי כשיקרא, וכדאיתא בשבועות דף לא. וכ"כ הטור (ח"מ סי' כח). וכן פסק הרמ"א (שם ס"א), שאם אמרו לו בא ועמוד עם עד אחד שיש לי, ולא תעיד, רק שיפחד בעל חובי ויסבור שיש לי שני עדים ויודה לי, אפ"ה אסור. וכתב הש"ך (שם ס"ק יד), שאפילו אם אינו מוציא ממון בזה אסור. ע"ש. וא"כ ה"נ יש לאסור משום מדבר שקר תרחק.

אם עושה כן לאפרושי מאיסורא אין לחוש לגניבת דעת

ב) והנה בב"ב דף י סע"ב איתא איפרא הורמיז אימיה דשבור מלכא שדרה ארבע מאה דינרי לקמיה דרבי אמי, ולא קבלינהו, שדרינהו קמיה דרבא וקבילנהו משום שלום מלכות, שמע רבי אמי ואיקפד, אמר ליה ביבש קצירה תשברנה נשים באות מאירות אותה (כשתכלה זכות שבידן וייבש לחלוחית מעשה צדקה שלך, אז ישברו. רש"י), ורבא

משום שלום מלכות, ורבי אמי נמי משום שלום מלכות, דאיבעי ליה למפלגינהו לעניי עובדי כוכבים, ורבא נמי לעניי עובדי כוכבים יהבינהו, ורבי אמי דאיכפד הוא דלא סיימוה קמיה. ע"כ. והקשה רש"י שם בדף יא (ד"ה דלא), מהא דאיתא שם בדף ח דאיפרא הורמיו אימיה דשבור מלכא שדרה ארנקי דדינרי לקמיה דרב יוסף, ואמרה ליהוי מצוה רבה, וקבלינהו רב יוסף ויהבינהו לפדיון שבויים, דהיינו מצוה רבה. וקשה דלית ליה ביבוש קצירה תשברנה. ותירץ וז"ל משום שלום מלכות נמי קבלינהו, ולא אפשר ליה לחלקן לעניי עובדי כוכבים, דאסור לגנוב דעת הבריות, ואפילו דעתו של עובד כוכבים, אבל במעות המתחלקות לעניים אין גניבת דעת, דאינהו נמי ידעי שישראל רגילים לפרנס עניי עובדי כוכבים, כדאמרינן במסכת גיטין מפרנסין עניי עובדי כוכבים עם עניי ישראל מפני דרכי שלום. עכ"ל. וכ"כ התו' שם בדף ח (ד"ה יתיב) בתירוצם השני, דהתם לא אפשר ליה לחלקן לשבויי עכו"ם, משום איסור גניבת דעת. ע"ש. וע"ע בתשו' זרע אמת (ח"ב יו"ד סי' קיב, דף קלב ע"ב) מה שביאר בזה. אולם הרמ"ה בחידושו שם (אות קלב) הרגיש ג"כ בההיא דרב יוסף, דקבליה לפדיון שבויים, וכתב דהא דלא פריק בהו שבויי עכו"ם, לאו משום שאסור לגנוב דעת הבריות הוא, דכל לאפרושי מאיסורא לא חיישינן לגניבת דעת הבריות וכו', אלא דשאני התם דכיון דאמרה למצוה רבה, אי מפיק ליה במידי אחרינא, גזל ממון נמי איכא, אבל כי שדרה לצדקה, הא אנן נמי רגילים לפרנס עניי עכו"ם וכו'. ע"ש. ומבואר דהיכא דאיכא לאפרושי מאיסורא, לא חיישינן לגניבת דעת הבריות, ולכן ה"נ כיון שיש איסור ביבוש קצירה תשברנה, ודבר זה מעכב גאולתן של ישראל, לא חיישינן לגניבת דעת הבריות.

גם בדעת מרן נראה דאין איסור גניבת דעת כשעושה כן לאפרושי מאיסורא

ג) ובזה ניחא דברי מרן בב"י (יו"ד סי' רנד) שהביא דברי רש"י והתו' הנ"ל, דס"ל שאם אומר שיתנו את הכסף למצוה רבה, אין גונבים את דעתו, ונותנים אותו לפדיון שבויים ישראלים. וכתב ע"ז וז"ל אבל מדברי הפוסקים שלא חילקו בדבר, נראה שהם סוברים דרב יוסף נמי שבויי גוים פדה בהם. עכ"ל. וכתב עליו הב"ח (שם ד"ה מלך), דנראה דלא דחינן דברי רש"י והתו' המפורשים, מחמת סתימת דברי הפוסקים, דאפשר דכיון שהש"ס לא פירש מאי עבד בהו רב יוסף, לכן גם הם לא פירשו. ועוד דהלא איכא איסור דגניבת דעת אם לא יפדה בהם שבויי ישראל וכו'. עכת"ד. אמנם בדעת מרן יש לומר דס"ל כדעת הרמ"ה הנ"ל, דכיון דאיכא בזה משום לאפרושי מאיסורא, לא חיישינן לגניבת דעת הבריות. ושוב ראיתי למרן רבנו הגדול זיע"א בתשו' יביע אומר (ח"ז או"ח סי' כב אות ד) שכתב כן בדעת הב"י הנ"ל. ע"ש. וכן משמע בס' פלא יועץ (ערך גניבה), שמותר לגנוב דעת כדי להציל עשוק מיד עושקו, או לאפרושי מאיסורא. ע"ש. נוסיוע לדבריו מדברי הרמ"ה ומרן הב"י הנ"ל. וכ"כ בתשו' שמן ראש (או"ח סי' סד), שמותר לגנוב דעת חבירו לצורך מצוה. והובא להלכה בס' פתחי חושן (בלויא הלכות גניבה ואונאה פט"ו סט"ו). ע"ש. ומעתה יש לומר, דה"נ כיון דאיכא משום לאפרושי מאיסורא וצורך מצוה, שהרי יש חשש שיפסיד זמן קריאת שמע, לא חיישינן לגניבת דעת. ויתכן עוד דהוי כגניבת דעת

בשוא"ת, דבזה אין איסור לגנוב דעתו של חברו, וכמש"כ הגאון טורי זהב (יו"ד סי' רנד סק"ב). ע"ש. וע"ע בתשו' שבט הלוי (ח"ב סי' קכו ד"ה בט"ז). ויש לדחות.

למעשה נראה שיש להמנע מכך מכמה טעמים

ד) **אולם** באמת נראה, שאין לעשות כן, שהרי אם אותו ישן יגלה שחבירו גנב את דעתו, לא יאמין בו יותר, ואע"פ שעכ"פ יש בזה תקנה לאותו יום, מ"מ הרי אם יקום ויתהלך ויראה בשעון אחר שעה אחרת, יתכן שיחזור לישן מחמת שחבירו רימה אותו, ולא יחוש לזמן קריאת שמע, וא"כ נמצא שאף באותו יום לא הועיל לו. ובפרט יש לחוש שתהא איבה ביניהם אם יגלה מי עשה זאת. ומכל שכן שיש להמנע מכך בבניו הקטנים, משום למדו לשונם דבר שקר, וכמבואר בסוכה דף מו ע"ב א"ר זירא לא לימא איניש לינוקא דיהיבנא לך מידי ולא יהיב ליה, משום דאתי לאגמורי שיקרא, שנאמר למדו לשונם דבר שקר. ע"כ. ^{לט} וה"נ אם יגלה שאביו הזיז את השעון, דבר זה ילמד אותו לשקר, ואף לזלזל באביו ולהחשיבו כשקרן, ואחריתו מי ישורנו. וכיוצא בזה ראיתי להגאון שבט הלוי (ח"י סי' קסג) שנשאל אודות הבחינות שעושים במוסדות החינוך למיניהם, אם מותר לתלמידים להערים באופנים שונים, כדי להשיג ציונים טובים שאינם מתאימים להם. וכתב דאין בכלל ספק בזה, דודאי יש בזה משום גניבת דעת. ופשוט דאיכא גם לאו דלא תשקרו, ועשה דמדבר שקר תרחק. וגם יש בזה הרגל לרמאות, וע"ז אמר הנביא למדו לשונם דבר שקר וכו'. עכת"ד. ולכן ה"נ נכון להמנע מזה, ולפי"ז אפילו בחברו יש להמנע מטעם זה, שהרי בעצם המעשה שמזיז את השעון וגונב דעתו של חברו, מרגיל עצמו במעשה רמאות ושקר, ולכן לא יעשה כן, אלא ידבר על לבו שלא כדאי לו להמתין כי יכול לשקוע בשינתו ולהפסיד מצוה רבה דקריאת שמע. ואחר זמן ראיתי להגאון מוה"ר יוסף ליברמן שליט"א בתשו' משנת יוסף (ח"ו סי' כז אות ג) שנשאל בנ"ד (מהרב השואל שליט"א), ובתחילה כתב דאע"פ שיש מקום לאסור משום איסור גניבת דעת, ומשום איסור שקר, ואפילו אם אינו משקר בפיו וכנ"ל, מ"מ מצינו בעירובין דף נא שמותר לומר ההלכה בשם רבו כדי שיקבלו ממנו. והובא במג"א (סי' קנו סק"ב), ונשאר בצ"ע. ומבואר שכדי לזכות את הרבים בהלכה אמיתית, יש מתירים לשנות. וא"כ ה"נ שכוונתו לזכות את חברו שלא יאחר זמן קריאת שמע, מותר להזיז מחוגי השעון, ואפילו לומר לו בפירוש שיותר מאוחר, וטוב שלא יאמר שקר בהדיא, אלא שהלה יבין מתוך דיבורו שכבר מאוחר. ושוב כתב דכל זה מצד ההלכה, אבל יש לזוהר מאד שלא יצא מכשול

^{לט} **אמנם** לכאורה יש להעיר, דאמאי איצטריך למימר דאין לעשות כן משום למדו לשונם דבר שקר, תיפול"ל משום שהגדול משקר, שהרי אין בדעתו ליתן לו את המתנה, ומדבר שקר תרחק אמר רחמנא. ושוב ראיתי להגאון ערוך לנר שם שעמד בזה. ע"ש. וע"ע להגרי"פ בחידושו על הרס"ג (ח"א עמוד 316). ונראה דבאמת מיירי באופן שהיה בדעתו ליתן לו את המתנה, אלא דאתי למימר דכיון שהבטיח ליתן לו מתנה, לא יחל דברו וכל היוצא מפיו יעשה, אבל אם מתחילה לא היה בדעתו ליתן לו, באמת א"צ לטעמא דלמדו לשונם דבר שקר, אלא איכא איסורא מצד שקר הגדול. וכן מדויק מלשון הגמ' דאמרינן לא לימא איניש לינוקא דיהיבנא לך מידי ולא יהיב ליה, ואי נימא דמתחילה לא היה בדעתו ליתן לו, הו"ל למימר לא לימא איניש לינוקא דיהיבנא לך מידי, ולא אדעתיה למיחב ליה. אלא ודאי שהיה בדעתו מתחילה ליתן לו, וקמ"ל דלא יחל דברו, וכל היוצא מפיו יעשה. ומזה יש להוכיח שאם אמר לחבירו שיתן לו איזה דבר, והיה בדעתו ליתנו לו, ואח"כ חזר בו מאיזה סיבה, אינו עובר באיסור מדבר שקר תרחק, כיון שבשעת אמירתו היה בדעתו לקיים דבריו.

מזה, כגון בזמן יציאת השבת, שיחשבו שכבר הגיע זמן מוצאי שבת, וגם אין זה חינוך ילדים ללמדם לשקר, ויותר טוב לזרום ע"ד אמת להיות מהזריזין מקדימין. ע"כ. ולפי האמור יש עוד טעמים להמנע מזה, אע"פ שמעיקר הדין אין איסור בדבר וכנ"ל.

ה) **ותצא** דינא שמעיקר הדין נראה שמותר להזיז את השעון כדי לזרו את בנו או חבירו לקרוא ק"ש בזמנה, ואין לאסור משום גניבת דעת או איסור שקר. ומ"מ יש להמנע מכך מכמה טעמים נכונים. ובפרט יש להמנע מכך בבניו הקטנים. הנלענ"ד כתבתי והיעב"א.

חקירה בפרשה / הרב יהושפט שרגא רבינוביץ, מג"ש בישיבת מיר וראש מכון דעת סופרים

המלחמת העולמית של יעקב וצאצאיו כנגד עשיו וזרעו

וְאַחֲרֵי כֵן יָצָא אָחִיו וַיְדוּ אֶחְזָת בְּעֵקֶב עֵשָׂו (כה, כו)

שאלה נוקבת יש לשאול כאן, והרי עשו יצא ראשונה קודם ליעקב, ואם כן מה הועילה ליעקב אחיזתו בעקבו של עשו והרי סוף סוף יצא השני.

עוד יש להוסיף בזה ובעצם אחיזת יעקב בעשיו כתב בדרשות הר"ן שם "כי העובר חלוש הכח מאד, ואיך תאחז ידו בעקב אחיו". וצריך להבין משמעות אחיזה זו.

ובאברבנאל כתב בכך דברים יסודיים ושורש הדברים נמצאים בדרשות הר"ן (דרוש ב) וכתב הר"ן שהרי בידוע הוא שהיו יצחק ורבקה עקרים ובדרך הטבע לא יכלו ללדת כלל. ומשום כן כתב שאחר שנתן ה' הריון לרבקה, היה זה שלא בדרך הטבע, ומשום כן אף תוצאות ההריון ההוא היו בדברים שאינם מצויים.

עשיו ויעקב התאומים כל כולה של תאומים אלו היו בה הפכים וסתירות וכדלהלן. וביאר הר"ן את הכתוב "ויתרוצצו הבנים בקרבה", וביאר, ענין ההתרוצצות. שהיו עשו ויעקב שונים זה מזה באופיים באופן קיצוני. ומשום כן כתב הר"ן "כי אלו הבנים נלחמו איש באחיו בעודם בבטן".

הדבר הראשון, עשיו אדמוני כולו כאדרת שער, מורה על רתיחת דמו, ומאידך יעקב היה הפך מזוגו של עשו ובטבעו כי הוא היה איש לבן לא אדמוני והיה גם כן איש חלק. הדבר השני, כתב רבינו בחיי בראשית כה כז "כי עשו נמשך אחר תענוגי הגוף ויעקב נמשך אחר עצת הנפש".

השלישי, בטבע העולם השררה נמצאת בידי הבכור והצעיר נכנע לפניו, וכאן נגזר להפך שרב יעבד צעיר. וא"כ נגזר שבדרך הטבע הבכור אינו מתכופף בפני הצעיר וכאן נגזר להיפך.

ורק משום זה בלבד, מציאות גרמה כל הזמן למריבה ומלחמה של עשו עם יעקב. וכתב האברבנאל והדברים המתנגדים בטבעם כל אחד יקומם כנגד חברו ולכן היו מתרוצצים כי השקט לא יוכלו להתנגדות טבעיהם.

והדבר הכי לא טבעי שהיה כאן כתב האברבנאל, שבטבע האנושי בדרך כלל תאומים הם דומים והיה בזה זרות גדול לפי שהתאומים תמיד יתדמו בתוארים ובתכונות ובמדות לפי השתוות בריאתם ברחם.

וכתב עוד להיות לידת שניהם כאחד שמורה על היות הריון שניהם כאחד. ועשו ויעקב בהיותם תאומים איך יהיו מתנגדים במזגיהם וטבעיהם ומערכותיהם וכל זה מורה שלא היתה לידתם כפי הטבע בהחלט.

תוצאת הדברים הוא מה שכתב רש"י "דבר אחר מתרוצצים זה עם זה ומריבים בנחלת שני עולמות":

ומכל האמור עד עתה עולה, שמיום "יצירתו" של יעקב הוא הנלחם מול עשיו. ומלחמה היא מראשית ועד אחרית עד יום המוות.

הם קשורים זה בזה. וכפי שכתב רש"י בראשית תולדות כז מה), וז"ל: ורוח הקדש נזרקה בה ונתנבאה שביום אחד ימותו.

וצריך להבין מהותה של מלחמה בלתי פוסקת בן יעקב לעשו.

וכתב הר"ן אבל שחידש שם רצון ה' לעשותה באופן ההוא המתנגד להיות אות ומופת למה שיהיה באחרית.

ומבואר שמציאות זו של יעקב כנגד עשו הוא סימן למציאות למה שיהיה באחרית הימים.

ופרוש וביאור לכל דבריו. שבידוע הוא שהשתלשלות של האבות מאברהם עד יעקב היה בה צירוף וזיכוך דור אחר דור.

בדור הראשון נעשה בירור הוצא ישמעאל ונשאר יצחק. בדור השני הוצא עשיו ונשאר יעקב שהוא השורש שעליו הוקם כלל ישראל.

מעתה הואיל ועל יעקב הוא השורש של עם ישראל, כחלק מן הצירוף והזיכוך של בית יעקב נגזר עליו להלחם להתנגד לעשיו למהות עשיו ולמעשיו, וכבר ממעי אמו נגזר עליו להלחם עם עשיו.

ועצם המלחמה היתה, כנגד התאוות של עשיו היותו איש שדה צריך להיות איש תם יושב אהלים. כנגד היותו של עשו איש עבודה זרה על יעקב צריך להיות עובד ה'.

והואיל ויעקב וביתו הם השורש של עם ישראל ניתן בידו הגדולה וגם הברכות, אמנם נאמר ליעקב שגדולתו ושלטונו והברכות שניתנו בידו על ידי יצחק אביו הם בבחינת עולה ויורד, ופעם הוא המושל ובפעם הוא נמשל על ידי עשיו. ורק בביאת המשיח תעמוד תעמוד באופן קבוע וכדלהלן.

וכך נאמר לרבקה בשעה שבאה לשאול את שם מה יהיה בסופה. והובא ברש"י (כה פסוק כג): מלאם יאמץ - לא ישוו בגדולה, כשזה קם זה נופל, וכך הוא אומר (יחזקאל כו ב) אמלאה החרבה, לא נתמלאה צור אלא מחורבנה של ירושלים:

וא"כ נמצא שזרעו של יעקב יהיו בו לאורך כל הדורות הרבה נפילות. וביאור נפילות אלו שכל עוד לא השלים זרעו של יעקב את עצמו ברוחניות, והם אינם ראויים לגדולה

באופן קבוע עד בי את המשיח. ולכך עשיו נלחם כנגד בית יעקב, ולכך כל המלחמה התמידית של בית עשיו כנגד בית יעקב חייבה חישול רוחני וגשמי של ליעקב וצאצאיו כדי שיוכלו לעמוד ולקום מנפילות אלו.

אכן, לעתיד לבא כתב הר"ן שמה שתופס יעקב בעקב עשו בא לרמוז "מה שיקרה באחרית הימים. וזה כי בהתם מלכות עשיו יתפוש יעקב מלכותו, ונמצא זה אוחז בעקבו".

והנה בשעה שניצח יעקב את שרו של עשיו אמר לו המלאך לא שמך עוד יעקב כי עם ישראל "כי שרית עם אלוקים ותוכל". ולכאורה היה צריך לקרא לו "ותוכל" שהיא התוצאה, ושרית הוא עצם המלחמה שכבר היתה ומה בשורה היתה ב"שרית".

עוד יש להקשות שברש"י כתב ותוכל "אלו לבן ועשיו". והקשו והרי את עשיו עדין לא נצחו.

אמנם הביאור שעיקר הנצחון של יעקב היתה בעצם המלחמה שנאבק עם מלאכו של עשיו. עצם היכולת של יעקב להעזיז להלחם עם מלאך הוא עצם הבשורה. שרית זה נבע משורשו של יעקב, הכל שורשו, מן "וידו אוחזת בעקב עשו", ואף שם הקשנו מה עוזרת האחיזה והרי יצא מלפניו.

אמנם הואיל ומוטלת על יעקב מלחמה לדורות מול עשיו, יסוד המלחמה הוא לא לוותר על להיות ראשון בעולמו של הקב"ה, ואף אם הרגיש יעקב באותו הרגע שאינו יכול להלחם, אם היה מוותר א"כ לפעם הבאה כבר באמת כבר לא יוכל להלחם.

לכך אף שבשעה שעשיו יצא לפניו ממעי אמו, הואיל וכאמור נגזר על יעקב שתהיה ביניהם מריבת עולמים עד ביאת המשיח. חייבה מציאות זו לעמוד ולהלחם לפניו ולא להרתע, משום כן אף שעשיו כביכול מקדימו באותו הרגע, אין יעקב מוותר ואוחז בעקבו.

משום אותו העוז, הוא נלחם בשרו של עשיו, שבידוע שהיתה מלחמה זו מלחמה על רוחניות של יעקב, ובזוהר (קעא) נאמר שראה המלאך שאינו יכול לנגוע בלומדי התורה. נגע בתמכין דאוריתא היינו בתומכי התורה כי עשיו רצה להחליש את כח התורה של יעקב. ואמנם נצח יעקב את המלאך משום כן נקרא שמו "ישראל" על עצם המלחמה מול עשיו, שעצם המלחמה עצמה היא עצמה הנצחון לא לוותר לעולם מול הרשע.

אין יעקב מחפש את הניצחון אלא להלחם ולא לוותר. מעתה לולי שהיה אוחז בעקב עשיו. א"כ היה מותר לעשיו. ושוב היה נחות לעומתו לפעם אחרת. ושוב עצם היכולת לא לוותר. ובזה יבואר מה שכתב רש"י שרית שהוא אף עשיו, והקשנו והרי לא ניצח את עשיו.

אמנם למתבאר הוא ניצחו בעצם העוז להלחם אף מול המלאך זה עצמו בשורה שלעולם יעקב אינו מוותר לעשיו, וזה עצמו הוא הניצחון של יעקב.

² ראה בתרגום שכתב תרגום אונקלוס בראשית כז מ ועל חרבך תיחי וית אחוך תפלא ויהי כד יעברון בנוהי על פתגמי אוריתא ותעדי ניריה מעל צורך: ומבואר שכל שישראל עוברים על דברי התורה שוב הם יורדים. ורק לעתיד בלא יתיצבו על גדלותם התורני.

יעקב הוא היחיד מן האבות שנעטר בכח העוז והגבורה

אחר שיעקב מקבל את הברכות מיצחק אביו נאמר בפרקי דרבי אליעזר (פרק לא):
"וכשיצא יעקב מאת פני יצחק אביו מעוטר כחתן וככלה בקשוריה וירד עליו תחתיו טל מן
השמים ונדרשנו עצמותיו ונעשה גם הוא גבור כח, לכך נאמר מידי אביר יעקב משם רועה
אבן ישראל. וראה ברד"ק שכתב בשעה שגלל יעקב את האבן וכתב בראשית כט "והיה
לו זה מברכת הא-ל שנתן לו כח יתירה":

ונראה שיש כאן עוד עומק, יעקב אבינו מבין שלשת האבות רוב חייו הם חיי מלחמות,
נלחם על הבכורה, נלחם עם עשיו, נלחם עם בני שכם, נלחם עם המלאך.

אחר המתבאר שנגזר על יעקב וזרעו מלחמות, בשעה ש"עלה" על עשיו בזמן הברכות,
חלק מכך שהוא עולה על עשיו מכח הברכות הוא קיבל את כח הגבורה, וזאת כדי
שיוכל להלחם כראוי.

ועוד יש להוסיף בזה שאף בניו שהם שורש עם ישראל, לכך כפי שנתבאר אף הם זכו
בכח הגבורה להעצים את כוחם הנפשי בכדי שיעמוד להם לנצח בחיי עם ישראל^{מא}.

ולמתבאר עד עתה עולה שאכן זכה יעקב לכח של "גבור" וכפי שנתבאר.

ובידוע יסודו של מרן הגר"ח שמואלביץ זצ"ל שביאר שכוחו הגופני של יעקב שורשו
היה מהכח הרוחני שהיה בו וכפי שנאמר פיוט של תפילת גשם "יחד לב וגל אבן מפי
באר מים בעבורו אל תמנע מים".

ויסודו הגדול של מרן הגר"ח לאדם יש בו כוחות גדולים ועצומים ובמצבים רגילים
כוחותיו מתפזרים והוא אינו לרכוז. אמנם במצבים קשים יש בו כוחות לאחד את כוחותיו
לעשות דברים שבאופן רגיל אין יכול לעשותם, כי רק במצב קשה ביותר אזי ברורה לו
המטרה. אמנם צדיקים "לבם ברשותם" וברורה להם הדרך כיצד יש לעשות, וממילא יש
להם כח לרכז את כוחותיהם "יחד לב", ויכולים לעשות בדרך הטבע לעשות דברים
שאחרים אינם יכולים לעשות, והוא ירושה שהוריש יעקב לבניו בכל הדורות לעמוד בעוז
כנגד כל המשברים והנפילות לקום מן הנפילה, והוא הנצחון הגדול.

לתגובות: ys.rabin@gmail.com

^{מא} במדרש (שכל טוב בראשית פרשת ויגש - ויחי פרק מז) שבשעה שכעס יהודה על יוסף על שלקח את בנימין
לעבד, החל יהודה לשאוג ונאמר במדרש "כיון שראה יוסף כך, בעט באבן של שיש, שהיה יושב עליה, ועשאה לגל
של צרורות, מיד תמה יהודה ואמר זה גבור כמותי, שמא מקירצא של בית אבא". ואחר כן אמרו שם במדרש "מיד
רמו יוסף למנשה ובעט בקרקע ונודעו כל הפלטין, אמר יהודה בעיטה זו משל בית אבא היא, מיד התחיל לדבר
רכות". ומבואר מן המדרש שכוחו הרב של יהודה ומנשה נחשבת "כבעיטה של בית אבא".

יש מאין / הרב יצחק שלמה פייגנבוים, מו"צ בבני ברק, מח"ס 'נר איש וביתו' ו'שמועה טובה'

יעקב זכה לברכות ע"י מסירות נפש לקיים מצוות כיבוד אם

אוּלַי יִמְשְׁנֵי אָבִי וְהִיִּיתִי בְּעֵינָיו כְּמַתְעַתֵּעַ וְהִבֵּאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה. וַתֹּאמֶר לוֹ אִמּוֹ
עָלַי קְלָלְתָּךְ בְּנִי אֲךָ שָׁמַע בְּקֻלִי וְלָךְ קַח לִי (כז, יב - יג).

בספר חידושי הרי"מ עה"ת פירש וז"ל מדוע אמנם ציוותה עליו רבקה להסתכן ולהתחפש בפני יצחק, הלא צדקה שאלתו של יעקב אולי ימושני והבאתי עלי קללה.

ברם רצתה רבקה לבטל על ידי זה את כל כוחותיו וחיותיו של עשו, הלא זכותו של עשו היתה בקיום מצוות כבוד אב אשר בגלל זה לא רצו מן השמים לגלות ליצחק שעשו הוא רשע, כדי שלא לגרום לו צער, וממילא לא היה יעקב יכול לקבל את הברכות, לפיכך יעצה עכשיו רבקה ליעקב, כי יקיים גם הוא מצוות כיבוד אב מתוך מסירות נפש ובזה יחליש את כוחו של עשו, וכך אמרה לו רבקה **עלי קללתך בני** אפילו אם בגללי צפויות לך קללות חלילה בכל זאת **שמע בקולי ולך קח לי** עשה כפי שאמרתי לך מתוך מסירות נפש, ועל ידי כך תנצח את עשו ותוכל להיות ראוי לקבל את הברכות עכ"ל.

*

דיוק מלשון המקראות דעיקר ההצלחה של יעקב היה תלוי בקיום מצוות כבוד אם

ולכי תידוק בלשונות המקרא תראה דעיקר ההדגשה בציווי רבקה היתה על השמיעה בקולה וכדכתיב **וְעָתָה בְּנִי שָׁמַע בְּקֻלִי לְאֲשֶׁר אָנִי מְצַוָּה אֹתְךָ (שם, ח)**, ומהדגישה ועתה בני שמע בקולי משמע דכל מטרתה בזה היה שישמע בקולה, וכ"כ בפס' י"ג **אך שמע בקולי ולך קח לי**.

ובזה יש לפרש מה דתרגם אונקלוס **עלי איתאמר בנבואה דלא ייתי עלך לוטיא ברי,** והיכן נאמרה לה נבואה זו.

ולהאמור י"ל דהנבואה היא מה שנאמר לה טרם לידתה **וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי (גיים) גוֹיִם בְּבֶטְנְךָ וְשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדוּ וְלֹאִם מְלֹאִם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר (כה, כג)**, ומשם ידעה רבקה בנפשה דהעיקר יהיה תלוי בלאום מלאום יאמץ, ואז רב יעבוד צעיר, וזה מה שאמרה לו **עלי קללתך בני אך שמע בקולי** דמה שנאמר לי בנבואה ורב יעבוד צעיר תליא בהתאמצות ומסירות נפש להתגבר על כוחו של עשו, וזה ההדגשה אך שמע בקולי דכל ההבטחה ולאוּם מלאום יאמץ הוא בתנאי שמע בקולי ואז יתגבר ויאמץ על זכותו כיבוד אב של עשו.

*

יש לפרש דציווי רבקה היה שיכוון לקיים מצוות כיבוד אם ולא יסמוך על הנבואה

באופן אחר יש לפרש, דכך אמרה לו רבקה הגם דנאמר לי בנבואה שלא יבא עליך קללה, אבל אתה אל תסמוך על הנבואה אלא תפעול בדעתך לקיים מצוות כיבוד אם במסירות נפש, וזה אומרו אך שמע בקולי ולמעוטי אתי דיקיים הדבר רק מפני שאמרתי לך ולא משום דבר אחר.

*

יש לפרש עוד דציווי רבקה היה שיכוון בזה לקיים מצוה ולא בשביל הברכות

ויש לפרש עוד, דרבקה באמרה אך שמע בקולי כונתה לומר לו דהגם דעיי"ז יקבל הברכות ויזכה לשכר רב, מ"מ הוא לא יכוון בדבר כי אם כדי לקיים מצוות כבוד אם, וזה אך שמע בקולי ולמעוטי התכלית והשכר שיבא עיי"זמב.

*

יש לפרש עוד שאמרה לו שלא יסמוך על ההבטחה

ויש לפרש עוד עפ"י מש"כ השפ"א פורים תרל"ד וז"ל עוד נראה כי מרדכי ידע שהשי"ת יעזור לבני ישראל בוודאי כמ"ש רוח והצלה יעמוד ליהודים וכו', רק שכן דרך כל הצדיקים שאף שיודעין הישועה מ"מ יכולים לצעוק בלב שלם ממש כמו אם לא היה יודע וכו', וזה תליא באמונה שלימה שמבטל כל השכל להשי"ת ויודע ומאמין שאין סתירה מכל זה שהישועה בא ע"י צעקת האדם, אף כי השי"ת לא לא יעזוב את בני ישראל בלי ספק, מ"מ צריכין לצעוק בעת צרה כמ"ש עת צרה וכו' וממנה יושע עכ"ל, ובהקדמה זו יש לפרש דזה אומרה **עלי קללתך בני אך שמע בקולי** אך אתי למעוטי דהגם שנאמר לה בנבואה שלא יבא עליו קללה לא יסמוך ע"ז.

ואולי מכאן היה הסמך למה דמבואר וירא יעקב מאד ויצר לו (בראשית לב, ח), ובברכות ד. היה ירא שמא יגרום החטא, וזה למד מדברי אמו שאמרה לו אך שמע בקולי ולא יסמוך על ההבטחה.

*

עשו באומרו יקרבו ימי אבל אבי עורר שוב את זכות כיבוד אב שהיה לו

ועל כן ציותה רבקה את יעקב שמע בקולי לעורר זכות של כיבוד אם

וַיִּשְׁטֹם עֵשָׂו אֶת יַעֲקֹב עַל הַבְּרָכָה אֲשֶׁר בֵּרַכּוּ אָבִיו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו בְּלִבּוֹ יִקְרְבוּ יְמֵי אָבִל אָבִי וְאֶהְרֶגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי. וַיִּגַּד לְרַבֵּקָה אֶת דְּבָרֵי עֵשָׂו בְּנֵה הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנֵה הַקָּטָן וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם לָךְ לְהִרְגֶךָ. וְעַתָּה בְּנֵי שְׁמַע בְּקִלְי וְקוּם בְּרַח לָךְ אֶל לָבֵן אָחִי חָרְנֵה (כו, מא - מג).

²³ויסוד זה מבואר באור החיים עה"פ וילך אברם כאשר דבר אליו ה' (בראשית יב, ד) להיות שאמר לו ה' הבטחות תועליות הרבה כשילך לו מארצו וכו', א"כ הגם שילך יסבור הרואה כי אין להחזיק לו טובה על זה שאפילו קל שבקלים כשיראה כל התועליות ימהר לזה, לזה הודיע הכתוב צדקתו של אברהם כי מה שהלך לא לצד ההבטחות האמורות אלא לעשות דבר ה' עכ"ל.

וברש"י יקרבו ימי אבל אבי כמשמעו שלא אצער את אבא עכ"ל, וי"ל דעי"ז שהתאפק מפני צער אביו נתעורר שוב זכות כיבוד אב של עשו ושוב נתמעטה זכותו של יעקב בכיבוד אמו.

ובזה יש לפרש מאי דכתיב ויגד לרבקה את דברי עשו בנה הגדול דעתה נתעורר שוב זכות לעשו והוא הגדול במעלתו על יעקב בנה הקטן, וזה מה שאמרה ועתה בני שמע בקולי דנצרך עכשיו שוב לעורר זכות כיבוד אם ובזכות זה תזכה להתגבר על זכות כיבוד אב של עשו.

*

רבקה אמרה ליצחק שיצוהו על נשיאת אשה לעורר זכות של כיבוד אב

אלא דהיה אפשר לטעון ולומר דזכות של כיבוד אב גדול מזכות של כיבוד אם, וכמבואר בקידושין לא. אבא אומר השקיני מים ואמא אומרת השקיני מים הנח כבוד אמך ועשה כבוד אביך שאתה ואמך חייבים בכבוד אביך, וא"כ יהיה לעשו זכות יותר מיעקב, וי"ל דלזה ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אתו ויצוהו ויאמר לו לא תקח אשה מבנות פנען. וגו', וישלח יצחק את יעקב ויילך פדנה ארם אל לבן בן בתואל הארמי אחי רבקה אם יעקב ועשו (כח, א – ה), ועכשיו זכה יעקב גם לכיבוד אב, ושניהם יחד טובים להתאמץ ולגבור על כוחו של עשו שלא היה לו כי אם זכות של כיבוד אב.

*

ובזה יש להמתיק מה דהודגש במקרא וישלח יצחק את יעקב ויילך פדנה ארם וגו' אחי רבקה אם יעקב ועשו, וברש"י אם יעקב ועשו איני יודע מה מלמדנו, ולהאמור יש לומר דעי"ז ציוויו של יצחק ליעקב זכה לקיים גם מצוות כיבוד ואב ומעתה נתהפך הגלגל ויעקב גבר על עשו וזה מה שהודגש אם יעקב ועשו דייקא יעקב לפני עשו והכל היה בהשתדלותה של רבקה בדבר ע"י שזיכתה את יעקב במצוות כיבוד אב ואם.

*

חדש כסלו משפיע חיזוק וגודר גדר וחומה סביב

מטרת היונים היתה לבטל מישראל כח החומה והחוזק בעבודת ה'

הנה בחודש היתה מלחמת החשמונאים עם מלכות יון שמטרתם היתה לפרוץ החומות כמאמר הפייטן ופרצו חומות מגדלי, ובספרי קדש ובשפת אמת חנוכה תרל"א ליל ד' כתב אא"ז מו"ר זצלה"ה פירש טמאו השמנים שבהיכל (שבת כא ב) רמז על המחשבות שבמוח, ויש לומר זה שכתוב (בפייט מעוז צור) ופרצו חומות מגדלי וטמאו כו', כי עיקר שמירת המחשבה על ידי שמאמר השי"ת אצל האדם כחומה כדכתיב (שה"ש ח, י) אני חומה כו', ועל ידי שהאמונה קבועה בישראל על ידי זה חוקות השי"ת כחומה להם יעו"ש.

וזאת היתה עיקר המלחמה בין היונים לחשמונאים וכמבואר במשנה (מדות ב, ג) לפני
ממנו סורג גבוה עשרה טפחים, ושלוש עשרה פרצות היו שם שפרצום מלכי יון, חזרו
וגדרום וגזרו כנגדם שלש עשרה השתחויות.

וממוצא דבריהם נלמד כי בהיות דברי תורה אצל האדם כחומה בצורה לבל יעבור בה
פרץ, יש לו שליטה גם על המחשבות שבמוח הגם שאין יכולת גשמית להסירם, כיון
שבכל מהותו היא מבוצר בחומה וכח התנגדות בבוא המחשבה הלא טובה הרי היא
נדחית מאליה.

*

**בחודש כסלו המליך אות סמ"ך בשינה לרמזו על היכולת לגדור גדר לבל יעבור על רצון
ה'**

ולאמור יש לפרש מה דמבואר בספר יצירה (פ"ה משנה ט' י') דבחדש כסלו המליך
אות סמ"ך בשינה ע"ש, ובחדש טבת המליך אות עי"ן יעו"ש.

ובקדושת לוי (ליקוטים שבסוה"ס) דאותיות סעפ"צ, הנה אות סמ"ך הוא סגור מכל
הצדדים ולא יש כן בכל הכ"ב אותיות אות סגור, הרמז כאשר תסגור עיניך שלא להסתכל
ברע ח"ו ותסגור פיך שלא לדבר רע אז תהיה צדיק עכ"ל.

ולדבריו יבואר הדברים באופן נפלא דאות סמ"ך הוא מהותו של חודש כסלו שבו יש כח
להיות בבחינת אות סמ"ך סגור מכל הצדדים לבל יעבור בו מקרה רעה ח"ו, ובכח חודש
זה נצחו החשמונאים את קליפת יון שפרצו פרצות בחומות.

ויש לרמז עוד דזה מה שכתב המליך אות סמ"ך בשינה כי בעת השינה מתעוררים
לאדם כל מחשבות לבו כל היום וכמבואר בברכות נו. הרהר כל יומא ולאורתא חזא
יעו"ש, וע"י המלכת אות סמ"ך בחינת אני חומה בצורה, הרי הוא מולך גם על השינה
ולא יעברו בו מחשבות רעות ח"ו במשך כל היום, ושכתם ואין מחריד.

*

מטרת קרבן עולה וקרבן תמיד לטהר המחשבה

הנה בקרבן תמיד נאמר צו את אהרן ואת בניו לאמר זאת תורת העלה הוא העלה על
מוקדה על המזבח פל הלילה עד הבקר ואש המזבח תוקד בו (ויקרא ו. ב), וברש"י צו את
אהרן אין צו אלא לשון זירוז מיד ולדורות, אמר רבי שמעון ביותר צריך הכתוב לזרז
במקום שיש בו חסרון כיס עכ"ל.

והאי חסרון כיס ביאר החידושי הרי"ם (פרשת צו) מקום שיש בו חסרון כיס היינו
המחשבה, כי לכל האברים המיוחדים יש להם כיס לכסותם מפני העבירה, דהיינו העין
יוכל לכסות בתוך עפעפיו, ללשון יש השפתים שלא ידבר מה שאסור, לאזנים יש תנוך
שיוכל לכופף אליה לתוכה שלא לשמוע מה שלא צריך, וכן שאר אברים יוכל לכסותם,
אבל למחשבה והרהור אין כיס לכסותה, והיא משוטטת בכל עת, לכן צריך האדם ליזהר
בה ביותר, וזה מרומז בהיא העולה כי העולה באה לכפר על מחשבה והרהור הלב עכ"ל.

וקרבן תמיד היה הקרבן הראשון שקרב על גבי המזבח, כי זאת מטרת המזבח להיות האדם זובח אתת יצרו ולשמור מחשבותיו תמיד ביום ובלילה.

*

מלכי יון נתצו אבני המזבח לבטל מהאדם טהרת המחשבה

ובזה מבואר מה שהיונים שקצו אבני המזבח כמבואר במשנה (מדות א, ו) מזרחית צפונית בה גנזו בני חשמונאי את אבנו המזבח ששקצום מלכי יון, כי לזאת היתה כונתם לבטל מישראל אותו קרבן מייצר כיס וחומה לבני ישראל לבטל מהם מחשבות רעות לבל יעברו בם.

*

הפך שמן טהור נמצא בין אבני המזבח

לרמז על טהרת המחשבה שע"י המזבח שנשאר גם לאחר חורבנו

ביוצר לשבת שניה של חנוכה חפשו ומצאו בשיתין פך שיש בטמן יעו"ש, מבואר דאותו פך שמן טהור מצאו מתחת למזבח במקום השיתין²², ולדרכינו הוא עולה בקנה אחד דהלא שמן הוא רמז על המחשבה, ומה שנתצו היונים את אבני המזבח היה בכדי לבטל מישראל את טהרת המחשבה, והקב"ה הקדים רפואה למכה והותיר פך שמן טהור בדוקא מתחת לאבני המזבח מקום אשר ניתן הכח למחשבות שיש בהם חסרון כיס וחומה, למען יעמוד ימים רבים וישאר לישראל כח הטהרה בימי צר ומצוק.

*

נחמו הקב"ה לאהרן שלא היה בחנוכה המזבח ע"י נרות דחנוכה לרמז על טהרת

המחשבה

ובהקדמה זו יומתק מש"כ הרמב"ן (במדבר ח, ב) וז"ל למה נסמכה פרשת המנורה לפרשת הנשיאים לפי שכשראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו כשלא היה עמהם בחנוכה לא הוא ולא שבטו, אמר לו הקב"ה חייך שלך גדולה משלהם שאתה מדליק ומטיב את הנרות בקר וערב לשון רש"י כו', אבל ענין הגדה זו לדרוש רמז מן הפרשה על חנוכה של נרות שהיתה בבית שני על ידי אהרן ובניו, רצה לומר כי הם חשמונאי ובניו וכלשון הזה מצאתי במגילת סתרים לרבינו נסים שהזכיר האגדה הזו ואמר ראיתי במדרש כו' אמר לו הקב"ה למשה דבר אל אהרן ואמרת אליו יש חנוכה אחרת שיש בה

²² במדרש שבספר בתי מדרשות (ורטהיימר) כתב ובעו משחא דזיתא דכיא לאדלקא בוציניא ולא אשכחו אלא צלוחית חדא דהות חתימא בעוקת כהנא רבא מיומי שמואל נבייאודעו דהיא דכיא עכ"ל, ובהערות שם אות כ"ד כתב ויפה העיר חכם אחד כי להאגדה פה "מיומי שמואל נבייא" מתאים יפה האמור בתרגום יונתן על דברי חנה הנביאה אם שמואל בשירתה (שמואל א ב, ד) קשת גבורים חתים ונכשלים אזרו חיל, קשתא דגבריא יונאי מתברין ודבית חשמונאי דהוו חלשין יתעבד להון נסין וגבורין, שזה מעין נבואה על לעתיד על בית חשמונאי שמצאו פך שמן חתום בחתמו של כהן גדול מימי שמואל הנביא.

ודע דביוצר לשבת שניה של חנוכה מר' מנחם בן מכיר כתוב חפשו וצאו בשיתין פך שיש בטמן, ולא נודע מקורו על שמצאו בשיתין, ולפי האמור פה שהיה מימי שמואל הנביא יתכן שבעת שכרה דוד את השיתין (סוכה ג:) טמנו שיהיה שם לעת הצורך עכ"ל.

הדלקת הנרות ואני עושה בהם לישראל על ידי בניך נסים ותשועה וחנכה שקרויה על שם, והיא חנכת בני חשמונאי ולפיכך הסמיך פרשה זו לפרשת חנכת המזבח, וראיתי עוד בילמדנו וכן במדרש רבה אמר לו הקב"ה למשה לך אמור לאהרן אל תתירא לגדולה מזאת אתה מוכן הקרבנות כל זמן שבית המקדש קיים הן נוהגין, אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה וכו', והנה דבר ידוע שכשאינן בית המקדש קיים והקרבנות בטלין מפני חורבנו אף הנרות בטלות, אבל לא רמזו אלא לנרות של חנוכת חשמונאי שהיא נוהגת אף לאחר החורבן בגלותינו וכו' עכ"ל.

ולאמור נחמה גדולה נחמו לאהרן דהלא כל חנוכת המזבח היתה לקדש ולחזק את בני ישראל למען יעמדו כחומה בצורה מול כל המעיקים והמצירים בעבודת ה', ונס דחנוכה היה שלמרות שנתצו היונים אבני המזבח נשאר כח זה לבני ישראל ע"י אותו פך שמן שהיה טמון מתחת למזבח במקום השיתין כנ"ל, ומעתה שלך גדולה משלהם שניתן לך הכח להעמיד בני ישראל כחומה בצורה גם לעת חורבן המזבח וחורבן בהמ"ק ודו"ק.

*

צירוף חודש כסליו יוצא מהפסוק וירא יושב הארץ הכנעני שקבורת יעקב היה בימי החנוכה

והנה צירוף שם הוי"ה השולט בחדש כסליו הוא ויה"ה היוצא מהפסוק הנאמר בקבורת יעקב וירא יושב הארץ הכנעני את האבל בגרן האטד ויאמרו אבל כבוד זה למצרים על פן קרא שמה אבל מצרים אשר בעבר הירדן (בראשית נ, יא), ובבני יששכר לחדש כסליו מאמר א' ביאר דזה הפסוק נאמר אצל יעקב שנטמן במערת המכפלה, ולפי הקבלה בידינו היה הדבר בכסליו בימי החנוכה, גכי יעקב אסף רגליו אל המטה ביום א' דסוכות כפי הקבלה שבידינו מן הרמז בפסוק ויעקב נסע סכתה ונשלמים השבעים יום בחנוכה, וע"כ נרמז שם הצירוף של חדש כסלו עכ"ל.

*

בקבורת יעקב ויבואו גרן האטד לרמז על החומה בצורה שסביב יעקב והשבטים

ונראה להוסיף כי בפסוק שלפניו ויבאו עד גרן האטד אשר בעבר הירדן ויספדו שם מספד גדול וכבוד מאד ויעש לאביו אבל שבעת ימים (שם, י), ופרש"י מוקף אטדין היה, ורבותינו דרשו (סוטה יג.) על שם המאורע שבאו כל מלכי כנען ונשיאי ישמעאל למלחמה, וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארונו של יעקב, עמדו כולם ותלו בו כתריהם והיקפוהו כתרים כגורן המוקף סייג של קוצים עכ"ל, ולהאמור הרמז כאן שבאו מלכי כנען ונשיאי ישמעאל למלחמה רוחנית, וכיון שראו כתרו של יוסף תלוי והוא כוחו של יוסף שעמד כחומה בצורה ולא נתן ליצר לעבור בגבולו, וזה מרמז גם הכתר שהוא עגול וסגור כאות סמ"ך.

וזה נרמז גם במש"כ רש"י גרן האטד מוקף אטדין היה, ולהאמור לרמז דזה היה כוחן של יעקב והשבטים להיותם מוקפין בגדר לבל יעבור זר בגבולם.

*

ל"ו כתרם של מלכי כנען ונשיאי ישמעאל וכתרו יוסף היו על ארונו של יעקב

ובסוטה (יג.) **תנא שלשים וששה כתרם נתלו בארונו של יעקב, ולהאמור הוא רמז על אותן ל"ו נרות שמדליקים בחנוכה הבאים להאיר מתוך חשיכה ולגדור הני פרצות שפורצים מלכי כנען ונשיאי ישמעאל (וכעין זה שמעתי מפי אדמו"ר ממודזיץ שליט"א).**

*

כתרו של יוסף היא החומה שנתן על עיניו

בֵּן פָּרְתַי יוֹסֵף בֵּן פָּרְתַי עָלֵי עֵינַי בְּנוֹת צְעָדָה עָלַי שׁוֹר (בראשית מט, כב), וברש"י בנות מצרים היו צועדות על החומה להסתכל ביופיו, ובנות הרבה צעדה כל אחת ואחת במקום שתוכל לראותו משם עכ"ל, ובאור החיים בן פורת עלי עין על אשר לא זנה אחר עיניו, ואומרו בנות צעדה יתבאר ע"ד אומרם ז"ל שאשת פוטיפר קראה כל נשי השרים והגדולים והכניסם ליוסף לשרת לפניו וקבוצם והקפם היה כאצורה זו עלי שור כדי להביט בו אעפ"כ רוח הקדש מעידה עליו שלא הביט און כשם שהוא לא הסתכל בהם כמו כן לא תשלוט עין הרע בו עכ"ל, ולאמור יש לפרש בנות צעדה על אותה חומה שנתן יוסף על עיניו, והם הקיפוהו כאצורה זו לבטל כוחו, והכתוב מעיד עליו שלא הביט און, ואותו כתרו וכוחו של יוסף הכניע כתרם והקיפם של מלכי כנען ונשיאי ישמעאל.

*

יעקב שם אבנים סביב למראשותיו לרמז על שמירת המחשבה

וַיִּפְגַּע בַּמָּקוֹם וַיִּלָּן שָׁם כִּי בָא הַשֶּׁמֶשׁ וַיִּקַּח מֵאֲבָנֵי הַמָּקוֹם וַיִּשֶׂם מִרְאֲשֹׁתָיו וַיִּשְׁכַּב בַּמָּקוֹם הַהוּא (כח, יא).

וברש"י עשאן כמין מרזב סביב לראשו שירא מפני חיות רעות, התחילו מריבות זו עם זו זאת אומרת עלי יניח צדיק את ראשו וזאת אומרת עלי יניח, מיד עשאן הקב"ה אבן אחת וזהו ויקח את האבן אשר שם מראשותיו עכ"ל, והמפרשים מקשים מה יועיל נתינת האבנים סביב לראשו הלא החיות רעות יכולים להזיקו בגופו, והקדושים ביארו בספריהם דיראת יעקב היתה יראה רוחנית שהיה ירא מפני חיות רעות שלא יטמאו המחשבות שבראשו, ולזה רמז לאבנים שעשאן כמרזב סביב לראשו, ומשאלות לבו נתמלאו במה שכל האבנים נעשו לאבן אחת כחומה בצורה לבל יהיה בהם פרצה.

ובזה יש לבאר מה שאמר יעקב בקומו משנתו וַיִּירָא וַיֵּאמֶר מַה נִּזְרָא הַמָּקוֹם הַזֶּה אֵין זֶה כִּי אִם בֵּית אֱלֹקִים וְזֶה שַׁעַר הַשָּׁמַיִם. וַיִּשְׁכַּב יַעֲקֹב בְּבִקְרַת וַיִּקַּח אֶת הָאֲבָן אֲשֶׁר שָׁם מִרְאֲשֹׁתָיו וַיִּשֶׂם אֹתָהּ מִצְבָּה וַיִּצַק שָׁמֶן עַל רֵאשָׁה (שם, יח יט), והיינו דאזתה חומה בצורה אשר נתן סביב לראשו לבל יעבור בראשו מחשבות אשר לא לה' המה, זה יהיה בית אלקים מקום ומשכן להשראת השכינה.

*

ויצק שמן על ראשה הוא אותו שמן שנתגלה בנס חנוכה

והנה מבואר במדרשות הביאו הים התלמוד בהקדמה אות ל' וז"ל דהנה מצאתי בספר ברכת שמואל שכתב בשם הרב הש"ך ז"ל על התורה מצאתי בספר ברכת שמואל בשם הרב הש"ך ז"ל על התורה שאותו שמן שיצק יעקב על האבן אשר שפ מראשותיו נתגלה לו אותו הפך וראה כל הנסים שנעשו בהם, וזה הוא שהמן שנמשח בו כל הכלים שך בית המקדש, ובו נמשחו כל המלכים, וזה היה הכד שמן של אליהו ז"ל, ואותו הפך נתגלה גם לבני חשמונאי עיי"ש.

ולדרכינו מה נחמד ומה נעים כי יעקב אשר שם האבן מראשותיו היה למטרה לעשות גדר וחומה סביב לטהרת המחשבות, וזה היה הסגולה של אותו הפך שמצאו בימי החשמונאי ומאותו שמן יצק על ראש אותה המצבה אשר נעשתה מהאבנים האלו.

כיום יאיר / הרב נח גדליה קזקוב

הלעיטני נא... סיפורו של הזית הבודד

שנת אלפיים מאה עשרים ושלוש לבריאת העולם.

זה עתה שבו האלפים ממסע ההלויה ההמוני. מסע ההלויה שתואר הרבה לפני קיומו בנבואה אלוקית כאירוע יוצא דופן, במהלך הלויה עמדו הסופדים על כך שבאופן חריג הודיע אלוקי השמים והארץ בעצמו לנפטר הדגול דבר סוד שלא היה ידוע לאיש אלא לבוחן כליות ולב. הקדוש ברוך הוא סיפר לאברהם אבינו שאנו חולקים לו עתה את כבודו אחרון שאביו תרח בעל רשת חנויות האלילים הידועה שהוביל את בנו לגרדום האש במו ידיו על חילול כבוד אליליו, הוא ולא אחר עשה תשובה לפני מותו.

יודעי דבר אף ציטטו את לשון הנבואה כפי שעברה בקרב יודעי סוד:

- **”וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבוֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם...”**

ההפתעה הייתה מושלמת כאשר הבן ישמעאל שהיה ידוע כְּנֹד חסר בית ורסן, והיו אף שכינהו בתואר שכינהו המלאך בעת בשורת לידתו 'פרא אדם' הופיע אל ההלויה כשכיפה גדולה מכסה את ראשו, ואמר קדיש בדבקות ובסילודין על יד המיטה.

תוך כדי רגשות האבל והאבדן חשו כולם את גודל השעה כאשר אין מתערב בעת קדושה נאצלת זו כל סיג ופסולת במשפחתו של אברהם ושלושת הדורות מתאחדים באמונתם כאשר אף האב והבן שבו למקור מחצבת נשמתם אליה חניך אברהם אבינו את בניו (בראשית יח, יט):

- **”כִּי יִדְעֶתְיוּ לְמַעַן אֲשֶׁר יֵצֵא אֶת בְּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶרֶךְ ה' לְעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט.”**

לקראת תום ההלויה חמקו שתי דמויות מבין המלויים...

עשו הנכד האדמוני רץ אל השוק לפרוק את העול ולעבור חמשה עבירות...

*

גם תאומו יעקב עזב את המקום ונחפז אל ביתו.

בבית האבל שקד הנכד השני עלם בן חמש עשרה 'איש תם יושב אהלים' על הכנת סעודת ההבראה, הוא החליט לאמץ ממידת החסד של הסב הדגול ביום פטירתו ולתת מזון להשביע את האבלים הרעבים שיבואו בעוד זמן קצר. אל הקדירה המהבילה הוטלו העדשים האדמדמים שעתידים להיות ראויים לאכילה בעוד שעה כאשר ישובו יצחק וישמעאל ושאר האבלים ממסע ההלויה לשבת שבעה ואז יוכלו לסעוד את ליבם במאכל העגול כגלגל החוזר בעולם...

ולפתע, התפרץ בסערה אל הבית האח התאום.

- **”וַיָּבֹא עֲשׂוֹ מִן הַשָּׂדֶה וְהוּא עֵיף...”**

עשו הציץ בסיר המבעבע ושאג:

- "הלעיטני נא מן האדם האדם הזה!"...

יעקב מביט בתמיהה באחיו, בבגדיו הספוגים בריח מחשיד כשכתמי דם מכסים את שרווליו...

"זה עדיין לא מוכן"... הוא אומר.

הבט, עדיין אדומים העדשים, רק בעוד שעה תוכל לאכול...

"הלעיטני!" שואג עשו.

- "פי עיף אנכי!"

עשו הגיר את התבשיל האדום כבן דרוסאי אל גרונו:

"ויודיענו הכתוב בזה מדת רעבתנותו של עשו שלא המתין עד גמר בישולו כדרך כל אדם, אבל בהיותו עוד במצב שאינו ראוי לאכילה תאות נפשו השתוקקה למלא בטנו, ומאכל זה שמצד עצמו אינו ראוי לאכילה עדיין היה אוכלו בהלעטה, דהיינו לפתוח פיו והאחר יפיל המאכל לתוך גרונו" (הכתב והקבלה).

את האירוע מסכם הכתוב באמרו:

- "על פן קרא שמו אדם"...

כל מי שראה את המחזה המביש הזה לא יכל שלא לכנות את מהות האיש הגרגרן הזה בכינוי 'אדום', הבהלה והרעבתנות, שכרון התאווה וההתנפלות זעקו מצבען האדום של העדשים הניגרים לגרונו של עשו, והגדירו יותר מכל את מהות אישיותו רדופת התאווה.

*

עברו ארבעים ושמונה שנה.

ערב חג הפסח שנת אלפיים מאה שבעים ואחת לבריאת העולם.

בביתם של יצחק ורבקה נראה היום כעוד יום שגרתו, אך רבקה שומעת תכונה כלשהיא בחדרו של בעלה יצחק הישיש הסגור בביתו עֵנר וכפוף.

היא שומעת את יצחק אומר לעשו בנה הגדול:

- "ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי צודה ציד

ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה".

אזניה של רבקה מתחדדות...

יצחק מבקש מטעמים, היא יודעת מה ענינם של אותם מטעמים, תמיד כשיצחק בעלה הקדוש והנביא משתוקק להדבק בעולמות העליונים מתוך שמחת הנפש, היא נוהגת להכין עבורו מטעמים כאשר אהב. באחת ההזדמנויות אף שיבר יצחק את אזניה בסודות הרמים שגנזים מטעמים אלו בחובן:

- "אין כוונת יצחק בשאלת המטעמים בתענוג הגוף וחוש הטעם, אלא כדי שתהיה נפשו שמחה ומתענגת, כי בהתחזק כחות הגוף יתעוררו כחות הנפש, ומתוך שמחת הנפש תחול עליו רוח הקודש" (רבנו בחיי)...

עוד מעט יבא עשו ויביא את מטעמי הקודש לשולחנו של יצחק, ובאותו רגע שיאכל יצחק בקדושה ובטהרה את הצבי הצלוי זכר לקרבן פסח וילגום מן היין המשובח זכר לארבע כוסות, תתקשר נשמתו בשרשה העליון ותחול עליו רוח הקודש, המטעמים האלו אינם חויה קולינרית הם חפץ קודש המקדש את אוכלו בקדושה עילאה...
היא שומעת את יצחק מתחיל לפזם:

- "אתקינו סעודתא דמהימנותא..."

היא יודעת שעוד מעט, עוד מעט היא תראה את המחזה המרטיט נורא ההוד:

- "וכולן כשמתנבאים... אבריהן מזדעזעין! וכח הגוף כשל! ועשתנותיהם מתטרפות! ותשאר הדעת פנויה להבין מה שתראה..." (רמב"ם יסודי התורה פ"ז ה"ב).
יבא הרגע ההסטורי, בעלה הקדוש והטהור יוריד מן העליונים שפע ברכות השפעות וישועות על ראשו של... עשו.

ומעשו ירדו ההשפעות ההן על ראשם של עם שעיר היושב באדום, יושפע להם דגן תירוש משמני הארץ... ויעקב בנה הצדיק ישאר רעב ללחם ללא משען ומשענה, רעב ודבוק בתורתו ובעבודתו....

רבקה מצטמררת בחשש... ופונה לקדם את פני הרעה...

*

רבקה עשתה מה שעשתה, היא לקחה את הברכה אל הראוי לה – ליעקב, ועמדה לצפות במתרחש תוך שפיה נושא תפילה חרישית...

- "וַיֹּאמֶר הַגֵּשָׁה לִי וְאֶכְלָה מִצֵּיד בְּנֵי לְמַעַן תְּבָרְכֶךָ נַפְשִׁי וַיִּגֵּשׁ לוֹ וַיֹּאכַל וַיָּבֵא לוֹ יַיִן וַיִּשְׁתְּ..."

באותו רגע אפפה רוח קדושה את הבית, פניו של יצחק האירו באור יקרות וידיו נראו כגילי אש בוערת, ריח גן עדן שמימי התפשט בחדר, הוא עצם את עיניו ובירך בדבקות:

- "וַיִּתֵּן לָךְ הָאֱלֹהִים מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ וְרֵב דָּגָן וְתִירֹשׁ..."

*

ארבעים ושמונה שנה הפרידו בין הסעודות, בין האכילה שהיא הלעטה כהלעטת הגמל המובילה את בעליה לאבד את עולמו, לבין האכילה המובילה את בעליה להשפיע ברכת אבותיו לכל הדורות הבאים בקדושה בטהרה ובסילודין.

על האכילה שכולה הלעטה נקרא שמו 'אדום' היא מבטאת את הגדרות רבותינו:

- "אבי אבות הטומאה ודבר זה מן השפלים מאוד" (אגרות חזון איש א,

כ)... "האדם שיבוא ויאכל מזון הערב אל החיך טוב הריח שנפש האדם מתאוה לו, זה

ובהמות אצלי שוין" (רמב"ם שמונה פרקים)... "תענוג המאכל הוא היותר מוחש ומורגש, היש דבר אבד ונפסד יותר ממנו? שהרי אין שיעורו אלא כשיעור בית הבליעה, כיון שיצא ממנה וירד בבני המעים אבד זכרו ונשכח כאילו לא היה!" (מסילת ישרים טו)....

האכילה השניה מבטאת קשר גופו של האדם אל נשמתו אותו מגדיר רש"י (ביצה טז, א) כהגדרתה של הנשמה היתרה בשבת קודש:

- "אוכל ושותה ואין נפשו קצה עליו"

ואל פרטי עינוג הנשמה ירדו חכמים (שבת קיט, א):

- "במה מענוגו? בתבשיל של תרדין ודגים גדולים וראשי שומיץ"...

ואף לעתיד לבוא כאשר תמלא הארץ דעה את ה' עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים:

- אין להרחיק להיות לצדיקים לעולם הבא סעודה כפשטי הדברים שבאו לרבותינו במדרשים והגדות, עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות סעודה לצדיקים מבשרו של לויתן, ואין תכלית הכונה באותה סעודה כונת המאכל והמשתה לבד למלוי הכרס ולהנאת הגוף והגרון, שאין זה ענין העולם הבא, אלא שכבר נודע שבסבת המאכל והמשתה יתעוררו כוחות הגוף, ובהתעורר הכוחות הגופניות יתעוררו ויתחזקו גם כן כוחות הנפש לאיזה ענין שיכוין אליו האוכל להמשיכם ולהישירם אליו (רבינו בחיי בראשית א, כא)...

וכבר שח החווה מלובלין בבארו את הפסוק (שמות טז, טו): "וַיִּרְאוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל אָחִיו מֶן הוּא כִּי לֹא יָדְעוּ מַה הוּא", שלאחר אכילת המן מרוב שהתקדשו ונטהרו באכילתו, התבוננו האוכלים זה בזה ושאלו איש את אחיו: "מאן הוא?" מי אתה? אינני מכירך! כי אכילה של קדושה להבדיל מאכילת תאוה משנה את האדם מיסודו והרי הוא כאדם אחר עד שקשה לזהותו!

*

אחד מגדולי הדורות האחרונים נוהג לאכול פעם בחודש זית בודד בארוחתו.

הרואה את אותו הזית עומד בצלחתו ליד פרוסת הלחם בטוח כי להטעים את הלחם וללפתו הוא בא.

אך לא, אין הזית מונח שם למטרה זו כלל, הזית ההוא פותר קונפליקט הלכתי ויש לו תפקיד מרכזי בעולם העבודה הפנימית של אותו גדול.

לפניו שתי מאמרי חז"ל. האחד (ירושלמי קידושין פ"ד): "עתיד אדם לתת דין וחשבון על כל מה שראו עיניו ולא אכל ממנו". והמאמר השני (הוריות יג, ב): "הרגיל בזתים קשה לשכחה". הנה הזית לפניו ויש בו מאבות המזון ואף מן המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל הוא, ועל כן ודאי חפץ לטעום ממנו כדי להודות להלל לבוראו על הזית שברא. ומנגד כוח עצום מונע ממנו לאכול את אותו הזית, פחד וחרדה אופפים אותו למראה הזית התמים שמא ישכח דבר מה מתורתו בשל אכילת זית זה. מידי פעם חולפת

מחשבה במוחו שמא יסמוך על שיטת היעב"ץ שאין דבר זה אמור בזית כבוש? או אולי יסמוך על המקילים לערבו בשמן זית הטוב לזכרון וכך יאוזן כוח השכחה שבזית ולא ישכח תלמודו.

אבל!... הוא נבעת מהמחשבה... מה יהיה אם זה לא עובד? אם כוח השמן פועל ראשונה ולאחריו פועל כוחו של הזית באחרונה ואשכח את תלמודי?! כך התנוודה מחשבתו מחפצו העצום להודות ליוצר הזית על הפרי שברא בו להנות בו תלמידי חכמים, לבין חרדתו העצומה לשכחת דברי תורה היקרים מפז וקלים לאבדם ככלי זכוכית...

והנה, נמצא הפתרון. מעיון במקורות חז"ל נמצא כי הביטוי 'רגיל' משמש לאחת לשלושים יום, כל דבר החוזר על עצמו ביותר מפעם בחודש מוגדר כרגילות. ועל אכילת הזית אמרו חכמים 'הרגיל בזתים קשה לשכחה'. לכן יודעים בני ביתו כי פעם בחודש ישנו יום מיוחד, יום שאינו ככל הימים, זהו היום היחיד בחודש שבו אוהז אותו גדול בתורה את הזית בידי, האצבעות הרצות על שורות הגמרא הקדושה מחזיקות בזית ההסטורי הזה, הזית שנאכל עכשיו ורק עכשיו, לא היום וגם לא מחר, בקדושה ובטהרה לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה להודות להלל ולשבח לבורא כל העולמים על הזית שברא!...

ואותו הזית הבודד, הזית הקדוש שהשתבחה בו ארץ ישראל עולה באותה האכילה כקרבן כליל ועולות כנסכים ומנחות לפני בורא העולמים ומשפיע לעולמינו שפע ברכה והצלחה כשמן הטוב היורד על הררי ציון... [מקראי קודש' תולדות תשע"ט]

לְדַעַת – אוצר ידיעות בפרשת השבוע / הרב אליעזר הלוי אפל

הרומאים – מבני יפת או מזרע עשו?

וַיֹּאמֶר ה' לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנָךְ וְשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֶּעֶיךָ יִפְרְדוּ וְלֵאמֹם מִלֵּאָם יֵאָמֵץ וְרַב יַעֲבֹד
צָעִיר (כה, כג)

פסוק זה בפרשתנו שנאמר על ידי שם ועבר (כמפורש ברש"י כאן) מנבא על המלחמה התמידית בין בני ישראל זרע יעקב אבינו עם בני אדום מזרע עשו, וכדברי רש"י כאן, "ולאום מלאום יאמץ – לא ישוו בגדולה, כשזה קם זה נופל, וכן הוא אומר 'אִמְלָאָה הֶחָרְבָה' (יחזקאל כ"ו), לא נתמלאה צור אלא מחרבנה של ירושלים".

לא רק בני ישראל ידעו על מלחמה תמידית ומתמשכת זו, אלא אף בני עשו שנים רבות אחר כן עוד הקפידו להזכיר מדי שבעים שנה את המלחמה העיקשת בינם ובין זרע ישראל. כך מספרת הגמרא (עבודה זרה יא:), "אמר רב יהודה אמר שמואל, עוד אחרת (-) עוד יום איד) יש להם ברומי, אחת לשבעים שנה מביאין אדם שלם (-רומז לעשו) ומרכיבין אותו על אדם חיגר (-רומז ליעקב שהיה צולע על ירכו), ומלבישין אותו בגדי אדם הראשון (- הם בגדי עשו החמודות) ומניחין לו בראשו קרקיפלו של רבי ישמעאל (-) עורו של רבי ישמעאל כהן גדול שהפשיטוהו בעת הריגתו בין עשרת הרוגי מלכות), ותלו ליה בצואריה מתקל ארבע זוזא דפיזא, ומחפין את השווקים באינך, ומכריזין לפניו 'סך קירי פלסתר' (-חשבון האדון יעקב שהודיע לבניו זמן הגאולה הוא פלסתר ואינו אמיתי), 'אחזה דמרנא זייפנא' (-אחיו של אדוננו עשו הוא זייפן ורמאי שלקח ממנו את ברכותיו), 'דחמי חמי ודלא חמי לא חמי' (-מי שראה ראה, ומי שלא הספיק לראות שוב אינו רואה אלא בעוד שבעים שנה), 'מאי אהני לרמאה ברמאותיה ולזייפנא בזייפנותיה', (מה הועיל לו ליעקב שלקח הברכות אחר שבניו משועבדים תחת בני עשו), ומסיימין בה הכי 'ווי לדין כד יקום דין' (-אוי לו לעשו באחרית הימים כשיקום יעקב)".

בדברי הגמרא מבואר כי בני רומי הם צאצאיו של עשו הרשע, ואף נטרו את איבתו ליעקב גם אחר עבור למעלה מאלף שנים. אכן עצם הדברים שהרומאים הם מזרע עשו אין זה חידוש שמופיע רק כאן, במקומות רבים בדברי חז"ל מתבאר ענין זה כי הרומאים הם מזרע אדום. כך גם דרשו רבותינו על אחד מאלופי עשו הלא הוא 'אלוף מגדיאל' כי מגדיאל היא היא רומי.

כך גם בסוף הפרשה על בברכת יצחק לעשו "הנה משמני הארץ יהיה מושבך", מפרש רש"י, 'זו איטליאה של יון'. ובהשוואה עם דברי הגמרא (מגילה ו:): "אמר עולא איטליא של יון זה כרך גדול של רומי", הרי שברור שבני רומי הם מזרע עשו.

התמיהה העומדת ונצבת היא, מה לבני רומי ולזרע עשו? ארץ אדום ארצם של עשו ובניו סמוכה היא לארץ ישראל במקצוע דרומית מזרחית, וכמו שנתבאר בדברי רש"י

בעניין גבולות הארץ בפרשת מסעי. איך מגיעים בני עשו משם אל ארץ איטליא הנמצאת במקום אחר לגמרי בין ארצות יבשת אירופה?

על מדוכה זו כבר ישבו רבותינו הראשונים כרמב"ן והר"ן ועוד רבים, וניסו ליישב באופנים שונים מה לבני רומי ולבני עשו. האבן עזרא (בראשית כז מ) לעומתם כותב כי אין אכן קשר דם ביניהם. בני רומי הם בכלל מצאצאי יפת בן נח, שכן אחד מצאצאיו היה כתים (בן יון בן יפת), והיא היא אומת רומי (אכן זיהויים של הכתים כרומאים מופיע כבר בתרגום אונקלוס. על הפסוק בפרשת בלק "וְצִים מִיַּד פְּתִים" מתרגם אונקלוס "וְסִיעֵן יִצְטָרְחֵן מְרוֹמָאִי"). לדעת האבן עזרא המלכות הרביעית מארבע המלכויות המשתעבדות בישראל אינה מלכות אדום אלא מלכות ישמעאל, ואין אנו מצויים בגלות אדום אלא בגלות ישמעאל.

הסיבה לדעתו שנקראה מלכות רומי בשם מלכות אדום היא כי בני אדום פרסמו את דתו של אותו האיש בתחילה, ולאחר מכן כאשר בני רומי קיבלו על עצמם דת זו נקראו כולם בשם 'בני אדום', וכלשונו "והיו אנשים מתי מספר שהאמינו באיש ששמוהו אלוה, וכאשר האמינה רומי בימי קוסטנטין שחידש כל הדת ושם על דגלו צורת האיש ההוא – ולא היו בעולם שישמרו התורה החדשה חוץ מאדומיים מעטים – על כן נקראה רומי מלכות אדום".

דעת הרמב"ן – בני אדום נתערבו עם בני רומי

הרמב"ן חולק על דבריו בחריפות במקומות אחדים. הוא מעיר על כך שהאבן עזרא מנה את מלכות ישמעאל למלכות הרביעית "כי נפל פחדם עליו" וחשב "איך לא תימנה מלכות גדולה ועצומה כזאת". אך הרמב"ן כותב כי לא כל מלכות גדולה חשובה במנין המלכויות, ובמנין המלכויות נמנו רק הקשורות בקשר אמיץ לגלות ישראל. וכדבריו (בספר הגאולה לרמב"ן) "וידוע כי רומי הגליתנו בימי טיטוס ואספסיינוס ולא ישמעאלים, לכן בכל מקום שאנו בגלות רומי אנחנו כי עוד לא הטהרנו כל היום". הרמב"ן כותב כי אכן הרומאים הם מבני יפת, אך מכל מקום "אנו סומכים על דעת רז"ל החושבים כי אנו היום במלכות אדום, ושאינ לנו עמידה ממנה עד בוא המשיח, כאשר אמר אבינו הזקן 'והיה כאשר תריד', וכן אנו דורשים 'אמלאה החרבה', ומקרא מלא אצלנו 'ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה'".

עתה מבאר הרמב"ן את שיטתו, בדברים דומים לאבן עזרא אך שונים מהם בכוונת הדברים, "אבל עיקר הכוונה בזה, כי האדומים הם היו הראשונים שטעו אחרי האיש שטען שהוא משיח וטענו אליו גם באלוהות, והם באו ארץ אדום ופשטה טעותם עד רומה הקרובה להם ונתבססה שם ימי קוסטנטין המלך על ידי רומי האדומי אשר יסד להם תחבולות ממשלת כומר רומה ואמונתם בו. והסיבה והשורש עיקר כל דבר, לכן תחשב רומי ואדום מלכות אחת אף על פי שהם אומות שונות, ועם כל זה הם קרובים ונעשה הכל עם אחד וארץ אחת בהיותם על דעה אחת".

מדברי הרמב"ן משמע כי לא רק זאת שהרומיים קיבלו את האמונה שהיתה עד ימיהם נחלת האדומיים (וכדברי האבן עזרא), אלא שנוצר קשר ישיר ביניהם כאשר "הם באו ארץ אדום ופשטה טעותם עד רומה הקרובה להם", ומשמעות דבריו כי אכן נתערבו מבני אדום בבני רומי והיו לארץ אחת ועם אחד.

דברי הרמב"ן לכאורה אינם מובנים. והלא מרחק רב בין ארץ אדום לארץ רומי (אם לא בדרך בים שאז הוא מרחק קצר יותר) וכאמור שארץ אדום היא במקצוע דרומית מזרחית של ארץ ישראל. אך יתכן כי יש להטעים את דברי הרמב"ן בדברי הפרקי דרבי אליעזר (פרק לח) שם נאמר "ולקח עשו את נשיו ואת בניו ואת כל אשר לו וילך אל ארץ וגו'. ובשכר שפינה את כליו בשביל יעקב אחיו נתן לו הקב"ה מאה מדינות משעיר ועד מגדיאל ומגדיאל זה רומי שנאמר אלוף מגדיאל אלוף עירם". לפי דברים אלו אכן ארץ אדום עצמה היא סמוכה לארץ ישראל, אך משם פשטו בני שעיר במאה מדינות (!) עד שבסופו של דבר פשטו עד ארץ רומי שם נתערבו עם בני רומי מזרע יפת והיו לעם אחד.

דברים דומים כותב גם הר"ן בדרשותיו (דרוש שני) "כי כבר הודיעונו רבותינו היותנו בגלות אדום, כי עם היות אשר רומי המחצבת רהבנו היא מכלל ארץ יון, עם כל זה מלכיה אשר מלכו בה היו אדומים והיו בתוכה מאדום עם רב".

הר"ן אף מסמיך לכך את דברי התרגום במגילת איכה על הפסוק (ד כב) "פקד עונך בת אדום", שם מתורגם "אֶסְעֶר עֲוֹיֹתֶיךָ רוֹמִי רְשִׁיעָא דְמִתְבְּנִיָא בְּאֶטְלִיא וּמְלִיא אוֹכְלוֹסִין מִן בְּנֵי אַדוּם".

בביאור הגר"א למגילת אסתר הוא כותב באופן דומה אך אחר, כי אכן בתחילה ישבו ברומי מבני יפת, אך "סנחריב בלבל את כל האומות, והיה קבלה בידם שאדום הושיב ברומי". הוא חוזר על הדברים גם בפירושו לדברי הימים. לדברי הגר"א לא נתערבו בני אדום בבני רומי אלא ירשו את מקומם בזמן בלבול כל האומות ויתכן כי לא נשארו שם מבני רומי הקדמונים.

מי שהרחיב את היריעה בענין זה הלא הוא האברבנאל כאשר הוא חוזר על הדברים פעמים רבות בתוך פירושו לתנ"ך, ובפרט בפירושו לישעיהו (לה י), אחר הפרשה המדברת בסופם של בני אדום ובגאולת ישראל לאחר מכן (מעניין שעל הפסוק המנבא על מפלת אדום "ונהפכו נחליה לזפת בוערה" דורשים חז"ל במדרש "זו תיבריאוש וטרסינוש". רבים מזהים את תיבריאוש כנהר הטיבר החוצה את רומא). האברבנאל מאריך בדברים מאד כדרכו ובוחר את הדברים גם מבחינה היסטורית, וכדי לעמוד על היקף הדברים ראוי ללמוד את הדברים בפנים.

האברבנאל מציין שם לדברי כותבי קורות הדורות המספרים על צפו בן אליפז בן עשו שמלך ברומי. סיפור זה הובא אף בדברי הרמב"ן בפרשת ויחי (בראשית מא לא) ואלו דבריו "כי מצינו בספר דברי הימים ליוסף בן גוריון וזולתו מספרי הקדמוניות כי בא צפו בן אליפז בן עשו ועשה עמהם קטטה על זה עד שערכו מלחמה, ותגבר יד יוסף ותפשו עם מבחר גדודיו והביאום למצרים ועמד שם בתפיסה כל ימי יוסף, וברח משם במותו והלך

לארץ כאנפנייא ומלך על כתים ברומא ובסוף הומלך על כל ארץ איטלייא. והוא אשר מלך ראשון על רומה והוא אשר בנה ההיכל הראשון והגדול מאשר נבנו ברומה”.

האברבנאל מסכם את הדברים ”הרי לך עדות ברורה מדברי יוסיפון שהיה ראש המספרים גם אצלם, שבארץ הכתים מלכו מבני אדום, ואין ספק שבמלך שמה מלכים אדומיים יבאו עמים רבים מארץ אדום להתישב באיטליא בסבת המלכים המולכים בה, וירבו וישרצו במאד מאד ותמלא ארץ איטליא אותם ומהם נבנית רומי”.

גר מבני רומי?

שאלת זיהויים של אדום-רומי אינה שאלה תיאורטית גרידא, שאלה זו משליכה על ענין הלכה חמור. אחד מהפסולים לבא בקהל הינו גר אדומי, אשר רק ”בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה””. כל אחד מבני עשו המתגייר הוא פסול לבא בקהל עד דור שלישי. האם כך יהיה גם דינם של הרומאים?

בנוגע לאומות אחרות כעמון ומואב כבר נתבאר במשה במסכת ידים ובגמרא כי בזמננו מקבלים מהם גרים והם כשרים לבוא בקהל, מכיון שכבר עלה סנחריב ובלבל את האומות ואין עמים אלו ניכרים בין שאר הגויים, וכל הבא מהם להתגייר מרובא פריש. אך מה יהיה בנוגע לבני רומי? הלא לשיטת כמה מהראשונים יודעים אנו היטב מיהם, בפרט למה שהובא משם הגר”א שסנחריב לקח את בני אדום והוליכם לארץ רומי, ולא נתערבו עם אחרים. מה יהיה דינו של גר הבא כיום מאיטליה?

הראשון הנוגע בשאלה זו הוא המרדכי בסוף פרק הערל (סי עא). הוא מציין לדברי הגמרא (עבודה זרה י:) כי אנטונינוס שהיה ממלכי רומי שאל לרבי מה יהיה בסופו ואין יהיה לו חלק לעולם הבא אחר שמפורש בפסוק ”שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה”, כי כולם יהיו בגיהנום – ”א”ל והכתיב שמה אדום מלכיה וכל נשיאיה, א”ל מלכיה ולא כל מלכיה כל נשיאיה ולא כל שריה. תניא נמי הכי מלכיה ולא כל מלכיה, כל נשיאיה ולא כל שריה. מלכיה ולא כל מלכיה פרט לאנטונינוס בן אסירוס”.

מדברים אלו מדייק המרדכי כי ידע אנטונינוס שהוא מזרע אדום, ואם כן נמצא שלא נתבלבלו האדומים ובני רומי אסורים לבוא בקהל! המרדכי דוחה את הדברים וכותב ”תירץ בספר המצוות סי קד דבלבול אינו מועיל לזרע המלוכה דמתוך חשיבותם הם ניכרים בכל המקומות”.

לדברי המרדכי רק המלכים בארץ רומי הם בבירור מבני עשו, אך שאר העם אכן נתבלבלו, אם בעם הרומי הקדום מבני יפת או בשאר עמים. (אך זאת יש להעיר, לדברי המרדכי האם אונקלוס הגר שהיה מזרע המלוכה כמבואר במסכת עבודה זרה היה פסול לבוא בקהל?)

אך המעניין מכל הם דברי היעב”ץ בתשובותיו שאלת יעבץ, הכותב בפירוש כי בכל בני איטליה יש לחוש שהם מזרע אדום ולא להתחתן עמם עד דור שלישי!, כך הם דבריו בתשובתו (חלק א סי מו), ”על דבר הגר שבא מארץ איטליא, נסתפקתי אם מותר בישראלית. כי צריך עיון אולי יש לחוש בזמן הזה שלא לקבל גרים מרומיים ומארצות

שסביבות רומי שידוע שנתיישבו מאדומיים, ועל כן אנו קוראין אותן מלכות אדום, לפי שבאים מזרע אדום וגזעם ושרשם מבני עשו, כנודע וזה מוסכם גם באומות. וכן היא מפורסמת בשם אדום בדברי חז"ל, (ועיין ספר משמיע ישועה) ומצא הספק מקום לחול שלא יבוא להם בקהל ה' אלא דור שלישי...

ואי משום שגם הרומיים הללו (אף שהיו ידועים בשמותם למשפחותם על בית אבותם לבני אדום בזמן חכמי המשנה) בדורותינו כבר עברו עליהם גלגולים ובלבולים מאומות שונות ומלחמות רבות ועצומות, משום הכי לא בטיל להו קביעותם לעניות דעתי...

על כן נראה לי שראוי לצאת ידי ספק של תורה. ולמנוע מהשיאו ישראלית, אלא יחזר אחר גיורת, הלא כה דברי הטרוד יעב"ץ ס"ט בחפזי כות"ב מבלי עיון".

היעב"ץ הוא יחיד בחידושו בדבר זה, אך מדבריו ברור כי הוא נוקט בפשיטות כי בני רומי הם הם זרע עשו ממש.

נקווה כי במהרה יתקיים בנו הפסוק "וְהָיָה בֵּית יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית יוֹסֵף לְהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקֵשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם וְאָכְלוּם וְלֹא יִהְיֶה שְׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי ה' דִּבֶּר: וְעָלוּ מוֹשְׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לְשַׁפֵּט אֶת הָר עֵשָׂו וְהָיְתָה לָהּ הַמְּלוּכָה".

להתענג על ה' / הרב יעקב מנשה, מגיד מישרים

בשכונת פסגת זאב

בארות אברהם ויצחק

וְכָל הַבָּאֵרֹת אֲשֶׁר חָפְרוּ עֲבְדֵי אָבִיו בְּיַמֵּי אַבְרָהָם אָבִיו סִתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיִּמְלְאוּם עָפָר..
וַיֵּשֶׁב יִצְחָק וַיִּחְפֹּר אֶת בְּאֵרֵת הַמַּיִם אֲשֶׁר חָפְרוּ בְּיַמֵּי אַבְרָהָם אָבִיו וַיִּסְתְּמוּם פְּלִשְׁתִּים אַחֲרֵי
מוֹת אַבְרָהָם וַיִּקְרָא לָהֶן שְׁמוֹת פְּשֻׁמֹת אֲשֶׁר קָרָא לָהֶן אָבִיו (כו, טו- יח)

הרמב"ן העיר שלכאורה הסיפורים על הבארות שאברהם ויצחק חפרו, וכל הוויכוחים שהיה עליהם עם פלישתים, 'אין בהם לא תועלת, ולא כבוד לאבותינו'. וא"כ למה התורה הארכה לכתוב אותם?

וביאר הרמב"ן [והכלי יקר הרחיב את דבריו] עפ"י מה שאמרו חז"ל (תנחומא ט). 'מעשה אבות סימן לבנים'. ובא לרמוז על בתי המקדש שיהיו לעם ישראל, שהם מקום השראת שכינה, ולכך נרמזו 'בבאר מים חיים'. כמו שנאמר "מקור מים חיים את ה'". (ירמיה יז, יג).

ולכך קרא לבאר הראשון 'עשק' שמרמוז על בית מקדש הראשון שנחרב על ידי מחלוקות שהייתה בין מלכי ישראל ומלכי יהודה. (יומא ט:). ולכך כתוב "ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק". לרמוז שבעתיד יהא מריבה בין רועי ישראל, ואגב גררא רבו גם רועי האומות עם ישראל. "על כן קרא שם הבאר עשק כי התעשקו עמו". כיון שיש הבדל בין שנים המתקוטטים על דבר איזה עסק שביניהם, לבין שנים המתקוטטים בחנם על לא דבר, כי השנאה שהייתה בין רועי ישראל בבית ראשון הייתה על עסק המלכות, כי נחלקה מלכות ישראל, וכיון שאין מלכות נוגעת בחברתה, חשב כל אחד מהם שחבירו נכנס בגבולו, ועל ידי עסק זה רבתה המשטמה ביניהם.

ולבאר השני קרא 'שטנה' רמוז על בית המקדש השני שנחרב מפני שנאת חנם שהייתה בין כל ישראל, ולא רק בין המלכות, ולכך נקרא שנאת חנם כיון שלא היה המריבה על שום עסק אחד עם השני, ואין זה כי אם רוע לב והשטן היה מרקד ביניהם להכשילם זה בזה, ולכך נאמר "ויחפרו באר אחרת ויריבו גם עליה ויקרא שמה שטנה" וכאן לא הזכיר במריבה זו הרועים, לרמוז שמריבת בית שני הייתה בין כל ישראל, ולכן קראוה 'שטנה' כי לא מצאו סיבה במריבתם, כי אם מה שהיה השטן מרקד ביניהם. וגם מצד האומות היה חורבן הבית דרך שיטנה כמו שנאמר: "ובמלכות אחשוורוש בתחילת מלכותו כתבו שטנה על ישרי יהודה וירושלם". (עזרא ד, ו).

ולבאר השלישי קרא 'רחובות' ונאמר בה "ויחפור באר אחרת ולא רבו עליה". כי מרמוז על בהמ"ק השלישי שיבנה בלא מריבות, וכמו שנאמר: "למרבה המשרה ולשלום אין קץ". (ישעיה ט, ו). כי בימיו יהא רק שלום ואמת. וגם הקב"ה ירחיב גבולנו. וכמו שנאמר: "ורחבה ונסבה למעלה למעלה". (יחזקאל מא, ז). ועפ"י ביאר הרבינו בחיי מדוע בבאר זו

הוסיף לומר: "ויאמר כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ". ואילו בב' הבארות הראשונות לא הזכיר שה"ש, כיון שב' מקדשות הראשונים נבנו ע"י בשר ודם ולכך שלטו בהם יד זרים, אבל בהמ"ק השלישי יהיה מעשה ה' ובנין שמים, ולא ישלוט בו חרבן, לכך הזכיר בו שם השם^מ. ובוה מיושב מה שקרא לבאר רחובות משום 'שפרינו בארץ'. כי בזמן שיש מחלוקת ביו אנשין גם במקום רחב ידים לא מספיק, אבל בזמן שיש שלום אע"פ שפרים ורבים בארץ מכל מקום מרגישים שהארץ רחבה ולא אמר אדם 'צר לי המקום'.

ואח"כ הוסיף עוד באר וקראה 'ובאר שבע' מרמוז על משכן שילה. כיון שבתחילה אברהם חפרה והפלישתים סתמוהו. ורמוז שלעתיד לבוא הפלישתים יקחו את הארון ברית ה' משם (ש"א ד, יא). ובמה שיצחק חזר וחפרו והניחו לו, מרמוז ששייבו אח"כ את הארון עם דורון (שם ו, יא).

ביאור המדרש - שחזור על תורה

במדרש רבה (ח כו) איתא שהבארות הם כנגד חמשה חומשי תורה^מ. עשק כנגד ספר בראשית: שבו נתעסק הקב"ה וברא את העולם. שטנה כנגד ספר שמות: על שם וימררו את חייהם בעבודה קשה. וימצאו שם באר מים חיים: כנגד ספר ויקרא, שהוא מלא הלכות רבות. שבע כנגד ספר במדבר: שהוא משלים שבעה ספרי תורה, [כי פרשת "ויהי בנוסע אהרון". היא ספר בפ"ע, ומשם ואילך הוא עוד ספר, (וכן הוא בגמ' שבת קטז.)]. רחובות כנגד משנה תורה: על שם כי ירחיב, כי עתה הרחיב ה' לנו ופרינו בארץ.

ובזוהר (תיקונים דף קמ"ז ע"א) איתא: בראשית דא באר, ואינון תרין חד באר חפרוה שרים כרוה נדיבי העם, חד איהו באר דאתמר בה ויריבו גם עליה, ותניינא באר אחרת ולא רבו עליה, באר דרבו עליה דא אורייתא דבעל פה דאתמר בה ויריבו רועי גרר עם רועי יצחק לאמור לנו המים, אלין מקשין על אלין, ואלין חולקין על אלין, אלין מטהרין ואלין מטמאין, אלין פוסלין ואלין מכשירין, אלין אוסרין ואלין מתירין, בשית סטרין ואינון

^מ והוסיף הרב שכן דרשו חז"ל במדרש "וילכד דוד את מצודת ציון היא עיר דוד". (שמואל ב ה, ז). מפני מה נקראת על שמו של בשר ודם, אלא לפי שהיה גלוי וידוע לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה שבשר ודם בונין אותה ובשר ודם מחריבים אותה, לכך נקרא על שמו של בשר ודם, אבל לעתיד לבא היא נקראת על שמו יתברך, שנאמר: "והלכו אליך שחוח בני מעניך והשתחוו וגו', וקראו לך עיר ה' ציון קדוש ישראל". (ישעיה ס, יד).

והנה איתא בגמ' (פסחים פח.) שאברהם קרא לבית המקדש הר, שנאמר "בהר ה' יראה" (בראשית כב יד). יצחק קראו שדה, שנאמר "ראה ריח בני כריח שדה" (בראשית כז, כז). יעקב קראו בית שנאמר "אין זה כי אם בית אלוהים". (בראשית כח, יז). ובוה ביאר בספר צרור המור שקרא לבאר הראשון עשק לרמוז על בהמ"ק הראשון שנעשה להר. ואח"כ קרא לבאר השני שטנה לרמוז לבהמ"ק השני שיחרב ויעשה לשדה כמש"כ "ציון שדה תחרש", ולאחרונה קרא רחובות כנגד בהמ"ק השלישי שלא יחרב אלא יהא בית עולמים.

^מ ובספר באר משה לאדמור מאז"ר זיע"א הוסיף שהעם שהתורה נרומה בבאר: עפ"י מה דאיתא במדרש (שה"ש רבה א, טו) "מעין גנים באר מים חיים". א"ר יוחנן ארבעים ושמונה פעמים כתיב בתורה באר [וביאר המפרשים מ' פעמים כתיב באר. ובארות בארות חומר (פ' לך) שתים שהן ארבע, וכן בארות בארות דגבי יצחק (פ' תולדות) הרי מ"ח, ובארות דבני יעקן לא חשיב אולי משום דשם לויי להם]. כנגד ארבעים ושמונה דברים שנקנה בס התורה. והוסיף הרב: שיש לומר שהטעם במספר מ"ח עצמו עפ"י מה דאיתא בגמ' (סוטה לו:ז) אין לך כל מצוה ומצוה שבתורה שלא נכרתו עליה ארבעים ושמונה בריתות. ובזוה"ק (ח"א קכ"ה ע"א) מ"ח נביאים עמדו להם לישראל וכל אחד נטל בחלקו תמצית טיפה אחת מאותם טפות של עדן. שהם מ"ח טיפות. ובפסיקתא רבתי (פמ"ג) שבאותו היום שגולד בו יצחק הוסיף הקב"ה אור של גלגל החמה מ"ח פעמים כנגד מה שיש בו. ונראה בטעם הדבר לפי מה שכתב רבינו בחיי ז"ל פקודי כי ב"ב צירופי הויה יש מ"ח אותיות. עכ"ל.

בראשית ברא שית. ויחפרו באר אחרת ולא רבו עליה דאיהי הלכה למשה מסיני קבלה
למשה מסיני.

וביאר הגר"א שבמילה בראשית יש נוטריקון של באר שית נשש בארות של אברהם
ויצחק], והם כנגד המחלוקת שיש בתורה, שלשה בימין שהם א. כשר. ב. טהור ג. מותר.
ושלשה בשמאל א. פסול ב. טמא ג. אסור. והם כנגד עץ הדעת טוב ורע. ולכן רבו בהם
כיון שזוהי דרכה של תושבע"פ. והבאר השביעית היא הלכה למשה מסיני שעליה אין
מחלוקת. וכל החפירות שחפרו אברהם ויצחק הם בשביל התושבע"פ, ואברהם חפר
והוציא המעיין, והפלישתים סתמו את הבאר אבל המעיין נשאר. ואח"כ בא יצחק וחפר
הבאר שוב, אבל לא היו נוזלים הרבה. עד שבא יעקב ויגל את האבן מעל פי הבאר".
כמו שנאמר "מעין גנים באר מים חיים ונוזלים מן לבנון". (שיר השירים ד, טו). וביאר
בוזרר 'מעין גנים' זה אברהם. 'באר מים חיים' זה יצחק. 'ונוזלים מן לבנון' זה יעקב.
דהיינו שהמעיין שממנו נבעה הבאר בא אברהם. והבאר עצמה הוא יצחק שתיקנה
והשלימה. אבל ההשפעה המליאה ונוזלים היא ע"י יעקב.

ורבי צדוק הכהן מלובלין (ליקוטי אמרים) ביאר בזה הטעם שפלישתים סתמו הבארות,
היות וכל המטרה של החפירה של האבות הוא לגלות סודות תורה, כמו שאמרו חז"ל
(מגיל ה ו:): 'יגעת ומצאת תאמין'. ופירושו כי על ידי שאדם יגע בדבר אחד, הוא מוצא
'מציאה' בדבר אחר שלא יגע בו. [שהרי כל מציאה היא בהסיח הדעת]. אבל לולי יגיעתו
לא היה מגיע למציאה. אבל פלישתים הם מלשון 'פלשת ים'. כלומר שנקראים כן על שם
עסקם לפלש ולבקש בעמקים כענין נחותי ימא להעלות מטמונות שבים שזה גם כן יגיעה
למצוא דבר שכבר הוא מצוי שם, רק שזה בעסקי עולם הזה. והאבות עשו כמעשיהם
בעניני עולם הבא וצרכי הנפש לא בצרכי הגוף, והם במה שהשתמשו באותם כוחות
לעניני עולם הזה, הוא סתימת הבארות דאבות.

*

פרפראות נוספות

❖ רבינו בעל הטורים כתב לבאר שבד' בארות אלו נרמזו הגליות שיגלו
עם ישראל. 'עשק' כנגד בבל שעשקו את בית יהודה. 'ומיד עשקיהם כח' (קהלת ד, א).
'שטנה' כנגד המן שכתב שטנה על ירושלים. ובמלכות אחשורוש בתחילת מלכותו כתבו
שטנה על יושבי יהודה וירושלים. (עזרא ד, ו). 'רחובות' כנגד יון שגזרו שלא יטבלו כדי
למונעם מפריה ורביה, ונעשה להם נס ונודמן להם מקוה בבית לכל אחד ואחד. (מדרש
מעשה חנוכה). וזה מה שאמר "ופרינו בארץ". 'שבעה'. כנגד אדום. ולכן כתוב "ויקרא
אותה שבעה" ולא כמו שכתוב בשאר הבארות "ויקרא שמה". כיון שעל עשיו נאמר "ולא
שם לו על פני חוץ". (איוב יח, יז). כלומר שאין לו שם משל עצמו.

❖ הגר"א כתב לבאר ששלשה בארות אלו, כנגד שלשה מתנות טובות
שניתנו לישראל ולא ניתנו אלא על ידי יסורין. ואלו הן: תורה, ארץ ישראל, ועוה"ב.
(ברכות ה.). וביאר שתחילתם ביסורים וסופם בנחת כמש"כ "את והב בסופה". ודרשו

חז"ל (קידושין ל:): "אל תקרי בסופה אלא בסופה". ולכך בשנים הראשונים רבו עליהם, אבל בשלישי לא רבו.

❖ המגלה עמוקות כותב שהבארות של יצחק 'עשק' 'שטנה' 'רחובות' מקבילות לשלשה עולמות, עשיה יצירה בריאה, ומקבילים לנפש רוח ונשמה, והם תלת יומין מקמי שבתא, ו'באר שבע' מקביל לעולם אצילות, ונשמה לנשמה, והוא יום השבת.

ובשם משמואל (תולדות) הוסיף לפי דבריו, ששלוש הבארות שאברהם חפר הן מקבילות לתלת יומי דאחר שבתא, והיינו שאע"ה פעל שהארת קדושת השבת תישאר לימי החול, אך אחר מות אברהם סתמום פלישתים שלא תאיר לימי החול, וישב יצחק ויחפור את בארות המים, כי מדת יצחק היא יראה, וכתוב יראת ה' טהורה עומדת לעד, וע"כ היה לבארות של יצחק יותר קיום שאף שרבו עמו פלישתים לא עצרו כח לסתמן.

❖ בשפת אמת (סוכות) שיש לרמוז בבארות אלו על הג' מועדות. 'עשק' כנגד חג הפסח יציאת מצרים שהוא התעשקות להנצל מידי הרשעים. 'שטנה' כנגד חג השבועות שניתנה בו תורה בסיני דרשו חז"ל שבו ירדה שנאה לאוה"ע. 'רחובות' כנגד חג סוכות שבו מקריבין ע' פרים כנגד ע' אומות לכן ולא רבו עליה.

לתגובות: m0527660932@gmail.com

לוית ח"ן / הרב חיים נתן היילפרין, מח"ס 'לקוטי שערי תשובה' (מנצ'סטר)

האיך יכולים לזכות לריח גן עדן מכח "קוביד"?

וַיִּגַשׁ וַיִּשָּׂק לֹא וַיִּרַח אֶת רִיחַ בְּגָדָיו וַיִּבְרַכְהוּ וַיֹּאמֶר רָאָה רִיחַ בְּנֵי פְרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרָכוּ ה' (כז, כז) וברש"י: וירח וגו' - והלא אין ריח רע יותר משטף העזים? אלא מלמד שנכנסה עמו ריח גן עדן. כריח שדה אשר ברכו ה' - שנתן בו ריח טוב, וזהו שדה תפוחים. כן דרשו רז"ל.

"על טעם וריח אין להתווכח!" משמעות חדשות יש במשפט הזה, בימים אלו, כאשר רבים מאחינו בני ישראל עדיין סובלים מהמחלה "קוביד", שאחד מסימניה הוא שמאבדים חוש הטעם והריח! ויודעים אנו שיש בכל ענין וענין הוראה והדרכה משמים, ובידינו להתעורר ממנו לשפר דרכינו ולהתקרב אליו יתברך ביתר שאת וביתר עוז.

והנה על כל פרט ופרט שנאמר לנו בתורה"ק ובדברי חז"ל, חשובים עבורינו להתבונן ולהעמיק בהם, ועלינו לדעת ולהבין בס"ד (א) אודות הריח רע של העזים שנתהפך לקבל טעם גן עדן כנ"ל בדברי רש"י. (ב) מה שגן עדן מתואר כאן בשם "שדה תפוחים" דייקא, (ג) עוד יש לדייק כי לכאורה מילת "בני" מיותר, וסגי למימר "הריח" או "ריחך", מהו ההדגשה "בני", שמשמע שהריח בא מכוחו של יצחק, (ד) במדרש רבה על אתר - כפי פירושם של המפרשים - המילים "רִיחַ בְּגָדָיו", אל תקרי "בגדיו" אלא בוגדיו", כי אפי' באנשים מכלל ישראל שהיו בבחינת "בוגדים" זכו להתעלות ולהיות מוסר נפש מכח עקשנות דקדושה. וצריכים להבין השייכות דוקא כאן בכניסת יעקב אבינו להתברך מפי אביו בעניני גשמיות.

סיפור נורא אודות "יוסף משיתא"

והנה לפני שנעמיק בס"ד בענין העזים, נעתיק דברי המדרש "וירח את ריח בגדיו ויברכהו" - כגון יוסף משיתא, ויקום איש צרורות. "יוסף משיתא" - בשעה שבקשו שונאים להכנס להר הבית, אמרו "יכנס מהם (מהיהודים) ובהם תחלה" אמרין ליה (-) ליוסף משיתא שהיה יהודי) "עול (-תכנס), ומה דאת מפיק דידך (-וכל מה שאתה מוציא משם מכלי המקדש, תוכל להחזיק לעצמך!), נכנס (-יוסף משיתא) והוציא מנורה של זהב (!! רואים באיזה שפל המדריגה היתה, שהיה מוכן ליכנס לפנים לביהמ"ק, ולהוציא הכלי הקדוש הזה!), אמרו לו "אין דרכו של הדיוט להשתמש בזו, אלא עול זמן תנינות ומה דאת מפיק דידך" (-לא היו מוכנים שיקח לעצמו המנורה, אלא ביקשו ממנו, ליכנס שוב פעם שנית, ומה שתוציא תהיה בשבילך), ולא קיבל עליו (-לא הסכים ליכנס שוב). א"ר פנחס, נתנו לו מכס ג' שנים (-הציעו לו, שאם יכנס שוב עוד לפנים יקבל שלש שנים של מכס, הון רב!!) ולא קיבל עליו (-ושוב לא הסכים), אמר [יוסף משיתא] "לא דיי שהכעסתי לאלקי פעם אחת, אלא שאכעיסנו פעם שניה!", מה עשו לז? נתנו אותו בחמור של

חרשים, והיו מנסרים בו, היה מצווח ואומר "ווי! אוי אוי שהכעסתי לבוראי! – מעשה נורא נוראות.. (וע' בהמשך המדרש לעוד סיפור).

סתם עזין שחורות

והנה בכדי לבאר בס"ד ההשתנות מריח של עזים לריח של גן עדן, עלינו להבין אלו שני דברים. חז"ל מגלים לנו בכמה מקומות אודות ה"עזים" בכמה מקומות, וזה יצא ראשונה. ונעתיק בקצרה מגמ' (שבת עז:): "מאי טעמא עיזי מסגן ברישא, והדר אימרי?" דהיינו בשעה שיש עדר של בהמות, למה הולכים העזים בראש העדר ורק אח"כ הולכים הצאן? "אמר ליה, כברייתו של עולם דברישא חשוכא והדר נהורא! דהיינו כי סתם עזים שחורות, וסתם רחלות הן לבנות, ולכן כמו שמצינו בברייתו של עולם שנאמר "ויהי ערב" ושוב "ויהי בוקר" כמו כן בבהמות, העזים שהן שחורות, הולכות לפני הרחלות שהן לבנות. כמובן, דבריהם חידה סתומה, וצ"ב. וע' בסידורו של שבת (חלק שני - הדרוש השמיני - פרק א' אות ח') דהכוונה בזה להורות כי בתחלת הבריאה זאת היתה כוונת הבורא להיות הכל בדרך יתרון אור מן החשך ותחלתן יסורי' וסופן שלוה. וע"ע בפרי צדיק לחנוכה (אות כ"א). ועדיין צ"ב למה מלובש יסוד זו דוקא ע"י "עזין"?

"עז"

והנה איתא בביצה (כה:): תנא משמיה דר' מאיר מפני מה נתנה תורה לישראל, מפני שהן עזין... דאמר רבי שמעון בן לקיש שלשה עזין הן, ישראל באומות.. ויש אומרים אף "עז" בבהמה דקה. ולכן יתכן שבכדי לזכות להמשיך תוך החשכות, "עזין" שסתם עזין שחורות, חייבים להתלבש במדת ה"עז" בכדי להתגבר בכל מצב ולהמשיך מתוך עקשנות דקדושה. וזאת מתוך קבלת עול מלכות שלימה. וי"ל דהיינו בחינת גן עדן וכפי שיתבאר בקצרה. כי הנה מצינו בטור (הלכ' ר"ח) כי היו"ט של שבועות מכוון כנגד יצחק אבינו. ויש לבאר כי החידוש של מתן תורה היתה מה שכלל ישראל הקדימו נעשה לנשמע, מתוך קבלת עול מלכות שמים מוחלטת, וזאת היתה מכוחו של יצחק אבינו שהיה מוסר נפש בפועל ממש כאשר פשט צווארו בעקידת יצחק. והנה מצינו כי אחרי העקידה לא מצינו עוד זכר מיצחק, כי כתיב "וישב אברהם אל נערי", וכבר עמדו בזה חז"ל – מובא בחזקוני – ויצחק היכן הלך? ועונים על זה "אלא נטמן בגן עדן שלש שנים". ועל דרך זה מפרש החזקוני (מהמדרש) בפ' חיי שרה עה"פ "ויצא יצחק לשוח בשדה" – מהיכן יצא? מגן עדן! שהיה שם משעת העקידה עד עכשיו שלש שנים. גן עדן הוא מקום ששם מתגלה יחודו בשלימות בלי שום התנגדות, והתעלה יצחק אבינו בבחינת "נפש" וגם בבחינת "עולם" לדרגת גן עדן.

"תפוח" – "נעשה ונשמע"

והנה במתן תורה מצינו שהקדמת נעשה לנשמע, דהיינו לעשות אף כאשר לא מבינים, לקבל עול מלכות שמים למעלה מן השכל רק בביטול גמור, שייכת לענין התפוחים, וכמפורש בדברי הגמ' (שבת פח.). "אמר רבי חמא ברבי חנינא מאי דכתיב כתפוח בעצי היער וגו' למה נמשלו ישראל לתפוח, לומר לך מה תפוח זה פריו קודם לעליו (כך דרכו,

וחלוק משאר אילנות, חנטת פירותיו קודם לעליו, רש"י), אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע.

העזות של יעקב אבינו "ליגנוב" הברכות

ומעתה, נבין, כי יעקב אבינו מדת האמת מתבקש מאמו הצדקת ליכנס ו"ליגנוב" הברכות, להיפך ממדתו, והיה צורך להתלבש במדת העזות, עזות דקדושה לשמוע לקול אמו. והיה בזה "ריח של עזים", ובכל זאת מכח שביטל מדותיו ורצונותיו בביטול גמור, מתוך מסירות נפש, הרי יצחק אבינו מריח בו "ריח גן עדן", ריח שנובע מכח קיום רצונו בבחינת נעשה ונשמע, ואומר לו "כריח שדה אשר ברכו ה' ופרש"י "שנתן בו ריח טוב וזהו שדה תפוחים!!" תפוחים דייקא, שפריו קודם לעליו. ויתבאר הדיוק "ראה ריח בני", כי כח זה בא ממני, מיצחק אבינו, שעמדתי בנסיון וקבלתי עלי עול מלכות שמים שלימה למעלה מן הדעת והשכל.

ריח בוגדיו

וכמה נפלאים דרשם חז"ל כי הסיפור עם יוסף משיתא מרומז כאן ב"ריח בגדיו" - "ריח בוגדיו", כי כידוע מהתניא (פרק י"ט) כאשר רשעים באים לידי נסיון בדבר אמונה בענין קידוש השם, שהיא למעלה מן הדעת, נתעוררים נשמתם משינתה, כי רצונה וחפצה בטבעה היא לידבק בשורשה ומקורה בה' חיי החיים ברוך הוא, "אך כשבאים לידי נסיון בדבר אמונה שהיא למעלה מהדעת ונגעה עד הנפש לבחי' חכמה שבה אזי היא ניעורה משנתה ופועלת פעולתה בכח ה' הלמובש בה", ע"ש באריכות ביאור עומק הענין. אנחנו עזין שבאומות, להמשיך מתוך החשכות, בתקיפות ובעזות דקדושה, אף נגד השכל ושלא להתפעל מלחץ מבחוץ - עד כדי מסירות נפש ממש, כיוסף משיתא.

ולא למדה ממעשיהם!

ודבר זה מצינו כבר בתחלת הפרשה בפרש"י (כ"ה, כ') עה"פ "בת בתואל מפדן ארם אחות לבן" - "וכי עדיין לא נכתב שהיא בת בתואל, ואחות לבן, ומפדן ארם? אלא להגיד שבחה, שהיתה בת רשע, ואחות רשע, ומקומה אנשי רשע, ולא למדה ממעשיהם!" - מדת העזות להפליא, שלא להתפעל ממשפחה קרובה, ולא מאנשי המקום - שזאת נגד הטבע, כמבואר ברמב"ם ריש פ"ו מהלכ' דיעות "דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר ריעיו וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו.. (ולכן ממשיך לכתוב אודות גודל החיוב להתחבר לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד.. ע"ש).

הקדמה לזכות לברכות בגשמיות

ומה שענין זו היתה הקדמה לקבל הברכות, י"ל, כי כאשר האדם מתעסק בעניני גשמיות, יש סכנה שיושפע בקל מאחרים המשתמשים בעניני עוה"ז שלא לצורך עבודת ה', ואף כאשר מכוון מראש שיהיו כוונותיו לשם שמים, מ"מ יש מימרא חריפא מצדיקים (ע' יושר דברי אמת) כי אף שלעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות שלא לשמה, כי מתוך שלא לשמה בא לשמה, מ"מ בעניני גשמיות, מכיון שסוף סוף אינה דבר רוחני, הרי אז חייבים ליפחד "שמתוך לשמה בא שלא לשמה!" ואולי לכן בכדי לזכות לברכת "ויתן לך

מטל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש וכו", היה צורך להראות עד היכן קבלת עול מלכות שמים, אף נגד השכל, לעשות רצונו בלבב שלם.

"קוביד" – לעבוד השי"ת אף בלי טעם ובלי ריח!

מדה זו לומדים אנו בזאת המגיפה "קוביד" כי אחד מסימניה הוא שמאבדים הטעם והריח, ושמו (קורונע) מורה על "כתר", והוא כי זאת האמונה, וקבלת עול מלכות שמים שעושים רצונו יתברך אף "בלי טעם וריח" בלי שמבינים, שיכול לגרום שיתמעט החשק ח"ו, ובכל זאת ממשיכים, ודבר זה היא בחינת "כתר" כמש"כ בפרי הארץ (בדרשות לחג הסוכות), ע"ש. ודבר בעתו מה טוב בסיום מסכ' עירובין והתחלת לימוד פסחים בדף היומי, כי מיסודות הצלחת לימוד יום יום הוא מדת העקשנות להמשיך בעזות בכל מצב בס"ד. שנזכה בס"ד לריח גן עדן, בקבלת עול מלכות שמים וקבלת עול תורה בהכנה הרבה לקראת חנוכה, ששייכת לכל המבואר – תן לחכם ויחכם עוד.

למען הסר ספק / הרב ישראל מאיר ווייל, מח"ס וביום השבת והשולחן כהלכתו והמועדים כהלכתם, רב קהילות בני הישיבות וביהכנ"ס היכל יוסף שלו' רמת בית שמש ג

שאלות בהלכה

ברכה על ויטמינים וברכה למי שאין חוש טעם

האם מברכים על ויטמינים או שאר תוספי תזונה כמו ברזל- אם יש בהם טעם או אין בהם טעם?

שאלה נוספת: מי שאין לו חוש טעם, האם יברך על מה שאוכל?

תשובה: א. האוכל מאכל רגיל, גם אם אין לו חוש טעם או שאינו אוהב את המאכל, מברך כרגיל את ברכתו הקבועה [המוציא, העץ וכדומה].

ב. האוכל ויטמינים שאין בהם טעם לא יברך כיון דהוי אכילה שלא כדרך, ואם יש בהם טעם יברך כיון שעל טעם מברכים גם אם הוא שלא כדרך, ואם אין לו חוש טעם לא יברך עליהם כלל.

ג. הבולע ויטמינים שיש בהם טעם, לא יברך, וטוב שבמקום ספק יברך שהכל על דבר אחריו.

¹⁰⁰ בשנים האחרונות רבים לוקחים ויטמינים ותוספי תזונה לחיזוק גופם. ויש להסתפק אם צריך לברך עליהם ברכה ראשונה.

והתעוררנו לשאלה זו בימי מגיפת הקורונה ל"ע שרבים חלו ולא היה להם חוש טעם וממילא לא הרגישו טעם במאכלם, ואעפ"כ בפשטות היו צריכים לברך על מה שהמזון זן אותם [ויבואר בהמשך בעז"ה], וא"כ מאי שנא ויטמינים שהם גם כן מזון שמשיבוע ומזין אלא שאין להם טעם טוב, והרי לענין כשרות הבאנו בשם הפוסקים שצריך כשרות כיון שהם מזון ויש כאן אחשביה למזון כי אין הם רק תרופה, וא"כ מאי שנא כשרות מברכה ראשונה. והנה, לכאורה יש להוכיח קצת מלשון הפוסקים שאם אוכל מאכל שאין בו טעם חייב לברך עליו כיון שנהנה בו במה שמזין אותו.

והיו שרצו להוכיח דבר זה מדין שתיית מים שאין בה טעם שאם שותה לצמאו מברך עליהם, והרי מים אין בהם טעם וא"כ כל ברכתו רק ממה שרווה מהמים, אבל אפשר שיש לדחות שאם צמא א"כ נהנה בגרון ממה שמרווה את צמאו בגרונו אבל אוכל שאין בו טעם אין בו הנאת גרון.

אמנם, לכאור' יש להוכיח מלשון המג"א והמשנ"ב בסי' קצ"ז סק"ב שכתבו שאם אוכל אכילה גסה א"כ לא יברך על המאכל אלא א"כ נהנה ממנו, ומשמעות דבריהם שיש ב' חלקים בחיוב הברכה, הא' המזון והשביעה, והב' טעם המאכל, ובדרך כלל בכל מאכל יש אחד משניהם לחייב ברכה אבל אם הוא שבע ואוכל אכילה גסה א"כ אינו נהנה מהשביעה של המאכל וכלשון המשנ"ב [שם סק"ח] 'מי שהיה שבע קודם שאכל ואכל אכילה גסה שלא היה צריך לאותה אכילה אף על פי כן אם נהנה גרונו מאותה אכילה יברך עליו לפניו ולאחריו' דהיינו כיון שאין לו הנאה מהמזון וגם לא מהטעם א"כ אין צריך לברך כלל.

וכע"ז כתבו המג"א בסי' ר"ד סק"ט והמשנ"ב שם סקמ"ג שאם אכל מאכל לרפואה אם נהנה מטעמו יברך עליו ואם לא אינו מברך עליו, והתם נמי כיון שאכל לרפואה א"כ אין לו הנאה מהמזון כי אינו צריך לו אלא לרפואה ולכן אם לו הנאה מטעמו א"כ לא יברך כי אין כאן לא הנאת מזון ולא הנאת טעם.

ומקור הדברים מתוס' בברכות דף לו. ד"ה ... שכתבו שדבר הנאכל לרפואה לא יברך עליו אלא "כ יש בו הנאת טעם, וכן במאכל שקשה למעיין כמו קוקיאני המוכר בגמ' שם לא יברך אם אין לו הנאת טעם, והמשותף בכל אלו שאם אין הנאה בשביעה מהמאכל - משום שנאכל לרפואה ואינו צריך לשביעה או משום שהוא כבר שבע או משום שקשה למעיין - א"כ אינו יכול לברך על השביעה ולכן רק אם יש טעם יברך עליו. והמקרה הוא כגון מי ששותה קפה בלי סוכר כדי שלא יהיה עייף ואינו צמא או מי ששותה משקה כדי להוריד את המזון שבמעיו להקל עליו ואינו צמא שבכל אלו לא יברך אם אין לו הנאת טעם.

[ובאמת, ברמב"ם (שמונה פרקים פ"ה) כתב שמי שאוכל מאכל לטעם ולא למזון הוא והבהמה שוים]. ויש לחלק בשני אופנים, האחד, והוא העיקר לענ"ד שאם אוכל אכילה שלא כדרך אכילה א"כ אינו מברך עליו כלל וכדין חומץ לבדו [סי' ר"ד, ב'] וכן בוסר מר ביותר [סי' ר"ב, ב'] וכן גרעיני פירות מרים [סי' ר"ב, ג'] וכן שמן זית ששתאו כמות שהוא [סי' ר"ב, ד'] שכל אלו אין מברך עליהם כלל ובפשטות משום שנחשב אכילה שלא כדרך אכילה, ולכן גם אם אוכל ויטמינים אינו מברך עליהם כיון שנחשב אכילה שלא כדרך אכילה, וכמו שפטור על אכילה כזאת ביו"כ או באיסורי אכילה, ה"נ אינו מברך על אכילה דלא כדרך אכילה מפני שחסר בחשיבות אכילתו. או דילמא, מאכל כזה אין לו שם מאכל והוא נחשב כעפרא דארעא וכמו חול שאין לזה שם מאכל לכל הני דלעיל מפני חסרון בשם 'פרי' שלהם. וגם טעם זה יבאר מה שאין מברכים על ויטמינים.

ויש בזה ב' נפק"מ, א, מי שעירב דברים מרים עם מאכל טוב עד שהוא גם נעשה מר ועכשיו הכל שלא כדרך האם יברך עכ"פ על המאכל הטוב המעורב שהרי הוא אינו נחשב חול ואינו עפרא דארעא אלא מאכל מעורב או שלא יברך כי גם המאכל הטוב נחשב עכשיו שלא כדרך אכילתו במצב שהוא מעורב עם הדברים המרים. עוד נפק"מ לכרכו בסיב למאכל טוב האם יברך עליו שהרי הוא מאכל טוב אלא שנאכל באופן שאינו כדרך אכילתו, ועי' פמ"ג סי' תע"ה א"א סקי"א לגבי אכל מצה המעורבת בדברים המרים, ובדברי מלכיאל ח"ה סוף סי' רמ"א כתב שאם כרך לחם בסיב ואכלו אינו מברך ברהמ"ז כי אין זה דרך אכילה והרי כתוב ואכלת.

והנה, באבי עזרי [הל' מאכ"א פ"י הכ"ב ד"ה והנה] הביא את קו' הגרעק"א על רש"י בברכות דף לה: היכי דמי אי לימא דקא שתי לי' אזוקי מזיק לי' דתניא השותה שמן של תרומה משלם את הקרן ואינו משלם את החומש וכו' ופרש"י אלמא דלאו אכילה היא וגבי חומש אכילה כתיב וגבי ברכה נמי אכילה כתיב, והגרע"א בחידושו תמה ע"ז שהרי אפשר שלענין ברכה אף שלא כדרך אכילה הדין דמברך והוכיח מפסחים דף כד: דכל משקין היוצאין מפרי הוי שלא כדרך אכילה וכיון דחזינן דמברך על מי פירות שהכל על כרחך אף שלא כדרך אכילה מברך ונשאר בקושיא. וכתב שם האבי עזרי שיש חילוק בין שינוי בצורת האכילה מהפרי כמו מיץ כמבו' בפסחים שם ואז צריך לברך כי זה רק שינוי מדרך האכילה של הפרי אבל ביחס למיץ עצמו הרי הוא טעים מצד עצמו וזה נחשב כמו אכילה כדרך ביחס למיץ עצמו אלא שאינו באופן הטוב שאפשר לאכול את הפרי, אבל אם המאכל עצמו אינו טעים ואינו כדרך אכילה א"כ לא יברך כלל.

ועל זה באה ההוכחה מסחיטה וריסוק של פרי בסי' ר"ב, ז' וסקמ"ד שזה ג"כ שינוי ביחס לדרך האכילה של הפרי עצמו אבל עצם הרסק והמיץ יכולים להיות טעימים ולכן צריך לברך עליהם שהכל, ודינן חלוק משינוי בדבר עצמו כמו בוסר וחומץ ושמן זית לבדו וגרעינים בריש סי' ר"ב ובסי' ר"ד, ב' שהם שינוי בדבר עצמו ואין דרך אכילה מצד חיסרון המאכל עצמו שאינו טוב לאכילה.

וכן בכרכו בסיב שכ' בדברי מלכיאל הנ"ל שאינו מברך עליו יש שינוי במאכל עצמו שאין בו טעם. ומכל זה נראה שאם אוכל את הפרי שלא כדרך אכילה אינו מברך, וזה ביאור טוב ליישב המנהג שלא מברכים על ויטמינים אף שבעצם הרי הם כאוכל ממש, כיון דסוף סוף אין זה דרך אכילה ביחס למאכל עצמו. ואם אוכל ויטמינים שיש בהם טעם בודאי צריך לברך עליהם שהכל, ואף שגם אכילה זו אינה כדרך אכילה, מ"מ הרי נפסק בסי' ר"ד, י"א וסקנ"ה כרוב האחרונים ודלא כהרמ"א שאם אוכל מאכל לרפואה ונהנה מטעמו, אף שאין זה דרך אכילה שהרי הבריאים לא אוכלים אותו מ"מ יברך שהרי נהנה, ולכן צריך לברך עליהם אף שהם נחשבים אכילה שלא כדרך כיון דסוף סוף נהנה מטעמם.

וזה הביאור בהבדל בין 'מר קצת' לימר מאוד' שאם מר קצת א"כ הוי רק שינוי מדרך אכילת הפרי ואם הוא מר מאוד א"כ הוי לגמרי שלא כדרך אכילתו של המאכל מצד עצמו, ובדבר שאין לו חשיבות מצד שינוי מדרך האכילה שלו עצמו א"כ אין מברכים עליו כמו שלענין מאכלות אסורות או יו"כ אינו עובר מדאורייתא ה"נ אינו מברך עליו מפני החיסרון בחשיבותו [אבל בודאי שאסור לאכול ביו"כ מיץ של פרי או פרי שדרכו ליאכל חי ואכלו מבושל שהרי מצד עצמו הוא ודאי טוב לאכילה אלא שביחס לפרי הוא פחות טוב].

ואם אוכל ויטמינים שיש בהם טעם אבל אין לו חוש טעם, א"כ לא יברך עליהם כיון שהם נחשבים אכילה שלא כדרך אכילה, ואם אין לו בהם טעם א"כ אינו מברך עליהם כלל. ואפשר, שאם בולע ויטמינים שיש בהם טעם לא יברך עליהם כי הרי בבליעה אינו נהנה מהטעם [כמבו' בפסחים דף ... לגבי בלע מרור שלא יצא כי צריך להרגיש בטעם בלעיסה] והאכילה עצמה היא שלא כדרך אכילה א"כ לא יברך עליהם.

ואין זה ענין לנידון המג"א והפמ"ג בריש סי' ר"י אי בעינן הנאת גרונו או הנאת מעיו [ועי' גם שו"ת מנח"י ח"ג סי' י"ח], דהתם אין הכוונה במילים 'הנאת גרונו' אם המאכל טעים או לא אלא שצריך שישבע מאכילה' ואכילה היא

דחיית חתונה

ישנם רבים שמסתפקים אם נכון להתחתן בימים כאלו שהחתונות מצומצמות ולפעמים קצת לחוצות. האם על פי ההלכה יש התייחסות לשאלה כזאת או שכל אחד יעשה מה שנראה לו נכון?

תשובה: על פי ההלכה יש חיוב מצות פרו ורבו על החתן, ובדרך כלל אסור לדחות את הנישואין לצורך חתונה יותר מפוארת ברוב עם, ועיין בהערה אם הוא ביטול עשה ממש או רק איסור של מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה^מ. [אלא אם כן החתן לא מוצא עשרה אנשים שאז יש לדחות את הנישואין עד שיהיו שם עשרה אנשים כדין^{מח}].

דרך הגרון והנידון לגבי חיסרון באכילתו שאם אוכל קימעא ובלסוף שבע אפשר דהוי כעין מי שהכניס מאכל באינפוזיה שאינו מברך עליו כי חסר לו הנאת גרון, ואין זה שייך לנידון דידן כלל, אלא כוונתם שאם שבע בלי 'אכילה' א"כ הוא כמו מי שהכניסו לו אוכל למעיו שלא כדרך הגרון שלא מברך. ויש שהוכיחו מסי' תע"ב, י' מי ששונא יין ידחוק וישתה ולא כתבו שלא יברך, והיינו כמשנ"ת. ויש שהוכיחו ממש"כ בשע"ת [סי' ר"ד סק"ז] בשם המח"ב שמי שגומע חלמון ביצה יברך כי יש לו הנאת מזון אע"פ שאין לו הנאת טעם, וכ"כ בקיצשו"ע [סי' נ' סעי' ח'].^מ יש לנו לברר ב' דברים, האחד, האם יש איסור בעצם איחור הנישואין, השני, אם נאמר שיש איסור, האם יש היתר במה שרוצה חתונה גדולה ומכובדת? ונתחיל בנידון הראשון.

שנינו באבות [פ"ה משנה כ"א] בן שמונה עשרה לחופה. והק' החלקת מחוקק אהע"ז סי' א' סק"ב דכיון שנתחייב במצות בגיל י"ג כמבואר במשנה שם א"כ היה מן הדין להתחייב להיכנס לחופה מהיותו בגיל י"ג ולא להמתין עד י"ח שנים, ותי' דכיון דקיי"ל דצריך ללמוד קודם שישא אשה כמבואר בטור ושו"ע יו"ד סי' רמ"ו, ב' והתחלת לימוד הגמ' הוא מגיל ט"ו להכי מאחרינן גיל הנישואין עד י"ח שנה כדי שילמד קודם גמ' וכן הסכים עמו בבית שמואל שם סק"ג, ומה דלא מקדמינן את גיל לימוד הגמ' הוא משום דרק בגיל ט"ו הוא ראוי בשכלו ללמוד גמ'. והנה, נפסק להלכה שאסור לדחות טבילה אפילו ביום אחד אפילו אם שניהם מסכימים לביטול עונה משום חיוב פריה ורביה המוטל על האיש, רמב"ם [אישות פט"ו ה"א] ושו"ע אבה"ע סי' א', א' וסי' ע"ו, ו' ומשנ"ב סי' ר"מ סק"ב, וכן מבוי' ביו"ד סי' קצ"ז בב"י ובשו"ע שם ס"ב.

ויש להקדים, שלפעמים מצינו בפוסקים לשון 'זריזים מקדימים למצוות' ולפעמים 'מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה'. לגבי מצות מילה כתוב שזמנה כל היום אלא שזריזין מקדימין למצוות [יו"ד סי' רס"ג, א'] וכן לגבי נטילת לולב כתוב לשון זו [סי' תרנ"ב, א'], אבל לגבי פדיון הבן כתוב [יו"ד סי' ש"ה, י"א ובב"י או"ח סוף סי' תקנ"א בשם תשובה אשכנזית] מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה וכן לגבי בניית סוכה מיד למחרת יו"כ כתוב כך [סי' תרכ"ה]. וליישב הדברים, מובא בשם הגר"ב ליבוביץ זצ"ל [הובא בספר ברכת שלום עמ"ס פסחים סי' ה'] שדין זריזין מקדימין נאמר באופן שיש זמן למצוה על יום מסוים וכל היום זמנו בזה נתחדש שיש ענין להקדים, ודין מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה זה שייך כשאין למצוה זמן קבוע, ועי' מג"א סי' רמ"ט סק"ה שברית מילה זמנה קבוע ופדיון הבן אין זמנה קבוע, ועי' גם מג"א סי' תקס"ח סק"י].

אמנם, לגבי קידוש לבנה ג"כ כתב הב"ח [סי' תכ"ז ס"ג עמ' רפג] והובא במג"א [שם סק"יג] לא להמתין לשבעה ימים מהמולד כיון שמצוה הבאה לידך אל תחמיצנה והרי שם יש זמן קבוע למצוה. ועי' גם לשון רש"י במגילה [דף ו: ד"ה אין] לגבי קריאת המגילה באדר הראשון או באדר שני.

ונראה שהדבר תלוי אם המצוה נעשית באותו יום אלא רק באיחור של כמה שעות א"כ אין כאן כל כך החמצה של המצוה ולכן שייך לשון זריזין מקדימין למצוות [עי' ר"ה דף לב: לגבי מי מקריא את ההלל ש"ץ של שחרית או של מוסף, ועי' גם לבוש או"ח סי' רל"ה ס"ג לגבי הקדמת מצות קר"ש של ערבית והובא גם בפמ"ג סי' רל"ג סק"ו ועי' גם רשב"ם פסחים דף קה: ד"ה עולין], ואם הדבר נעשה באיחור של יום אחד או יותר א"כ יש כבר החמצה של המצוה ולכן מתאים הלשון מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה.

והנה, כתב הרמב"ם [אישות פט"ו ה"ב] 'וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה'. ומשמע מלשונו שיש ביטול עשה בעצם האיחור אע"פ שיקיימנה בהמשך.

לתגובות ולשליחת שאלות אל הגרי"מ ווייל שליט"א: 4118843@gmail.com
חשוב מאוד לפרט את כל פרטי השאלה.

ובשו"ת מהרי"ט [י"ד סי' מ"ז] דן באחד שאירס בת קטנה כבת שש או שבע ונשבע שלא יקדש שום בת ישראל עליה בחייה אי הו"ל כנשבע לבטל את המצוה משום שצריך להמתין לה עד שתגיע לפרקה שתהא ראויה להריון והשיב המהרי"ט דחשיב שבועה לבטל את המצוה והוכיח מדברי הרמב"ם הנ"ל שכ' דכיון שעברו עליו עשרים שנה ולא נשא ה"ז מבטל מצות עשה ומבואר שחשיב מבטל, אך הביא שהרשב"א [בתשובה ח"ד סי' צ"א] חולק שהרי נשאל גבי מי שנשבע שלא ישא אשה עד זמן ידוע האם דמי נחשב שנשבע לבטל את המצוה והשיב דשבועה זו חלה דאי"ז נשבע לבטל את המצוה דאפשר לקיים זה וזה.

ונראה, שאין הכרח שהרמב"ם והרשב"א חולקים ממש שהרי גם לרמב"ם מהיכ"ת שנחשב מבטל את המצוה, אלא אפשר שכוונתו לענין ההחמצה שיש איסור להחמיץ את המצוה ליום המחרת ולכן עכשיו הרי הוא כאילו מבטל את המצוה במה שמחמיצנה למחרת. ועי' גם ש"ך י"ד סי' ר"ח סקט"ו שכתב לשון דומה לרמב"ם ואולי ג"כ כוונתו לזה.

ובחומרת ביטול פריה ורביה אפילו יום אחד מצינו בגמ' עירובין דף סג: שלא נענש יהושע אלא בשביל שביטל את ישראל לילה אחת מפריה ורביה וקיבל עונש חמור שלא היו לו בנים, ובמ"ק דף ח: איתא אין נושאין נשים במועד שמא ישהה עד המועד ואית ביה משום ביטול פריה ורביה ואף דאיכא שם בגמ' טעמים אחרים לאיסור נישואין במועד מ"מ גם טעם זה איתא שם והובא להלכה טעם זה בטור סי' אבה"ע סי' ס"ד ובשער הציון או"ח סי' תקמ"ו סק"ד. ועי' גם ש"ך י"ד סי' קצ"ב סק"א.

עלה בידינו שיש איסור גמור לאחר תאריך נישואין. ולגבי הנידון השני, מצינו בשני מקומות שהתירו לאחר מצוה כדי שתיעשה ברוב עם, האחד, בקבורה, שהרי מעיקר הדין כל נפטר חייבים לקבורו לפני השקיעה כמב' בפוסקים [או"ח סי' ע"ב, ועי' מג"א ורעק"א שם בגליון ובמשנ"ב שם סק"ז] ופעמים אין מקפידים על זה מפני כבוד המת [עי' שבט הלוי ח"ד סי' קנ"ד], והדבר מפורש בסנהדרין דף מו. ודף מז. [ובשו"ע י"ד סי' שני"ז] שמותר להלין את המת לכבודו, ובסנהדרין דף מז. מבואר הטעם שכל האיסור הוא מפני הבזיון אבל אם זה לכבודו מותר.

והשני, בתפילה [משנ"ב סי' צ' סקכ"ח] ובקידוש לבנה [באה"ל סי' תכ"ו, ב ד"ה אלא], אבל שם יש ענין של ברוב עם הדרת מלך ובנישואין לא מצינו ענין כזה מלבד מה שלפעמים החתן או הכלה או אביהם רוצה חתונה גדולה כדי שיקבל כבוד או יותר שמחה.

והנה, אמנם נכון שהשיטמ"ק [כתובות דף יז.] הביא מח' ראשונים לענין ביטול תורה לצורך הכנסת כלה האם להכנסת כלה סגי ב'לפי כבודו' בלבד או שאין בזה שיעור כי ברוב עם הדרת מלך, ועי' גם לשון המאירי במ"ק [דף ט:] ואל תשיבני ביטול תורה להכנסת כלה ולהלויית המת, שאף הם אי אפשר באחרים בראוי לה שהכל צריכים להרבות לה בכבוד, ואולי כוונתו למש"כ השיטמ"ק בכתובות, אלא שכבר כתב השבט הלוי [ח"ז סי' ר"ג] כתב שלא מצינו בריקוד ושימוח חתן וכלה ענין של ברוב עם אלא רק בהכנסת כלה שהוא ליווי הכלה לחופה והרי דבר זה נעשה בלאו הכי במיעוט אנשים כי רוב המשמחים באים רק לריקודים. (ומה עוד שיש פעמים שהצורך הוא בכבוד הורי החתן או הורי הכלה, וזה ודאי לא נכלל בהיתר של הכנסת כלה).

^{מ"ח} עי' שו"ע אבה"ע סי' ל"ד, ד' וסי' ס"ב, ד' וחלקת מחוקק שם סק"ג ובית שמואל שם סק"ד כיצד לנהוג במקום שאין עשרה אנשים.

למעשה / הרב פנחס זרביב, מחבר סדרת הספרים 'למעשה', מגיד מישרים ויו"ר מכון 'למעשה' אשדוד

למה סיבב הקדוש ברוך הוא שיעקב אבינו לקבל את הברכות דרך רמאות

צ"ב למה סיבב הקדוש ברוך הוא שיעקב אבינו לקבל את הברכות דרך רמאות, וכל השנים יצחק יחשוב שעשו הוא הצדיק.

ועוד למה יעקב אבינו לא הלך וגילה ליצחק את כל האמת על עשו את הפרצוף האמיתי של עשו שיושב ושואל כיצד מעשרין את המלח, תגיד לאבא לך תשאל אותו עוד שאלות מנשים נזיקין נראה מה הוא יודע, הוא צבוע ומשחק אותה והוא לא כזה צדיק.

אלא נראה שבא ללמד בזה מסר לחיים שלפעמים הצדיק שיושב ועובד את ה' בהצנע לא כולם מעריכים אותו.

ואילו את הרשע שאינו עובד את ה' הולך לו בחיים ואפילו תלמידי חכמים וצדיקים כמו יצחק אבינו להבדיל מעריכים אותו,

וזה היה הניסיון הגדול של יעקב אבינו האם הוא יתפעל ממה שכולם מעריכים את עשו או שהוא ימשיך בדרכו בעבודת ה' ויעקב אבינו ניצח בזה.

ויש להוסיף בזה סיפור שימחיש דבר זה שהובא בספר שאיפות (עמ' שח) הסיפור הבא, שהובא ב"אחדות" (גיליון המאה) - ימחיש זאת היטב.

שעת דימדומי ערב בעיר הגדולה ניו יורק. החושך החל פורש את כנפיו על כל חור ופינה שנטשתם קרני השמש. אט אט נמוגו נגוהות האור האחרונים - וחשיכה עבותה השתררה במרחבים עד קו האופק. בתוך החושך המוחלט הבליח אורם של פנסי הרחוב, שהאירו את הדרך אל מחוץ לעיר. במרחק לא רב שכן ה"רויאל מנשן" - אולם אירועים ענק - בלב חורשה רחבה ושקטה, הרחק מהמולת העיר הרועשת.

האולם מואר היה באור יקרות, נורות כדוריות - מסודרות ככוכבים נוצצים - היו תלויות בתקרה הגבוהה המעוצבת בסגנון מרהיב. וילונות עיטרו את חלקם העליון של הקירות, וילונות אדומים משולבים בצבעי ארגמן עז וזהוב קטיפתי - אשר שיוו מראה מלכותי לקירות החלקים הצבועים בירקרק בהיר.

מלצרים התרוצצו ברחבי האולם אנה ואנה, כשהם פורסים על השולחנות מפות יקרות ומפוארות, ועורכים עליהם כלי אוכל מהודרים. באותה עת עמלו מספר פועלים על הקמת הבמה המכובדת, רחבת המידות. חבורת עסקנים נכבדים שטה ברחבי האולם

ופיקדה על המלאכה, כשמעליהם מנצח ר' זושא - העסקן המוכשר, שהוא בעצם היוזם והמארגן של הכנס העומד להתקיים כאן הערב.

זושא, תמיר ורחב כתפים, דמותו מקרינה סמכותיות - אץ רץ משם לפה וחוזר לשם בלהט אופייני, בלא מנוחה. הפעילות הזו נסכה בו כוחות על אנושיים, והציפה את כל יישותו בחיות וחיוניות. הוא היה זה שהגה את הרעיון: לאחד תחת קורת גג אחת רשימה ארוכה של מוסדות וארגונים, לערוך "דינר" מפואר ביותר בהשקעה רבה, ולהזמין אליו גבירים ונדיבי עם מכל גווני הקשת.

העסקנים - ובראשם זושא - תלו ציפיות רבות בערב זה. לדעתם, ארוחה דשנה כל כך - המוגשת ברוב פאר והדר - תקרב אליהם את ליבם של הגבירים, התזמורת בניגוני רגש - תרכך את המעטה הקשיח מעליו, והדרשנים המלומדים - בלשונם המצוחצחת - יחדרו אל תוכו וירככו אותו עוד ועוד. לאחר מכן - קיוו העסקנים - יפתחו את ידם הרחבה גם אלו אשר אינם נמנים בדרך כלל על מחזיקי התורה, ויוזילו מכיסם טבין ותקילין - אשר יחולקו שווה בשווה בין כל המוסדות אשר נמנים על אגודה זו.

למוסדות - רובם מארץ ישראל - לא נותר אלא לממן את ההשקעה, ולשלוח מספר רבנים כנציגים ודרשנים. כמובן, זושא דאג לכך שאף חלקו לא יקופח, ובסיומו של הערב צפוי היה לזכות במנה הגונה הראויה להתכבד בה...

הרגע הגיע. האות ניתן, הדלתות הרחבות נפתחו לרווחה - ודרך הפתחים הפעורים החלו המוני המוזמנים לזרום אל תוך האולם. הגבירים - כולם לבושים בלבוש מהודר כיאה למעמדם - נגשו בגינוני חשיבות לנטילת ידים, ותפסו את מקומותיהם על יד השולחנות הערוכים.

הכל זרם על מי מנוחות. הערב התקדם בקצב שיועד לו, המנחה ניווט את התכנית המשולבת - שכללה: אוכל, שירה, ודרשות - ביד אמן, ואכן ההשקעה הניבה פירות: הגבירים התוודעו אל הלחץ הכלכלי הקשה בו שרוי עולם התורה, ההכרה בצורך להחזיק את עולם הישיבות חדרה אל ליבם, הלב היהודי החם נמס - והתרומות החלו לזרום בהתאם. "קנאת סוחרים" גאתה - והאווירה התחממה מרגע לרגע.

כעת הגיעו הרגעים המרגשים ביותר. אחרון הדרשנים התכבד לשאת משא סיכום - אשר ינעל את הערב. לאחר הגינונים המתבקשים - כיבד המנחה את גדול הרבנים, אורח הכבוד מארץ ישראל: הרב הגאון ר' דוד כהן שליט"א לשאת את דברו. הרב ניגש אל העמוד בצעדים מדודים כשעל פניו ארשת של כובד ראש - והחל בדבריו הנרגשים.

זושא התבונן בו לרגע, ונדמה היה לו שהפנים מוכרות לו מאי שם. הוא ניסה לאמץ את זכרונו ולדלות מתאים נסתרים במוחו מידע המתקשר לפנים המוכרות - אך ללא הצלחה. "מנין מוכר לי הרב?" ניקרה השאלה במוחו ללא הרף - אך תשובה אין. הוא ניסה להתעלם - אך הרהור טורדני זימזם במוחו כיתושו של טיטוס ולא הניח לו, עד שבלית ברירה ניגש אל העסקן הסמוך אליו, ושאלו: "אמור לי: מי זה? מיהו הרב הדורש כעת?"

הלה, אשר לא הצליח להסתיר את תמיהתו על כך שר' זושא - העסקן הידוע - אינו מכיר את ר' דוד" הדרשן, נענה ואמר לו: "כלום אינך מכיר? הלא הוא תלמיד חכם ידוע, מפורסם כבקי בש"ס ופוסקים על בוריים!!". המידע החדש לא סייע לר' זושא באופן משמעותי, אלא שלפתע נעור בו זכרונו, ובו ברגע הכתה בו ההכרה כברק, וקריאת הפתעה נתמלטה מפיו. מספר ראשים הופנו לעברו בפליאה - אולם זושא כבר לא הבחין בכלום. הוא שקע בהרהורים, זכרונות משנים עברו הציפו אותו, והחלו חולפים במוחו בסרט נע - כאילו ארעו זה עתה.

הוא חזר עשרות שנים לאחור, אל יומו הראשון בישיבה קטנה. לנגד עיניו ראה הוא את אולם הישיבה כשהוא מלא מפה לפה, קולות הלומדים מתערבים אלו באלו ומתמזגים להרמוניה אחידה - כקול רעש גלי הים. הרעש בבית המדרש הדחוס פורץ החוצה מבעד לחלונות הצרים, ומדהדד לאורך הרחובות הסמוכים. סדר ההכנה נגמר, עת השיעור הגיעה, זריזים המקדימים לקום סוחבים אחריהם את שאר הבחורים - הקמים בזה אחר זה ומשתלבים בזרם האיטי הפורץ החוצה, וכולם יורדים במדרגות ומסתעפים אל חדרי השיעורים - הממוקמים בקומה התחתונה.

זושא, בחור גבוה משכמו ומעלה ובעל בטחון עצמי רב - פוסע באדישות לצד חבריו הטריים לעבר "חדר שיעורים א". הם הלכו יחד - קבוצה של בחורים צעירים אשר זהו יומם הראשון ב"ישיבה קטנה", מהם משוחחים בקולניות - ומהם מחרישים בפנים מאופקות. זושא צעד עמם בשתיקה, ונכנס אל חדר השיעורים.

המולה רבתי שררה בפנים. נסיונם של כל הבחורים לתפוס מקום טוב ככל שניתן - גרם פה ושם לויכוחים רמים בשולי החדר, ובצירוף הנופך שהוסיפה גרירת השולחנות והספסלים - נוצר רעש מחריש אזנים... זושא עיקם את אפו... מה זה משנה מטר אחד קדימה או אחורה? - הוא מצידו יסתדר גם במקום רחוק...

הוא התיישב בפינת החדר, וסקר במבט בוחן את פני חבריו לעתיד. החדר התמלא במהירות, אך המקום לידו עדיין נשאר פנוי. והנה, אל החדר נכנס בחור צנום ונמוך קומה בצעדים מהססים, סקר בעינים נבוכות את הספסלים המלאים, ומשהבחין במקום הפנוי לצידו של זושא - ניגש והתישב.

זושא סקר את פניו של שכנו החדש במבט חטוף. הוא הבחין בפנים החוורות ובעיניים הבישניות. "עדין מדי" - הרזהר לעצמו... הוא לא אהב את הסוג הזה... הוא יותר חיבב חברים בעלי אופי חזק - כאלו אשר יוצרים גירוי להתמודדות... אולם הוא לא יכול היה להפליג במחשבותיו - שכן כעבור זמן קצר נכנס המגיד שיעור לחדר.

השיעור הראשון התחיל - וזושא שקע ראשו ורובו בסוגיא. הר"מ הסביר את המשנה, משסיים - חזר ושנאה עם פירש"י, סיכם את הנדונים שהועלו בה, והמשיך ישירות לגמרא. אט אט החלו הענינים להסתבך. שאלות ותירוצים. שיטות וחילוקים השתרגו זה בזה - והצורך להתרכז גבר. המג"ש האט את קצב דיבורו, חזר והסביר, שב וסיכם - והתקדם הלאה.

ולפתע נורתה שאלה מפינת החדר, ועיני הכל הופנו אל השואל. היה זה זושא - שהתעלם מן המבטים שננעצו בו - והביט בשלוחה במג"ש, שלא הסתיר את הנאתו מהשאלה. הוא עצר את מהלך השיעור, סיכם את הנאמר עד כה, חזר על השאלה, הרחיב והוסיף עוד קושיות - כשהוא מציין שהנושא נדון בהרחבה בדברי האחרונים. משסיים המג"ש להסביר את השאלה - בקע שוב הקול מפינת החדר... שוב היה זה זושא - והפעם היתה באמתחתו תשובה לשאלה... דין ודברים התפתח בין זושא למג"ש - אשר מצידו נהנה לראות שיש מי שמחזיק איתו ראש.

לאחר השיעור, פנה אל זושא הבחור הצנום - שכנו לספסל - בקול רועד, וביקש ממנו להסביר לו את הנאמר. זושא החל לגשש היכן הוא אוהו בסוגיא, אולם עד מהרה הוא נוכח לדעת שהבחור - שהזדהה כ"דוד" - לא הבין מילה וחצי מילה מהסוגיא... זושא החל לגלות סימני קוצר רוח, פטר אותו במילים קצרות - וניער אותו מעליו בצורה מכובדת. "כנראה לא כיוונתי כראוי כשהתפללתי היום לשכן טוב..." - רטן זושא לעצמו, כשהוא ממחר לצאת מחדר השיעורים.

הימים נקפו, הבחורים נכנסו לשגרת הלימודים, זושא התגלה כבחור מוכשר - וקנה לו שם כהבחור המצטיין ביותר בשיעור. למרות היותו בן גילם של חבריו לשיעור - הוא היה נראה כבוגר מהם בכמה שנים. מעמדו התחזק בקרב חברי השיעור כמנהיג בלתי מעורער, והכל חיזרו אחריו - אם בשביל לשאול שאלה או בשביל לשמוע ביאור כלשהו, ואם בכדי לקבוע איתו חברותא או סתם לשוחח עמו.

בטחונו העצמי נסק מיום ליום אל על. והוא כבר ידע לזלזל ברמת הלימודים הנמוכה מדי לטעמו, ובשיחות המוסר המשעממות לדידו... אף אחד לא העז לחלוק על דעתו או למחות בו, ולהסתכן בכך שיסתמן על ידו כמטרה לעלבונות עוקצניים... כולם השתדלו למצוא חן בעיניו. קלי הדעת אף החרו החזיקו אחריו - וחזרו על כל מילה שאמר או דעה שהביע.

לעומתו, דוד - התגלה כבחור קשה הבנה עם ראש חלש, אולם רוח קודש פיעמה בו. הוא היה רץ מבחור לבחור ומתחנן שיסבירו לו קטע גמרא פשוט, שיבארו לו תוס' מוקשה, או יסכמו לו את הגמרא. בתחילה היו חבריו לשיעור מקדישים לו מזמנם במאור פנים - ועוזרים לו בלימוד הסוגיא, אולם משנוכחו לדעת שהדבר גוזל מהם זמן רב מדי - החלו אט אט משתמטים מללמוד עמו באופן קבוע, ורק מדי פעם היו "בעלי המידות" מקדישים לו מזמנם שעה קלה - ותו לא. כך יצא שברוב הסדרים לא היו לו חברותות, והמעט שהיו לו - היו אלו בחורים שהסכימו ללמוד עמו בלידת ברירה - לאחר שלא מצאו חברותא אחרת, וגם זאת לאחר השתדלות רבה מצד המשגיח...

זושא הביט בעין רעה על שכנו-לספסל בחדר השיעורים. נפשו נקעה משאלותיו ה"טורדניות" של דוד, הוא היה עונה עליהן בקוצר רוח בולט - אולם דוד לא התיאש. באחד הימים - פנה דוד אל זושא, ושאלו בקול מבויש קמעא: "האם תהיה מוכן להקדיש מזמנך בשבילי חצי שעה ביום - שלא על חשבון הסדרים - כדי שאוכל להיעזר

בכשרונותיך הברוכים בכדי להתקדם בהבנת הסוגיא? ". דוד מצידו אף הבטיח שלא יפצה פה ולא יקשה כלום, רק יתאמץ להבין.

אי הנעימות ניכרה היטב על פניו של דוד, לא קשה היה להבחין בכך ששאלה זו עלתה לו במאמץ נפשי - אבל בעיני זושא היתה זו חוצפה מפתיעה. "כאילו שהטרדות הבלתי פוסקות אינן מספיקות - עוד אקבע עמו חברותא? ! - חשב לעצמו. כעסו המצטבר עלה אל ראשו, הוא נעץ בדוד מבט תקיף, והטיח בו בחריפות: "נמאס לי ממך! לא די שאתה מפריע לי בשיעור עם שאלותיך הטורדניות - עוד אלמד איתך חברותא?! שמע מה שאני מציע לך: קח 'טעשאלע' - וחזור לכיתה ד', שם הרמה תתאים לך להפליא, ואתה תיחשב בין הילדים הטובים בכיתה...". כך סיים זושא את דבריו, לקול צחוקם המהדהד של קבוצה ממעריציו השוטים אשר התגודדה סביבו כרגיל.

דוד - אשר היה המום מההתפרצות לעיני כולם - חש איך הבושה פורצת ועולה בקירבו כלבה רותחת. הוא חש בגוש המטפס במעלה גרונו - ומיד לאחר מכן פרצו הדמעות מעיניו. כרוח סערה הוא נמלט אל חדרו בפנימיה, התנפל על מיטתו - ומרר בבכי חנוק במשך שעה ארוכה. היה לו הרבה על מה לבכות... על קשייו הרבים, על הבושה וההתבזות היומיומית, ובעיקר - על ההשפלה הצורבת בה "זכה" כעת...

זושא מצידו - לא השקיע במאורע אפילו שניה נוספת של מחשבה. לאחר מספר דקות פרח כל הענין מזכרונו - והוא חזר לשגרת יומו כאילו לא קרה מאומה. דוד אף הוא התאושש לאחר שפרק בבכיו את מטען הרגשות שהצטבר אצלו במשך תקופה ארוכה, ואף הוא חזר לעמול ולהתייגע כהרגלו - תוך שהוא מנסה לנצל כל פיסת עזרה שאי מי הסכים להגיש לו.

כך חלפו להן השנים בישיבה קטנה: זושא נחשב "העילוי של הישיבה", הכל ניבאו לו גדולות, הוא היה מרכז הישיבה גם בלימוד וגם בשאר הענינים - ואף אחד לא נקף אצבע אם היה לו חשש קל שבקלים שהדבר לא ימצא חן בעיניו... גם בדוד חל שיפור ניכר - הוא כבר ידע ללמוד גמרא רש"י ותוס' בכוחות עצמו!! אלא שאף שבשבילו היתה זו התקדמות משמעותית - היא לא עוררה הערכה רבה בקרב חבריו, שכן את זה כולם כבר למדו בשיעור א'..

יום חלף, ועוד יום - זושא ודוד סיימו את לימודיהם בישיבה קטנה - ועלו לישיבה גדולה. איתרע מזלם של הצמד - וההשגחה העליונה זימנה את שניהם שוב לאותו פונדק... שניהם המשיכו את לימודיהם באותה ישיבה גדולה.. אולם כפי שניתן היה לצפות - מידת השתלבותם של השניים לא היתה שווה: בעוד זושא משתלב חיש קל בחברה, ותופש מקום של כבוד - דוד נותר בשוליים כשהוא מתקשה בהשגת חברותות ובהבנת החומר הנלמד... אכן, כעת הדבר כבר הפריע לו פחות מאשר בעבר - שכן הוא כבר התרגל לשבת בצד וללמוד לבד במשך שעות, תוך שהוא מתנדנד על הגמרא, גורס בקול ומנגן בקול נעים.

משהגיעה עונת השידוכין - שוב בלט ההבדל שבין השניים. את זושא - ה"עילוי של הישיבה" - חטף גביר אדיר מארה"ב, כשהוא מתחייב על סידור מלא וגדוש... דוד - שהתקשה יותר - בא בקשרי ארוסין כעבור שנה וחצי, עם משפחה פשוטה. מאז נפרדו דרכיהם, ועד עתה לא ראו זה את זה..

והנה - מפגש מפתיע... בכנס המגבית שנערכה ביוזמתו... הוא, כלומר זושא - העילוי של הישיבה - מופיע כיהודי ריק שהגמרא ממנו והלאה, ואילו דוד - אשר איש לא חשב שיצא ממנו משהו - כתלמיד חכם עצום שש"ס ופוסקים שגורים על פיו... איזו השפלה... איזו הרגשה רעה...

את שארית הערב זוכר זושא רק במעורפל. חבריו לא הבינו את פשר פיזור הנפש שתקף אותו. בהזדמנות הראשונה הוא נס אל ביתו ועלה על יצועו - מתקשה לעכל את התגלית המפתיעה. כעבור מספר ימים בהם לא מצא מנוח לנפשו, ולאחר לילות שלמים של נדודי שינה - גמלה בליבו החלטה לגשת לראש הישיבה אצלו למד בצעירותו - אחד היחידים אותם העריץ באמת. "ממילא מוטל עלי לטוס לארץ ישראל להעביר את הכסף שנאסף במגבית" - הוא אמר לעצמו - "וזו תהיה הזדמנות מצויינת לקפוץ לראש הישיבה ולשאול אותו לפשר הדבר".

ימים ספורים לאחר מכן - כבר מצא זושא את עצמו בארץ ישראל. סידורים רבים היו לו לזושא בארץ הקודש, עניינים רבים תבעו את פתרונו, אולם הדבר הראשון אותו עשה מיד כשהגיע למלון היה: שיחת טלפון למורו ורבו - ראש הישיבה, אשר שמח לשמוע אל קולו של זושא - תלמידו החביב משכבר. זושא סיפר לו כי נמצא הוא בארץ הקודש, וכי רוצה הוא להוועץ עמו באיזה ענין הטורד את מנוחתו, והם נדברו להפגש עוד באותו הערב - בשעה מאוחרת יותר - בביתו של ראש הישיבה.

ראש הישיבה התגורר ברחוב סואן וראשי במרכז העיר, ולפיכך על אף השעה - שעת ערב מאוחרת - שקק הרחוב חיים כבעיצומו של יום. נורות רבות עוצמה וחלונות ראויה סגוניים - הפיצו אור בהיר. המון אדם רחש כבכוורת, מסביב שררה המולה של חיים זורמים, אולם אל ביתו השקט של ראש הישיבה - אשר ממוקם היה בקומה השלישית בבנין גבוה במרכזו של הרחוב - לא חדר כל רחש. הבית היה אטום וממוזג.

ראש הישיבה - הגאון ר' משה - ישב בחדרו והתעמק בסוגיא בה עוסקים כעת בישיבה. צלצול הפעמון הצורם קטע את חוט מחשבתו, והחזירו באחת למציאות. הוא קם ממקומו בכבידות - כשראשו עדיין שקוע בדברי הגמרא, הראשונים והאחרונים - וניגש לפתוח את הדלת.

בפתח עמד אברך גבוה ומזוקן, שתלה בו מבט מצפה. ר' משה הביט בו רגע בחוסר ריכוז, ולפתע נצטללו מחשבותיו, והוא קרא בקול: "הו! ר' זושא! שלום עליכם! קום אריין...". הם התיישבו בחדרו של ראש הישיבה, והרב פתח בסדרת שאלות אודות מצבו של ר' זושא: מה שלומו? מה שלום משפחתו? מה מעשיו? וכו', אולם זושא ישב בפנים

קפואות - והשיב תשובות קצרות ומגומגמות כמי שכפאו שד. "נו", - שאל לבסוף ראש הישיבה - "מה הביאך הלום ? במה אוכל לעזור לך ?".

שתיקה כבידה השתררה בחדר. ראש הישיבה הביט בר' זושא במבט בוחן, וזיהה בעיניו מבע של כאב לוחץ עד כדי להתפקע. הוא קם מקומו, ניגש אליו, הניח על כתיפו יד חמימה, ושאלו בקול רך: "זושא, מה קרה ?".

החום שהפגין ראש הישיבה כלפי ר' זושא - הפשיר את הקרח, והמעטה נמס. הוא הלויט את פניו בידי ויהתייפח בבכי. ראש הישיבה עזב את החדר, נכנס למטבח, הוציא שתיה קרה מהמקרר, פרש מיני מזונות בצלחת - וכל זאת תוך שהוא משתדל להאט את תנועותיו במתכוון... כשחזר אל החדר - זושא כבר נרגע. ראש הישיבה האיץ בו להתכבד, ולאחר שבירך, אכל וקינח את פיו - פנה זושא מיד לענין שעבורו הגיע.

הוא גולל בקצרה את סיפור המפגש המפתיע בינו לבין דוד, ושטח את תמיהתו לפשר הדבר: איך יתכן שדוד - עם הכשרונות החלשים - צמח לתלמיד חכם מובהק אשר בין גדולי הדור חלקו, בעוד הוא - העילוי של הישיבה בעל הכשרונות הנדירים, אשר כולם ניבאו לו גדולות - גדל "עסקן" פשוט, אשר כמעט אינו פותח גמרא? "אני חש תחושת החמצה מרה וצורבת", - חשף זושא את רגשותיו - "ואני לא יודע כיצד להתמודד עמה!!".

ראש הישיבה נאנח אנחה עמוקה. "אתה יודע", הוא פתח ואמר - "נראה לי - שהבעיה היא דוקא הכשרונות שלך...". "מה ?" - קרא זושא מופתע - "הכשרונות ?? מה יותר טוב מהכשרונות ככלי להתעלות על ידו ?!". ראש הישיבה נאנח שוב, תוך שהוא ממלמל ספק לעצמו ספק לזושא המצפה למוצא פיו: "לא בדיוק... לא בדיוק...".

"הבה נתאר לעצמנו" - פתח בדברי הסבר - "שני בחורים צעירים העולים זה עתה לישיבה, כשאחד ניחן בכשרונות מבורכים - והשני מוחו חלש. הראשון - עובר על הגמרא ביעף, קולט במוחו במהירות הבזק את הסוגיא על שיטותיה וחילוקיה, קושיותיה ותירוציה - ועוד ידו נטויה להוסיף ולהקשות, לחדש ולישב... מכל עבר מרעיפים עליו מחמאות, מעריכים אותו, והוא מתהלך בתחושת סיפוק.

"השני לעומתו - צריך לעמול בכדי להבין את המהלך הפשוט של הגמרא ופירש"י, ולהשתדל בכל כוחו שלא להסתבך במבוך המחלוקות, הקושיות והתירוצים. כשסוף סוף הוא מבין וקולט בצורה שטחית יחסית את הגמרא ופירש"י - באים התוספות ומאיימים לבלבלו לחלוטין... ראשו מסתחרר מרוב מחלוקות, והדין ודברים קשה מידי להבנתו הדלה... לאחר עמל מרובה ומאמץ מחשבתי מייגע - הוא מצליח להגיע להרבה פחות ממה שחבירו הגיע בזמן קצר וללא מאמץ, ולבסוף הוא גם זוכה בקושי להערכה...".

"לכאורה נראה - שהבחור המוכשר הצליח הרבה יותר מרעהו החלש: הוא הבין יותר לעומק, הספיק יותר, לא נצרך למאמץ יתר - וגם זכה למנה גדושה של כבוד... אך לאמיתו של דבר - דוקא בעל המוח החלש הרויח משהו אחר חשוב פי כמה וכמה: הוא

קנה לעצמו הרגל לשבת שעות וללמוד, להתאמץ ולהתעמק, ובקיצור: הוא קנה את כח
ההתמדה!!

ידידו המוכשר לעומת זאת - לא הורגל לשבת זמן רב וללמוד, וממילא נעדר הוא את
אותה מעלה משובחת של התמדה, שכן התמדה אינה נובעת מכישורים - אלא צריך
לקנותה בעמל ויזע!! הוא - הבחור המוכשר אשר הצליח תמיד בלא כל מאמץ לעלות על
שאר חבריו ולגרוף שבחים בלא גבול - לא ראה מעודו צורך בקניית מעלת ההתמדה,
ולפיכך אין היא נמצאת באמתחתו!!

"שנות הבחרות עוברות, השניים בונים את בתייהם - ואז מתחילים הקשיים... משפחה,
ילדים, פרנסה - בקיצור: רחיים על צוארו..."

"הבחור המוכשר - אשר לא הורגל מימיו ללמוד מתוך קושי - רואה כל סיבה קלה
כתירוץ טוב לעזוב את הגמרא ולהחסיר משעות הלמודים. השנים חולפות - והוא מתחיל
לחפש תכל'ס... מהכולל כבר נמאס לו... שם הרי לא מעריכים דווקא את המוכשרים...
כך אט אט מתרחק הוא מעולם התורה, וברור שאחרי שכבר עוזבים את הגמרא - קשה
שבעתיים לחזור אליה... תחושת הריחוק הנפשי מהגמרא הופכת את עזיבת הכולל
לטובת העסקנות - קלה יותר, וכך הוא מוצא את עצמו לאחר מספר שנים מנותק לגמרי
מהתורה, ושקוע כל כולו בעשייה חומרית.

"לעומתו ידידו החלש - שהתרגל כל חייו לשקוד על התורה מתוך יגיעה - הספיק
בינתיים להתקדם, והוא עלה מעלה מעלה במעלות התורה והיראה.

אם בישיבה הקטנה למד רק איך לומדים גמרא רש"י ותוס' באופן פשוט יחסית -
בישיבה גדולה הוא כבר התקדם והחל ללמוד מפרשים קלים, ואח"כ המשיך הלאה
ללימוד מעמיק - לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא. במקביל הוא לא זנח את לימוד
הבקיאות - ובמשך שנות לימודיו בישיבה הספיק גם לקנות ביזע ודמעות הרבה מסכתות
ודפי גמרא.

"כאשר הוא ניצב מול החיים, ונצרך להתמודד עם הקשיים הכרוכים בהם - הוא אינו
נשבר כה בקלות... הוא אינו נוטש את הגמרא - שכן התורה כבר נטבעה בדמו!! כעת
נדרש כח רב בכדי לנתקו מהגמרא!! אף כשהוא נאלץ לעזוב את ספריו - הגמרא מונחת
בראשו, ובהזדמנות הראשונה הוא נמשך אליה חזרה בעבותות אהבה!!

"והנה, אם עכשיו נקרא לראשון זושא - ולשני דוד" - המשיך ראש הישיבה בניגון למדני
- "הכל יתיישב כמין חומר... בזמן שאתה עמדת בחוץ ופטפטת בנחת, וכולם הביטו בך
בהערצה והתפלאו איך אתה יודע הכל בלי ללמוד - דוד ישב ולמד, חזר ושינן, בכה
והתפלל - ולכן עכשיו הוא קוטף את הפירות!!".

"הוי אומר: שמה שגרם לתוצאות אלו - עליהן עמדת עכשיו - אלו הכשרונות שהטעו
אותך לחשוב שאין לך צורך לעמול!!" סיכם ראש הישיבה את תשובתו.

"אכן", - הוסיף לאחר רגע של שתיקה - "עדיין לא מאוחר. כל זמן שהנשמה בקרבך - בידך להתחיל לעמול וללמוד, ולנצל את כשרונותיך בצורה נכונה - ככלי עזר ללימוד - ולא כאמצעי להשתמט על ידו מחובתך לעמול ולהתייגע!!

זושא, אשר הקשיב עד עתה ולא הוציא הגה מפיו - התקומם כעת. "עכשיו? להתחיל ללמוד? עכשיו זה כבר קשה!! עכשיו כבר יש לי משפחה וילדים ואני מוקף בשאר טרדות למיניהן!! כיצד אוכל עתה להתפנות ולהתחיל ללמוד?".

אולם ראש הישיבה לא התרשם מהטיעון, ואדרבה - נראה היה כי הוא מוצא בו ביסוס לשיטתו... "הוא אשר דיברתי" - הוא טפח באגרופו על השולחן - "דווקא משום כך יכול הנך להתעלות כעת יותר מאשר אי פעם!! כי דוקא כשיש לנו קשיים, ובכל זאת אנו לומדים - זוכים אנחנו שהתורה תקנה בליבנו!!

לא אמרתי שמשום חוסר הכשרונות של דוד היה לו קל לעמול... להינן . בגלל חוסר כשרונותיו - היה לו קשה, ודוקא קשיים אלו הם שסייעו בידו לקנות את מידת ההתמדה!! אמנם, לאחר שמקבלים הנאה בלימוד התורה - יותר קל להתגבר על הקשיים, אבל צריך לדעת שהם לעולם לא נעלמים!!".

ר' זושא שתק, אבל המבט שבעיניו אמר הכל. ראש הישיבה ידע כי הזרעים אותם זרע היום - מצאו קרקע פורייה. הלב השבור - היה פתוח לרווחה. הם קמו ממקומותיהם, ראש הישיבה ליוה את ר' זושא אל הפתח כשהוא ממשיך להרעיף עליו מילות עידוד, עד שלבסוף הם נפרדו לשלום בלחיצת יד חמימה.

לאחר מספר שנים...

בית המדרש לבש חג. נורות צבעוניות עיטרוהו מבחוץ, וכרוזות בשבחה של תורה ולומדיה כיסו את כתליו מבפנים. יומא טבא לרבנן היה זה: סיום סדר נזיקין על ידי אברכי הכולל המצויין, השוכן כבוד בבית מדרש זה. השמחה גאתה בלבבות כולם. האורחים הרבים שבאו לקחת חלק בשמחת לומדי התורה - התיישבו סביב לשולחנות הערוכים, והיטיבו ליבם מכל טוב. ברקע נשמעה התזמורת העליזה ששימחה את לב הקהל. לאחר מחצית השעה של שירה רמה, הוזמן אחד ממצוייני האברכים - הרב גראס שליט"א - לשאת את דברו.

עיני הכל הופנו אל האברך שפסע בראש מורכן אל העמוד - כשתלמודו בידו. בין הרבנים המוזמנים אשר כיבדו את הארוע בנוכחותם נמנה אף הגאון ר' משה - ראש הישיבה - אשר עיניו כבר כבדו מזוקן, ועל כן ישב בראש מורכן, מבלי להתרכז במה שקורה מסביבו. רק כשמע את שמו של האברך אשר נתכבד לשאת את דברו - הרים את עיניו והתבונן בו. לאחר כמה רגעים פנה אל ראש הכולל שישב לצידו, ושאלו: "מי זה האברך הזה? אינני מצליח לזהותו" הוסיף.

"זה?" . השיב לו ראש הכולל כשהוא נלהב כולו - "זה אחד מחשובי האברכים בכולל!! מאחוריו סיפור מרגש... אברך זה היה עסקן חשוב בארה"ב, עד שיום אחד - להפתעת כולם - חיסל את עסקיו בגולה, עזב את הכל - ועלה לארץ ישראל. מאז הוא יושב אצלנו

בכולל והוגה בתורה בהתמדה נפלאה, וכיום. ברוך ה' הוא תלמיד חכם עצום וגאון בתורה".

"מעיד אני עליו באופן אישי" - הוסיף ראש הכולל ולחש באוזני ראש הישיבה - "שלא כשרונותיו הברוכים הם שהביאוהו להיכן שהגיע - אלא העמל והיזע שהשקיע!! הצלחתו בתורה נזקפת אך ורק לזכות התמדתו ויגיעתו!..

ראש הישיבה נסער: "ממש כך? אם כן - חייב אני לראות פלא זה במו עיני" אמר לראש הכולל, אשר הופתע מהתלהבותו היתירה. הוא היטיב את משקפיו על אפו, אימץ את עיניו, והנה כן: הדובר היה זושא גראס - הוא ול אחר... ר' זושא, אשר כבר נעמד על הבמה - מוכן ומזומן לשאת את דברו - הרגיש במבטים הננעצים בו. הוא התבונן לרגע לצידו - ואז נפגשו מבטיהם של הרב והתלמיד... דמעות התרגשות פרצו מעיניו של ר' זושא וערפלו את ראייתו, ורק מאמר חז"ל הואר באור יקרות לנגד עיניו:

"תורה שלמדתי באף - היא שעמדה לי"...

לתגובות: P0583271323@gmail.com

כמו כן ניתן להאזין לשיעורי למעשה בקול הלשון 07222741111 וכן להוריד מהעמדות של קול הלשון

מאור שעשועי - מלה ושתיקה / הרב מנחם צבי גולדבאום, מחבר סדרת 'מוסר דרך'

הקול קול יעקב

הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיְדִים יְדֵי עֶשָׂו (כז, כב)

האמנם?

האם "קול" הוא "יעקב"?

הרי מדת הצדיקים היא שתיקה!

הרי: "מלה - בסלע, משתוקא - בתריין" (מגילה יח ע"א).

הרי: "שמעון בנו אומר, כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה, ולא המדרש הוא העיקר אלא המעשה, וכל המרבה דברים מביא חטא" (אבות פ"א).

הרי: "בְּרַב דְּבָרִים לֹא יִחְדַּל פִּשַׁע וְחֹשֶׁךְ שְׁפָתָיו מִשְׁכִּיל" (משלי י, יט).

הרי: "קוֹל פְּסִיל בְּרַב דְּבָרִים" (קהלת ה, ב).

הרי: "גַּם אֲוִיל מִחֲרִישׁ חָכָם יִחְשָׁב אֵטֶם שְׁפָתָיו נְבוֹן" (משלי יז, כח).

ומהי איפוא הכוונה בכתוב "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב"?

ההסבר פשוט, והנני מביאו כלשונו של פירוש "זכרון סופרים" (אבות שם, בשם "דברי סופרים"): "ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה. רק לגוף לא טוב הדיבור... אבל לנשמה טוב הדיבור...".

יותר נכון לעניות דעתי: ריבוי הדיבור בעניני הגוף והגשם לא טוב. אך ריבוי הדיבור בעניני הרוח והנשמה טוב הוא.

אלא שגם בעניני הרוח והנשמה קיים כלל: "לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה" (פסחים ג ע"ב).

וז"ל הספר "בינה לעיתים" (לרבי עזריה פיג'ו, בעל ה"גידולי תרומה", דרוש סז): "...וכבר ראינו שהקפיד בפרטות על יעקב ע"ה בהשלמת הקול ותמימותו, כשאמר: 'הקול קול יעקב והידיים ידי עשו': כשישתמש בקולו, שיהיה 'קול יעקב' - בדברים נאותים לעבודתו יתברך, ולא יהיה משולח לכל מה שיזדמן... וממילא שאם אין הקול מרוסן בשלמות... יש לו לדאוג ולירא, כי חסר עוצם שלמותו...".

וז"ל רבינו יונה על הפסוק "בְּרַב דְּבָרִים לֹא יִחְדַּל פִּשַׁע" (הנ"ל): "הרחיק 'רוב' הדברים, כי אין לב האדם משיג לכוין מחשבתו ולשקול דעתו עם הדברים.

והנכון באדם, שישקול דעתו ראשונה ואחר ידבר. על כן [לא] יתכן 'רוב דברים' בלי הפסק ומחשבה בין דבר לדבר, להשיב על כל דבר ודבר מדברי חבריו.

'וְחִשְׁךְ שְׁפָתָיו מִשְׁכִּיל'. הַשֵּׁכֶל הוא העיון, שמגיעין ממנו אל התבונה, ומי שהוא בעל עיון - להכיר הדברים שצריכים מחשבה תמיד - הוא 'חִשְׁךְ שְׁפָתָיו', ולא ידבר דבר עד שישלם לו העיון בו.

אבל הנבון - והוא שהרגיל הרבה מחקר שכלו מעניינים, והגיע אל התבונה ברב עניני הנמצאות, וממה שחקר יתבונן על הדומה מבלי עיון רב, שהנבון מביין דבר מתוך דבר, על כן אינו חושך שפתיו תמיד. ומה שנאמר (להלן יז, כח): "אֵטֶם שְׁפָתָיו נְבוֹן" - על דרך אחרת הוא".

ושם (יז, כח) פירש רבינו יונה: "אֵטֶם שְׁפָתָיו. מי שהוא סוגר שפתיו יחשב נבון, כי מדת הנבון כאשר חפץ לדבר ולהגיד דעתו - כי ה'שִׁמְחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִּי' (שם טו, כג), יסגור שפתיו וימשול ברוחו יַעֲנֹת, עד אחרי המתון והמחשבה".

ושם (טו, כג) על הפסוק הנ"ל פירש רבינו יונה: "שִׁמְחָה לְאִישׁ בְּמַעֲנֵה פִּי וְדָבַר בְּעֵתוֹ מֵה טוֹב. דרך האדם שישמח 'במענה פיו' - כאשר ידבר נכונה, ואף גם זאת: 'דָּבַר בְּעֵתוֹ מֵה טוֹב'. על כן יניח האדם את דרך טבעו, שהוא מתאוה בכל עת לדבר מה שעולה בלבו מן הנכוחות, וימשול בתאוותו, ולא ידבר רק 'דבר בעתו', אף על פי ש'שמחה לאיש במענה פיו', עכ"ל.

וז"ל המאירי (אבות פרק א): "שִׁמְעוֹן בְּנוֹ אוֹמֵר, כֹּל יָמַי גִּדְלָתִי בֵּין הַחֲכָמִים, וְלֹא מִצָּאֵתִי לְגוֹף טוֹב אֶלָּא שְׁתִּיקָה. כלומר, אין במדות גדולה ממעוט הדיבור! וזה, שרוב הדיבור מרגיל הלשון לדבר טעות, או שגיאה, או תפלות, או שיזיקהו. כאומרו 'ברוב דברים לא יחדל פשע', וכן אמרו 'וקול כסיל ברוב דברים', ורבותינו אמרו 'מלה בסלע, משתקותא בתרי', וכן אמרו 'מייחסותא דבבל שתיקותא', וחכמי המוסר אמרו 'אצור לשונך כאשר תאצור ממונך', וכן אמרו 'בהמעט האדם את דבריו ימעטו שגיאותיו...".

מאחורי הפרשה / הרב יצחק לובנשטיין, מו"ל כתבי וספרי הגרי"א וינטרויב זצ"ל, ומח"ס 'תינוק שנשבר', קרית ספר

נערים מתמודדים – בראי הפרשה

'חטא' הוא דבר ש'קרה' לו ולא 'מי שהוא' מט

איתא בגמרא (סנהדרין לז). וז"ל "וירח את ריח בגדיו אל תיקרי בגדיו אלא בוגדיו"^נ [פי' שאפילו הבוגדים יש להם איזה ריח טוב]. ובמדרש (תולדות סה כב) כתוב וז"ל "וירח את ריח בגדיו ויברכהו כגון יוסף משיטאנא ויקום איש צרורות נב"^נ. הרי שחטאיהם – הבגידה – נחשבים ל'בגד', ורק לבוש חיצוני.

הרי שחטאיהם – הבגידה – נחשבים ל'בגד', ורק לבוש חיצוני. אצל כל יהודי ויהודי אפשר למצוא איזה נקודה שנשאר דבוק בטהרתו למקורו.

*

'מתנות' – מתנה טובה יש לי בבית גנזי, אפילו לעשו הרשע

הנסיון והמציאות מוכיחים שכשנער – במצוקה – מקבל איזה 'הפתעה' – מכונה בפי העולם בשם 'מתנה'^נ – מהוריו עם כל האהבה וקירבה, ציפיה וגילוי, עטוף כראוי, וכמובן עם מכתבי אהבה הכתובים על ידי ההורים, זה מקרב את לב הנער הצעדים ענקים. 'מתנה' צועק למקבל המתנה: (1) חשבתי עליך, (2) הצרכים שלך חשובים לי, (3) אתה שוה, (4) הקשר בינינו חשוב לי. ולפעמים אפשר לנצל את ה'וואוו' של המתנה

^{נט} ע"ע בספר 'תינוק שנשבר'.

נ להבין מושג זה יותר עיין בקונטרס 'מתורת רבינו' מתורת רבי ישראל אליהו ויינטרויב זצוק"ל (אלול תשע"ז).
נא 'יוסף משיתא, בשעה שבקשו שונאים להכנס להר הבית אמרו יכנס מהם ובהם תחלה, אמרין ליה עול ומה דאת מפיך דידך, נכנס והוציא מנורה של זהב, אמרו לו אין דרכו של הדיוט להשתמש בזו אלא עול זמן תנינות ומה דאת מפיך דידך ולא קיבל עליו, א"ר פנחס נתנו לו מכס ג' שנים ולא קיבל עליו, אמר לא דיי שהכעסתי לאלהי פעם אחת אלא שאכעיסנו פעם שניה, מה עשו לו נתנו אותו בחמור של חרשים והיו מנסרים בו, היה מצווח ואומר ווי אוי אוי שהכעסתי לבוראי".

^{נב} 'ויקום איש צרורות היה בן אחותו של ר' יוסי בן יועזר איש צרידה והוה רכיב סוסיא בשבתא אזל קומי שריתא למצטבלא, א"ל חמי סוסי דארכבי מרי וחמי סוסך דארכבך מרך, א"ל אם כך למכעיסיו ק"ו לעושי רצונו, א"ל עשה אדם רצונו יותר ממך, אמר לו ואם כך לעושי רצונו קל וחומר למכעיסיו, נכנס בו הדבר כארס של עכנא הלך וקיים בעצמו ארבע מיתות בית דין סקילה שריפה הרג וחנק, מה עשה הביא קורה נעצה בארץ וקשר בה נימא וערך העצים והקיפן גדר של אבנים ועשה מדורה לפניה ונעץ את החרב באמצע והצית האור תחת העצים מתחת האבנים ונתלה בקורה ונחנק קדמתו האש נפסקה הנימה נפל לאש קדמתו חרב ונפל עליו גדר ונשרף, נתנמנם יוסי בן יועזר איש צרידה וראה מטתו פרוחה באויר אמר בשעה קלה קדמני זה לגן עדן".

^{נב} איתא בפסיקתא (זוטרתא, לקח טוב) עה"פ (תולדות כו כג) ולא הפירו כי היו ידיו פדי עשו אחיו שערות ויברכהו וז"ל "ולא הכירו, אלו רשעי ישראל שידיהם כידיו עשו, אעפ"כ ויברכהו, כדבעינן למימר לקמן: וירח את ריח בגדיו. אפי' בוגדיו רשעים שבישראל צדיקים הם, שנאמר ועמך כלם צדיקים (ישעיה ס כא)".

^{נד} גם הקב"ה נותן 'מתנות'. ז"ל גמרא (ברכות ה): "רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא לישראל ... אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא". עוד איתא בגמרא (שבת י: ביצה טז): "אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל".

'לתת' לנער את מה שהוא הכי פחות ציפה מההורים, וזה יוריד הרבה חסימות בין ההורים והנער ויקדם את הנער מאוד. זה יעזור לו לבנות שוב את ה'אימון' שיש מי שאכפת לו ממנו. לפעמים המתנות הם הזדמנות להתחיל 'הרגלים חדשים', ובפרט בחיבה הפיזי כגון 'חיבוקים' ו'נשיקות', דבר שמאוד חסר לנערים אלו, ולמרות זאת הרבה הורים התרגלו [או הורגלו] להימנע מביטויי אהבה מעין אלו, למרות חשיבותם הרפואית.

יש לציין לדברי הגמרא (תענית כד. ע"פ רש"י) וז"ל: "רב איקלע לההוא אתרא גזר תעניתא ולא אתא מיטרא נחית קמיה שליחא דצבורא אמר משיב הרוח ונשב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא אמר ליה מאי עובדך אמר ליה מיקרי דרדקי אנא ומקרינא לבני עניי כבני עתירי וכל דלא אפשר ליה לא שקלינא מיניה מידי ואית לי פירא דכוורי [מחילות של דגים] וכל מאן דפשע [דלא בעי מיקרי] משחדינא ליה מינייהו ומסדרינן ליה ומפייסינן ליה [מתקנן כסדר] עד דאתי וקרי".

מצאנו שגם יצחק התאמץ רבות להחזיר את בנו הרשע¹⁹, עד כדי שהיה מוכן לתת לו את המתנה הטובה – 'הברכות!' וכ"כ באור החיים הקדוש (תולדות כז א) וז"ל: "וטעם יצחק שהיה חפץ לברך עשו הרשע, כי חשב שבאמצעות הברכות יתהפך למדת הטוב ויטיב דרכיו כי הצדיקים יכאבו בעשות בניהם רשע והיה משתדל עמו להטיב, ואפשר שהיה מועיל²⁰, ותמצא שאמרו ז"ל (ב"ר פ"פ) כי נענש יעקב שמנע דינה מעשו שאפשר שהיתה מחזירתו למוטב, הרי שאפשר לו לחזור למוטב".

*

תפלת ה'באר מים חיים' - ההורים הם הסניגורין על כלל ישראל

מובא בכמה ספרים "שמעתי בשם הרה"ק ר' פייוש מבראדשין זצ"ל²¹ ... ואמר הקדוש הנ"ל זי"ע בזה הדרך כי לרבו הקדוש בעל באר מים חיים זצ"ל²² היה לו בן אחד שלא הלך בדרכי יושר כראוי לפני בן צדיק כמוהו ואעפ"כ הקדוש ר' חיים זצ"ל החזיק את בנו במזונות ולבושין דיקר וכל הצטרכותו ובכל אשמורת הבוקר כאשר קם הרה"צ ר' חיים זי"ע לעבודתו פתח דבריו האיר בתפלה ובהתנצלות קדם רבון עלמין בזה"ל:

¹⁹ ע' בגמרא (קידושין יח.) שעשיו נקרא בשם 'ישראל מומר'.
²⁰ ראיתי שכתב – רשב"ן – אחד ממקורבים להרי"ץ מלובביץ על אודות השפאלער זיידע [הסבא משפאלין]: למה רצה יצחק לברך את עשיו, האם הוא לא ידע שהוא רשע, וכך הוא אומר: כל מה שאבותינו הקדושים עשו, זה משפיע עלינו לתמיד. ועוד דבר אתם צריכים לדעת: למרות שבסוף, בפועל, קיבל יעקב אבינו את הברכה במקום עשיו, זה לא משנה את העובדה שיצחק רצה לברך את עשיו. כשהוא בירך את יעקב היה בו רצון לברך את עשיו. ואומר הסבא משפולא: גם זה היה טוב עבורנו. למה. הוא אומר: כשיצחק התכוון לברך את עשיו הוא רצה לומר לקב"ה: 'תסתכל עלי, יש לי בן - עשיו. למרות שהוא מקולקל, אני בכל זאת רוצה לברך אותו! מפני שאבינו הקדוש יצחק ראה שעד שמישיח יבוא יהיו הרבה יהודים 'עשוויים', יהודים שלא כל כך מגיעה להם ברכה.
²¹ וכ"כ בספר דברי מאיר (פרשת תולדות), ובספר מעדני יוסף.

²² הרה"ק רבי דוד משה מטשארטקוב זיע"א אמר בזה"ל: "הרה"ק רבי חיים מטשערנאוויץ בעל ה'באר מים חיים' זיע"א (יומא דהלולא כ"ז כסלו) היה הכח בידו לעשות מבנו בעל תשובה גמור, והראיה כי אחרי הסתלקותו זצ"ל נעשה בנו צדיק גמור, ורק מגודל מסירת נפשו כאהבת ישראל הניחו כן, למען יוכל להמליץ לפני הקב"ה ראה כי אני בשר ודם ואוהב את בני ומקרבו בטרם הולך בדרך הישר, כן גם אתה תרחם על בניך כי בין כך ובין כך קרויים בני".

רבונו של עולם הבט נא כאשר אנכי עושה עם בני אעפ"י שאינו הולך בדרך תמים
אעפ"י כ אני עושה לו רב טוב וחסד ואנכי רק בשר ודם ומכ"ש אתה הוא אבינו אב הרחמן
טוב ומטיב ורב חסד בודאי ראוי והגון לפניך להתנהג עם בניך כן אעפ"י שח"ו אינם
עושים רצש"מ אתה כרחם אב על בן תרחם עלינו ותשפיע לנו כל הצרכותינו והק"ו
תלמוד ממני רבש"ע.

ע"כ סיפר מרבו הרה"צ ר' חיים זצ"ל.

לתגובות: haravyew@gmail.com

מנחת שלום / הרב אהרן אקר, דומ"צ בבית הדין 'דבר למשפט', ומח"ס 'משפטי אהרן'

בענין מכירת הבכורה ליעקב

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְרָה כִּיּוֹם אֶת בְּכֹרְתְךָ לִי. וַיֹּאמֶר עֲשׂו הֲנִיָּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוֹת וְלָמָּה זֶה לִי בְּכֹרָה. וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִשְׁבַּעָה לִי כִּיּוֹם וַיִּשְׁבַּע לוֹ וַיִּמְכַּר אֶת בְּכֹרְתוֹ לְיַעֲקֹב. וַיַּעֲקֹב נָתַן לְעֲשׂו לָחֶם וּגְזִיר עֲדָשִׁים וַיֹּאכַל וַיִּשְׂתֶּה וַיִּקַּם וַיֵּלֶךְ וַיִּבֹז עֲשׂו אֶת הַבְּכֹרָה (כה. לא-לד)

בענין מכירת הבכורה של עשיו ליעקב מצינו כמה שאלות באחרונים. ונרחיב בזה אי"ה:

א. נפסקה ההלכה (שו"ע חו"מ סימן ר"ט) שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם. וא"כ כיצד חלה מכירת הבכורה, והרי הבכורה נוגעת לירושה שהיא עדיין אינה בעולם. ומצינו כמה תשובות לזה.

א. העברת הבכורה נעשתה בקנין סיטומתא, דהיינו מנהג הסוחרים, וקנין זה י"א שמועיל אף בדבר שלא בא לעולם^ט. ולתירוץ זה מובן גם שאפילו שבכורה היא

^ט **מקורות:** במרדכי המובא בקצות ובנתיבות איתא שלא מועלת סיטומתא על דשלבל"ע, וכ"כ עוד כמה פוסקים, ובשו"ת הרא"ש (כלל י"ג סי' כ') כתב שמועיל סיטומתא על דשלבל"ע, וכ"כ עוד הרבה פוסקים, ועיין מהרש"ם (ח"ב סי' רי"ח) דכתב דקיי"ל דסיטומתא קונה בדשלבל"ע, וכתב דאף המוחזק אינו יכול לומר קים לי כדעות החולקות, ובשו"ת בית יצחק (חו"מ סי' ס' סק"א) חלק דאפ"ל קים לי. והביאור במשכ"ת המהרש"ם דאאפ"ל קים לי נראה ע"פ משכ"ת בשו"ת חת"ס (חו"מ ס"ו) ובשו"ת בית שלמה (יו"ד ח"ב קצ"ה) ובשו"ת שו"מ (מהדו"ק ח"ב סי' ל"ט) ובעוד פוסקים, דבמקום שהמנהג ברור להקנות אף דשלבל"ע לכו"ע מהני לקנות מדין סיטומתא.

הטעם בזה י"ל, כיון דסיטומתא אינו מעשה קנין אלא גמירות דעת לחודיה וזה מועיל אף בדשלבל"ע, או באופן אחר דכיון דמנהג מבטל הלכה א"כ אף בדשלבל"ע אמרינן דמנהג מבטל הלכה, והחפץ עובר בעלות אף בלא מעשה קנין. הפתחי תשובה בסי' ר"א סק"ב מביא בזה מחלוקת לדינא. הקצוה"ח בסימן ר"א סק"א בשם מרדכי שבת סי' תע"ב, וכן בסימן קכ"ו סק"ג מכריע שלא מועלת סיטומתא בדבר שלא בא לעולם, וכן הכריע הנתיבות שם ובחי' סוף הסימן שלא מועיל סיטומתא בדשלבל"ע אלא מצד דינא דמלכותא, וידוע שפוסקים שאין דינא דמלכותא בא"י, וכן פסק הרידב"ז בח"א סי' רע"ח. אמנם הרא"ש בתשו' כלל י"ב סימן ב' וג', וכלל י"ג סי' כ' סובר שמועיל סיטומתא בדבר שלא בא לעולם, וכן פסקו הרעק"א בגליון בסי' ר"א, והערור השולחן שם אות ג', והמהרש"ם ח"ג סימן קנ"א וח"ב סי' רי"ח. ובשו"ת בית יצחק חו"מ סי' ס' סק"א הכריע שאפ"ל קים לי שלא מועיל סיטומתא בדשלבל"ע.

הקובץ שיעורים (ב"ב רע"ו) תלה המחלוקת אם סיטומתא מועלת בדבר שלא בא לעולם, בחקירה שנביא לקמן, אם החסרון בדשלבל"ע הוא בגמירות דעת או במעשה הקנין, שאם דבר שלא בא לעולם החסרון בגמירות דעת, א"כ בסיטומתא שהוא תלוי במנהג יש גמירות דעת, ואם החסרון במעשה הקנין, א"כ אף בסיטומתא יש חסרון.

ולענין הפקר אם מועיל על דבר שלא בא לעולם, מצינו בזה מחלוקת הבי"ח (תשו' קכ"ד) עם הקצוה"ח (סי' רי"א) והמהרי"ט (אה"ע סי' מ'), דלב"ח אפשר, ולמהרי"ט והקצות א"א. ונראה לבאר סברות המח' דנחלקו אי הפקר מהותו הקנאה או סילוק, דאי הו"ל סילוק מועיל אף על דשלבל"ע או על דבר שאינו ברשותו, ואי הו"ל הקנאה לא מועיל על דשלבל"ע או דבר שאינו ברשותו.

ולענין אם התחייבות מועילה על דבר שלא בא לעולם, מצינו בשו"ע (חו"מ סי' ס' סעיף ו') שפסק: "המחייב עצמו בדבר שלא בא לעולם או שאינו מצוי אצלו חייב, אע"ג דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, ה"מ כשהקנה לו בלשון מכר או בלשון מתנה כו', אבל בלשון חיוב כגון שאמר הו"ל עלי עדים שאני מתחייב לפלוני בכך וכך, חייב". וכ"כ הרמ"א (סי' ר"ט סעיף ד') שכתב: "ואע"ג דאין אדם יכול להקנות דשלבל"ע כו' אבל הוא עצמו יכול להתחייב". אמנם בנתיבות (סי' ס' סק"י) כתב שהתחייבות מועילה על דבר שלא בא לעולם, דוקא אם הוא בידו, אכן רוב הפוסקים ובכללם הקצות (שם סק"ז) כתב שהתחייבות מועילה על דבר שלא בא לעולם אפילו הוא לא בידו. הדבר מצוי במיוחד בקבלן שחותם בחוזה של מכירת דירה על נייר, שמתחייב למכור לקונה דירה כשתהיה בנויה.

דבר שאין בו ממש, הרי סיטומתא מועיל על דבר שאין בו ממש, וכ"כ הפתחי תשובה סימן רי"ב סק"א.

ב. העברת הבכורה נעשתה בקנין חליפין וסודר, וקנין חליפין לשיטת הראב"ד והחינוך מועיל אף בדבר שלא בא לעולם (ספורנו).

ג. סילוק מועיל אף בדבר שלא בא לעולם. וא"כ עשיו הסתלק מהבכורה, וממילא יעקב זכה בבכורה (קצות החושן סימן רע"ח ס"ק י"ג).

ד. כשעושים בנוסף לקנין אף שבועה, מועיל אף בדבר שלא בא לעולם (בעל הטורים, וגר"א סימן ר"ט ס"ק ט"ז, והריב"ש חלק על זה, וכ"פ הרמ"א בסימן ר"ט ס"ד שלא מועיל שבועה לקנין).

ה. קודם מתן תורה חל קנין על דבר שלא בא לעולם, ורק לאחר מתן תורה נתחדש הענין שלא חל קנין על דבר שלא בא לעולם (ריב"ש).

ו. ע"פ הגמ' ב"מ ט"ז ונפסק בשו"ע סימן רי"א ס"ב שעני שאין לו מה לאכול מקנה דבר שלא בא לעולם, משום כדי חייו שהרי הוא הולך למות. ולפי"ז עשיו היה עיף שהלך למות, ולכן חל הקנין אפילו על דבר שלא בא לעולם (אוה"ח הק').

ב. עוד יש להקשות, שהרי מכירת הבכורה בנוזיד עדשים היא בגדר של אונאה גמורה, שהרי ברור שזה לא המחיר האמיתי. ומצינו בזה גם כמה תירוצים.

א. ע"פ הריטב"א קידושין ח. שמוכיח מהגמ' שרב כהנא אמר לדידי שוה לי האי סודרא חמישה סלעים, שכל ששוה לקונה, בתר דידיה אזלינן. ולפי"ז כל שאדם שוה לו לקנות מוצר מסויים בהרבה כסף, אין בו אונאה, ומצוי הדבר באדם הקונה ספר שחובר על ידי רבו, שהוא חביב אצלו מאד, ומוכן לשלם עליו כל מחיר שבעולם. הקצות החושן מקשה ע"ז ממרגליות שנפסק בהלכה, שאף שהקונה נחוץ לו מאד ע"מ לחברם

ס יש לתלות ענין זה בביאור החקירה שיש לחקור, אם אין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם מחמת חסרון בקנין, שאין על מה שיחול הקנין, וכן כתב הלבוש בסימן ר"ט ס"ד והנודע ביהודה אהע"ז מהדו"ת נ"ד, והאמרי בינה הלואה ס"ג והחזו"א דמאי י"ו. או שהוא מחמת שיש חסרון בגמירות דעת של המקנה והקונה, שכל שהחפץ לא בעולם אין גמירות דעת אמיתי לקנין, וכן סברו הנימוקי יוסף ב"מ ל"ה, והדרישה בחו"מ סימן ר"ט, והמהר"י באסאן והאור החיים הקדוש. והנה אם הטעם הוא כי הקנין אינו נתפס על דבר שלא בא לעולם, אפשר שכל ענינו של הקנין נתחדש לאחר מתן תורה, אבל אם הענין הוא מחמת חסרון בגמירות דעת, זה שייך גם קודם מתן תורה, שאם אדם לא חושב באמת להקנות ולקנות ברור שהחפץ לא עבר בעלות.

כמ"כ אפשר לתלות בזה אם מועיל שבועה יחד עם הקנין להקנות דבר שלא בא לעולם, שאם הוא חסרון בגמירות דעת מסתבר שיועיל, כיון שע"י השבועה יש גמירות דעת, אבל אם הוא חסרון שאין על מה שיחול הקנין, מה תועיל השבועה.

השערי יושר (שער ה' פ"ב ד"ה והנלע"ד) כתב טעם חדש שאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, דכל שאין החפץ בעולם אין לו עדיין תורת בעלות על החפץ, וממילא אין לו עכשיו כח הקנאה על חפץ זה. ובשערי יושר משמע שהוא חסרון בכח מקנה, והיינו שאי אפשר להקנות חפץ שעדיין לא בא לעולם, אכן בשו"ת זית רענן (ח"ב סי' ע"ג) כתב דהחסרון הוא מצד הקונה, שלא שייך לקנות ולהכניס לרשותו דבר שלא בא לעולם.

עוד נפק"מ בטעמים אם אדם לא מקנה דבר שלא בא לעולם, כיון שזה חסרון בקנין, או כיון שזה חסרון בגמירות דעת, באופן שמקנה אדם לבנו, שמצד חסרון בגמירות דעת מסתבר שיועיל, ומצד חסרון בקנין אינו מועיל. ומצינו בזה שנחלקו הפוסקים, שהמבי"ט (ח"ב סוס"י קל"ז) סבר שמועיל, ומביאו הגרעק"א בשו"ע סי' ר"י. והרמב"ם (פ"ו מהל' זכיה ומתנה הי"ז) כתב שאינו מועיל.

עם מרגליות אחרות עדיין זה סיבה לאונאה, ורואים שהחשיבות שיש לקונה במוצר, אינה מסלקת את בעיית האונאה. ותירץ בשו"ת בית יצחק (או"ח ק"ח) שיש חילוק בין מרגליות שאין לקונה בהם צורך עצמי אלא לזוגם עם אחרים, לדבר שיש לקונה ערך עצמי. לפי"ז מובן שעשיו שקנה את הנזיד עדשים, הדבר הזה היה שוה לו באותו זמן כערך הבכורה, שהרי היה הולך למות, ולכן אין זה אונאה.

ב. נפסקה ההלכה בסימן רכ"ז ס"ט שאם אדם מכר מפני דוחקו וזלזל במכירתו יותר מכדי שהדעת טועה, שניכר שדוחקו גרם לזלזל בזה, אינו יכול לחזור בו, שידע ומחל. וה"ה כאן עשיו מכר את הבכורה מפני דוחקו וזלזל בבכורה, לכן אומרים שמחל ע"ז (אוה"ח הק') – הגם שעשיו מכר דבר מופלג הערך בלגימה אחת של נזיד, ממכרו ממכר, כמו שגילה דעתו באומרו הנה אני הולך למות, ואין לך דוחק גדול מזה, וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו, וכן תירץ החכמת שלמה).

ג. כמו דכתיב "ויבו עשיו את הבכורה", שבאמת הבכורה אצל עשיו לא היתה שוה כלום, וא"כ אי"ז אונאה (אוה"ח הק') – התורה מעידה שביזה עשיו את הבכורה מדעתו, וגם בלא האונס שהיה הולך למות, הבכורה היתה בזויה בעיניו, ומכור ימכרנה בדבר מה. וכן תירץ הספורנו).

ד. החתם סופר (שו"ת חו"מ קל"ד) פסק שאין אונאה במומר, והב"ח הסתפק בזה. והנה עשיו מובא בגמ' קידושין י"ח שהיה נחשב מומר, ולכן אין בו אונאה.

ומצינו כן אף בפרשה הקודמת פרשת חיי שרה, שהאוה"ח הק' מקשה מדוע במכירת שדה המכפלה מעפרון לאברהם מצינו לשון מתנה, והרי אברהם קנה בכסף מלא. ומתריך, שלא יהיה טענת אונאה ומקח טעות, שהרי מובא שעפרון ראה במערה חושך ובהלה, ולא הבין מה המעליותא המיוחדת במערת המכפלה, וכדי שלא יוכל לטעון טענת אונאה, לכן צריך היה לעשות זאת גם באופן של מתנה, שבזה לא שייך טענת אונאה ומקח טעות.

ג. עוד יש להקשות שהרי כל המכירה היתה באונס מחמת פיקוח נפש, שעמד למות, והרי יש אומרים בסימן ר"ה ס"ד שאף שתליוהו וזבין זבינא זביני, מ"מ אם נמכר בדמים מועטים אין זבינא זביני, שנחשב כמו תליוהו ויהיב שאין מתנתו מתנה, ומדוע כאן חלה המכירה.

וע"פ הנ"ל מיושב שפיר, כיון שבאמת הבכורה היתה שוה אצל עשיו מאומה, אף בלא האונס, וכמו שכתבו האוה"ח הק' והספורנו, שהתורה גילתה בפסוק ויבו בעיניו את הבכורה, שבאמת הבכורה היתה שוה אצלו מאומה.

ד. בכור לפי עיבור או לפי לידה

יש לחקור בכל בכור, אם הוא לפי עיבור או לפי לידה, והיינו באופן שאחד בכור לעיבור והשני בכור ללידה, מי הוא בכור. בקול אליהו כתב בשם הגר"א (פרשת ויצא): שלפי עיבור, ובחכמת שלמה (סימן רע"ח) כתב שלפי לידה. השואל ומשיב (מהדו"ג ח"ג סי' נ"ב), והאמרי יושר (ח"ב סי' קי"ב), ובפרדס יוסף (פרשת כי תצא), ובנצי"ב (העמק דבר

דברים כ"א ט"ו) - כל אלו כתבו דלפי הלידה, (ובנצי"ב כתב ששקר אמרו בשם הגר"א).
ויש שהוכיחו (הגר"ח מוואלוז'ין) ראייה שהולכים לפי עיבור, ממה שכתב "וילדו לו בנים
האהובה והשנואה, והיה הבן הבכור לשנואה", ורואים שאפילו שמשמע בפסוק
שהאהובה ילדה קודם, מ"מ הבכור הוא של השנואה, ורואים שבכור נקבע לפי העיבור.
ויש הוכחה שמביא החכמת שלמה, מרש"י פרשת תולדות (פרק כ"ה פסוק כ"ו) שכתב:
"ויעקב בא לעכבו שיהיה ראשון ללידה וראשון ליצירה, ויפטור את רחמה, ויטול את
הבכורה מן הדין".

*

שו"ת בדיני ממונות עקב נגיף הקורונה

א. ביטלו אולם שמחות מחמת שאסרו על קיום חתונות באולמות, האם צריכים לשלם,
והאם דמי הקדימה חוזרים?

אם לא שילמו, ברור שלא צריך לשלם. ואם שילמו דמי קדימה, יש צדדים לומר
שיכולים בעלי האולמות להשאיר את הכסף אצלם, ויש צדדים לומר שצריכים להחזיר
את הכסף. ומ"מ אף אם יכולים להשאיר את הכסף אצלם, מועיל בזה תפיסה, ולכן באופן
שנתנו צ'קים מראש, יכולים לבטל את הצ'קים (כמובן שכדאי לעשות זאת לאחר יעוץ עם
עו"ד).

מקורות בקצרה: שו"ע סימן שי"ב סי"ז לגבי נפל הבית. מחלוקת הנתה"מ סימן שי"י
סק"ב והמחנ"א שכירות ו' אם אי אפשר להכנס לבית אם נחשב כנפל הבית. הרמ"א שם
בסימן שי"ב, כתב דה"ה במכת מדינה אם נשרף כל העיר, מנכה לו מן השכירות, והיינו
שנחשב מזל המשכיר, ומחזיר לשוכר את דמי השכירות מכאן ואילך. חידוש הנתיבות
סקי"ג שאף בנפל הבית אפשר לומר קים לי, כיון שמצינו ברמ"א בסימן של"ד שמביא
חולקים באופן של אונס של השוכר. ומוסיף הנתיבות, שבמכת מדינה שנשרף כל העיר,
בזה לכו"ע מחזיר המשכיר דמי השכירות. מחלוקת המחנה אפרים שכירות ז' ע"פ שו"ת
מהרש"ם ח"ב סימן קצ"ט, עם המנחת פתים סימן שכ"א בדין מכת מדינה כמגיפה וכו'.
נתיבות המשפט סימן ר"ל. ושמעתי לדינא מחלק מדייני זמנינו שמורים שבעלי האולמות
צריכים להחזיר את הדמי קדימה שקיבלו, ויש שמורים שמה ששילמו א"א להוציא.
והדעת נוטה שצריכים להחזיר.

כל זה כמובן כלפי שכירות האולם, ועל המנות ברור שצריכים להחזיר את הכסף.
כנ"ל הדין באופן ששכרו דירה במירון לל"ג בעומר, ולבסוף עקב המצב סוגרים את
שערי הישוב ואין אפשרות כניסה. ברור שאם לא שילמו לא צריך לשלם, ואם שילמו, יש
מקום לומר שצריכים להחזיר את הכסף.

*

ב. שכרו חנות, והחוק אומר שאי אפשר לפתוח את החנות, האם צריך לשלם שכירות?
ומה הדין כשהשתמשו בחנות למחסן, ולא פינו את הדברים משם?

לא צריך לשלם שכירות, ואם שילמו, בזה יותר נראה שיהיה קשה להוציא את דמי השכירות ששילמו מראש. אבל אם אפשר למכור, רק הנוכחות של הקונים דלילה, או שמפחדים למכור, בזה נחשב מזל דשוכר וצריך לשלם שכירות. ואם השתמשו בחנות למחסן משלמים כמו שכירות מחסן, כעשר אחוז בערך.

*

ג. כששוכרים דירה, בדרך כלל אין זה קשור לזמנינו. ואם שכר דירה קרוב למקום העבודה, וכעת אין עבודה, בזה הדין כנ"ל שנחשב מכת מדינה.

*

ד. קבעו חתונה ובישלו כבר את המנות, ולאחר מכן הגיעה ההודעה על התקנות החדשות, ונתבטלה החתונה, או שיכלו לבוא רק מספר מועט של אנשים, האם צריך לשלם על המנות?

דבר זה תלוי אם מגדירים את בישול המנות כפעולה שעושה בעל האולם עבור המזמינים, וא"כ הרי זה פועל שעשה מלאכתו, ומגיע לו שכרו, או שבעל האולם משלם את המנות, ולאחר מכן מוכרם למזמינים, והרי זה חייב מצד גרמי, שהוציא הוצאות על פיו, ובזה באונס פטורים. ומסתבר כצד השני. ולכן נראה לדינא שיש לפטור מלשלם על המנות שלא השתמשו בהם. והרחבנו בזה בס"ד בספרי משפטי אהרן.

מקורות: טושו"ע סי' של"ג ס"ח בשם תשו' הרא"ש, ונתה"מ שם סקט"ו. ועיין עוד במהר"א ששון (מובא בקצוה"ח סימן של"ט סק"ג).

מעדני מלך / הרב מרדכי מלכא, הרב הראשי לעיר אלעד, נשיא וראש מוסדות "אור המלך", מחבר ספרי שו"ת דרך המלך, אמרי מרדכי ועוד

לצער הזולת ככבשן האש

וַיַּחַרְד יִצְחָק חֲרָדָה גְדוֹלָה עַד-מָאד וַיֹּאמֶר מִי-אֶפּוֹא הוּא הַצָּדִי-צִיד וַיָּבֵא לִי וְאֶכֶל מִכֹּל
בְּטָרִם תָּבוֹא וְאֶבְרַכְהוּ גַם- בְּרוּךְ יְהוָה (כז, לג). וְאֵל-שֵׁנֵי יְבָרַךְ אֶתְךָ וַיִּפְרֹךְ וַיִּרְבֶּךָ וְהָיִיתָ
לְקַהֵל עַמִּים. וַיִּתֵּן-לְךָ אֶת-בְּרִפְת אֲבִרְהֶם לְךָ וּלְזִרְעֶךָ אֶתְךָ לְרִשְׁתְּךָ אֶת-אֶרֶץ מְגֵרֶיךָ אֲשֶׁר-
נָתַן אֱלֹקִים לְאֲבִרְהֶם (כח, ג-ד)

שאלות

א} שואל מהר"י קארו בספרו תולדות יצחק מדוע יצחק חרד חרדה גדולה שבירך מישהו
אחר וכי אין לו עוד ברכות, הרי כל צדיק מברך רבים המבקשים את ברכתו ואין הדבר
מגרע מברכותיו? ב} עוד הקשה האור החיים שיצחק אבינו סותר דבריו באותו פסוק
בתחילה חרד חרדה גדולה ולאחר מכן מסיים גם ברוך יהיה? ג} עוד יש לשאול מדוע
התורה מנציחה את חרדת יצחק מאחר ובסופו של דבר אינו מתחרט על שבירך את יעקב
אלא מסכים לברכתו ונמצא שאין עניין כלל לספר על אותה חרדה מאחר והיית בטעות?

העולם אינו הפקר והכל יבוא בחשבון

דרכן של רבים שנוהגים בחוסר זהירות מפגיעה וצער לזולת באופן כללי ואין מייחסים
חשיבות לדבר, ועוד יותר כאשר מדובר בתא המשפחתי בחושבם שאין התחשבות למה
שקורא במשפחה מתוך המציאות שחיים יחד ולכן גם לאחר שקרא איזה מקרה נוטים
להתעלם ממנו באומרים שלא בכוונה או שהדבר נעשה בחוסר ברירה, ועוד יותר כאשר
הדבר נגרם בעכבות עשיית דבר מצוה ונגרם במעשיו צער לשני ברור שאין עולה בדעתו
שצריך להיזהר שלא לצער את הזולת וקל וחומר שאינו חושב לבקש את סליחתו,
ופרשתנו מלמדת אותנו עד כמה כל צער שנגרם לזולת ואפילו בתוך המשפחה בעכבות
מעשיו יבואו עימו בחשבון מהשמים בעתיד. כמו כן התורה מזהירה מצער הגר היתום
והאלמנה וכן אפילו צער בעלי חיים כיון שעל הקב"ה נאמר בו ורחמיו על כל מעשיו, וכל
הגורם איזה צער בעולם מצער את השכינה שנאמר בתהלים פרק צא פסוק טו יִקְרָאֲנִי
וְאֶעֱנֶהוּ עֲמוּזֵי-אֲנָכִי בְּצָרָה אֶחְלָצֶהוּ וְאֶכַּבְּדֶהוּ: וכן ישעיהו פרק סג פסוק ט בְּכָל-צָרָתְךָ [לא]
לו צַר וּמְלֶאךָ פָּנִיו הוֹשִׁיעֶם בְּאַהֲבָתוֹ וּבְחַמְלָתוֹ וגו':

ביאור ראשון מדוע חרד יצחק מפני עשיו שהוא רשע

ובזה נבוא לביאור הפרשה, ביאור ראשון בהקדם מה שכתב בתרגום יונתן בראשית פרק
כז פסוק לג ויחרד יצחק חרדה גדולה כאשר שמע את קולו של עשו וריח תבשיליו עלה
באפו כריחה של שרפת גיהנם, ויאמר מי הוא הטהור שצד ציד והביא לי ואכלתי מכל מה

שהביא עד שלא באת, ואברכהו, ואפילו כך, ברוך יהיה: **וכן נראה כוונת פרש"י בראשית פרק כז פסוק (לג) ויחרד וכו' ומדרשו ראה גיהנם פתוחה מתחתיו: וביאורם של דברים הרי לפני כן כתוב בפרשתנו שיצחק אהב את עשיו כי ציד בפיו שהטעה את אביו, כמ"ש בפרק כה (כח) וַיֵּאָהֵב יִצְחָק אֶת-עֵשָׂו פִּי-צִיד בְּפִיו, וְרִבְקָה אֶהְבֶּת אֶת-יַעֲקֹב: וכמבואר בזוהר פרשת תולדות דף קלז ע"ב שיצחק אהב את עשיו כי צד בפיו ורימה את אביו, ומדוע השכינה לא גילתה ליצחק הדבר, מבאר בכדי שיעקב יתברך בלי ידיעתו, אולם באותו מעמד כאשר הגיע עשיו הריח שריפת גיהנום או ראה גיהנום פתוחה ונגלה לו שטעה בעשיו בנו שהוא כזה רשע ולכן חרד חרדה גדולה, ומצד השני אצל יעקב היה המצב הפוך ריח של גן עדן כמ"ש (כז) וַיִּגַּשׁ וַיִּשְׁק-לוֹ וַיְרַח אֶת-רִיחַ בְּגָדָיו וַיְבָרְכֵהוּ וַיֹּאמֶר רְאֵה רִיחַ בְּנֵי פְרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרַכּוֹ יִקְוֶה: לכן אמר גם ברוך יהיה, שבעצם התברר לו שהוא טעה בבניו. לפי"ז החרדה הייתה בגלל עשיו.**

ביאור שני נחרד בגלל יעקב

אולם נראה עוד לבאר ביאור שני היות ואין מקרא יוצא מידי פשוטו שיצחק חרד עד מאוד כיצד הצליח יעקב להתחפש לאדם שעיר כעשיו ולהטעות אותו ולקחת הברכות במרמה, ולא בגלל שאין לו עוד ברכות אלא על עצם המעשה חרד, אך היות וסוף סוף הוא בנו לא התחרט על הברכות וסיים גם ברוך יהיה. ולביאור זה כמובן הצער של יצחק אביו נגרם בגלל מעשיו של יעקב.

יעקב נענש בגלל שנגרם חרדה ליצחק

התשובה לכך שהתורה מנציחה את חרדת יצחק וצעקת עשיו, אמנם אמת שיצחק בסופו של דבר הבין וידע שעשיו הטעה אותו שהרי נכנסה איתו רוח של גיהנום ואילו אצל יעקב ריח של גן עדן לכן באמת אמר ברוך יהיה, אך בכל מקרה ברגע הראשון חרד על המירמה שנעשתה ואותה חרדה למרות שהיא בטעות התורה מנציחה מפני שכותב הזוהר בראשית דף קמד ע"ב אמר רבי יהודה שלמרות שיעקב עשה זאת במצוות אמו והבטיחה עלי קללתך בני זאת ועוד שהשכינה הסכימה למעשיו שהרי כאשר נכנס לאביו הריח ריח של גן עדן בגלל שהשכינה נכנסה איתו ובזה מסביר הזוהר למה כתוב ויעקב אך יצוא יצא פעמיים יציאה, לרמוז יציאה אחת שלו ויציאה שניה של השכינה, ועוד יותר הרי יצחק הסכים לברכות ואמר גם ברוך יהיה, ועוד יותר בשלחו את יעקב לפדן העביר לו את ברכת אברהם היות והגיע למסקנה שהוא טעה באהבתו את עשיו מאחר והטעה אותו, אך למרות כל זאת לא הציל את יעקב מענישה על אותו רגע שגרם צער לאביו שחרד ואמר מי איפה נענש מידה כנגד מידה שמכירת יוסף התחילה באותו לשון ששלח את יוסף לראות את אחיו ושאל יוסף את האיש הגידה נא לי "איפה" הם רועים, ועוד יותר מוסף המדרש בילקוט שמעוני תורה פרשת תולדות רמז קטו אמר ר' חנין שגם אותה צעקה שגרם לאחיו הרשע עשיו למרות שהקב"ה האריך אפו נפרע לעתיד ונענש מרדכי מצאצאיו של יעקב ויזעק זעקה גדולה ומרה. ולזאת הנציחה התורה את חרדת יצחק וצעקת עשיו בכדי ללמדנו שאין שום צער שנגרם בגללו ככל שיהיה ומאיזה סיבה

שתהיה הוא נענש על כך. וכ"כ בספר חסידים סימן תרסו כל מעשה גרמות שאדם גורם צער לחבירו נענש ואף אם יעשה צער על חנם לבהמה עכ"ל.

המעשה של רב רחומי

ואכן מסופר במסכת כתובות דף סב ע"ב על האמורא רב רחומי שנהג לעזוב את ביתו ולצאת לערים אחרות כדי להגות שם בתורה והיה רגיל לבוא לביתו כל ערב יום כיפורים, פעם אחת בערב יום הכיפורים היה שקוע בלימוד התורה הקדושה עד שלא שם לב כי כבר הגיע השעה לצאת לעירו ולמשפחתו כבכל שנה כבר ציפתה לו אשתו בבית בקוצר רוח וליבה מתרגש לקראת הפגישה עם בעלה השב הביתה מעמלו בתורה במרחקים, משעברו כמה שעות מהזמן בו היה רגיל רב רחומי להגיע הביתה התחילה אשתו לדאוג שמא חלילה קרה לו משהו בדרך, ליבה של האשה נצבט חלשה דעתה דמעה רותחת התגלגלה על לחיה, באותה עת ישב רב רחומי על ספסל בעלית גג התמוטטה העליה ונפל ומת. וכתב הגר"ח שמואלביץ זצ"ל רואים עד כמה עומק הדין של המצער את אשתו. חכמים מספרים סיפור זה כדי שנדע עד כמה עלולה להזיק דמעה חמה מלב כאוב של יהודי על חברו. ולכאורה יש לשאול הדבר טעון בירור הרי במקרה זה נפגעה מן העונש אשתו של רב רחומי יותר מכולם שכן אם על איחור בואו חלשה דעתה והורידה דמעה, כמה סבל ודמעות שפכה בהגיע לאוזניה הבשורה המחרידה כי איבדה את בעלה ולא ישוב יותר לביתה לעולם אם כן מה טעם יש בעונש זה ומדוע נענש רב רחומי במיתה? אלא הוכיח הגר"ח שמכאן אנו למדים כי חומרת הדין בדברים הנוגעים בין אדם לחברו אינם בגדר ותורת עונש ותגמול גרידא אלא הרי הוא כאש אוכלת וכתער חותך בלא חשבון כי כן הטביע הבורא יתברך בעולמו כל הפוגע בכבוד הזולת ובשלוותו הרי הוא כמפיל עצמו לתוך כבשן האש ואפילו יהא זה צער שנגרם בלא שום כוונה רעה כלשהי כמו מעשה של רב רחומי שהיה שקוע בלימוד לא ימלט. ויש להוסיף כי כתוב בצרתם לו צר כביכול כל צער שיש לאדם השכינה מצטערת כי בצלם אלוקים נברא האדם, ויותר מכך גם נאסר לצער בעלי חיים הלכות רבות נאמרו בזה ללמדנו שמציאות של צער שנגרם על ידי האדם נתבע על כך.

חשש צערו של אהרון מעכב הגאולה

כמו כן אמרו חז"ל בילקוט שמעוני שמות על הפסוק שלח נא ביד תשלח, את סבור שמא עכב משה שלא ילך, לא עשה כן אלא כמכבד אהרן, אמר משה עד שלא עמדתי היה אהרן אחי מתנבא להם שמנים שנה וכו' עכשיו אני בא לתחומי של אחי שיהיה מצר, לכך לא בקש משה לילך, אמר לו הקב"ה אהרן אחיך אינו מצר בדבר הזה אלא ישמח וכו'. כל המתבונן בדברי חכמינו ז"ל אלו עומד מתפלא ומשתומם היתכן דבר זה שרק מחמת חשש צער זה שיצטער אחיו אהרן ימנע משה רבנו מללכת בשליחות הקב"ה, והלא בודאי ידע משה רבנו שכל גאלת מצרים היתה תלויה ועומדת בשליחותו הבלעדית של משה רבנו, וכמאמר חכמינו ז"ל במדרש שמות רבה פרשה ג-ג ועתה לכה ואשלחך אל פרעה, אמר ר' אלעזר לכה ודאית לומר אם אין אתה גואלם אין אחר גואלם? על שאלה

גדולה זו עומד הגאון רבי לייב חסמן זצ"ל והוא משיב כי אכן דבר גדול למדנו מדברי חכמינו ז"ל אלו כי חמור הוא עד למאד עון המצער את חברו ואפילו בנדנוד של צער, ולמרות שהוא אחיו ויש מקום לחשוב שהוא בודאי יגלה התחשבות ברצון השם, שהלא מצער הוא את חברו אשר הוא בדמות יוצרו כי בצלם אלקים עשה את האדם, ולכך אף השכינה הקדושה הסכימה עם משה רבנו שאלולא שאהרן היה שמח לקראת משה רבנו אלא היה נגרם לו נדנוד של צער מזה לא היית נמסרת לו השליחות לגאול את ישראל למשה רבנו, והיה מוצדק סרובו של משה רבנו לגאול ישראל, אף שתלה הקב"ה את קיום הגאולה בשליחותו של משה בלבד.

ההורג כינה או יורק בפני חברו

עוד לימדנו חז"ל עד כמה צריך האדם להיות זהיר ונוזהר שלא לצער חברו כמבואר במסכת חגיגה דף ה ע"א כי את כל מעשה האלהים יבא במשפט על כל נעלם, עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה יש לו? מאי על כל נעלם? אמר רב: זה ההורג כינה בפני חברו ונמאס בה. ושמואל אמר: זה הרק בפני חברו ונמאס ע"כ. וכך כתב בספר חסידים סימן מד ציער אדם כאלו ציער עולם מלא, שכל מה שבעולם יש באדם. רק בפניו ולא הגיע לו הרוק, פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, אפי' ציער כל שהוא, על כל צער וצער שהוא מצער את חברו יענש בידי שמים, שנאמר כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט (קהלת יא ט) על כל נעלם (שם יב יד), ורבותינו דרשו מאי על כל נעלם, זה ההורג כינה בפני חברו ונמאס, וי"א זה הרוק: וכתב בספר פלא יועץ ערך הקפדה כי המצער את חברו כאילו ציער עולם מלא ועל הכל יביא אלקי"ם במשפט אפילו אם הרג כינה בפני חברו ונמאס ונצטער אפילו שלא נתכוין לצער, והמעמיק בזה תסמר שערת בשרו ויעמוד על המשמר כל הבא מידו ויבקש רחמים מהחונן לאדם דעת שיתקנהו בעצה טובה לעשות הטוב והישר בעיני אלקי"ם ואדם כי לפעמים במה שאדם חושב למצוא חן בעיני חברו הוא מצער וכל ערום יעשה בדעת ויברח מאד מכל דבר שיש לחוש אחד מני אלף שמא אין רוח הבריות נוחה הימנו עכ"ל. וכן כתב בהערות הגרי"ש אלישיב מסכת שבת דף יב ע"א ת"ר אין פולין ברה"ר מפני הכבוד. והיינו שבני רה"ר נמאסים בזה, וצ"ב דהרי הוא אין עושה להם כלום ומה לו במאיסותם? והנה איתא בחגיגה דף ה. אקרא דכי את כל מעשה האלקים יביא במשפט על כל נעלם, וכו' אמר רב זה ההורג כינה בפני חברו ונמאס בה, וחזי' דאע"ג דלא עשה לחבירו כלום, אלא שע"י מעשהו הוא מפריע לחבירו, אף שזה נעלם ממנו, גם ע"ז יבא אלקים במשפט.

מעשה שהיה

וראיתי מעשה בשבועון המשפחה סיפור מספר חסידישע מעשיות מאת הרב ישראל דוד שטרן רבה של טיסוביץ שבגלציה משנת תרפ"ג, מסופר על סוחר גדול של יערות ועצים אשר היה חוכר מהגרף שבהן היה מסתחר, ובכל שנה בתום החורף היה שוכר כמה גברתנים חסונים שהיו כורתים העצים ושולחן לעיר הנמל דנציג והיו משווקים לכל מיני סוחרים שהיה לו עמהן קשרי מסחר, והנה שנה אחת פנה אליו סוחר יהודי בשם ר'

אפרים ואמר לו חבל שאינך מנצל את השוק בדנציג מאחר ואתה כבר מגיע בכל שנה ומוכר את העצים הרי הנך יכול להכפיל את הרווחים בזה שתקנה סחורות אחרות למכור במקומך ותכפיל את הרווחים, ואף הציע עצמו שהוא מוכן לעזור מניסיונו בשווקים ואת שכרי תתן בסוף לאחר שנמכר הכל, שמע וחשב והחליט לנסות את דבריו ולכן לקחו לעבוד איתו ובאמת דבריו היו נכונים והכפיל את רווחיו וכך עבד איתו כמה שנים ביושר ובאימון מלא, והנה שנה אחת הציע לו לקנות מכולות גדולות עם דגן ואפשר להכפיל ולשלש את הרווחים, ובהיות שראה שהוא חכם ומצליח ואף נאמן וישר כמובן שנתן בו אימון וסמך עליו הן במכירת העצים והן ברכישת הסחורות בעיניים סגורות, ולכן באותה שנה לא הסתפק עם הכסף של העצים אלא אף לווה כסף ונתן הכל ביד ר' אפרים, בדרך כלל בכל שנה היה דרכו של אפרים לעדכן את הגביר במברקים על התקדמות הדברים ומה הוא רוכש וכדומא, והנה בפעם האחרונה לאחר שהלך לא קיבל שום מברק והתחיל לחשוש ואכן ככל שהזמן עובר היה ליבו דואג והתעניין מהבאים מדנציג אך לא שמעו ולא ראו דבר, וממש נדדה שנתו כי לא יכל לישון מפאת הדאגות שנלקח ממנו כל רכושו ואולי הוא רימה אותו והשאיר אותו עם חובות גדולים וצריך לשלם גם את שכר כורת העצים, מחוסר ברירה התחיל לגייס כסף בכדי לשלם לפועלים ולהתמודד עם החובות והיה בצער גדול מאוד וכך הדבר נמשך כשנתיים.

והנה ביום בהיר ביושבו בביתו מהורהר לאחר יום קשה שומע נקישה על הדלת בטרם הצליח לפתוח כבר נפתחה הדלת ורואה כי ניצב לפניו אפרים, אחוז הלם מרוב ההפתעה עד שלא יכל לפתוח פיו, ואז אפרים מדבר איתו ואומר לו תדע לך שכל כסף צרור ומונח אצל רב המקום בישוב פלוני, התאושש הגביר ושאל את אפרים אם כן מדוע נעלמת במשך שנתיים ולמה הכסף הונח אצל אותו רב, השיבו אפרים תדע לך שבאותה שנה שנסעתי עדיין היה קור מקפיא והוא חלה בדלקת ראות קשה מאוד עד שהיה לו קשה לנשום וחום גופו עלה מאוד עם כאבים גדולים ולא הצליח להגיע לשוק אלא מרוב פחד שלא יוכל להחזיק מעמד בחוליו פנה לאחד הישובים שהיה בדרכו ושאל על רב המקום וסיפר לו כי הוא שליחו של גביר למכור לו את העצים ואף לקנות לו סחורות אך כיון שהוא חולה מאוד ואינו יכול להמשיך בדרכו רוצה להפקיד אצלו את הכסף עד שיבריא, ואכן הרב קיבל אותו ואף הפציר בו להתארח בביתו והוא יטפל בו ברפואתו וכיון שמצבו הלך והחמיר הרב דאג לדבר עם כמה סוחרים לטפל במכירת העצים ונתן להם שכרם כך שכל הכסף נמצא אצל הרב, ובינתיים מחלתו של אפרים הלכה והחמירה עדי פטירתו מאותה מחלה, הרב כמובן שמר על הכסף אך לא ידע פרטים של הגביר למי להחזיר, וממשיך אפרים לספר כי בעלות נשמתו למעלה ודנו אותו על מעשיו מאחר והיה ירא שמים ומשאו ומתנו באמונה מגיע לו גן עדן, אולם פתאום בא מקטרג אחד אשר טען איך יתכן להכניסו לגן עדן הרי בגלל שלא נתן את הפרטים של הגביר מעסיקו גרם לו צער גדול במשך שנתיים ולא יתכן שיכנס לגן עדן ולא היה תשובה על הדבר, ולכן החולט שישאר בחוץ נע ונד והיה מאוד מתייסר כי מלאכי חבלה שהיו פוגשים אותו מענישים אותו, ביקש אולי יתנו לרדת אל הגביר לגלות לו המקום שנמצא כספו ולא נתנו

לו כי לא היה אפשרות להכניס בקשתו, אולם ביומא דהילולא של המגיד ממעזריטש ניתן היה לכל מי שיש לו קשר לבוא לפניו ולסנגר עליו, כי כך בכל יום הילולא של הצדיקים ניתן להם רשות להעלות נשמות שהיו קשורים עימם, והחליט אפרים למרות שאין לו קשר ינסה אולי יתקבל לפניו, כמובן רק ניגש המלאכים דחו אותו כי אין לו קשר, אך המגיד כיון שראה אותו ביקש להביאו לפניו וזה היה כעבור שנתיים וכאשר קיבלו סיפר לפניו אפרים את מצבו ושהוא רוצה לרדת בכדי לעדכן את הגביר ועל ידי זה יבוא למנוחתו, ואכן המגיד המליץ טוב בעדו בהיות ואמו בטרם לידתו היית אצל המגיד לקבל ברכה ללידתו, והורשתי לרדת לגלות לך ובקשתי שזה יהיה בהקיץ ולא בחלום בכדי שתאמין ולא תחשוב שזה סתם חלומות ולכן באתי רק עתה לגלות אוונך. ואכן היה המום וכולו פחד וחלחלה שמדבר עם אדם מהעולם העליון, אך לאחר שנרגע למחרת בבוקר הלך לאותו ישוב והגיע לרב העיר וסיפר לו הכל ונתן סימנים ואכן קיבל את כספו בחזרה, ומזה למד עד כמה חשוב להיות בקשר עם צדיקים בעולם הזה שהדבר מועיל לעולם הבא ולכן הלך לאדמו"ר מרוזי"ן נין המגיד ממעזריטש. וכן עד כמה צריך לדון לכף זכות. אך גם זאת

הראת לדעת למרות שהיה ישר ונאמן ואף נאנס והיה חולה ושבק חיי לכל בריה ממחלתו לא ויתרו לו על הצער שנגרם לזולת ונענש קשה על כך, לכן גם כאשר אדם עושה מעשה טוב כל שיש מאותו מעשה צער לשני עתיד ליתן עליו את הדין.

מוסר השכל

עלה בידנו ללמוד מפרשתנו עד כמה חמור הדבר כאשר גורם צער לאביו או לאחיו או לאשתו או לחברו ואפילו עסוק בדבר מצוה, ואפילו במצוות אימו אין שום צער שנגרם ממעשיו נעלם אלא על הכל יבוא בחשבון ויענש מידה כנגד מידה, ומעשה אבות סימן לבנים אם יעקב אבינו שעשה במצוות אמו והקב"ה הסכים על ידו בכל זאת לא ויתרו על הצער שנגרם לאביו ואפילו לאחיו הרשע, ואם רב רחומי שעסק בתורה ולא חשב ולא התכוון לצער את אשתו שילם על כך בחייו, עוד יותר כפולה ומכופלת חובתנו עשרת מונים להיות זהירים במעשנו, ובפרט כאשר למדונו חז"ל כביאור הגר"ח שמאלוביץ שזה מציאות של תביעה שנתבע האדם כאש שורפת ואינו שייך לשום חשבון אפילו בינו לבין בני משפחתו או לחברו, ולצערנו תקופתנו מאוד קשה המשפיעה בגלל התקשורת עד כמה ישנם בתוכנו שאיבדו את צלם האנושות והכל הותר לשפוך דם הזולת הכל בשביל להשיג את המטרה ולוחמים אחד נגד השני בהכפשות ובביזיונות כבל עם ועדה והפגנות דבר המשדר לכלל האוכלוסייה ובפרט לדור הצעיר הבא שמלבד השפעת המגיפה שמנותקים מחינוך ולמידה דבר כשלעצמו גורם להדרדרות, זאת ועוד כל ההתנהלות בתקשורת וההפגנות מחדירים לדור העתיד שאין בכלל אררכיה ולא כבוד האדם אלא המטרה מקדשת את כל האמצעים וממש חיסול חשבונות בשביל להשיג את השלטון, לו חכמו ישכילו עד כמה נזק גורמים בחברה דבר שיחזור על כולם בומרנג ולא יצליחו להתמודד איתו, אלא גם זאת שאין פעולה ולו הקטנה שגורם צער לזולת בגללו הדבר

ירדוף אותנו ואת בני ביתו ויענש על כך שכל מה שעושה האדם עושה לעצמו, לזאת
למרות ששבוע שעבר לימדנו יסוד גדול להיות מן הנעלבים ואינם עולבים שומעים
חרפתם ואינם משיבים, שלא יטעה האדם לומר אם כן הותרה הרצועה בהיות וכל אחד
ימחול לשני, צריך לדעת שאין הדבר מספיק לפוטרו מעונש על הצער שנגרם, כך שצריך
כל אדם להיות זהיר ונזהר בביתו ולשמור על התא המשפחתי וכן בחברתו מצער הזולת
ושומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו ובני ביתו והמזהיר והנזהר ירבה שלומו כנהר אמן
ואמן.

מעלת הבטחון / הרב אברהם דניאל עבשטיין, מח"ס 'מי מנוחות', לייקווד

בענין מהותו של תפילה הוא בטחון בהשי"ת

וַיַּעֲתֶר יִצְחָק לֵה' לְנֶכַח אֲשֶׁתוֹ כִּי עֲקָרָה הוּא וַיַּעֲתֶר לוֹ ה' וַתִּהְיֶה רַבָּקָה אִשְׁתּוֹ. (כה, כא)
ופי' רבינו בחיי וז"ל, "הכתוב היה ראוי להקדים ולומר, ותהי רבקה עקרה, ואח"כ:
ויעתר יצחק לה' כי עקרה היא, ומה שהקדים התפילה יתכן לומר שהקדים העיקר,
ולמדנו שאין הכונה שתהיה העקרות סבת התפילה שא"כ הסיבה עיקר והתפילה טפל לה,
אבל הכונה לשון הכתוב כי התפילה סיבת העקרות, ולומר לך שלא נתעקרה אלא כדי
שיתפללו שניהם על הדבר, לפיכך הקדים התפילה שהיא העיקר והסיבה הראשונה
שבשבילה בא העקרות לרבקה אמנו. וזהו שדרשו ז"ל: (שיר השירים רבה ב, לד) מפני מה
נתעקרו האמהות, מפני שהקב"ה מתאוה לתפילתן של צדיקים", עכ"ל. ומבואר מדבריו
יסוד גדול ונורא בענין תפילה, שהתכלית של תפילה אינו רק סיבה לינצל מהצרות
ויסורים, אלא אדרבה הסיבה של הצרות הוא להתפלל להשי"ת. מפני שהקב"ה מתאוה
לתפילתן של צדיקים. אולם יש להתעורר, מדוע הקב"ה מתאוה רק לתפילתן של
הצדיקים? מי שאינו צדיק אין הקב"ה מתאוה לתפילתו? וכבר עמדו על זה כמה
מרבתינו ז"ל.

תפילה הוא קיווי

הנה קודם כל נבאר קצת מהו מהותו של תפילה, ועל ידי זה יתברר הענין בטוב טעם
ודעת. הנה איתא בגמ' (ברכות לב, ע"ב): "אמר רבי חמא ברבי חנינא: אם ראה אדם
שהתפלל ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'. תנו
רבנן, ארבעה צריכין חזוק ואלו הן: תורה, ומעשים טובים, תפילה ודרך ארץ וכו' תפילה
מנין - שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה'", ע"כ. ומבואר מדברי הגמ'
דתפילה הוא ענין של בטחון, שלשון הקרא האומר להתפלל ולחזור ולהתפלל הוא לשון
"קוה", וזהו אחד מן העשר לשונות של בטחון שכתב החובת הלבבות (סוף שער הבטחון).
וכיון שכן, מי שהתפלל ועדיין תפילתו לא נענתה, לעולם אינו מתייאש, שהרי עדיין
מקוה שהקב"ה יענה תפילתו. אבל מי שאינו בוטח בהשי"ת, אם התפלל ולא נענה, שוב
אינו מקוה שיענה הקב"ה לתפילתו, ועל כן אינו חוזר ומתפלל.

עם הבטחון צריך תפילה

ולבאר הענין נקדים דברי הגאון ר' יצחק בלאזר (כוכבי אור אות ט') שכתב לבאר דברי
המדרש באיכה (פ"ג אות ט'): "טוב ה' לכל, תלמוד לומר לנפש תדרשנו", ע"כ.
וז"ל, "ידוע כי מיסודי דרכי עבדת ה' ית"ש הוא הבטחון באלקים ית"ש וכמה כתובים רבו
ע"ז לבל יקוה לאיש ולא ייחל לבני אדם כי אם יהיה ה' מבטחו, וברוך הגבר אשר יבטח
בה'. והנה בנוהג שבעולם אם נדיב אחד מבטיח לעני לתת לו די סיפוקו, והוא ממלא

הבטחתו ונותן לו תמיד די מחסורו אשר יחסר לו, היתכן כי בכל יום ויום יחלה העני פני הנדיב כי לא יעזוב את חסדו ממנו, ולא יגרע לחם חוקו, כי אין זה מהנימוס ודרך ארץ כמובן. ולזה הייתי אומר כי כמו כן כאשר הקב"ה מצוה להאדם לשום מבטחו בו ית"ש ומשביע תמיד לכל חי רצון, מה צריך עוד בקשת רחמים מלפניו ית"ש תמיד? אכן לא כן הדבר כי הבטחון לבד אינו מספיק ורצונו ית"ש הוא אשר עם הבטחון יתפלל האדם ויבקש רחמים מלפניו ית"ש תמיד על צרכיו אז יהיו עיניו נשואות אל ה' ית"ש, כי יפיק רצון מאתו למלאות משאלות לבבו לטובה. וכאשר כן קבעו לנו האבות הקדושים להתפלל ג' פעמים בכל יום, זהו מה שאמרו חז"ל במדרש טוב ה' לקויו, יכול לכל היינו גם למי שאינו מתפלל אליו כלל, כי אין צריך רק לקוות אל ה' לבטוח בו ית"ש, ת"ל לנפש תדרשנו, היינו כי עם הבטחון צריך ג"כ לדרוש ולהתפלל לפניו תמיד, וכאשר ידרשנו ימצא לו, עכ"ל. הרי ברור מדבריו, שאין שום מקום לטעות ולומר מאחר שבוטח אדם בהשי"ת אין צורך לתפילה, זהו טעות מוחלטת! שהרי תפילה הוא ג"כ חלק מעבודת הבטחון בהשי"ת.

תפילה הוא השלכת על ה' יהבך

מן היסודות של תפילה הוא להכיר שהקב"ה הוא השליט על כל והוא המשביר לכל הארץ, וכל צרכנו צריכים לבקש אך ורק מהקב"ה. וכ"כ החובת הלבבות (שער חשבון הנפש פ"ג, חשבון ט') וז"ל, "וראוי לך, אחי, שתדע, כי כוונתנו בתפילה אינה כי אם כלות הנפש אל האלהים וכניעתה לפניו עם רוממותה לבוראה ושבחה והודאתה לשמו והשלכת כל יהביה עליו", עכ"ל. הרי שיסוד של תפילה - הוא ענין של בטחון בהקב"ה. ורק כאשר מגיעים לידי הכרה שאין לנו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים, רק אז יכולים להתפלל כראוי וכנכון, כי אין התכלית של 'תפילה' עבור 'הבקשות', אלא "השלכת כל יהביה עליו".

ועי' בהרמח"ל שכתב נמי ע"ד זה (דרך ה' ח"ד, פרק ה') וז"ל, "והנה הכין הבורא יתברך שמו תקון לזה, והוא מה שיקדים האדם ויתקרב ויעמד לפניו יתברך, וממנו ישאל כל צרכיו, ועליו ישליך יהבו, ויהיה זה ראשית כללי ועקרי לכל השתדלותו, עד שכאשר ימשך אחר כך בשאר דרכי ההשתדלות, שהם דרכי ההשתדלות האנושי, לא יקרה שיסתבך וישתקע בגופניות וחמריות, כיון שכבר הקדים ותלה הכל בו יתברך, ולא תהיה ירידתו ירידה רבה, אלא תסמך על ידי התקון הזה שקדם לה", עכ"ל.

תפילה הוא חיזוק מדת הבטחון

כתב רבינו אברהם בן הרמב"ם (בספר המספיק לעובדי ה', ע' בטחון) וז"ל, "וכן צריך הבוטח לחזק בטחונו ע"י תפילה ובקשה ותחנה אליו יתעלה, ואמר דוד (תהלים יח, ד): "מהלל אקרא ה' ומן איבי אושע". ועוד אמר (שם, ז): "בצר לי אקרא ה' ואל אלקי אושע, ישמע מהיכלו קוליי". ומאמריו בענין זה רבים מעולם, וכו", עכ"ל. הרי שעצם ה'תפילה' הוא חיזוק במידת הבטחון, ש'תפילה' עצמה מביא לידי הכרה במי שאמר והיה העולם.

והמהר"ל (נתיבות עולם, נתיב העבודה פ"ג) האריך בענין וז"ל, "העבודה אל השם יתברך אשר יש לישראל בגלותם שהוא בכל מקום הוא התפלה. ובפ"ק דתענית (ב, ע"א):

תניא לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו זו תפלה, או אינו אלא עבודה תלמוד לומר "בכל לבבכם", איזה עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה. הרי התפלה היא עבודה אל השם יתברך, ומה שנקרא התפלה עבודה כמו שבארנו זה למעלה, כי התפלה שמתפלל האדם אל השם יתברך מורה שהאדם נתלה בו יתברך, וצריך אליו ואין לו קיום זולתו, והנה זהו אלהותו יתברך שכל הנמצאים צריכים אליו, ותלויים בו יתברך עד שהכל אל השם יתברך. ולפיכך התפלה היא עבודה אל השם יתברך, ולא היראה מן השם יתברך שאין זה נקרא עבודה כי אין זה מורה שהאדם נתלה בו יתברך, אבל התפלה מורה שהאדם נתלה בו יתברך, והוא יתברך הכל ברוך הוא וברוך שמו על הכל. שכל ענין התפלה שהוא מתפלל אל השם יתברך, לפי שהוא צריך אל השם יתברך נתלה בו יתברך, ואין קיום בעצמו כי אם בו יתברך, ולכך מתפלל אליו על כל צרכו, וכאשר האדם נתלה בו יתברך כאלו הוא נקרב אליו שכל אשר הוא תולה באחר הוא נקרב נמסר אליו, ולפיכך התפלה היא עבודה גמורה אל השם יתברך, עכ"ל.

בביאור אמאי יועיל תפילה אם הכל כבר נגזר

בספר העיקרים (מאמר ד', פרק י"ח) באר למה יועיל תפילה, שאם כבר נגזר הגזירה על האדם, הרי יקרה הדבר בין אם יתפלל בין אם לא יתפלל. וכתב שאין זה קשה, משום דגזירת ה' הוא רק על האדם במצבו, אבל תפילה מתרומם האדם ממדרגתו, וכשהוא באותו מדריגה גבוהה יותר, לא יקרה לו כל און, ע"ש כל אריכות לשונו.

מ"מ חזינן מדבריו, שיסוד של תפילה אינו רק בקשת צרכים מאת הבורא, אלא הענין הוא להתרומם ולהתעלות מעלה מעלה במדריגת האדם. אך לא נתבאר איך 'תפילה' מתרומם האדם? אלא שהענין הוא, שעצם התפילה כראוי וכנכון, הרי זה עצמה מביא לידי 'בטחון', שהתפילה מתרומם האדם עד שמגיע למדרגת הכרה בבורא עולם "שאינו עוד מלבדו" כמוש"כ הנפש החיים (סוף שער ג'), שהוא מדרגה עילה ביותר.

לבטוח בהשי"ת שיענה תפילתו

הנה רבינו יונה (ברכות ב, ע"ב מדפי הרי"ף) כתב לבאר הא דאמר רבי יוחנן (ברכות ד, ע"ב): "איזהו בן עולם הבא זה הסומך גאולה לתפילה". וז"ל, "י"ל וכי מפני שסומך גאולה לתפילה יש לו שכר כל כך שיהיה בן עוה"ב ... ועוד אמר מורי נר"ו טעם אחר מפני שכשמוזכר גאולת מצרים ומתפלל, מיד הוא מראה שבוטח בה' בתפלה כיון שמבקש ממנו צרכיו, שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום. וכן נראה באלה שמות רבה בפרשת בא אל פרעה שאומר לשם שכשראו ישראל הנסים והנפלאות שהיה עושה עמהם הבורא שלא כטבעו של עולם בטחו בו ועל זה נאמר (שמות יד, לא): "וירא ישראל את הים הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' וגו'". וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילם ומתפלל מיד, נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו, כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו, ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד, והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה, ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי עולם הבא, עכ"ל.

ומבואר מדבריו ב' יסודות בענין בטחון בתפילה: א. אין 'תפילה' אלא מתוך 'בטחון' בה' ית'. ורק אחר שהאדם מבין בדעה ברורה, שאין לו על מי להישען אלא על אבינו שבשמים, אז יכול להתפלל ויבקש ממנו צרכיו. ב. יבטח בה' שיענה תפילתו. כי אחר שהאדם מתפלל, צריך לבטוח שהקב"ה שמע והקשיב לתפילתו והוא ית', יענה תפילתו ויעשה מה שטוב לו. וע"ע במש"כ המצודות דוד עה"פ (תהלים פו, ז): "ביום צרתי אקראך כי תענני - בטוח אני שתענה לי", עכ"ל.]

הקב"ה מתאווה לתפלתן של צדיקים

וא"כ י"ל דלפי כל הנ"ל מובן היטב מדוע הקב"ה מתאווה דוקא לתפילתן של צדיקים. דמהותו של תפילה הוא בטחון, ומהותו של בטחון הוא להיות דבוק בהשי"ת כמו שהאריך המשך חכמה (דברים י, כ). א"כ למי מתאווה הקב"ה שיהיה דבוק בו? דוקא הצדיקים! וע"כ מתאווה דוקא לתפילתן. משל למה הדבר דומה: למלך בשר ודם, עם מי יש לו תשוקה חשק ורצון לדבר? רק לנכבדי בני העם, שזהו כבודו. אבל פחותי בני העם, בזיון הוא למלך כל קשר עמהם. כן קו"ח בן בנו של קו"ח למי רוצה הקב"ה לשמוע לתפילתו, רק מהצדיקים המבקשים פניו.

וכמו כן מצינו שזהו הטעם שירד המן בכל יום. דאיתא ביומא (עו, ע"א): "שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחי: מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה? אמר להם: אמשול לכם משל: למה הדבר דומה - למלך בשר ודם שיש לו בן אחד. פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה, ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה. עמד ופסק מזונותיו בכל יום, והיה מקביל פני אביו כל יום. אף ישראל, מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים היה דואג ואומר: שמא לא ירד מן למחר ונמצאו כולן מתים ברעב, נמצאו כולן מכוונים את לבם לאביהן שבשמים", ע"כ. הרי, דהסיבה שהקב"ה לא זימן לכלל ישראל פרנסתם רק פעם אחת בשנה, משום שרצה שיקבלו ישראל פניו בכל יום. ולכן בכל יום אנו צריכין לקבל פני אבינו שבשמים, ולהתפלל אליו לכל צרכינו. ועל ידי זה נהיה דבקים בו ית', ובוטחים בו באמת.

תפילה היא השתדלות גדולה

הנה החובת הלבבות (סוף שער הבטחון) כתב משל לבאר שהסיבות שהם יותר קרובים, באמת הם רחוקים מאוד וז"ל, "כמו המלך, כשהוא רוצה לענות אחד מעבדיו, מצוה משנהו לעשות, והמשנה מצוה השר והשר מצוה השוטר והשוטר מצוה לסרדיוט והסרדיוט מצוה הנוגשים והנוגשים מקיימים המעשה בכלים מוכנים לו. ואשר יכלתו מעוטה מכלם להקל מצערו ולהוסיף עליו, הם הכלים, מפני שאין להם חפץ, והנוגשים יותר יכולים מהכלים, וכן הסרדיוט יותר מהנוגשים והשוטר יותר מן הסרדיוט והשר יותר מן השוטר והמשנה יותר מהשר, והמלך יותר מכולם, מפני שאם ירצה, ימחל לו. וכבר נראה לך, כי חלישות העילות וחזקתם להועיל למעולל תהיינה כפי קרבתם ורחקם ממנו. והבורא יתעלה, אשר הוא תכלית העילות ברוחק מן המעוללים, ראוי לבטוח בו ולסמוך עליו לחוזק יכלתו על תועלתם ונזקם", עכ"ל.

הנה, בהמשל, יש השתלשלות הדברים מאז שהמלך גוזר הגזירה עד שייענש העבד בפועל, ומי שלבסוף הוציא העונש אל הפועל הרי הוא יותר רחוק מעצם דיבור [גזירת] המלך, ועל כן, אם העבד מתחנן לפני השר [המענישו בפועל] להקל העונש מעליו, הלא לא יועיל לו כלום, כיון שאותו השר אין לאל ידו להקל העונש שכבר נתחייב מטעם המלך. וא"כ, הא דאין לו תקוה להאי עבד האומלל, הוא רק משום שהדבר תלוי רק במלך, ולו, אין לו הזדמנות לדבר אל המלך.

והן הן הדברים במי שאינו מאמין בהקב"ה, הרי אין לו הזדמנות לדבר אל המלך כיון שאינו מאמין שהקב"ה בעצמו הביא עליו העונש. אבל מאחר שאנחנו מאמינים בני מאמינים, שהבורא יתברך שמו הוא הבורא ומנהיג לכל הברואים, והוא לבדו עשה ועושה ויעשה לכל המעשים - הרי כאשר נמצאים במצב שהקב"ה מעניש אותנו, אין לנו להתייאש לדבר עם הקב"ה, כי יש בידנו וביכולתנו להתחנן ולעמוד על נפשנו מלפני הבורא עולם להקל העונש והגזירה אשר נגזר עלינו. וא"כ נמצא בכל מצב שהוא, ההשתדלות הגדולה שיוכל האדם לעשות, היינו להתפלל לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שכל הנהגת העולם הוא כולו במאמרו.

תפילה בכח לשנות הטבע

ובהמשך דבריו של רבינו בחיי כתב ז"ל, "ומכאן יש ללמוד עוד כח התפלה שהיא גדולה מאד ואפילו לשנות הטבע. ומטעם זה הזכיר לשון "ויעתר" ולא אמר "ויתפלל" או "ויצעק", ושאר הלשונות, כי הוא מלשון עתר, וכן הבינו ז"ל, הוא שאמרו בפ"ק דסוכה: למה נמשלה תפלתן של צדיקים לעתר, מה עתר זה מהפך הגורן הזה ממקום למקום, כך תפלתן של צדיקים מהפכת דעתו של הקדוש ברוך הוא ממדת אכזריות למדת רחמנות. באורו: מה העתר מהפך את התבואה ממטה למעלה, ואח"כ מפלת ממעלה למטה, כך הצדיק בתפלתו מחשבתו משוטטת ועולה ממטה למעלה ואח"כ ממשיך ומוריד השפע ממעלה למטה", עכ"ל. דברים נוראים! זהו הכח של תפילה, שיכול לשנות את הטבע! [וכבר האריך חז"ל האם מותר להתפלל על מעשה ניסים, ואכמ"ל בזה].

אינו הפוך הטבע רק לקיים הטבע

ר' צדוק הכהן מלובלין (פוקד עקרים אות א') כתב חידוש נפלא בענין זה ז"ל, "וכל מי שהוא מושגח אי אפשר שיהיה עקר כלל שהרי כל בריאת האדם הוא לפרות ולרבות כמו שנאמר (ישעיה מ"ה, י"ח) לא תוהו בראה לשבת יצרה, ודבר זה שלא יוליד הוא יציאה מסדר הבריאה ודבר שאינו ראוי כלל כפי חוקי הבריאה שיסד השם יתברך ועל כן הישועה לזה אינו ככל נסים היוצאים מהטבע דזה אדרבא בא לקיים הטבע שהרי כך הוא חוק טבע הבריאה להיות האדם מוליד. וזה היה טענת חנה כו", עכ"ל. דברים נפלאים מאוד!! שאין זה שינוי בדרך הטבע, רק הוא לקיים הטבע! וא"כ אינו מתפלל לשנות את הטבע, אלא אדרבא מתפלל לקיים את הטבע!

האלקים ישימנו מן הבוטחים עליו הנמסרים לדינו בנראה ובנסתר ברחמיו, אמן!

והבוטח בה' חסד יסובבנו!! לתגובות: adebstein@gmail.com

מפרדס הכהונה / הרב גמליאל הכהן רבינוביץ, מחבר ספרי 'גם אני אודך', 'פרדס יוסף החדש' ושא"ס, מו"צ בבית הוראה 'אור החכמה'

להתפלל בעיניים סגורות נגד תמונה של אדם

וַיֵּעָמֶר וַיִּצְחַק לֵה' (כה, כא)

הסתפקתי, האם מותר להתפלל כנגד תמונה של אדם עם עיניים סגורות.

והגאון האדיר רבי ישראל פסח פיינהנדלר זצ"ל, בעל "אבני ישפה", כתב לי וזה לשונו: נראה שיש כאן שתי הלכות שונות, והיינו כאשר אדם מתפלל נגד בגד או כותל מצויר או תמונה, ודינו מפורש בסי' צ' סע' כ"ב שמפורש שמועיל סגירת עיניים, והשני כנגד מראה שהזכיר המ"ב שם ס"ק ע"א שלא מועיל סגירת עיניים, ומקורו בשו"ת הרדב"ז הובא בבאר היטב ס"ק ל'. והטעם כתב המ"ב שם שלא מועיל סגירת עיניים במראה הוא משום שנראה כמשתחוה לבבואה שלו.

וביאור הענין שהאיסור בתמונות ודברים מצויירים הוא משום ביטול הכוונה, ולכן כיון שהוא סוגר את העיניים, שוב אין לו ביטול הכוונה, ומותר לו להתפלל. אבל כאשר מדובר במראה שהוא רואה עצמו, חוששים שהוא רוצה להתפלל לעצמו, וכאן אינו ענין של ביטול הכוונה, ולכן לא מועיל לסגור העיניים.

ומה שיותר חושדים באדם שהוא משתחוה לבבואה של עצמו, ולא לתמונות של אנשים אחרים, מסתבר משום שכל אדם קרוב אצל עצמו ואוהב את עצמו יותר מכל אדם, וממילא קל מאד שאדם ישלל להשתחוות לעצמו, ולא להרגיש צורך להשתחוות לבורא עולם, שהרי הוא רוצה לעשות הרצונות שלו, ולא להרגיש על עצמו שום עול, ואם משתחוה לעצמו הוא מראה שהוא בעל הבית ואינו צריך לקיים מה שהבורא יתברך יאמר לו מה לעשות. לכן גם לא חושדים שהוא משתחוה לאדם אחר, שהרי עדיין יצטרך לקבל על עצמו העול של אותו האדם, והוא מעדיף לחיות בלי שום עול.

וכעת ראיתי במקור ההלכה הזו של כנגד המראה, והוא בשו"ת הרדב"ז חלק ד' סי' ק"ז ד"ה הרי לך וכתב שם וז"ל: עוד יש ראייה ממה שאמרו ז"ל אסור לאדם שיתפלל אחורי רבו, ושמעתי בטעמו של דבר שלא יאמרו משתחוה הוא לרבו. וכמדומה לי שהוא מן הירושלמי, אלא שלא נפנתי לבקש. ומזה הטעם בעצמו אנו אוסרים להתפלל כנגד המראה, שלא יאמרו משתחוה הוא לבבואה שלו. ואם הם ז"ל חששו לחששא רחוקה כזו, אנו לא נחוש שלא יאמרו משתחוים הם לצורת אריה שהוא מכלל נושאי המרכבה. ובכמה מקומות חששו רבותינו ז"ל למראית העין, עכ"ל.

ובאמת הרדב"ז הסביר את דבריו יותר בהרחבה שם וכתב וז"ל: ומיהו חומרא גדולה היא בעיני שיהא אסור לעשות שום צורה בולטת, אלא מינקט מלתא מציעתא עדיף,

והוא דעת הרמב"ן ותלמידיו ז"ל שאם הצורה ידעינן בודאי שאינה נעבדת, לא חיישינן בה לחשדא. ואם הוא ספק אזלינן לחומרא. אי נמי כאשר פירשתי אני בדעת הריא"ף דצורת אריה ושור ונשר דאיתנהו במדור העליון, אע"ג דידעינן בודאי שאינן נעבדות, איכא למיחש לחשדא, אבל שאר הצורות לא, עכ"ל.

מכאן אנחנו לומדים שהרדב"ז רק החמיר במראה או בצורות שהם היו במרכבה. אבל הוא לא מחמיר בתמונה של אדם, כיון ששם אין מראית העין שהרי התמונות הם לא דבר שמשותחים לו, וזה גם ההסבר של דברי המ"ב שבתמונות מועיל סגירת העיניים, כי כל הטעם משום ביטול הכוונה, אבל לא במראה, ששם הטעם הוא חשד שהוא משתחוה לבבואה שלו. (עכ"ל).

מצוות הארץ בפרשה / הרב אברהם יוסף חבצלת, מרבני 'בית המדרש להלכה בהתיישבות'

מצוות הארץ בפרשת תולדות

בדיני התורם והמעשר

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים, וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד, אִישׁ שָׂדֶה (כה, כז)

וברש"י: כיון שנעשו בני י"ג שנה וכו'. יודע ציד. לצוד ולרמות את אביו, בפיו. שאלו: אבא היאך מעשרין את המלח ואת התבן. סבור אביו שהוא מדקדק במצוות.

לפי פשוטו של מקרא ברור הפסוק וגם הקשר בין תחילת הפסוק לסופו. אמנם לפי הדרש מה השייכות בין שני חלקי הפסוק. צריך להתחיל מ"ויהי עשיו". גם עיתוי המעשה עצמו תמוה. הרי עשיו עמד על דעתו עוד בבטן אימו. עי' לעיל במפרשי הפסוק ויתרוצצו הבנים בקרבה, בודאי יכול היה לשאול עוד בקטנותו.

במשנה (תרומות א, א) איתא, חמישה לא יתרמו, ואם תרמו אין תרומתן תרומה, החרש, השוטה והקטן וכו'. ע"כ. הרי ברור שקטן אינו יכול לתרום. וכן פסקו הרמב"ם והשו"ע.

לפי זה פשוט מדוע המתין עשיו עם השאלה עד שהגדיל. הצייד והרמאות ייתכנו רק אם השאלה נוגעת הלכה למעשה. לפני שהגדיל ממילא אינו יכול לעשר ולא יהיה אביו סבור שהוא מדקדק במצוות.

*

חיוב מלח במעשר

וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד, אִישׁ שָׂדֶה (כה, כז)

ראה לעיל מפירש"י. ויש להבין, מדוע נתפס עשיו דווקא לחומרה זו הרי היה יכול לשאלו בהלכות המצויות כמו בשר בחלב, שבת וכו'.

ובאר הגר"י עדס זצ"ל ע"פ מש"כ הרמב"ם בפ"ט מלכות מלכים ה"א וז"ל, על ששה דברים נצטווה אדם הראשון... בא אברהם ונצטווה יתר על אלו במילה, ויצחק הפריש מעשר ויעקב הוסיף גיד הנשה. ע"כ. אפשר שמצות מעשר היתה חביבה עליו, על יצחק, מכיון שהוא תיקנה. ועשיו ידע זאת. וכל זה כלול ב"יודע ציד" – יודע לציידו ולרמות את אביו בפיו. ועי' להלן בסוף הפרשה שעשיו נשא אשה בגיל ארבעים. אמר מה אבא... אעשה כן גם אני. (הגר"ב"צ אבא שאול זצ"ל בשמו).

ויש להוסיף על דבריו. המדרש (לעיל כו, א) ויהי רעב בארץ, רצה יצחק אבינו לצאת מא"י. אמר לו הקב"ה אתה אינך יוצא, שלא כאבותיך אברהם ושרה. ע"כ. וצ"ב מדוע ליעקב כשירד מצריימה וכשהלך לחרן לא אמר כן. ובאר במשנת חיים (סי' קכח) דלאחר

שתיקן יצחק אבינו את המעשר הרי יש עניין שלא יצא מא"י כדי שלא יבטל מצוות מעשר התלויה בארץ, דהוא הנהיגה ותיקנה. והן הן הדברים.

*

מעשר דגן ניטל באומד

וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַהוּא, וַיִּמְצָא בְּשָׁנָה הַהוּא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה' (כו, יב)

שאמדוה כמה ראויה לעשות ועשתה על אחת שאמדוה מאה. ורבותינו אמרו אומד זה למעשרות היה. (רש"י). ומקורו במדרש רבה כאן, וז"ל: מאה כורים מאה שערים מאה מנינים מאה שערים מלמד שאמדו אותה ועשת מאה כמה שאמדוה והלא אין הברכה שורה על דבר שהוא במשקל ובמדה ובמנין מפני מה מדד אותה מפני המעשרות.

*

אמדו ולא ספרו, מדוע

מניין לרש"י, וגם למדרש, שאמדו, ולא ספרו או מנו או שקלו. במשנה תרומות (פ"ד מ"ו) איתא, בְּשִׁלְשָׁה פְּרָקִים מִשְׁעָרִים אֶת הַכֹּלְכֵלָה. בַּבְּפוּרוֹת וּבַסִּיפּוֹת וּבַאֲמִצָּע הַקֵּץ. הרי שלשון שערים הכוונה לאומד. ובמלאכת שלמה שם: מודדין את הכלכלה כדי שיוכל לכוין וליתן באומד כמו שהוא למוד... לוקח כלי שאינו של מדה אלא שיוכל לשער בו וכו'. ע"ש שיש כמה מהלכים בפירוש המשנה. מכל מקום לשון שערים מורה שעישרו באומד. מכאן גם למד בעל המצודות איך לפרש את הפסוק במשלי (כג, ז) כי כמו שער בנפשו כן הוא. וז"ל: שיער מלשון השערה ואומדן, כמו מאה שערים.

דין המעשר באומד

הקשו בתוס' כאן איך עישר יצחק באומד הרי אמרו חז"ל (אבות א, טז) אל תרבה לעשר אומדות. וביארו מה הטעם שאל תרבה, כי אם יעשר באומד יש חשש שהלוי יקבל פחות מעשירית, והתבל לא תוקן, לכן אסרו. [נוכ"כ התוס' גם במנחות (נד, ב) ובבכורות (נח, ב)]. אבל יצחק ודאי נתן מעשרותיו בעין יפה ובזה לא ייתכן כלל שיאכל טבל.

*

ובחנוני – רשות או ציווי?

מתי אמדו. לכאורה תלוי בשני הפירושים. לפירוש הראשון אמדו פעמיים, ובפעם השניה מצאו פי מאה מן הצפי. לפירוש השני אמדו רק לאחר הקציר, לצורך הפרשת מעשרות. אלא שמפרשי רש"י חלוקים בשאלה זו. מהמזרחי והגור אריה משמע שהכל פירוש אחד ואין מחלוקת בין שני הפירושים. והשל"ה מבאר הפסוק שיש כאן שני תירושים נפרדים.

והקשו האחרונים, אם המדידה גורעת מהברכה מדוע לאמוד פעמיים לצורך המעשרות די בפעם אחת, לאחר הקציר. לשם מה לאמוד גם קודם? הג"ר מיכל פיינשטיין בשיעוריו הסביר שלפני שגדלה התבואה אין לחשוש אם תשרה הברכה שכן אין לה על מה לחול.

לכן מותר למנות דבר שלא בא לעולם. לדבריו גם לשיטת השל"ה מותר לאומדם. אבל לשם מה אמדו פעמיים?

איתא בתענית (ח, ב) אמר רבי יוחנן: מאי דכתיב עשר תעשר - עשר בשביל שתתעשר. אשכחיה רבי יוחנן לינוקא דריש לקיש, אמר ליה: אימא לי פסוקיך! - אמר ליה: עשר תעשר. אמר ליה: ומאי עשר תעשר? - אמר ליה: עשר בשביל שתתעשר. אמר ליה: מנא לך? אמר ליה: זיל נסי. אמר ליה: ומי שרי לנסוייה להקדוש ברוך הוא? והכתיב לא תנסו את ה'! אמר ליה: הכי אמר רבי הושעיא: חוץ מזו, שנאמר הביאו את כל המעשר אל בית האוצר ויהי טרף בביתי ובחנוני נא בזאת אמר ה' צבאות אם לא אפתח לכם את ארבות השמים והריקתי לכם ברכה עד בלי די. ע"כ. והסתפקו המפרשים שם אם יש עניין לנסות. לשון הפסוק הוא ציווי, ושני שלבים בו. כמו הביאו את המעשר כך גם בחנוני נא בזאת. אבל בגמ' משמע שרק רשות היא. עכ"פ אפשר שיצחק אמד גם לפני הקציר כדי לקיים ציווי זה.

החתם סופר מיישב ע"פ הסוגיא של חזקת חיים בגיטין. מי שרוצה לדאוג לכהן או ללוי שתהיה להם הרווחה עד שתצמח התבואה יכול להלוות להם מראש על חשבון המתנות. וזה לשון המשנה (גיטין ל, א), המלווה מעות את הכהן ואת העני להיות מפריש עליהם מחלקן. ופירש רש"י המלווה הזה כשיפריש תרומותיו ימכור התבואה ויעכב הדמים לעצמו בפרעון החוב הזה שיהא בשביל הכהן, וכן המעשר ראשון בשביל הלוי ומעשר עני בשביל העני. המעשרות יעכב ויאכל ואין כאן גזל מתנות, שכבר נתן דמים לכהן בשעת הלוואה. עכ"ל. ועדיין לא ברור מרש"י כיצד ידע כמה ילווה להם. לכן יצחק אמד השדה לדעת כמה ראויה לעשות.

*

קיום כלאי בהמה

וַיִּגְדַּל, הָאִישׁ; וַיִּלַּךְ הַלֹּךְ וַיִּגְדַּל, עַד פִּי-גֵדֶל מֵאֵד (כו, יג).

שהיו אומרים זבל פרדותיו של יצחק ולא כספו וזהבו של אבימלך. (רש"י שם).

והקשה המהרש"א בפסחים נד, ב, הרי בפ"ק דחולין (ז, א) אמרו שאסור להשהותן בביתו והיאך גידל יצחק פרדות?

והחזקוני בפרשת וישלח, פרק לו פסוק כ"ד, על הפסוק הוא ענה אשר מצא את הימים במדבר, הקשה וז"ל, פירש רש"י הביא פסולין לעולם. וא"ת הרי לעיל בפרשת תולדות משמע שהיו כבר. ע"כ, וכן במהרש"א שם. ותירץ שאין מוקדם ומאוחר בתורה. ע"ש. ואולם דוחק לומר שהמעשה הזה היה לפני שהיה יצחק בגרר. הרי ענה נכדו של עשיו היה.

אכן בתוס' בב"מ דף פה, א, ד"ה הוה עתיר גרס "זבל בהמותיו של יצחק" וכו'. וכן במדרש י"ג "זבל פרותיו". לגירסא זו לא קשות קושיות המהרש"א והחזקוני. אכן תמוה, הרי הנושא כאן הוא התעשייה של יצחק. הציבור השווה בין הונו של יצחק להונו של

אבימלך. אם היו ליצחק זבל בהמות בהכרח שהיו לו גם בהמות. היה צריך לומר בהמותיו של יצחק ולא זבל בהמותיו. אכן, אם מטרת גידול הבהמות היתה הזבל א"ש, אך לא מסתבר שכך היה. אבל תמיהות המהרש"א והחזקוני אינן קשות לגירסת תוס'. ועוד, זבל בעלי חיים מתאים יותר לבהמה דקה מאשר לחמורים.

והנה, בגמ' בב"ק לח, ב, שתי פרדות טובות יש לי להוציא מהם רות המואביה ונעמה העמונית. ופירש"י: פרידות – גוזלות. הרי ש"פרדות" הכוונה ליונים, ולא לפרדה מסוס וחמור. נראה שמקור פירושו בילקוט שמעוני. וז"ל: "וְהֶקְרִיבוּ", מֵהַ תְּלַמּוּד לֹמֵר, לְפִי שְׁנַאֲמַר "וְהֶקְרִיב מִן הַתְּרִים אוּ מִן בְּנֵי הַיּוֹנָה", יְכוּל הַמִּתְנַדֵּב עוֹף לֹא יִפְחַת מִשְׁתֵּי פְרָדוֹת, תְּלַמּוּד לֹמֵר "וְהֶקְרִיבוּ", אֲפֹלוּ פְרָדָה אַחַת. (ויקרא א, טו, רמז תמו). הרי שפרדה בלשון חז"ל הינה תור או יונה. ומצאתי גם בתוס' כאן, לפי אחד מכתבי היד, שפירש פרדות יונים.

אחד הענפים הכלכליים הידועים בעבר בארץ היה זבל יונים. (פליקס, החקלאות בארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד). באזור צפון הנגב, בית גוברין ועוד יש מערות ששימשו לגידול יונים. עולי תימן בירושלים בזמן מלה"ע הראשונה ייצרו תרופות מזבל יונים.

לפי"ז ברור מדוע השוו אנשי גרר בין סחורה זולה זו, שאכן היה לה ערך אבל מועט, לכספו וזהבו של אבימלך. כן א"ש פירש"י. לשיטתו מהש"ס אזיל. ולדבריו פשוט מדוע רק בזמן ענה מצאו את הימים. ומיושבות קושיות המהרש"א היאך קיים יצחק פרדות.

משאת משה / הרב מנחם ישראל חזן, ר"מ בישיבת 'אור אליהו', מודיעין עילית

מלחמת הדעת

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב מִכְּרָה כִּיּוֹם אֶת בְּכֹרְתְךָ לִי (כה, לא)

יעקב, היה איש תם.

– אבל הוא לא היה 'תמים'.

תמים בלשון התורה הקדושה – כן. אבל 'תמים' בשפה המדוברת כיום – ממש לא.

הוא היה – 'שלים'. שלם. הוא היה עושה – מה שצריך.

אדם ערמומי, 'חריף לרמות', הוא תמיד – 'חריף'. תמיד ערמומי.

תמיד – לא 'שלם'.

כי כשה'חריפות' גודשת, והסכרים נפרצים – בדיוק כשהילד שלו בסביבה, הוא 'ישרוף' אותו בהבל פיו הצורב.

והאומלל הקטן, אכן ישרף.

יעקב, היה 'שלים'. מה שצריך, כמה שצריך, ומתי שצריך (עי' זוה"ק קלט ע"ב ד"ה אר"י).

זהו 'תם' אמיתי.

העולם הקטן

האדם, הוא עולם קטן. והעולם – הוא אדם גדול (עי' ספר הברית ח"א מאמר ב פ"ח, קנאת ה' צבאות לרמח"ל כלל ב, ועוד מקורות רבים).

כל מה שיש בזה, יש בזה.

והכל – מכוון כנגד. מה שאני עושה, פועל בכל הבריאה כולה. בכל העולם כולו. ובכל המציאות כולה.

וגם בעולמות העליונים. הרוחניים. כל אחד מאיתנו פועל שם. בונה, יוצר. משלים. ועלול גם – להרוס, לשבור. ח"ו.

'ושכנתי בתוכם'. בתוך. בפנים. השכינה, זה בי. וממילא – כל העולמות תלויים בי.

גם בית המקדש היה מכוון כנגד העולם, וכנגד האדם. היה שם לב, מח, ידים, רגלים. הכל. רמ"ח איברים ושס"ה גידים.

היה שם קודש הקדשים. המקום אליו רק כהן גדול נכנס, בקדושה ובטהרה, פעם בשנה בלבד. למקום הזה, נכנס טיטוס הרשע, ועשה מה שעשה. ומי שמנסה לדמיין את ההשפלה הנוראה דאז, דמו רותח בקרבו.

אמנם, מאחר ויש הקבלה בין היהודי לבית המקדש, עלינו לדעת – כשאנחנו חושבים
מחשבת תורה, מחשבת קדושה, אנחנו עובדים עבודה – בקודש הקדשים.
– כי הלב היהודי, הוא קודש הקדשים (עי' נפה"ח ש"א פ"ד).

וזו רוממות עצומה. כה עצומה, שאי אפשר להבין אותה בשכל אנושי.
אמנם – זה פועל גם להיפך. מעשי הזוועה של טיטוס, עלולים לחזור על עצמם – בליבו
של יהודי.

– והרבה יותר גרוע מאותו טיטוס.

כי טיטוס, הוא נמוך מאוד. הוא לא אחוז במקום גבוה. העולמות הרוחניים לא קשורים
אליו. אין לו 'ושכנתי בתוכם'.

זו הגדולה של יהודי. וזה מאוד מרומם.

– וגם מאוד מחייב.

הנחש והתאוה

ההנהגה הרגילה, צריכה להיות 'תם'. שאינו חריף לרמות.

אבל כשצריך – כשאיב מאיים על הבית, אזי צריך להיות ערמומי כנחש.

'ויברא אלוקים את התנינים הגדולים'. דא יעקב ועשו (זוה"ק קלח ע"ב).

יעקב אבינו – נחש!!

– כשצריך.

היה כאן אויב מר. אויב – כנגד השכינה. הנחש הקדמוני, יצא ל'אור' עולם. הוא התגלם
בדמותו של עשו (עיי"ש).

ויעקב, שהוא היה 'מאריה דביתא' – היה צריך לעמוד כנגדו. והוא נלחם – כנחש
הערמומי ביותר שיכול להיות.

עשו היה אחוז במקום גבוה. הוא היה בכור. גם הברכות של יצחק אבינו – היו בדרך
אליו.

וזו היתה סכנה נוראה.

סכנה – שהוא יתערב בקדושה. שיהיה לו 'נגיעה' למעלה. גבוה. בשכינה הקדושה.

סכנה, שמעשיו יפעלו שם. ועשו, כמו עשו – לעולם לא יפעל שם משהו טוב.

לכן היה צריך – לנתק אותו, מכל קשר לקדושה. שלא יאחו שם. שלא יפגום שם.

אמרנו, שטיטוס – לא היה שם. סבא שלו, כשהיה בדרך לשם – נעצר. יעקב אבינו,
שהיה ער לסכנה העצומה, פעל למנוע אותה. בחכמה, בערמומיות.

– כנחש.

וכך, כל ממשיכי 'מורשת עשו' – וביניהם גם טיטוס – היו מוגבלים מאוד.

הכל היה מחושבן היטב. אפילו הצבע ה'אדום'. הכל.
עשו, נפל בפח. עמוק. הוא ראה 'תאוה', וזה – בלבב אותו לחלוטין.
הבכורה ניטלה ממנו, וגם הברכות. הוא מכר כל השפע העצום הזה – תמורת קצת
'אדום'. סוג של 'שוחד'. דמי 'לא יחרץ'. אמנם במקרה המסוים הזה, הוא 'חרץ'. אפילו
הלעיט.

זו הסוגיא של ה'שעיר לעזאזל'. שוחד ל'צד השני'.

אמנם – סוגיא זו עדינה מאוד, ויש בה גם סכנה. ולכן כאן יש להדגיש ולהתריע:
אסור – לעולם! לתת ח"ו משהו ל'צד השני'. הכהן, עושה את רצון ה'. את מצוותו. ה',
עושה עם השעיר כרצונו. כאן אנו רק לומדים את המשמעות. אבל – אין זו 'כוונה'.
חלילה. רק – משמעות.

[עלינו להדגיש: אין איתנו יודע מדרגתם של ראשונים, אפילו לא של עשו. אנו רק
לומדים את התורה – כפי שניתנה לנו, לדורנו. לרמתנו. וכך גם מפרשים אותה – לחיים
שלנו. כך קיבלנו מרבנותנו.]

גרגרים אדומים וחשובים

יתכן.

דוקא יעקב אבינו. יעקב, ה'איש תם'. יעקב – שיודע להיות תמים, וגם יודע להיות
ערמומי. ומשתמש בכל אחד מהם – כשצריך. דוקא הוא, ה'שלם' – היה יכול להילחם
ב'צד השני'.

גם הצד השני – יכול להיות תם, ויכול להיות ערמומי.

אבל כל אחד מהם – בדיוק מושלם – היכן שלא צריך.

כשצריך להעריך, להחשיב – הוא 'ויבז'. וכשצריך להקטין ערך, הוא מחשיב.

אוכל, ולא סתם אוכל – 'עדשים'. ולא סתם עדשים – אפילו 'אדומים'!

זה – מאוד חשוב. מאוד מאוד.

קצת אוכל, והעינים נדלקות. הריר נוזל מהשפתים. האדים עולים אל המוח, והוא –
'מסומם' לחלוטין.

הכל – נדחק הצידה. העדשים מקבלים 'יחס עודף'. עודף – על הכל: בכורה. גדלות
ורוממות. ברכות – גם ברכות גשמיות, מכוחן יכלו להיות לו עדשים – כחול הים.

ותוך כדי האבסה, הוא מאבד את כל עולמו.

ו'מורשת עשו', מונחלת לדורות: המן, מוכר את עצמו לעבד – עבור פיסת לחם (עי'
בעה"ט כה, ל). וכן כל אלפי מקבלי השוחד בכל הדורות.

להוריד למינוס

גם אנחנו – במלחמה. מלחמתו של דור אחרון.

האויב – מר. מר מאוד. הוא נלחם בכל דבר שבקדושה. מבקש לעקור את הכל.

– הערב רב.

וכל אחד יודע. ומבין. וגם מרגיש.

אבל מה זה משנה לנו. הרי היתה היום ארוחת צהרים. היה שניצל. וגם אורז. הכל היה טעים. המיטה נוחה. אנחנו ישנים טוב. הסטנדר פחות נוח, אבל אנחנו מתמודדים איתו.

'הם', קיצצו במילגה. אבל עדין אפשר לחיות עם זה. הכל בסדר.

אז מה הבעיה כאן. למה לעורר דוברים. למה לצאת מהמיטה הנוחה.

– ובאמת – למה?

– כי בשביל זה אתה חי. למטרה זו נבראת.

וזו המטרה היחידה!

יש מישהי, שאנחנו נזכרים בה – או לא נזכרים – פעם בשנה: בראש השנה. אז אנחנו מבקשים עליה. כל התפילות של 'זה היום תחילת מעשיך' – עליה.

היא, ורק היא – המטרה של כל הבריאה:

– מלכות ה'.

ובשם אחר:

השכינה הקדושה.

[אגב, כל מה שאנחנו אומרים בתפילת היום יום 'שמו' 'שמך' וכדו' – זה השכינה. היא ה'שם' של קודשא בריך הוא. ואם נשים לב – מילה זו נאמרת פעמים רבות מאוד בכל תפילה.]

והיא בצער נורא. בכאב. בסבל. כזה סבל, שאנחנו לא יכולים לתאר.

"...אילו הייתם משערים אחד מאלף אלפי אלפים ורוב רבי רבבות מהצער אשר אני שרויה בו, לא היתה נכנסת שמחה בלבכם, ולא שחוק בפיכם, בזוכרכם כי בסיבתכם אני מושלכת בעפר" (מגיד מישרים, הקדמה).

המלחמה האדירה, מכוונת – כנגדה.

– ורק כנגדה.

לה, אין שניצלים. גם לא אורז. אפילו לא עדשים אדומים.

היא – 'בתוך ההפכה'. 'בעמק הבכא'. הערב רב, 'מבלעים' אותה. שוטים אותה.

והיכן היא נמצאת?

בתוכי. בתוך כל אחד ואחד – אם הוא יהודי.

עלינו להילחם את מלחמתה. והמלחמה, היא ב'דעת'. בחשיבות.

יש אישיות מסויימת, הממלאת את התפקיד הנקרא 'ראש ממשלה'. ובאמרנו 'אישיות',
אנו מפריזים מאוד בערכו.

הוא 'אמר'. וזה 'שר' ההוא – 'הגיב'.

וכשביב השופכין הזה מוצא את דרכו אל תוככי מוחו של בן תורה, ומתערב במחשבות
הטהורות של תורה ומצוות – זה נורא ואיום.

– זה מה שנותן להם כח.

אלו, שרוממות השוויון בין העמים בגרונם, וחרב פיפיות כנגד מלכות ה' בידם. אלו
שאינם מסוגלים לחשוב על כך, שיש עם אחד – שהוא שונה. עם אחד – שיש לו קשר
אישי, עם מלך מלכי המלכים. ובזה הוא מרומם על כל העמים. שונה מהם. יותר טוב
מהם. זה 'גזענות', לא?...

אלו הם ה'ערב רב' הנורא. 'אלה אלוהיך ישראל'. אלה. אלוהות הרבה. כולם אותו
הדבר.

והדעת שלנו מלאה מהם. ומהמונם. מדברי ההבל שהם משמיעים. 'קול המונה של
רומי'.

דרכי המלחמה המעשיים – מנווטים על ידי גדולי ישראל. הם גם יודעים מה ה'שעיר
לעזאזל'. אם יש. אין איתנו יודע.

לעומת זאת, מלחמת הדעת – מוטלת על כל אחד ואחד. ושם – עלינו להתנתק מהם
לחלוטין. לבטל את ה'מקום' שלהם אצלנו. להמעיט מחשיבותם – עד כדי אפס. עד כדי
מינוס.

השליט והכלב

לפני שנים רבות, היה שליט אדיר. הוא היה דיקטטור. רודן עריץ. בני ממלכתו רעדו
ממנו כעלה נידף. שנים רבות – אף אחד לא העיז להעלות על דעתו מחשבה כנגדו. שלא
לדבר על מעשים.

היטלר ימ"ש, וסטאלין ימ"ש, היו לעומתו – שיות תמימות.

פעם אחת, היתה קבוצה קטנה של אנשים – שהעזו להמרות את פיו. וכשהוא תיחקר
אותם, הם אמרו לו משפט אחד. משפט – כנראה לא נאמר מעולם אל מול שליט כלשהו.
וודאי שלא לרודן בסדר גודל שכזה:

– אתה, עם כל העוצמה האדירה שלך, שווה – לכלב!!

העזה מאין כמותה.

מאיפה הם לקחו את הכח??

התשובה, במילה אחת – 'דעת'.

תעוזה כזו, נקנית רק מתוך – 'דעת' שלמה. דעת כזו – ששולטת, באופן מוחלט, על
מחשבות ורגשות.

דעת שנובעת – מתוך הבנה, שכל הפחד שלי מהאדם הזה, כל מה שהגדרתי אותו
'עריץ', 'ורודן', 'וידיקטטור', ומלך נורא, הכל הכל – בדעת שלי.

הוא מפחיד – כי אני מפחד ממנו. וזו עובדה. כי תינוק קטן, בן שלשה חדשים, לא היה
מפחד ממנו. אם הוא היה רעב, הוא היה צורח. וכל העוצמה של השליט דגן, לא היתה
עוזרת מאומה.

לתינוק, אין דעת כלל.

לאדם בוגר, יש דעת. וכשהיא חוסמת אותו, הוא יכול – לשנות אותה.

שמו של הרודן הנ"ל, מוכר לנו: 'נבוכדנצר'. אפילו עם תואר: 'הרשע'.

הקבוצה ההיא, אף היא מוכרת מאוד: חנניה, מישאל, ועזריה.

נבוכדנצר, היה – כחלמו – 'ראש הזהב'. כל הרודנים של הדורות האחרונים, היו
כברזל, אולי אפילו כחרס.

ואותם צדיקים, אמרו לו – 'אם לפיסים ולגלגליות ולארנוניות את גוזר עלינו את מלך,
ואם לעבודת אלילים את וכלבא שוין ואין את מלך' (ילקוט שמעוני דניאל רמז תתרט).

ואנחנו יכולים ללמוד מהם. לפחות קצת.

הערב רב דהיום, אינם כה אימתניים כנבוכדנצר. הם אפילו לא מתקרבים אליו. אפשר
– הרבה יותר בקלות – לעבוד על הדעת שלנו. לבטל כל גרם של יחס של חשיבות
כלפיהם.

וכך – נבטל גם אותם עצמם.

ניחוח של גבורה

וזה גם הנשק שלנו. אל מול ה'עשו' הפרטי שלנו. שבפנים.

לדוגמא.

אמצע הסדר. הגמרא פתוחה. המילים רצות.

החברותא מסביר משהו. שמת לב. אבל המילים שלו – משום מה, לא נכנסות אל
התודעה.

כי המטבח, גם הוא 'מסביר' לך משהו. היום קנו קפה חדש. מגורען, ברזילאי, עם
'נגיעות' של טורקי, וניחוח איטלקי. והוא גם מעורב בשש נקודה שלש אחוז 'אספרסו'.

וזה מדבר, ומסביר, וגם זועק. כי בספסל הסמוך כבר מונחות שתי כוסות מלאות,
מדיפות ניחוח מבטיח.

אתה מנסה להתגבר. אני באמצע ה'שטייגען'. החברותא חוזר על דבריו (איך הוא לא
משתגע מהריח? אולי יש לו קורונה), ואתה מצליח איכשהו להבין.

תמיד היית 'כישרון', ויש לך יכולת לחשוב על שני דברים ביחד. גם קפה, וגם סברא.
אבל עתה, זה לא כל כך מצליח.

הטעם של הקפה, נלחם כנגד ה'טעם בלימוד'. לא ברור מי כאן המנצח.

בינתיים אתה לומד. התגברת. אבל – אתה מרגיש טוב עם זה? אתה שמח בזה?

אז תעשה את זה. תתגבר. ותהנה מההתגברות. תשוב אל ה'טעם בלימוד'. והוא יהיה ביתר שאת. עם 'נגיעות' של גבורה, ו'ניחוח' של התקדמות. אמנם אלו, לעומת הקודמים – יהיו ניחוחות אמת.

אבל אם אתה מתגבר, וכל הסדר אתה חושב על זה; אם לימוד התורה הקדושה מלא כולו במחשבות ורצונות ותאוות – עדיף כבר למלאות תאוה מותרת אחת, להרגיע את ה'יצד השני' שבפנים, וללמוד במנוחה. בשלוות הנפש.

יש כאן מלחמה. ה'יצד השני', מנסה לערבב בתוך הלימוד שלך – משהו משלו.

הדרך היא – להפריד. עת לקפה, ועת ללימוד.

וזו דרך המלחמה הראויה. דרך של 'נחש'.

הדרך – של מי ששומר על הבית. מי שיודע שהלימוד שלו יוצר שפע לשכינה הקדושה. מי שיודע, שכל מילה שלו – ממליכה את השי"ת.

הוא יכול להבין, שאם ביצירה הקדושה הנ"ל, מתערבב משהו של 'הצד השני' – רצונות ותאוות, ובתוך המילים הקדושות של 'שור שנגח את הפרה', מעורב דמיון – על כוס קפה מהבילה עם שתים סוכר ושליש חלב – אזי אין כאן 'שלם'.

היצירה, היפה כל כך, תהיה מוכתמת בקשקושי סרק.

והמחשבה צריכה להיות – הרצון הזה, זה לא 'אני'. אני, רוצה ללמוד. ליצור. להשפיע לשכינה הקדושה. כפי המוטל עלי.

ומצד שני, יש כאן רצון חיצוני. 'נזרוק' לו משהו, ונחזור ללימוד.

אמנם – כפי שהדגשנו לעיל – כאן אסור להיכשל. לעולם – אבל לעולם! אני לא 'נותן' משהו ל'יצד השני' חלילה. זה הדבר הגרוע ביותר.

כמו השעיר לעזאזל: אני עושה את רצון ה', למלא רצון חיצוני.

כך הלימוד תורה שלנו, יהיה טהור ואמיתי.

ה' יזכנו.

לתגובות: 0533127133m@gmail.com

מתורתו של הצפנת פענח / הרב אברהם ישעיהו הכהן בירנהק, מו"ל 'צפנת פענח החדשות', מודיעין עילית

ענין זריעת יצחק אבינו אחרי עשירותו המופלגת

וַיִּזְרַע יִצְחָק בְּאֶרֶץ הַהוּא וַיִּמְצָא בְּשָׁנָה הַהוּא מֵאָה שְׁעָרִים וַיְבָרְכֵהוּ ה' (כו, יב)

רבינו הרוגצ'ובער זצ"ל מביא את התוספתא בברכות פ"ו דברכות הי"ג. דרש יצחק הואיל ואין הברכה שורה אלא במעשה ידיו עמד וזרע. ומבאר, שמכיון ויצחק אבינו היו לו כספים ופרדות כמבואר ברש"י עה"ת כאן ובתוס' בבא מציעא דף פ"ה ובהם אין הברכה שורה, לכן עמד וזרע.

ומבאר הרוגצ'ובער (לפי הבנתי, כיון שדברי קדשו סתומים, ודומני שזאת כונתו), שבהכרח הפרדות הללו לא היו ע"י הרכבה המבוארת בפסחים דף נ"ד שפרד נעשה מהרכבת בהמות שהרי בני נח נצטוו על הרכבת כלאי בהמה כמבואר בסנהדרין דף נ"ו ע"ב ובוודאי אבות העולם. ובהכרח שהיו לו פרידות מין מיוחד שנעשה בידי שמים וכמו ערוד וחברבר שהם נעשו ע"י נס כמבואר בחולין דף קכ"ז ובירושלמי ברכות פ"ח ה"ה, ונחשבים למין [כי רק ע"י מעשי שמים נחשב למין]. (לדברי הגר"ש אלתר כונתו של הרוגצ'ובער שמכיון שהם מין הבאים ממעשה אסור אין שורה בהם ברכה וגם שאין מולידים).

מוסיף הגאון זצ"ל שענין זה אם כספים ופרידות ישנם בכלל ברכה תלוי במחלוקת תנאים בקידושין דף י"ז ע"א אם בחיוב הענקה לעבד בתום עבודתו שמעניקים לו צאן גורן ויקב שהם מיוחדים בזה שישנם בכלל ברכה, האם נתמעטו כספים שזו דעת רבי שמעון, או פרדות שזו דעת רבי אליעזר בן יעקב. [מקורות צ"פ עה"ת ושו"ת צ"פ החדשות ח"ב מכתב ד']

*

וְהָיָה כִּפְאֶשֶׁר תְּרִיד וּפְרִקָתָ עָלוּ מֵעַל צוּאֲרָךְ (כו, מ)

ביאור חדש מבאר רבינו הגאון הרוגצ'ובער זצ"ל, שמכיון שנאסר להתגרות בעשיו, אם ישראל יתגרו בעשיו, אז יתקיים בו ופרקת עולו מעל צוארך, וכמו שמצאנו בירושלמי ר"ה פ"א ה"א שדוד המלך נענש על כך שהכביד עולו על אדום. [צ"פ עה"ת]

לתגובות: tp089744873@gmail.com

נחשבה / הרב יחיאל הלוי נוביק, ראש כולל דעת יוסף – אשדוד, עורך ספרי מרן הגר"ש רוזובסקי זצ"ל

ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים

וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב הִנֵּה אָנֹכִי הוֹלֵךְ לָמוֹת וְלָמָּה זֶה לִּי בְכֹרָה (כה, לב)

פירש תלמיד הרמח"ל, דנמצינו למדים שעשו לא היה טיפש כל כך למכור דבר יקר וחביב, בלחם ונזיד עדשים, בלי לנסות להשוות מחירים... אלא אדרבה היה שמח בלבו לפרוק משא כבד מעליו – ולא זו בלבד, אלא שאחיו יפרע לו גם כן על זה, ודן את עצמו כחכם, ואת יעקב אחיו ככסיל, שרוצה לטעון מה שהוא חושב שהיה טוב לפרוק, עיי"ש.

מדהים לראות שני אנשים, זה המוכר שמח להתפטר מהסחורה, ואילו הקונה שמח לקבל את הסחורה הנפלאה, ורואה בה את עסקת חייו. ושניהם הולכים במרץ לאותו יום השוק, וחייב להיות שהאחד הולך להפסיד וחבירו עומד להרויח, ולעת עתה כל אחד שוחק בלבו על חוסר ההבנה של חבירו, ואח"כ התמונה תשתנה, כאשר זה ישמח, וזה יזעק וזעקה גדולה ומרה... כי כידוע השחוק האמיתי הוא השחוק האחרון.

ואם נתבונן זהו ציור ברור ומוחשי של ניסיונות החיים, שעל ידי מצגת... מתאימה, אפשר להטעות ולהראות עמוד כאילו אדם ואדם כמו שכתב בזמנו בעל המסילת ישרים.

והנה אצל עשו מצינו בהמשך שהתלונן על יעקב, ויעקבני זה פעמים את בכורתי לקח ועתה הנה לקח את ברכתי, ורואים שגם עשו הבין בסוף שהוא טעה, אמנם לא בטוח על מה הוא כעס כל כך, אם על עצם העיסקה, או על מה שלא דרש מנה אחרונה למשל... חו דרכם של רשעים שהמה מלאים חרטות גם מסוג זה, שמצטערים למה לא דרשו יותר, על השטויות שהם עשו... והאמת הברורה שהסיבה שלא דרשו יותר, כי פשוט התאוה לנזיד עדשים מבלבלת את דעתם המטורפת לגמרי, ולכן אין להם את האפשרות לעמוד על המקח. ואולם יעקב אבינו ברצותו לפייס אחיו ולהמתיק לו את העסקה הוסיף לו גם לחם, שלא התבקש, בנוסף לנזיד העדשים. ובכל זאת זה לא הועיל לו ביום פקודה, וכמה הלכות גדולות ניתן ללמוד ממעשה זה, שטרחה התורה לספר בפרוטרוט.

אשרינו... אשרינו... אשרינו...

נעימות החיים / הרב שלום אלעזר מאסקאוויטש, רב דחבורת 'נעימות החיים', בן כ"ק אדמו"ר משאץ שליט"א, בני ברק

"ואהבת לרעך כמוך – הקשר הנצחי של היהודי"

כתוב מהאר"י הקדוש, שלפני התפילה יקבל אדם על עצמו מצות 'ואהבת לרעך כמוך'. אפשר לבאר את דבריו, שהרי התפילה מבטאת את הקשר התמידי והנצחי שלנו עם השם יתברך. עצם העובדה שה' נתן את האפשרות לכל יהודי באשר הוא להתפלל ולבקש מהשם יתברך, אף מי שנמצא במצב ירוד ושפל. זה עצמו מבטא את נצחיות הקשר. היכולת להתפלל אינה תלויה כלל באם האדם ראוי לכך או לא, אלא לכל אחד שבא להתפלל פתוחה הדרך.

אמנם כדי שהתפילה תתקבל נדרש לכך תנאי, שהאדם יכיר בכך שקשר זה הינו תמידי ונצחי ללא הפסק, בכל מצב ובכל אדם באשר הוא.

והנה, אם אדם אינו מסתכל על חבריו בעין טובה, אלא מזלזל בו ומתמקד בנקודות השליליות, אז מתעוררת כלפיו מלמעלה אותה בחינה, ודנים אותו: "כיצד הינך יכול לגשת להתפלל לפני השם יתברך בעוד שקיימות אצלך נקודות שליליות". אם אינו מעלים עין מהנקודות השליליות של חבריו, לא יעלימו עין מהנקודות השליליות הנמצאות בקרבו.

*

יסוד זה מצאנו בדברי האור החיים הקדוש על הפסוק (כ"ה כ"א) "ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא". שם דייק האור החיים הקדוש ממשמעות הלשון 'לנכח אשתו', שיעקב אבינו לא התפלל בשביל עצמו, אלא בשביל אשתו. וכתב שמכאן אנו למדים את היסוד הגדול, שהמתפלל על חבריו והוא צריך לאותו דבר, הוא נענה תחילה.

העומק בדבריו: אדם עלול להרהר לעצמו, וכי חברי ראוי שאתפלל עליו, הרי חסרה לו שלמות בעבודת השם? או: האם חברי ראוי לגשת ולהתפלל הרי וכו'...", מחשבות אלו נובעות מכך שמתמקד בנקודות השליליות שבשני, ואינו מאמין שעל אף הנקודות השליליות שבו קיים קשר חזק ואמיץ בינו לבין השם יתברך. אמנם כעת נמצא חברו בגלות הפרטית וזקוק לישועה לצאת ממנה, אך עם כל זאת הקשר עם השי"ת ממשיך באופן תמידי, והשי"ת שומע תפילתו ברחמים ובאהבה נצחית.

וזהו 'כל המתפלל על חבריו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחילה'; אדם כזה ש'מתפלל על חבריו', על אף שחסרה לחבריו שלימות, מתוך שמסתכל על הצדדים החיוביים שבו, אזי 'הוא נענה תחילה' – נענים לתפילתו ובקשתו מתקיימת, כיון שנוהגים

עמו מדה כנגד מדה ומשמים מסתכלים על הצדדים החיוביים שבו עצמו ומקבלים אותו עם הנקודות השליליות שבו.

אם אדם חפץ שתתקבלנה תפילותיו, עליו לקבל על עצמו מצוות עשה של 'ואהבת לרעך כמוך', ואז יגבר כח התפילה שלו.

*

הענין של 'ואהבת לרעך כמוך' אינו רק בתפילה אלא בכל דבר וענין. במשך היום אפשר לנצל ולקיים את מצות 'ואהבת לרעך כמוך' מאות פעמים.

הרבה פעמים מחוסר מחשבה וחוסר שימת לב אדם יכול ללא כוונה לפגוע ולהציק לשני; אם באמירה דוקרת, ואם בעקיצה הנאמרת כביכול מתוך צחוק וידידות, כאשר נדמה לאדם שבסך הכל 'צחק' עם חבריו ואולי גם חבירו צחק בחזרה ולא גילה סימני פגיעה כלשהם, אך אי אפשר לדעת אם מאחורי הצחוק מסתתרת פגיעה חמורה הנוגעת ללבו.

מי יודע אם לא יסתובב כל היום בהרגשה לא טובה כתוצאה מפגיעה זו, וכל היום והלילה שלו הרגשתו תהיה נחותה, ולא יצליח ללמוד ולהתפלל, ויתרגז על כל דבר קטן ולפעמים יגררו מכך נזקים בלתי הפיכים, וכל זה בגלל אותה פגיעה שפגעו בו.

הזהירות ב'ואהבת לרעך כמוך' הינו ענין מאוד קשה, כי לא תמיד אפשר לדעת מה בדיוק יעניק לשני הרגשה טובה, ומה יעשה את המטרה ההפוכה, רחמנא ליצלן.

אך על האדם לעשות את ההשתדלות שבידו, וכשאדם עושה את ההשתדלות מסייעים אותו מן השמים, שאכן יזכה לקיים מצוות 'ואהבת לרעך' בשלימות.

יסוד זה מצינו ברמב"ן ובאור החיים הקדוש בפרשת קדושים, עה"פ 'והתקדשתם והייתם קדושים' העוסק בענייני אכילה. שם הקשו על הפסוק הנ"ל, כיצד ניתן לצוות על האדם בציווי זה, הרי שקצים ורמשים הינם יצורים קטנים מאוד ולפעמים אינם נראים כלל [עד שלעתים נדרש להביט בהם באמצעות 'טלסקופ' בהגדלה של אלפי פעמים כדי לזהותם].

מסבירים הרמב"ן והאור החיים הקדוש על פי יסוד גדול, שתקף בהרבה עניינים נוספים! התורה מצווה על האדם 'והתקדשתם' – להיות קדוש. אם אדם עושה את ההשתדלות שלו ומקדש את עצמו, אז 'והייתם קדושים' – ישמור עליו השי"ת שאכן יהיה קדוש, ולזה כיונו חז"ל (יומא לט, א) בדבריהם: "תנו רבנן: והתקדשתם והייתם קדושים – אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה, מלמטה מקדשין אותו מלמעלה".

אכן, יסוד זה תואם לענין של 'ואהבת לרעך כמוך'. זהו ענין דק ועדין; קורה לרוב שהאדם אינו קולט כלל מה נגרם כתוצאה ממעשיו. ומרוב העדינות והדקות נבצר מהאדם לשלוט על זה לגמרי. אי אפשר להיות מחושב לחלוטין עם כל אחד, הרי לכל אחד יש רגשות אחרים בכל מאורע, אבל אם אדם מתאמץ ועושה מה שביכולתו,

ומשתדל לקיים 'מה דעלך סני לחברך לא תעביד', אז ישמור עליו הקדוש ברוך הוא שלא יגיע חס ושלום לפגוע בשני, ויזכה בס"ד לקיים את מצות 'ואהבת לרעך כמוך' בשלימות. עלינו להתחזק בענין אהבת חברים, לכבד את השני, להסתכל על הצד החיובי של השני, עד שכל צורת הדיבור שלנו עם הזולת תהיה בגישה חיובית של הערכה וכבוד, ונחשוב תדיר כיצד אנו יכולים להנעים על חברינו.

כאשר ננהג כך, אז נזכה בסייעתא דשמיא לכל הישועות ברוחניות ובגשמיות, ותתקבל תפילתנו לרחמים ולרצון, לטוב לנו ולכל ישראל, אמן.

א גוטן שבת!

(עיבוד מתוך שיעור יומי שנמסר לאחר התפלה).

עיונים בפרשה / הרב יעקב ברמן, בני ברק

בטעם שלא מל יצחק את עשיו

ויצא הראשון אדמוני (כה, כה)

א. בדעת זקנים הביא מדרש "כשראהו אביו אמר עדין לא נבלע בו דמיו, ולא רצה למולו לח' ימים... כשעבר שנה או שנתיים וראה יצחק שלא החליף מראיתו ידע שזו תולדתו, ואפ"ה לא מל אותו, אמר הואיל לא מלתי אותו לח' כמוני, אמתין עד שיהא בן י"ג שנה כמו ישמעאל אחי ואמול אותו, וכשהיה בן י"ג שנה הוא עיכב ולא רצה למול..." עי"ש.

וצריך ביאור מדוע לא מל אותו יצחק בגיל שנתיים כשראה שראוי למול, ודחהו לכשיהא בן י"ג שנה וכי המצוה היא או בגיל ח' ימים, או בגדלותו, ומדוע לא ימול כדין מילא שלא בזמנה.

ראיה לשיטת המה"ש שאחר יום השמיני אין החיוב על האב

ב. ונראה מכאן ראיה גדולה נשיטת המחצית השקל (או"ח סי' תמ"ד סקי"א) שכתב שמן התורה אין האב חייב למול את בנו אלא ביום ח', ואם עבר יום ח' אינו מחויב שהרי בקידושין כט למדנו לחיוב האב במילת בנו מדכתיב וימל אברהם את יצחק בנו, ואברהם מל את יצחק ביום ח', ומה שעובר איסור מקרא דהכל ערל זכר הוא רק על הבן כשיגדל ולא על האב, וכדבריו הביא בהג' נחל איתן (ריש הל' מילה) בשם ספר יד המלך.

ולפי"ז מובן היטב שכיון שלא מל יצחק את עישו מחשש סכנה ביום השמיני, שוב לא היה מחויב למולו,

ויתכן שסבר שכיון שכך עדיף שתתקים המצוה ע"י עשיו עצמו כשידיל (א)הרי יצחק לא יקיים בזה מצוה) ובזה מדוקדק הלשון שאמר יצחק "הואיל ולא מלתי אותו לח' כמוני, אמתין עד שיהא בן י"ג שנה כמו ישמעאל אחי", והיינו דמצינו חיוב האב כמו שמל אברהם א יצחק, ומצינו חיוב עצמו כמו שמל ישמעאל בגדלותו, וע"כ אמר יצחק שכיון שאינו בחיוב האב עדיף שימול בחיובו העצמי.

[אך עדיין צ"ע, שהרי יש מצוה על בית דין למול הקטן במקום שאין אב, ולמה לא יחויב יצחק מדין בי"ד, וצ"ל בפשטות שחיוב בי"ד אינו יותר מחיוב האב, אלא שבמקום שאין אב מלים תחתיו וע"כ אחר ח' ימים שאין האב מצווה, גם הבי"ד אינם מצווים למולו].

אך בעיקר שיטת המחצית השקל ויד המלך הנ"ל (שהאב אינו מחויב במילת בנו מן התורה אחר יום השמיני) כבר התקשה המחצה"ש עצמו שבלשון הרמ"א לא משמע כן. וגם מדברי התוס' (קידושין כט) יש להוכיח שמחויב גם אחר יום השמיני, שכתב שמצות מילה אינה מ"ע שהזמן גרמא משום שמיום השמיני והלאה אין הפסק. עי"ש (ועי' דבר אברהם ח"ב ס"א שהוכיח מפיה"מ לרמב"ם ורש"י בשבת קלב: שכתבו שהאב מצווה לאחר יום ח').

יצחק היה פטור מדין סומא

ג. ויתכן לומר באופן אחר, דהינה יצחק היה סומא (כמפורש בפרשה ותכהין עיניו מראות) וסומא פטור מן המצוות, וא"כ פטור ממילת בנו, אלא דיש מעלה מיוחדת במילה בזמנה, דחביבה מצוה בשעתה (ועי' מהרש"א דריים דל"א דמעלת ברית מילה שכרתו י"ג בריתות הוא דוק באופן שהמילה בזמנה) ולכך במילה בזמנה העדיף יצחק למולו, אך מכיון שכבר לא נימול במנה ויצחק אינו מצוה, יתכן שסבר יצחק שעדיף שימול עשיו בגדלותו כישמעאל, שאז הוא מצווה ועושה (ומסתבר שכיון שפטור מן המצוות גם חיוב בי"ד אין לו)

אך יש לדון בדברים, לפי מה שחידש המקנה (הובא במנ"ח מצוה ב' או ט') דאעפ"י שאשה פטורה ממילת בנה, מ"מ מחויב כדין בית דין שעליהן למול כל בן ישראל, ולפי"ז צ"ע מדוע לא מלה רבקה את עצשיו (ועי' דבר אברהם ח"ב ס"א דה ודרך אגב, שהביא שו"ת מהר"ח או"ז שחידש דכאשר אין אב האשה מחויבת, אמנם יתכן דכ"ז כשאיננו משא"כ כאן כשנמצא ופטור).

עוד יש לדון, דבאמת בתורה מפורש שהיה יצחק סומא, אמנם לא מפורש מתי נהיה ולכאו' תלוי בב' הפירושים ברש"י א. שכהו עיניו בעשיו הע"ז של נשות עשיו שהיו מקטירות לע"ז ב. בעקידת יצחק היו בוכים מלאכי השרת וירדו דמעותיהן ונפלו על עיניו ולכן כהו ולפי' א' מבואר שכהו עיניו רק בזקנותו ממש, ולפי' ב' היה בעקידת יצחק, וא"כ לפי א' עדיין לא היה סומא.

עוד יש לדון בכל זה, שבתורה נזכר ותכהין עיניו, אך לא ברור שהיה ממש סומא שאינו רואה כלל, ופטור מכל המצוות ויתכן לבאר באופן אחר עפ"י הפולמוס הידוע בין הדבר אברהם לגאוני דורו, שהדבר אברהם טען שבמילה שלא בזמנה מחויב למול מיד ללא עיכוב רגע, וע"כ צריך להקדימה למילה בזמנה) וחכמי דורו טענו דאדרבה במילה שלא בזמנה אין צורך למהר אלא משום זריזין מקדימין למצוות, ומידנא ניתן להשאות המצוה לזמן מה, והוכיחו מכ"מ בפוסקים שראה שלא חשו לעיכוב מילה שלא בזמנה, ומד' הנובי"י שדן שאין לדחות מילה שלא בזמנה לערב פסח משום זריזין מקדימין. ומשמע שמדינא מותר.

ואולי לפי"ז כיון שכבר היתה המילה שלא בזמנה ואין איסור מדינא להשהותה, ראוי לעכבה כדי לקיימה בהידור טפי ע"י עישו עצמו בגדלותו, ואולי בזה אין לחוש למעלת זריזין מקדימין למצוות, והבוחר יבחר.

האם עשיו היה מהול או ערל

אמנם בעיקר דבר המדרש הנ"ל שהיה עשיו ערל, צ"ע שהרי מבואר בחז"ל שכאשר החביא יעקב את דינה בתיבה פן יתן בה עשיו את עיניו, א"ל הקב"ה "לא ביקשת להשיאה למהול הרי היא נישאת לערל, ולכאו' כאן מבואר שהיה מהול.

ואולי י"ל לפי המבואר בקידושין דעשיו ישראל מומר הוי, ומבואר במשנה נדרים לא.
דכל הגויים נקראו ערלים וכל ישראל נקראו מהולים, וזהו כונת המדרש לא ביקשת
להשיאה לישראל – שנקרא מהול (אעפ"י שבפועל לא מל).

לתגובות: yehudit2761@gmail.com

פלפולא דאורייתא / הרב רפאל סויד, ראש כולל נר יוסף, מח"ס 'מנחת רפאל' ו'שמעתתא דספיקות'

בענין החובה להתחסן מפני הקורונה ושאר מחלות

הנה ישנם בציבור אנשים הטוענים שעדיף שלא להתחסן מפני שפעת, ואף בענין הקורונה, מפני טענות כאלו ואחרות, ולצערנו טענות אלו קונות שביתה אצל מיעוט מהציבור, אולם מכיוון שמיעוט זה עלול לסכן אף את שאר הציבור, ולולי שהיה בדבר משום ספק פיקו"נ לא הייתי מכניס ראשי בענין זה כלל, אך מאחר ויש כאן עכ"פ ספק פיקו"נ, יש להתייחס ולבדוק טענות אלו אחת לאחת, ולראות האם יש ממש בדבריהם.

וחשוב להדגיש שכמובן אין לי השכלה רפואית כלשהיא, ועל כן אין בדבריי משום קביעת עובדות, אולם בכל זאת אפשר להפעיל את השכל הישר וההיגיון הבריא, ולראות עד כמה דמגוגיה אפשר לטעון ולהפיץ בחוסר אחריות.

וכשנתבונן בכל טענותיהם, נראה אוסף של חצאי אמיתות או דברים שאינם כלל, אולם אף לדבריהם ישנו חוסר היגיון עקבי בדבריהם, וכפי שיבואר להלן, אולם חשוב להבהיר קודם שהנה בהרבה מהדברים במאה השנים האחרונות נטענו טענות של תאוריות קונספירציה כאלו ואחרות, וחשוב לתת את הדעת על דבר זה, מכמה סיבות, א' אנו כיהודים מאמינים יודעים שהראיה לקיום מעמד הר סיני הוא מכך שראוהו בכל העולם, ואין אדם שטוען מידיעה שלא היה דבר כזה, וכידוע שאין אדם מנחיל שקר לבניו, ועל כן אי אפשר לשמור סוד ששותפים לו אלפי אנשים בלי שאחד מהם יגלה את הסוד לפחות לאחר כמה שנים. וכמו לגבי הטענה שבאמת לא הגיעו לירח וכדו', שלא יתכן שכל כך הרבה אנשים ישמרו סוד כזה כל כך הרבה שנים, ועוד לא נטענה טענה רצינית של אחד מבכירי נאס"א שבאמת לא עלו לירח.

זאת מלבד שעל כל דבר שהיו בו תאוריות קונספירציה, בדרך כלל היו כמה תאוריות וכמו בענין הקורונה, שיש הטוענים שאין קורונה, ויש הטוענים שזה נגיף מהונדס וכו', אולם הטענה הקלאסית על הקורונה היא אה?, כלומר שאף אם המציאות היא לא כמו שנראית בעין יש כמה אפשרויות מה מסתתר מאחורי מה שאנחנו רואים, ואן? טעינו באיזה קונספירציה לבחור כבר תהיה תוצאה רעה מאוד.

וצריך לדעת שהרבה טענות חלשות לא בהכרח יוצרות טענה חזקה אחת, וכמו"כ תמיד צריך לחשב בשכל ישר מהו ההיגיון שעומד מאחורי הדברים, וכגון הטענה שבתי החולים מקבלים כסף על כל מת מקורונה, וכל בר דעת מבין שאין דבר מופרך מזה, שאם כן מדוע המדינה מתקצבת בתי חולים עוד ועוד, שפשוט יהרגו את החולים, ואין צורך אפי' להסביר את מופרכות הטענה.

וכמו"כ תמיד עדיף לבחור בדרך של השכל הישר, מפני שאת רוב תאוריות הקונספירציה ניתן לפרוך בקלות, ואתן דוגמא לתאוריה רצינית שקנתה שביתה בלבבות, שהנה השב"כ מפרסם בכל שנה שסיכל כמה מאות פיגועים, והיו שטענו מנא לן שאכן זה אמת, ואולי השב"כ מפרסם נתון זה כדי להאדיר את שמו, והביאו ראיה שהשב"כ פרסם בעבר שסיכל פיגוע של משאית תופת מלאה בשש מאות ק"ג חומר נפץ, לאים? בחיידקים מסוכנים שידביקו את כל תל אביב, וטענו הטוענים שבדקו את הדבר מבחינה מדעית, ואי אפשר להפיץ נגיפים באמצעות חומר נפץ, אולם כל המתבונן מיד קולט את נקודה, שאכן אי אפשר להפיץ את הנגיפים, אבל כמו שכל אחד מהקוראים של הידיעה האמין זה אפשרי, ממילא גם הערבי שתכנן לעשות פיגוע זה האמין שזה אפשרי...

וכעת נעבור על טענותיהם, ונראה האם הדברים נכונים, וכדלהלן.

א. ישנם המקשרים את ביל גייטס לנשוא זה, כיוון שהוא קשור עסקית לאחת מהחברות שמפתחת את החיסונים, אך לא מציינים שדווקא החברה שלו הגיעה שלישית, לשלב סיום החיסון, כמו"כ אם הסיבה היא משום שרוצה צמצם ילודה, מדוע הקורונה התפרצה דווקא במקומות שבלא"ה הילודה מועטה מאוד, כמו באירופה ובארה"ב ופחות באפריקה וארצות ערב.

ב. והנה נשיא ארה"ב טראמפ הוא ללא ספק מחשובי מכחישי הקורונה, אולם כאמור כל דבריו התנפצו מול המציאות של קרוב לרבע מיליון מתים בארה"ב, ועלייה של **שלוש מאות אחוזים** בתמותה כללית, ועל כן אי אפשר להביא את דעתו כראיה.

ג. והנה בישראל ישנו פרופ' בשם "יורם לס" שאכן כיהן כמנכ"ל משרד הבריאות, וטען שהקורונה אינה מזיקה יותר משפעת, אולם כל נתוניו הוכחו כשקריים, ותחזיותיו הופרכו פעם אחר פעם, ובכל מדינה יש את ה"יורם לס" שלה, ואין בעיה אף למצוא שבעת אלפים רופאים כאלה, משום שיש מיליוני רופאים, ורק בישראל ישנם למעלה משלושים אלף רופאים פעילים, והתקשורת לא צינזרה אותם, ואדרבה הם קיבלו יחס יותר מכל דעה מוזרה בנושאים אחרים, ועוד יש לציין שהרבה מהרופאים שחשבו כך בתחילה, שינו את דעתם בהמשך, מה שכמובן לא מציינים מכחישי הקורונה, אימתי נאמרו הדברים.

ד. ישנה טענה שכל מערכת הבריאות היא אנטי חרדית, ותזמנו סגר מיוחד בחגים וכו', ואכמ"ל.

ה. חיסונים חובה ואיסור כניסה

ו. אחת הטענות כנגד החיסון לקורונה, שהוא נועד כדי לדלל את אוכלוסיית העולם, ע"י שיכניסו חומר מעקר בתוך החיסון, אולם כל בר דעת מבין את השקר, שהרי המדינות שנפגעו מהקורונה בעיקר הם מדינות עם ילודה נמוכה מאוד, באירופה ובארה"ב, והם יתחסנו בעיקר, כך שאין צורך לצמצם את הילודה אצלם, בעוד באפריקה ששם הילודה רבה מאוד, כמעט לא נרשמה תמותה מקורונה.

ז. באופן כללי בענין רפואה אלטרנטיבית, שללא ספק מועילה בחלק מהמקרים, אולם צריך להיזהר שלא להימנע בגללה מהרפואה המקובלת, ובפרט שתחום זה, אף במקרים שעוזר אינו מפוקח, ומתעסקים בו שרלטנים רבים, ועל כן הסיכוי לזיוף גבוה בהרבה, והגר"י זילברשטיין הביא בשם הגרי"ש אלישיב שאין לחלל שבת עבור רפואה אלטרנטיבית, וכך בעל אינו מחויב ברפואת אשתו ברפואה זו, והסביר שאולי בתרוב הרופאים, ודחה את הטענה שמכיוון וכל הממסד הוא כזה, על כן אי"ז רוב, כיוון דהא גופא הסיבה שכל הממסד חושב כך, זה גופא רוב.

ח. וטענה נוספת המוכיחה את מופרכות דבריהם, שהרי אדרבה האינטרס של כל מדינה היא בקיום הכלכלה וקיום המסחר, וא"כ כל המדינות אינן יכולות לשקף פעולה עם גורמים עלומים כאלו ואחרים, אף אם הם מאוד עשירים, כיוון שמדובר בהפסד של טריליוני דולרים,

ט. ולדוגמא ישנה טענה שאין הבדל בין הקהילות ששמרו על ההנחיות מול הקהילות שאינם שומרות על ההנחיות, ולע"ד זה לא נכון.

י. וישנה טענה שבשחפת מתו יותר אנשים מאשר קורונה, אולם אינו דומה כלל, כיוון שבשחפת לא נעשה סגר כזה, ואילו בקורונה לא היו עושים סגר, היו מאות מיליוני מתים בכל העולם, כיוון שאם נכפיל את אוכלוסיית ארה"ב שמתו בה רבע מיליון נפש, על שלוש מאות וחמישים מיליון איש, והקורונה כמו כן עוד לא נגמרה, מה שאומר שיכול להיות שאחד לאלף ימותו, הוי אומר שימותו שבע מיליון איש, והיינו אף לאחר שעשו בה סגר מסוים, ואילו לא היו עושים סגר כלל היו מתים לפחות כפול ממספר זה, ולמעשה לא היה סגר כזה בהיסטוריה המודרנית, ועל כן ההשוואה פשוט לוקה בחסר עצום.

יא. וישנם הטוענים שמצאו את התרופה לקורונה, והיא צמח הלבונה, או דברים אחרים, וכל בר דעת מבין, שאי אפשר לסמוך על אדם שטוען שתרופה היא מבוססת על סמך ניסיון של כמה מאות אנשים, כשאי אפשר לדעת על השלכות אחרות בגוף, כיוון שהדבר לא נבדק במעבדה, ולי שמשווק דבר זה אין שום אחריות על יעילות ובטיחות התרופה, ועל כן אין לסמוך על טענות אלו.

יב. ובתשובת הגרמ"ש קליין שליט"א [שכבר התייחסתי אליה במאמרי באספקלריא שמחת תורה] נתבאר שפחות משלושה אחוזים אי"ז נחשב שכיח הזיקא, ועל כן שומר מצווה לא ידע דבר רע, אולם הדברים תמוהים מטעמים נוספים, מלבד מה שהזכרנו בעבר, דהא אמרי' בפסחים [ח,א] שהטעם שלא אמרי' שלוחי מצווה אינן ניזוקין בבדיקות חמץ, כיוון שיעשה כן אף בשאר דברים, כלומר שיכנס למקום סכנה אף שלא לצורך מצווה, ועל כן אוסרים להיכנס אף לתורן מצווה, וק"ו הכא, שכל הקהילות שאינם שומרות על ההנחיות, אף לצרכי חולין אינן שומרות, ועוד שאינו דומה לנדון כללי של שלוחה אחוזים, וזאת משום שאדם שנוסע בכביש ויש שלושה אחוזים שיפגע, אולם יש כנגד זה תשעים ושבעה אחוזים שיחזור בשלום, אולם הקורונה, אי"ז שלושה

אחוזים שיקרה אסון ותשעים שובעה אחוזים שלא יקרה אסון, אלא כמעט מאה אחוזים, שקרוב לאחוז אחד ימותו, ועוד שאני לא מאמין שאדם בר דעת ישלח את בנו לתלמוד תורה, כשיודע שתהיה תאונת דרכים באוטובוס של ההסעה, וקרוב לשלושה אחוזים מהילדים ימותו, [והסיבה שאנשים לא חשים דבר זה, כיוון שמדובר בזקנים עם מחלות רקע, והמוות אינו מול העיניים כמו בתאונות דרכים ובפיגועים].

*

פנינים

א. באבני מילואים (סי' י"ד) חקר האם נזירות הוי איסור גברא את איסור חפצא, מאחר דמבו' בנדרים (ב', ב') דנדר הוי איסור חפצא, ושבועה הוי איסור גברא, וא"כ יל"ד בנזירות היאך גדרה.

ומטו בי מדרשא לומר שבנזיר האדם הופך את עצמו לקרבן, ודיני "הקרבן" הם שאסור לשתות יין וכו', ושמעתי מהגר"א דיסקין שליט"א ראי' לזה מהא דהאב מדיר את בנו בנזיר (נזיר כ"ט, ב') דבר שלא מצינו בנדרים, והיינו שבכח האב לעשות את בנו כקרבן.

ויש להקשות על ביאור זה דא"כ אמאי בנזיר ע"מ שאשתה יין אתי' עלה משום מתנה ע"מ שכתוב בתורה, דאטו האומר הר"ז עולה ע"מ שיאכל את בשרה חשיב מתנה ע"מ שכתוב בתורה, הא אי"ז חלות שהאדם מחיל, אלא הקרבן "תובע" שכך יתנהגו בו, ואי"ז דמי כלל להרי את מקודשת ע"מ שאין שאר כסות ועונה, (כתובות נ"ו, א') דהתם הוי חיובים שעליו, משא"כ בנזיר דהוי צורת הקרבן לפמשנ"ת, וצ"ע. [קושיא זו שמעתי מידידי הרב ראובן גרבוז שיחי'].

ב. הנה המצב כיום לצערנו שעפ"י החוק בת יורשת, וכדי לקבל צו ירושה צריכים שכל היורשים עפ"י חוק יחתמו, והבת אם היא מקיימת ד"ת צריכה "לוותר" על חלקה המגיע לה עפ"י חוק ולא עפ"י הלכה, ודנו הפוסקים האם יכולה לדרוש תלשום על חתימה זו, ויש שאמרו דיכולה לדרוש תשלום על חתימה זו, ויש שאמרו דיכולה לדרוש, ויש שאמרו שיכולה לדרוש רק דמי בטלה, ויש להקשות דלכאו' מחויבת מדין השבת אבידה, שהרי עפ"י ד"ת הירושה שייכת לאחיה והמדינה מעכבתם מזה וא"כ היא מחויבת להשיב להם אבידתם, ושמעתי מהגר"י סילמן שליט"א לדון דמכיון והדירה (לצורך הענין) הייתה עם טאבו והיא אינה מונעת מאחיה לגשת לדירה, אלא דהדירה אינה עם טאבו, וע"ז אינה מחויבת להשביח אותה שתהיה עם טאבו.

אולם לענ"ד יש לתמוה ע"ז דהא לאב היתה דירה עם טאבו, ולו יצוייר שהיה בן אחד ודאי שהיה מקבל את הדירה עם הטאבו, וכל מה שהמדינה מעכבת זה בגלל שיש אחות ואם כן מוטל על האחיות לחתום ולהחזיר האבידה שהיא דירה עם טאבו לאחיה, כך נראה לענ"ד.

ג. הנה ידועה קושיית העילוי ממייצ"ט [סי' נ"א] שהקשה שבכל מיגו אחרי שיש דין מיגו, ממילא אין עדיפות לרמאי לטעון טענה מסוימת, וממילא אין ראי'

שהוא אכן דובר אמת, ותירץ העילוי ממייצ'ט דהו"ל גלגל החוזר, שהרי אם נאמר שלא נאמין לו, שוב יחזור המיגו וחוזר חלילה, [וממו"ר הגרב"ד פוברסקי שליט"א שמעתי שעדיין אדם מעדיף לומר תשובה שמתקבלת בצורה ישירה, ולא עפ"י כללים הלכתיים] והתקשיתי דהתינח למ"ד מיגו להוציא לא אמרי', דע"כ הוי גלגל החוזר, והוי ספק, ומספיקא לא מפקינן ממונא, אולם אי נימא דמיגו להוציא אמרי', א"כ היאך מוציאים ממון בגלגל החוזר, ונראה לומר דמחלוקת הראשונים אי מיגו להוציא אמרי' תליא בחקירה אי מיגו הוי נאמנות או כח טענה [ושו"ר שכך ביארו הגר"צ דרבקיין שליט"א בשיעוריו לכתובות יב,ב, והגר"ש קניבסקי שליט"א הו"ד בספר הזכרון קרית מלך רב עמ' שס"ט] דאי נימא דמיגו להוציא אמרי' היינו משום כח טענה, ומכיון שבטענה הזו יכל להוציא ממון, אף בטענה שטוען יכול להוציא ממון, משא"כ אי הוי נאמנות, לא אלימא נאמנות להוציא ממון, כיון דלא הוי ראי', כמבוי בקצוה"ח [סי' פ"ב סק"ט וסקי"א], ומעתה הא כל קושיית העילוי ממייצ'ט קשה רק לפפי הצד של נאמנות, אולם לפי הצד של כח טענה אינו קשה כלל, כיון שמה בכך שכיון יטען את שתי הטענות, אדרבה הא גופא שיכול לטעון טענה נוספת, זה עצמו נותן לו את כוחו, וכמובן שהדבר תליא בביאור הגדר ב"כח טענה", ואכ"מ, רק אציין ששמעתי מהרה"ג שמעון מן ההר שליט"א שבכל הש"ס קתני "מיגו", ואילו בה' מקומות בש"ס מבוי ברש"י המילים "מה לי לשקר", [כגון בכתובות יח,ב וב"ב ה,ב], ובכל אותם מקומות מבוי בראשונים דהוי מיגו שונה, וא"כ מוכח שחוץ מאותם מקומות כל המקומות הם כח טענה, ודפח"ח, ובשם הגר"ב ויסבקר שליט"א שמעתי לבאר עפ"י הרמב"ם [פ"ו מהל' טוען ונטען ה"א] שמעיקר הדין אדם שאומר פטור אני נאמן, אלא שחיישי' לבדדמי, ועל כן צריך לפרש דבריו, וזהו היסוד בכח טענה, אלא שכמובן יל"ד שאחרי שאמר פרוע, ממילא נגרעת האפשרות לומר מזויף, שהרי הוא קיים את השטר במה שאמר פרוע, ועל אותו משקל חשבתי לבאר את הענין בכח טענה בדרך אחרת, שכח הטעה יוצר ריעותא בשטר, כלומר שאין הפירוש נותן כח לנתבע, אלא יותר חולשה אצל התובע, כלומר ששטר שאפשר לטעון עליו שהוא מזויף, הוא שטר חלש יותר, אולם גם בזה יל"ד מהטעה הנו' שאחרי שהוא אמר פרוע, ממילא נסתמת טענת המזויף, ודו"ק.

ד. הקשו אמאי כתב המשנ"ב שמותר לצאת מהארץ כדי לראות את חברו, וכי איזה מצוה זו לראות את חברו, וכמו"כ יש לשאול מדוע הותר לבטל מצות ישוב אר"י לסחורה, ושמעתי מהגר"א לויסון שליט"א שעצם המגורים באר"י הם מצוה אבל בכל רגע אינו מצוה ממש, דא"כ מדוע דוד המלך בבית המרחץ לא נתיישרה דעתו שקיים ישוב ארץ ישראל, וע"כ מותר לצורך מיוחד כגון לסחורה ולראות את חברו. [והעירוני בדברי הרמב"ם שכתב שאחרי שיגמור את מה שצריך יחזור לאר"י, ומדוע הוצרך לכך, וי"ל דהו"א שכל כמה שיצא בהיתר הוי כאילו נולד בחו"ל ואינו מחויב לעלות, או באופ"א שאם לא יודע מראש שיחזור אסור לו לצאת, וכמו שמבארים לגבי הדין של "ויחזור לתלמודו", שהטעם שהרמב"ם הוצרך לכתוב את הדין שיחזור לתלמודו,

למרות שאין צד שהמצוה פוטרת אותו מללמוד כל ימיו, אלא שאם לא יודע שיחזור לתלמודו אין להפסיק מלימודו]

ה. הקשו הראשונים בקידושין [עג,א] אמאי בעי קרא למילף דספק ממזר שרי, לדעת הרמב"ם, תיפו"ל דכל הספקות מותרים, שהתחדש בספק ממזר שאף בספק שיכול להתברר, דבכל הספיקות כה"ג אסור, ולכאוי היה נראה לתלות דבר זה בחקירה האם יכול להתברר הוי דין על הגברא לברר, או דלמא דהוי דין בחפצא שאינו ספק, [ראה בספר הזכרון להג"ר אפרים ראובן זורייבין זצ"ל בחידושיו על כתובות שחקר חקירה זו], ומהגר"ד כהן שליט"א שמעתי לתלות חקירה זו במחלוקת האם יכול להתברר הוי דין דאורייתא או דין דרבנן, עי' ש"ך יו"ד סי' ק"י ס"ק ס"ו, ופנ"י פסחים ט,ב], ואי נימא דהוי דין על הגברא לברר, א"כ י"ל דבספק ממזר לא חייבתו תורה לברר, אולם אי נימא דהוי דין שלא נחשב ספק, א"כ לא הוי ספק ממזר, שוב חכתי בדעתי לומר שהרי בממזר אי"ז דין "ספק", אלא דין שלא יהיה ודאי, ודין זה לכאוי עדיין קיים, אולם שמעתי מהגר"ח הבלין שליט"א לדחות שמכיון והוי כעצימת עיניים, א"כ יש לנו ספק האם הוי ודאי ממזר, וספק מציאותי פשוט זה לא הותר, ודו"ק היטב בזה.

ו. שמעתי מהגר"ר מנחם כהן שליט"א מראשי ישיבת נתיב הדעת משמי' הגאון בעל צפנת פענח שדן בענין ראייה ע"י מראה אי נחשבת ראי', היכא דבעי ראי' עפ"י דין, שכבר דנו בזה הפוסקים, עי' בחזון עובדיה [ברכות עמ' רט"ו], והכיח בעל הצפנת פענח דראייה ע"י מראה אינה ראייה, מהא דאמרי' בחולין [י,ב] דילפי' דינא דחזקה מבית המנוגע, שכתוב בפסוק "וראה הכהן את הנגע", ולאחר מכן יוצא הכהן מהבית, ואומר אם הבית טמא או טהור, ואמאי לא חיישי' שמא הנגע נהיה קטן יותר, וע"כ משום חזקה, והקשה הצ"פ דאי נימא דראי' ע"י מראה נחשבת ראי', אמאי לא מתרצי' שיכול לראות ע"י מראה, [וכמובן שהיו מראות אף בזמן חז"ל, ואף בזמן התורה, וכמ"ש "מראות הצובאות"] והקשיתם דהא לא בעי ראי' חדשה, אלא רק לוודא שהנגע לא נהיה קטן יותר, וא"כ אמאי מראה לא תועיל בכה"ג, וע"כ דלא הי' נראה להגמ' להעמיד את דין התורה ע"י מראה, וקושיא זו אלימתא ביותר, ונראה ליישב דבכל חזקה אי"ז רק שתולים שהמצב לא השתנה, ומהיכ"ת להסתפק, אלא ישנה ידיעת ראייה, וראיית ידיעה שהנגע לא השתנה, [וכן משמע בחזו"א בסוגיא בבבא בתרא קנ"ד בדיני חזקה, יעו"ש] וא"כ ביאור הגמ' הוא שבאמת בעי' שהכהן ידע ויראה את הנגע בזמן שאומר טמא, וע"כ מראה לא מועילה בכה"ג, משא"כ חזקה שמועילה בכה"ג, ולזה האירני ידידי הרב צבי רוזנטל שיחי'.

ז. ראיתי מהגר"נ נבנצאל שליט"א לעורר על מי שהיה אונן בבוקר, ואח"כ נקבר המת, שהדין של "לא תאכלו על הדם" יהיה על התפילה הקרובה שהיא תפילת מנחה, והנה באייר תשע"ה הייתי ב"חיזוק" בישיבת רינה של תורה בכרמיאל, ובשיעור בליל שבת פרשת קדושים אמר רה"י הג"ר אברהם סטוארט שליט"א דבדידי' הוה עובדא שאביו נפטר בלילה ונקבר בצהרם, ואכלו קודם מנחה ואח"כ התעוררו שהי' אסור להם לאכול קודם שיתפללו, ומסר ע"ז שיעור שלם להוכיח שהדין "לא תאכלו על

הדם" חל על התפילה הראשונה ביום", וא"כ מכיון שהתפללו ערבית, אין להם איסור לא תאכלו על הדם, ובשיעור תמהתי שא"כ יהי' אסור לאכול כלום קודם ערבית ולא רק פת, והגר"א סטוארט השתומם כשעה חדא, ואח"כ רציתי ליישב דכיון וקי"ל דערבית רשות, ע"כ אין איסור לאכול קודם מעריב, אולם אחר שהתפלל יצא מכלל "לא תאכלו על הדם", אולם הדברים בלא"ה צ"ע דא"כ אמאי מבו' בפוסקים [עי' באו"ח סי' צ'] שבשחרית ישנו דין "לא תאכלו על הדם", למרות שאנשים מתפללים ערבית, אולם כתב הגר"נ נבנצאל שבמידה וכבר אכל באנינותו שרי לי' להמשיך לאכול, זו סברא נפלאה.

ח. ראיתי מובא בשם הגר"א דויטש שליט"א שהביאור בדין "אמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט", הוא עפ"י הירושלמי בקידושין [פ"ה ה"ו] שדין זה נלמד מ"לה' הארץ ומלואה", וביאר שכל נכסי האדם שייכים להקב"ה, אלא שנותן לנו להחזיק בהם, וע"כ מספיק שנוציאם מרשותינו כדי שיכנסו לרשות גבוה, אלא דיש להקשות דא"כ אמאי יש דין של הפקר מאחר ובדבר יוצא מרשות האדם, ומדוע שלא יהיה ממון גבוה, והיינו לא לי הצד שכל הפקר נשאר בבעלותו עד שאחר יזכה בחפץ, [וביאור זה נסתר לכאן מהא דיש אומרים שביטול חמץ הוא מדין הפקר, ואי נימא שכל עוד שאחר לא זכה, עדיין יש לו זיקה לחפץ, ואם יחזור בו אי"צ קנין, א"כ היאך נפטר בכך מחובת הביעור].

ט. ראיתי בספר רביד הזהב להגר"ד דיסקין שליט"א הביא קושיא אמאי אמרי' בחולין [יא,א] דילפי' ממכה אביו ואמו דינא דרובא דליתא קמן, והא יש אפשרות שידעו שהוא אביו ע"י שהשקו את אמו כסוטה, ולא מתה, ונאמרו בזה עשרות תירוצים, והגר"ד כתב שעדיין יש לחוש שמא הכהן שהשקה את האם אינו כהן, ואף הא דידעי' הוא כהן, היינו נמי מדין רוב בעילות אחר הבעל, ואין לומר שמדובר בכהן שכבר המית אישה סוטה אחרת, וא"כ מוכח שהוא כהן, שהרי אין כהן משקה ב' סוטות, אולם יש לתמוה שהרי ישנה אפשרות שהתאום של הכהן שהמית הוא השקה את האם, וממילא אין את השאלה של כהן שמשקה ב' סוטות, אולם הוא ודאי כהן, ועוד יש לדון שאולי נדע שהכהן הוא ודאי כהן מכך שהשקה סוטה לא מתה, אולם ילדה בריווח וילדים יפים וכדו', אולם ע"ז י"ל שאף אם אינו כהן אליבא דאמת, מ"מ תקבל את הברכה מכיוון שהברכה היא מחמת הבושה שהתביישה.

אכן יש להקשות על דברי הגמ' התם דהא איכא אפשרות שידעו שהאב הוא אב, ע"י שהיו אביו ואמו בבית האסורין, ואמנם דוחק להעמיד במקרה דחוק זה, אולם גם המקרה של סוטה הוא דחוק, ועי' במרדכי ביבמות [כב,א] דליכא ממזר אלא בהיו אביו ואמו בבית האסורין.

י. הנה ידוע הנדון באדם שהיו לו ב' בולים נדירים, ובא חברו וקרע אחד מהם, אלא שמחמת והבול השני נהיה היחיד בעולם, הוכפל מחירו, וממילא בעל הבולים לא הפסיד מאומה, ונשתברו בזה הרבה קולמוסין, [וראה לדוגמא בשו"ת אור לציון ח"א חו"מ שכתב בזה בהרחבה] וכמדו' שדעת רוב הכותבים בזה שחייב לשלם, והסברא הרווחת בזה, שהקריעה היא אכן מעשה היוק כלפי הבול הקרוע, וע"ז חייב לשלם, אלא

שלניזק נגרם ריוח, אולם אי"ז קשור ישירות למעשה הנזק אלא בעקיפין, וע"כ אין מתחשבים בזה, ולענ"ד היה נראה לחזק טענה זו, דאטו יעלה על הדעת שאם ע"י קריעת בול אחד יהיה מחירו של הבול השני כפול שלוש ממחירו הראשון, יוכל הקורע לתבוע אחוזים מהריוח מדין יורד, אלא שמצאתי בחי' הגר"ד לנדו שליט"א על ב"ק שהביאו מכתב שכתב להגר"צ הופמן זצ"ל בשנת תשל"ד כתגובה למאמר בענין זה, והגר"ד ל ס"ל שבכה"ג פטור הקורע מלשלם, וטענתו היא שהרי ודאי שאם המחיר יהיה כפול שלוש ממחירו הראשון שיוכל לתבוע הקורע אחוזים מהריוח.

יא. בתוס' בחולין יא,א הקשה אמאי בעי' קרא לרובא דליתא קמא, נימא ק"ו מדין חזקה, שילפי' מבית המנוגע, ויש להקשות שהרי בעי' דין רוב אף לעונשין וממילא אי אפשר ללמוד מק"ו שהרי קי"ל דאין עונשין מן הדין, ובשלמא לפי הטעם של המהרש"א בסנהדרין [סד,א] שהטעם שאין עונשין מן הדין הוא משום שאין כפרה למחצה, שאפשר שמגיע לו עונש חמור יותר, הכא ל"ש האי טעמא, כיון שאין העבירה עצמה נלמדת מק"ו, אלא רק זהות מבצע העבירה, אולם לפי הטעם של הגינת ורדים [כלל ז'] שהטעם הוא משום דחיישי' שמא יש פירכא לק"ו, א"כ אף הכא שייך טעם זה, ומעתי מהגר"ר יעקב אפשטיין שליט"א ראש הקיבוץ בישיבת פוניבז' לבאר עפ"י הש"ש [ש"ד פ"ח] שאליבא דאמת לא אזלי' בנפשות בתר רובא, וכל היכא דאזלי' בתר רובא, וכגון ברוב נשים לתשעה יולדות [סנהדרין סט,א] היינו משום שכבר הוחזק, ומעתה אתי שפיר, אכן דברי הש"ש אינם מוסכמים באחרונים, וראה בשו"ת יביע אומר [ח"ט יו"ד סי' כ"ה] שהביא הרבה דעות באחרונים לא כן.

יב. בנדרים ט,ב איתא על הנזיר שהיה שערו תלתלים ופחו עליו יצרו, ועל כן מיד נדר נזירות, די לגזור את שערו, ויש להקשות, הרי חשש לחטוא בגלל יצרו, וא"כ אדרבה צריך לידור לגלח את שערו מיד, ולא לחכות שלושים יום, ושמעתי מאחי הרב יהודה שיחי' לבאר עפ"י הגמ' בנזיר [מב,א] שלנזיר אסור לסרוק את שערו מחשש שמא יתלוש שער, ועל ידי כך מזניח את מראהו, וממילא אין חשש לחטא.

יג. ביומא פה,א מובא המעשה עם רב יוחנן ששמע על הרפואה מהמטרוניתא, ונשבע שלא יגלה, ולאחר מכן גילה את הסוד בשיעור, ואמר שזו לא הייתה שבועת שקר, כיוון שאמר בלשון שהוא נשבע שלא לוקי ישראל לא יגלה, וממילא יכול לגלות לאחרים, ויש לתמוה שהרי עדיין איכא איסור שבועת שווא, כיוון שאין שום משמעות, דאטו שייך להסתיר דבר מהקב"ה, ואין לומר שהרי זו הייתה שבועה בלי שם, כיוון שלא נשבע בה', שאף בשבועה בלי שם, איכא איסור דאורייתא, [נראה בהרחבה בר"ן בנדרים ב,א] וצ"ע.

יד. "קונם עיני בשינה", ושמעתי מרה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א להקשות, וכי אדם ישן עם העיניים, והלא כל גופו אינו מתפקד, ולא רק העיניים, וי"ל דבנדרים הלך אחר לשון בני אדם [נדרים ל,א], ולא לחינם נוקטים העולם את העיניים כאבר השינה, כי זהו האבר היחיד המושבת לחלוטים ומשנה לגמרי את מצבו בשעת השינה.

טו. כתב החינוך [מצוה רל"ב] שהטעם שלא לוקים על לפנ"ע, כיוון דהוי לאו שאין בו מעשה, והיינו דאע"ג, שאפשר לעבור עליו עם מעשה, אולם מכיוון שאפשר לעבור אף בלי מעשה, חשיב כלאו שאין בו מעשה, [ועי' מגיד משנה פי"ג מהל' שכירות ה"ב, ומשנה למלך פ"ה מהל' שאלה ופקדון ה"ו, ועי' בסוגיא דזבחים פ"א, וצ"ע] ושאלתי את רה"י הגרב"ד פוברסקי שליט"א א"כ אמאי לוקים על אדם שמיפר נדרו, והא ישנה אפשרות לעבור על הלאו בצורה של שב ואל תעשה, וכגון באומר שיאכל ולא אכל, ואמר הגרב"ד שעיקר הלאו הוא באופן שעבר ע"י מעשה, ולא זכיתי להבין דבריו, שהרי בלפנ"ע הדבר יותר מצוי ע"י מעשה, וצ"ע.

טז. כתבו התוס' בב"ק [עב,ב] ובמקומות נוספים, דמיגו בתרי לא אמרי', ובכך תירצו את הקושיא אמאי בכל תרי ותרי לא נאמין לכת השנייה, במיגו שיכלו לפסול את הראשונים בגזלנות, וע"ז תירצו מיגו בתרי לא אמרי' כיוון שאין האחד יודע מה בלב חבירו, ויש להקשות דהא החשש הוא שאחת משני כתות העדים משקרת, וא"כ מוכח שהם מספיק מתוחכמים כדי ליצור שקר יחד, וא"כ מדוע מיגו בתרי לא אמרי', והנה על הגמ' הזו י"ל, שיותר קל לשנות פרט אחד בסיפור של הכת הראשונה ולהכחישם, מאשר להמציא סיפור חדש על גזלנות, אולם זה לא מיישב בשאר המקומות דקי"ל מיגו בתרי לא אמרי', [ראה בש"ך ובנתיבות כללי מיגו כלל ט"ו], וע"ז י"ל דמבו' ברא"ש [גיטין פ"ה סי' י"ג] שאף סיבה טכנית מחשיבה את הדבר כמיגו למפרע, וממילא י"ל שמכיוון שהעדים צריכים לתכנן את השקר קודם שיבואו לביה"ד, חשיב מיגו למפרע, ומשא"כ באדם אחד, שיכול לשנות את גרסתו במקום, ושור' שכך ביארו בשם רה"י הגרי"ג אדלשטיין שליט"א, ובאופ"א י"ל הה בכל עד אחד חיישי' לבדדמי, כלומר שהוא טעה במה שראה, ולא ראה את מה שמספר, ואילו בב' אנשים אין לחוש לזה, והנה באופן שאדם שמע מחבירו שראה את פלוני מחלל שבת, ואליבא דאמת אותו אדם לא חילל שבת, אלא שאותו עד חשב שראהו מחלל שבת, ושמע את זה אדם נוסף מהעד, והחליט להעיד יחד עמו, כלומר שהוא ישקר את מה שהשני דמיין, ומעתה י"ל שיותר קל לשניים לשקר כשאחד לא יודע שהשני משקר, ועל ידי כך לא ילחץ בחקירות ודרישות, מאשר באופן שיוודע שהשני גם משקר ועל ידי כך יפול בחקירות ודרישות, ומעתה י"ל שאינו יכולים לתכנן יחד שקר אחר, כיוון ששני עדים משקרים במודע אפשר לתפוס זאת יותר בקלות.

לתגובות: Zx0527103930@gmail.com

פרחים לתורה / הרב ישראל חיים בלומנטל, מג"ש בכולל תורת מרדכי

להיות עצמאי ולא חקיין

וְכָל הַבְּאֵרֶת אֲשֶׁר חָפְרוּ עַבְדֵי אָבִיו בְּיַמֵּי אַבְרָהָם אָבִיו סְתָמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיִּמְלְאוּם עֶפֶר (כו, טו)

הרמב"ן (לעיל יב, ו) עומד על סיפורי התורה בחומש בראשית ואומר: יאריכו הכתובים בספור המסעות וחפירת הבארות ושאר המקרים, ויחשוב החושב בהם כאילו הם דברים מיותרים אין בהם תועלת, וכולם באים ללמד על העתיד.

מה יש לנו ללמוד מסיפור הבארות?

אני עושה כי אני מבין שצריך לעשות כך

אמר הרה"ק יחיאל מיכל מזלוטשוב זיע"א, המידה הראשונה של יהודי צריכה להיות שלא לעשות פעולה כזו או אחרת מפני שמישהו אחר עשה כך. אם פלוני זועק ובוכה כשמבקש "הוא יפתח לבנו בתורתו", אל תאמר אף אני אחקה אותו ואעשה כך! רק כשזה מגיע מקירות לבך כי אתה מבין שצריך לעשות כך, עשה כן!

ההבדל בין יצחק לישמעאל

האדמו"ר רבי יהושע מבעלז זיע"א אמר שלאברהם היו שני בנים, יצחק וישמעאל. מה גרם להבדל ביניהם? ישמעאל חיקה את התנהגותו של אביו, ואילו יצחק סלל דרך לעצמו. גם ליצחק היו שני בנים. עשו חיקה את דרכי אביו ואילו יעקב סלל דרך לעצמו.

צאו וראו מה יצא מיצחק ויעקב, ולעומתם לאן הגיעו ישמעאל ועשו...

לקח סיפור הבארות

אומר השפת אמת, את הכלל הזה רוצה התורה ללמדנו בסיפור הבארות. כשהפלשתים סתמו את הבארות אשר חפר אברהם, היתה בזה הוראה מן השמים ליצחק – אל תחקה את דרכיו של אביך. כמו שכעת בארותיו סתומות ועליך לחפור באר אחרת, כך עליך לחפש לך דרך חדשה מעצמך בעבודת ה'.

בזה הוא מבאר את דברי הגמרא (ברכות טז:): "אין קורין אבות אלא לשלושה". וכי לא היו לנו עוד רועים גדולים וצדיקים?

אלא ללמדך שרק שלושת האבות חידשו דרכים חדשות בעבודת ה', ולכן רק הם נקראים אבות. שאר הצדיקים הלכו בדרכי האבות ופיתחו אותם והרחיבו אותם, אך לא חידשו דרכים חדשות בעבודת היהודי ליוצרו.

וירא את ישראל שוכן לשבטיו

מעניין שבדרך דומה פירש המאור ושמם את הפסוק "וַיֵּשֶׁא בְלֶעָם אֶת עֵינָיו וַיֵּרָא אֶת
יִשְׂרָאֵל שֹׁכֵן לְשִׁבְטָיו" (במדבר כד, ב), ופירש רש"י: ראה שאין פתחיהן מכוונים זה כנגד
זה שלא יציץ לתוך אהל חבירו.

מבאר המאור ושמם שמעלתם היתה שלא הלכו להציץ באופני העבודה של חבריהם
על מנת לחקותם, אלא כל אחד ואחד חיפש מעצמו דרכים חדשות לעלייתו והתקדמותו
בעבודת ה'.

מנין של בני עלייה היה נערך מידי ערב ראש חודש לאמירת יום כיפור קטן, סמוך
לכותל המערבי. מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל נהג להשתתף בו בקביעות. לפני התיבה
עבר אחד מבני העלייה המיוחדים של "ירושלים של מעלה".

פעם אחת נעדר בעל התפילה הקבוע, מסיבה כל שהיא ולא הגיע למנין הקבוע. שלחו
המתפללים את אחד המשתתפים הקבועים שיעבור לפני התיבה. הלה ניגש, וחיקה
באופן מדוייק את תנועותיו ואנחותיו של החזן הקבוע.

מאז הפסיק הגרש"ז להשתתף במנין זה, באומו לבנו: אינני סובל חיקויים. אדם צריך
להיות "הוא עצמו" הן בתפילותיו והן בכל מעשיו והליכותיו.

*

הבה נשכיל לעלות ולהתעלות בחורף הבא עלינו לטובה ולהגיע בסופו של דבר בכוחות
עצמנו לדרכים הנכונות אשר יקרבו אותנו לה' ולתורתו!

שבת שלום ומבורך!

לתגובות: blu.israel@gmail.com

צהר לפרשה / הרב אליהו גדלביץ'

בין עין רועה – לעין רואה

וַיְהִי כִּי זָקַן יִצְחָק וַתִּכְהֶינּוּ עֵינָיו מֵרְאֵת (כז, א)

הוא צעד ברחובה של עיר ראשו ורובו עסוק בהוויות אביי ורביא, מה לו ולהמולה סביבו...

אמנם הוא אכן הולך בין אנשים ולרגע נדמה כאחד האדם אבל באמת הוא מלאך, ידיו ולבו אמונה לקל עליון ומחשבותיו נישאות הרחק מכל השאון והמירוץ אחר ההבל הניבט מכל פינה.

נער צעיר הינו, אך דרכו רגליו לפני שבועות ספורים על מפתן הישיבה, ובתמימות וטוהר שאין דומה לה, ישב העלם על מקומו וסטנדרו בבית המדרש, והגה בקול ערב בדברי האמוראים הקדושים.

דא עקא עולם כמנהגו נוהג, ארי שואג ושיכור חוגג, ומיודענו העלם הצעיר אף הוא מצא עצמו נודד.

על מה ולמה - יתמיהו הקוראים בקול רעש גדול - מדוע המתמיד הלזה מוצא עצמו הרחק מבית המדרש האהוב החביב הנחמד והנעים, ומה לו לחפש ברחובה של עיר בעיצומו של יום סתמי, יום של חול המתמלא דרך קבע מלוא חופניים קדש מהתמדתו המופלאה ומשקידתו הבלתי פוסקת.

ואילו עתה שבת הנער מנגינתו, הניח לה לגמרא להיוותר לבדה עלי הסטנדר, ואץ רץ לו אל מחוץ לכותלי בית המדרש.

נו, לא נלאה את הקוראים הנכבדים, סיבותיו של המתמיד כך מתברר נגעו לעניין שיש בו כיבוד אב ואם, מאחר שבמצווה חמורה עסקינן שאינה יכולה להיעשות ע"י אחרים, הוצרך מתמיד זה להניח לימודו ובאישורו של מורו המשגיח לצאת לרחוב העיר, כמובן בלבוש בן מלך כיאה לבן ישיבה מאן מלכי רבנן.

הרחוב רחוב הוא, אשר על כן רחוביותו של הרחוב התפרצה למולו כהר געש המאיים להשמיד כליל את כל אשר לפניו, מיודענו הצעיר השפיל עיניו לבל יראו עיניו ברע והעסיק את מוחו בקושיית רעק"א שנשאלה אותו היום במהלך השיעור.

עודו מייגע מוחו ליישב לפרק ולשבר את הצ"ע אשר הניח רעק"א בקושייתו, לא ראו עיניו ולא שם ליבו כי מאן דהו אי שם ממרפסת הבניין הסמוך מביט בו בעניין רב, קשה היה שלא לגלות על פניו של המביט מן המרפסת אותות התפעלות והערכה.

ממה ההתפעלות? על מה ההערכה?

לא קל להסביר את התחושות המעורבות שחש אותו אדם אשר השקיף ממרפסת ביתו על העלם הצעיר, בלבו הרגיש הערצה עצומה למי שבהינף ראשו בו לכל הבלי העולם

אשר סביבו, מסיר מבטו מכל רחוביותו של הרחוב הסואן ושוקע לו בעולמה המענג של הסוגיה.

קשה, קשה היה לאותו משקיף להבין זאת.

הוא לא גדל כך, את רוב שנותיו העביר בפריצת כל גבול החוסם את סקרנותו מלבוא על סיפוקה, הוא נתן דרור לכל אשר ראו עיניו גם אם פרוץ מרובה היה על העומד, המראה של הנער הצעיר אשר כל הבלי העולם מוצעים לו ברחובה של עיר במעטפת מסנוורת, והוא לא גבה ליבו ולא רמו עיניו, ראשו כפוף והמראות שסביבו חולפים על ידו ללא יחס או גילוי סקרנות מינמלי – הכה את המקיף מן המרפסת בתדהמה.

האמנם?!

איך יתכן כי עלם צעיר בתחילת שנות נערויותו, מוצא את עצמו מציב חומה בצורה לכל פיתויי מלך זקן וכסיל, כיצד מסוגל הינו ליצור בקרבו את אותו כוח פנימי, המאפשר לו לדלג מעל מכשולות הרחוב ומהמורותיו.

אין זאת כי אם משהו אחר ממלא את ליבו וראשו, משהו אשר מספק לו את תענוגות העולם פי כמה מאלו הזרוקים ברחובה של עיר וניתנים לכל דורש אין כסף, יש כאן סולם עליו אשר מחד מוצב ארצה, אבל מאידך ראשו מגיע השמימה, משהו מהותי יותר פנימי יותר, מביא את העלה הקטן לישא עיניו לאילן הגדול ולא להתפתות אחר רוחות שונות המנשבות סביבו.

הוא עומד במרפסת ולא גורע עיניו מהנער ה'גיבור' – זהו התואר בו הכתיר בלבו את הבחור – ומשהו בפנים זע, סקרנותו אותה הכיר מחיפוש אחר ביבין ושופכין – התעוררה מחדש, הפעם היתה זו סקרנות למשהו אחר, סקרנות המהולה בקנאת סופרים המרבה חוכמה, רצון עז לגלות את אותם מרכיבים אשר מעשירים את עולמו הפנימי של נער צעיר בגילאי הטיפש עשרה, והופכים את חייו למקשה אחת של יצירת אישיות מלאת תוכן אמיתי, אשר מעפיל על תאוותיו החיוורות של היצר וחילותיו.

כבר אמרנו – לסקרנות אין גבול – כך גדל וכך יישם, באותו יום מצא עצמו המשקיף מן המרפסת נכנס אחר כבוד אל בית הכנסת, בין מנחה לערבית מתקיים שיעור קצר והרב במתק שפתיו משקה מים קרים על נפשות עייפות, עמלי יום ובעלי בתים מקבלים בדקות אלו טל תחיה אשר מעניק חיות לעוד יום.

יושב שם מיודענו והדברים נמסכים בקרבו, הוא מבין כי התוכן העשיר אשר ממלא את עולמו של היהודי, יש בו כדי להפיח רוח חיים ולהשפיע ישירות על כל תהלוכותיו של האדם, בד בבד עם העונג הצרוף משיעור התורה הוא מבין כי נכונה לו דרך ארוכה, התורה רחבה מני ים ומעיינות החכמה כמים שאין להם סוף.

חשק עז מתעורר בתוכו לגלות ולחשוף עוד מעולמה המעשיר של התורה הקדושה, היטב מבין הוא כי הנער אשר בעצם הביא לכל המהפך הגדול אף מבלי ידיעתו – עשיר הוא בדעת וחכם הוא בתורה, הוא מבין כי כדי להגיע אל אותו עושר ועל מנת לחוות את

אותו אושר, נדרשת ממנו עקביות והתמדה או כמו שהרב קרא לזה 'קביעות עיתים לתורה'.

לאחר השיעור הוא פונה לרב, ומבקש להצטרף כחבר מן המניין בשיעורי התורה המתקיימים תמידין כסדרן בבית הכנסת, הוא איננו חפץ רק הוא לקבל טעימות פה ושם, חשקה נפשו להכניס ראשו ורובו למעיינות התורה והחכמה, דמותו של הנער המעמיד בצל את כל הבלי העולם ניצבת למולו ולא מרפה, חיי הרחוב הנוצצים הפכו לחיבורים וחסרי תוכן, המאור שבה מפתה הרבה יותר ועם הזמן גם מחזירו למוטב.

בשלב זה התחיל תהליך ארוך, אשר בסופו קיבל על עצמו מיודענו מהמרפסת עול תורה ומצוות, הפך את נפשו ועורו לאחד מבני החבורה וברבות העיתים מצא עצמו מפלפל בסוגיות אביי ורבא, ויש הטוענים כי לאחרונה אף עסק בקושיית רעק"א אשר נשאלה באותו יום לפני שנים, אותו יום בהיר בו יצא לרחובה של עיר, הנער המתמיד אשר על מראה עיניו הקפיד, ולא ידע ולא שיער כי בתנועה קלה הביא למהפכה, ועיניו אשר לא ראו ברע גרמו למאן דהו חיבור של ממש אל המצוות והתורה.

כח ההסתכלות

גדול כוחה של הראיה.

השלכותיה של ההסתכלות הרות גורל הן.

כך למדונו חז"ל על הפסוק פרשתנו:

"וַיְהִי כִּי יִקַּן יִצְחָק וַתִּכְהֶינּוּ עֵינָיו מִרְאֵת" (כו' א)

"שאל רבי את ר' יהושע בן קרחה במה הארכת ימים ... א"ל מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע דאמר ר' יוחנן אסור לאדם להסתכל בצלם דמות אדם רשע ... ר"א אמר עיניו כהות שנאמר ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות משום דאסתכל בעשו הרשע,

והא גרמא ליה והאמר ר' יצחק .. אבימלך קלל את שרה ונתקיים בזרעה שנאמר הנה הוא לך כסות עינים אל תקרי כסות אלא כסיית עינים הא והא גרמא ליה".

מבואר מדברי הגמ' כי אחד הגורמים לכהות עיניו של יצחק אבינו היה ההסתכלות בעשיו, אופן הלימוד מהפסוק מתבסס על יתור הלשון 'וַתִּכְהֶינּוּ עֵינָיו מִרְאֵת', שכן אם כהו עיניו פשוט הדבר שנחלשה הראיה, ומה בא המקרא לרבות במילה 'מִרְאֵת', על כן דרשו חז"ל 'וַתִּכְהֶינּוּ עֵינָיו' – מה הסיבה שכהו עיניו? – 'מִרְאֵת', המ"ם משמשת כאן נתינת טעם (כדוגמת 'חכלילי עיניים מייך' שפירושו חכלילי עיניים מחמת היין), כך מבאר המהרש"א.

בבן יהוידע הוסיף על דבריו כי המילה 'מראות' נדרשת בשינוי אותיות 'ראו מת' – דהיינו יצחק ראה את עשיו שבחיייו היה נקרא מת, וזו הסיבה שגרמה לכהות עיניו.

הדברים כמובן גבוהים מהשגתנו, אך אם חז"ל ראו לנכון לציין עובדה זו, אות הוא כי תורה היא וללמוד אנו צריכים בבחינת מעשה אבות סימן לבנים.

אשר על כן שומה עלינו לחקור ולהתבונן מה רעה יש בהסתכלות על אדם רשע? וכי בהסתכלות בעלמא נבוא חס ושלום ללמוד ממעשיו, האמנם הבטה בצלם אדם רשע משפיעה על נפשו ואישיותו של המביט?!
אמנם כן.

“המסתכל בצלם אדם רשע הוא מקנה בלבו רוח הטומאה של ההוא שרואה בפניו, וימשך לו מזה בלבול המחשבה וביטול הדבקות”
(ראשית חכמה שער התשובה פ”ו)

להסביר איך זה עובד וכיצד פועלת רוח הטומאה – אין זה תפקידנו, איננו מתיימרים לחשוב כי מבינים אנו בדרכי הטומאה ופעולתה, אך זאת עלינו לדעת הראיה יש בה כח, לטוב או חלילה למוטב, וכשם שאוכל הנכנס לפה הופך להיות חלק מגופו של האדם, ומזין את אבריו, כך העין מזינה את האדם במראות שונות, כל ראייה איננה נעצרת באישון העין כי אם חודרת עמוק פנימה ומעצבת את אישיותו של המסתכל.

המהרש”א מביא בפירושו מחכמי הקבלה כי יש בצלם דמות מראה אדם צורה רוחנית לטוב או לרע, לצד הטהרה או לצד הטומאה, וצורה זו ניכרת על פניו של האדם לפי מעשיו, ועל כן אסור להסתכל על צד הטומאה.

דהיינו ההסתכלות בפניו של רשע היא הרבה מעבר לראיית צורת פנים חיצונית, יש כאן צד טומאה על פניו של הרשע וכל הבטה בו מהווה הסתכלות על הטומאה, השפעתה ההרסנית של הסתכלות כזו באה לידי ביטוי בבלבול המחשבה וביטול הדביקות כאמור.

עניין נוסף המהווה פן שלילי בהסתכלות על הרשע, מתבאר עפ”י ציווי התורה בפרשת כי תצא “וְכִי יִהְיֶה בְּאִישׁ חָטָא מְשַׁפֵּט מִוֹת וְהוֹמַת וְתִלִּית אֹתוֹ עַל עֵץ: לֹא תִלִּין נְבִלְתּוֹ עַל הָעֵץ ... כִּי קָלְלַת אֲלָקִים תִּלְוִי”^{סא}, ומפרש שם רש”י עפ”י דברי חז”ל “זלזולו של מלך הוא, שאדם עשוי בדמות דיוקנו, וישראל הם בניו, משל לשני אחים תאומים שהיו דומין זה לזה, אחד נעשה מלך ואחד נתפס ללסטיות ונתלה, כל הרואה אותו אומר המלך תלוי”.

עפ”י זה מבארים המהרש”א והראש יוסף - כשמסתכלים בצלם דמות של אדם רשע יש בזה זלזול כלפי מלך העולם, אדם שנברא בצלמו של הקב”ה אבל מעשיו מעשי רשע ודמותו שייכת לצד הטומאה – אין לך זלזול גדול מזה ביוצרו ובוראו אשר דמות דיוקנו משתקפת בו.

על מי מסוכן להסתכל

“שאל רבי את ר’ יהושע בן קרחה במה הארכת ימים ... א”ל מימי לא נסתכלתי בדמות אדם רשע”
(מגילה שם)

^{סא} דברים כא, כג.

אם ההסתכלות אכן כ"כ גרועה היא, מה רבותא יש בהנהגתו של ריב"ק, הלוא זהו איסור גמור להסתכל בפני רשע כמתבאר בדברי הגמרא – א"כ מהי הזכות הייחודית שעמדה לו לריב"ק בקיום הנהגה מחויבת זאת עד שזכה מחמתה לאריכות ימים? כך הקשה ב'טורי אבן' וביאר שמכל מקום אי אפשר לרוב העולם להזהר בזה, והיינו רבותא דידיה שהוא כן נזהר.

האם אנחנו שומעים מה שנאמר כאן?! – 'אי אפשר לרוב העולם להזהר בזה'!! הרשעים עליהם מדברת הגמרא, ועל צלם דמותם מזהירה לא להסתכל – אינם נמצאים אי שם, הם מסתובבים בינינו יתכן כי אנו נתקלים בהם מידי יום, ואולי... אולי ח"ו אנו מהצד השני של המתרס ועלינו מסוכן להביט...
חומר למחשבה.

*

יש קונה עולמו בהסטת ראש קטנה, ויש המביא למהפכה של ממש בסור עיניו מראות ברע.

מי יודע אולי בפעם הבאה שנעניק לעצמנו את המעטפת היקרה של השמירה על מראות עינינו, אולי יעמוד מאן דהו אי שם במרפסת, יראה את הסטת הראש ויפנים כי יש דברים גדולים מנצנוצי הרחוב ופיתוייו.

והאמת, גם אם לא יעמוד מישוהו במרפסת ויביט בנו, מישוהו מעליו יביט ויתרונון משמחה 'תְּנָה בְּנֵי לְבָבְךָ לִי וְעֵינֶיךָ דְּרָכֵי תִצְרֶנָּה'^{כב}...

שבט מישראל / הרב ישראל פרידמן, רב קהילת טשארטקוב, מח"ס 'שבט מישראל', מנצ'סטר

איך שייך שיצחק אבינו לא הכיר רשעת עשו הרשע?

אחד מהקושיות הגדולות שכל לומד פרשת תולדות שואל, היא הקושיא איך שייך שיצחק אבינו לא הכיר ולא ידע מרשעת עשו הרשע, ואיך יתכן שיצחק אבינו היה חושב שעשו הוא איש כשר וישר?

והנה כתיב בפרשת דברים (דברים א, יג) "הבו לכם אנשים ידועים לשבטיכם" וכתב רש"י "שהם ניכרים לכם שאם בא לפני מעוטף בטליתו איני יודע מי הוא ואם הגון הוא, אבל אתם מכירין בו שאתם גידלתם אותו". ומשמע מזה דגם משה רבינו ע"ה לא היה יכול להבחין בין איש הגון לאיש שאינו הגון? ואמר הרה"ק ר' זושא מאניפולי זי"ע (הובא בספר מאמר מרדכי ח"ב עמ' סד) שבוודאי משה רבינו היה מכיר מיד תכונת נפשו ומדריגת כל איש שבא לפניו, אבל משה רבינו הדגיש ואמר שאינו מכירם מכיון שבאים אליו "מעוטף בטליתו", לכן א"א לו לדעת אם הגונים הם או לאו.

וכן כתב הגאון המהרש"ם (בהסכמתו לספר קהלת יעקב לרבי יעקב יוסף מקינצק) "שמעתי בשם איש קדוש מגדולי תלמידי הבעש"ט זצ"ל כי אם אמנם חטא האדם נרשם במצחו והכרת פניו ענתה בו, בכל זאת, אם מתעטף בציצית, הטלית יפרוש כנפיו ולא ניכר שום רושם של חטא. ובזה פירש מ"ש בספרי ורש"י פר' דברים וידועים לשבטיכם שאמר מרע"ה אם בא לפני בטלית איננו מכיר בו ודפח"ח" עכ"ל.

ובזה מבואר דברי רש"י לסוטה (כב: ד.ה. דמטמרא): "הנסתרות נסתרות מבני אדם והגלויות גלויות, ומ"מ לבית דין הגדול כולם גלויות, והוא יפרע מן המתכסים בטליתות ומראין עצמן כפרושין ואינן פרושין".

וכך היא מידתו של עשו הרשע וכדמצינו בגמ' ירושלמי (נדרים ג, ח) "עתיד עשו הרשע לעטוף טליתו ולישב עם הצדיקים בגן עדן לעתיד לבוא, והקב"ה גוררו ומוציאו משם" וכן הוא בשינוי לשון קצת בתנחומא (פר' צו אות ב). הרי שעשו הרשע רוצה לכסות את עצמו בטלית של מצוה ועל ידי כך יכסה את מומיו ויהא נראה כאיש תם וישר.

ויש להסביר את זה לפי יסוד האור החיים הק' ריש פר' כי תצא וז"ל: "והנה כבר כתבתי כמה פעמים כי באמצעות מעשה המצוה יתלבש באדם אור השכינה ויגרש ממנו חלק הרע כאמרו (קהלת ח ה) שומר מצוה לא ידע דבר רע" עיי"ש. ואולי יש לפרש בזה מה שנאמר בקהלת רבה המובא בשערי תשובה (שער ב אות טז) "כל העושה מצוה אחת סמוך למיתתו דומה שקיים כל התורה", והיינו שכיון שנפטר בעת עסקו במצוה כח המצוה מכסה על חלק הרע שבו ודומה כאילו קיים כל התורה.

ובדרך זה סיפר הרה"ק האבני נזר זי"ע (מובא בשם משמואל פר' תולדות שנת תרע"ט) שפעם ניתנה להרה"ק החוזה מלובלין זי"ע קוויטעל מאיש רשע, וכשהביט בו אמר

שהאיש ההוא מאיר בשמים, ולאחר מכאן ניתנה לו עוד הפעם מאיש ההוא והשליכה לארץ ולא רצה אפילו לקרותו. וכשנשאל ע"ז למה בראשונה קרא אותו והפליג בשבח, ענה שאז היה האיש ההוא מדליק נרות חנוכה על כן אז היה מאיר בשמים עכ"ל.

ויסוד זה כבר מובא באור החיים הק' עה"פ ולרבקה אח ושמו לבן (חיי שרה כד, כט) שהקשה שחז"ל אמרו (מדרש רבה י,ה) כי הצדיקים שמם קודם להם דכתיב ושמו בועז, ושם האיש אלימלך, אבל הרשעים הם קודמים לשמם כדכתיב ונבל שמו, וא"כ קשה למה מתייחס הפסוק אל לבן כסדר הצדיקים? דהיה להפסוק לכתוב ולרבקה אח ולבן שמו? ותירץ האור החיים הק' שמכיון שראה לבן שאיש נכרי מדבר עם אחותו בדרך קירוב הדעת, לבש קנאה ורץ לקראתו לפגוע בו, לכן הגם שלבן היה רשע אולם "לצד בחינת מעשה זה ייחס ה' אותו ייחוסין של צדיקים ואמר ושמו לבן כי מעשה צדיקים עשה בזה" עכ"ל.

ומעתה מובן איך יתכן שיצחק אבינו לא הכיר בעשו שהיה רשע, אלא מכיון שבכל פעם שעשו הרשע נכנס אל אביו, הידר ללבוש בגדים מיוחדים לכבוד אביו, לכן יצחק אבינו לא ראה אותו אלא בשעת עשיית המצוה, וזה כיסה על הרשעות הטמון בקרבו, וכן כתב הרה"ק מפילץ זצ"ל (שפתי צדיק אות ח) "עיקר הטעם מה שלא הכיר בו יצחק בעשו, מפני שמכל מצוה נברא מלאך ומגדול זהירותו בכבוד אב נכנס עמו תמיד אותו המלאך".

וכן מובא בספר גדולי התורה והחסידות (קאזניץ עמ' קנד) שהאדמו"ר ר' ירחמיאל משה מקאזניץ זצ"ל היה נוהג לנסוע לצדיקי הדור גם לאחר שהיה בעצמו רבי ומנהיג. וכשבא בפעם הראשונה אל האדמו"ר רבי דוד משה מטשורטקוב זצ"ל, לא הלך לטבול במקוה ונתן טעם לדבר שעל ידי המקוה יכול אדם להסתתר ולכסות את מומיו, ואין זה נכון לעשות כן להסתתר לפני אדם גדול כהצדיק מטשורטקוב. והוסיף שעל אחת כמה וכמה לאחר שזכה לקבל שלום ולאחוז בידו הקדושה של הצדיק רבי דוד משה בודאי לא יפה אחרי זה לטבול.

וכן על דרך זה מסופר (קונטרס אורח לצדיק סוף פ"ט) שפעם אחת לפני שנכנס הגה"ח ר' דודיא מברדיטשוב זצ"ל בעל תהלה לדוד אל רבו אדמו"ר הק' הפחד יצחק מבאיאן זי"ע, לא טבל את עצמו כנהוג באמרו "מוטב שהרבי יראה אותי כמו שאני באמת".

ובזה מובן דברי רש"י (דברים א, ג) שיעקב אבינו לא הוכיח את בניו אלא סמוך למיתה "אמר, ראובן בני, אני אומר לך מפני מה לא הוכחתך כל השנים הללו, כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי". ולכאורה פלא הדבר, האם חשש יעקב אבינו שח"ו ראובן ידבק בעשו הרשע? ולפי הנ"ל י"ל הכוונה שלא ידבק במידת עשו שיסתתר את עצמו מאביו ועל ידי זה לא יראה פנמיותו.

ועל דרך זה ביאר היהודי הק' מפרשיסחא (הובא בספר אילנא דחיי פרי' האזינו) את דברי המדרש רבה (דברים פרשה א פסקה טו) "אמר רבן שמעון בן גמליאל לא כיבד בריה את אבותיו כמו אני את אבותי, ומצאתי שכיבד עשו לאביו יותר ממני. כיצד, אמר רשב"ג הייתי משמש את אבי בכלים צואים וכשהייתי הולך לשוק הייתי משליך אותן

הכלים ולובש כלים נאים ויוצא בהן, אבל עשו לא היה עושה כן אלא אותן כלים שהיה לובש ומשמש בהן את אביו הן מעולים".

והקשה היהודי הק' וכי לא היה רבן שמעון בן גמליאל יכול ללבוש מלבושים נאים לשמש את אביו? אלא דהענין הוא שעשו שימש את אביו בבגדים נאים היינו שהציב לו לבוש נאה נגד אביו ורימה אותו, ואף שבשורש לא היה יצחק אבינו מסכים שירמה אותו, דאדרבה היה רוצה לראות את חסרונו כדי שילמדנו באורח מישור, אך לפי שעה היה דעת יצחק נוחה מזה. וזהו שאמר רבן שמעון בן גמליאל שהוא אינו יכול לעשות בזה כמעשה עשו, שהוא אינו מסתיר חסרונו מפני אביו, ואדרבה היה לובש בגדים צואים ר"ל כל הדברים שלא היו נראים יפים בעיניו, והיה לבו דוה עליהם היה מגלה לפני אביו, והגם שבשורש היה דעת אביו נוחה מזה שעל ידי זה למדו דרך ה', אבל לפי שעה היה אביו מצטער מזה עכ"ל היהודי הק' מפרשיסחא.

ובזה יש לפרש דכאשר עשו הרשע נכנס אצל אביו כדי לקבל הברכות כתיב בקרא "ועשיו אחיו בא מצידו גו' ויאמר לו יצחק אביו מי אתה ויאמר אני בנך בכרך עשו, ויחרד יצחק חרדה גדולה" ובמדרש רבה איתא (בראשית פרשה סז פסקה ב) "ויחרד יצחק חרדה גדולה וגו' א"ר יוחנן מי שיש לו שני בנים אחד יוצא ואחד נכנס חריד אתמהא, **אלא בשעה שנכנס עשו אצל אביו נכנסה עמו גיהנם**".

וכן הוא במדרש תנחומא (תולדות פרק יא) "באותה שעה הכיר את קולו והתחיל חרד א"ל מי אתה, לפי שבשעה שנכנס יעקב נכנסה עמו ריח גן עדן ריח ניחוח ונתישבה דעתו של אותו צדיק, שנאמר ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה', התחיל לברכו. **אבל כשנכנס עשו נפתח לו גיהנם לפיכך ויחרד יצחק חרדה גדולה והיה תמיה יצחק בלבו ואומר אני רואה גיהנם**

וצריכים להבין הלא עשו הרשע היה רגיל אצל אביו שנים רבות, וכנראה שעד היום ההוא לא נכנסה עמו הגיהנם וטעמא בעי למה רק אז נכנסה כמו הגיהנם ולא קודם לכן. אכן התשובה נצא ברש"י עה"פ (בראשית כז, ה) וילך עשו השדה לצוד ציד להביא" וכתב רש"י "מהו להביא אם לא ימצא צדיק יביא מן הגזל", וראה שם בכלי יקר שעשו הרשע לא מצא מן ההפקר, וגזל בהמה כדי להביאה ליצחק אבינו, והגם שיצחק אבינו הזהירו בפירוש "וצא השדה וצודה לי ציד" וכתב רש"י "מן ההפקר ולא מן הגזל", עכ"ז לא השגיח עשו הרשע על זה והעיז להביא בהמה גזולה לאכול ואמר שקר לאביו "יקום אביו ויאכל מציד בנו".

לכן מובן שאז לא היה לו הזכות של מצות כיבוד אב לכסות על כל פשעיו, ולכן ביום ההוא נתגלה עשו לפני אביו בכל רשעותו, ויחרד יצחק חרדה גדולה, והסכים שהברכות שייכות רק ליעקב אבינו ולא לעשו הרשע.

שמחת מיכאל / הרב דוד דרעי, מראשי ישיבת 'משכן אהרון' ומח"ס שמחת מיכאל על הש"ס, אלעד

עומק התפילה הוא לתת ולא לקבל

וַיִּעָמֶר וַיִּצְחַק לֵה' ... וַיִּעָתֶר לוֹ (כה, כא)

הרבה פעמים אנו עומדים בתפילה ומתפללים מכל הלב, גומרים את התהילים, עצרות בכותל, בכיות וכו', ובכל זאת לא נענים, ונשאלת השאלה שהרי חז"ל לימדונו שהתפילות פועלות בשמים, וכדאיתא בברכות (י). "אפי' חרב חדה מונחת על צוארו של אדם אל ימנע עצמו מן הרחמים", וכן מצינו סיפורים לרוב בזמן השואה שאנשים התפללו וזעקו לשמים ובכו וכו', ולאחר כמה ימים נלקחו לטבח, וצריך להבין כיצד תפילות זכות וטהורות מעומק הלב לא נענות.

וכן סיפר לי אברך שבנו משיבה קטנה לא התקבל לישיבה גדולה שהם רצו, ובאותה תקופה לפני המבחן כל המשפחה גמרו את התהילים כמה וכמה פעמים, וכן הלך להשתטח בקברות צדיקים, וכן קיבל ע"ע קבלות וכו', ובכל זאת בנו לא התקבל לישיבה שרצה, ונשאלת השאלה מדוע תפילות היחיד, הרבים, תפילה בציבור, ואפי' בעניינים רוחניים התפילות לא מתקבלות וכאילו מחיצת פלדה מפרידה בינינו לבין אבינו שבשמים.

ולפני שנבאר זאת נקדים את דברי הגמ' בברכות (כו:): שנחלקו בגמ' האם תפילות כנגד אבות תיקנום, או כנגד קרבנות. והנה למ"ד שכנגד אבות מובן וברור שאברהם תיקן את תפילת שחרית, יצחק מנחה, ויעקב את תפילת ערבית נורמוז נפלא יש באותיות השניות של האבות שהם אותיות ב,צ,ע, ר"ת של בוקר צהריים וערב, לזמן התפילות שהאבות תקנו, וכן יש לבאר את דברי המדרש פליאה שכאשר ראובן אמר לאחיו מה "בצע" כי נהרוג את אחינו, מכאן שצריך להתפלל ג' תפילות במנין, עכת"ד ולכאורה פלא כיצד מאותם מילים מרומז שצריך להתפלל במנין, ולפמש"נ א"ש שהרי האחים צירפו את השכינה למנין שבמכירת יוסף, ובצע הרי הם ר"ת של האותיות השניות של האבות, וכן ר"ת לזמן תקנת התפילות בוקר צהריים וערב, שבלי מנין א"א לקיים התפילה בציבור, ודו"ק].

אלא תיקשי למ"ד בגמ' (שם) שתיקנו את התפילה כנגד הקורבנות, שהרי ענין הקרבן הוא "מעשה נתינה" שאדם מפריש כבש, פרה, מממונו לצורך הקרבן, אבל בתפילה עניינה הוא הפוך בדיוק והיינו רק "קבלה" מהקב"ה שמתפללים להקב"ה על קבלת שפע מהשמים, של בריאות, בנים, פרנסה וכו', וא"כ תיקשי כיצד פירשו חכמים שהתפילה כנגד הקורבנות.

והנראה לבאר דהנה מהות הקרבן הוא הכרה שהכל מידי הקב"ה, "שום דבר לא ממני", ואפי' שעמלתי ויגעתי וכמה הוצאות וטרחה טרחתי לגדל את אותו כבש, פרה, או עז, אבל אחרי הכל אני מכיר שזה לא שלי, ולכן הנני מקריב את הקרבן לגבי המזבח, שעתיד הקרבן להישרף כולו כליל להקב"ה, ומונח בהבאת הקרבן ביטוי "הקב"ה הכל שלך" ואני כאין וכאפס.

כך גם בעבודת התפילה צריך לצאת מנקודת הנחה, שהתפילה אינה "זיכוי" וכמו מתקן של פחיות הכנסתי מטבע "מגיע לי" פחית וכו', וכן אם גמרתי את כל ספר התהילים או בגלל שהתפללתי מכל הלב, בורא עולם "חייב לי" שבקשותי יתקבלו, אלא עיקר מהות התפילה היא "לתת" את כל ה"אני" שבי, ולהרגיש שמצידי אין יכולת להושיע את עצמי, וכן לי אין כל כבוד עצמי וכו', "אלא רק אתה" הקב"ה תושיע, וא"כ גדר התפילה הוא לא מה אתה "מבקש" מהקב"ה, אלא עד כמה אתה "מתבטל" לרבונו של עולם, ולחדד בתפילה שלא מגיע לי כלום והכל "מתנת חינם" ושום דבר לא מובן מאליו, לא בריאות, לא אישה, לא ילדים, לא פרנסה, ועד כמה שמחדדים את ההבנה הזאת, שאני כאין וכאפס ללא יכולות, ללא כבוד אישי וכו', כך התפילה יותר זכה וברה ומתקבלת.

וממילא בזה א"ש מה חז"ל למדו שהתפילה כנגד "קרבנות", כשם שבקרבן אדם נותן מדיליה את מממונו והיינו בהמתו, וזה מבטא בתפילתו "הקב"ה הכל שלך" ומידך נתנו לך, כך גם בעבודת התפילה היא לחדד שלא "הבקשה לקבל" בגלל שהתפללתי בדביקות עצומה או שעשיתי כך וכך מצוות, אלא עד כמה שאתה "נותן" את עצמך ואומר להקב"ה- הקב"ה אני כאין וכאפס ללא יכולות כלל וכלל, ולא מגיע לי כלום והכל מתנת חינם, ורק אתה המושיע, ובוזה נחשב שהקרבת "קרבן" להקב"ה והיינו את מהותו של האדם ואת "האני" שבו.

ולפי"ז מובן מדוע הרבה פעמים עצרות תפילה, תפילת יחיד, תפילות הרבים ועוד בכיות, צומות, משתטחים על קברות צדיקים גדולים וכו', ובכ"ז לא נענים, ועומק הנקודה שיוצאים עם נקודת הנחה שהקב"ה "חייב לנו" "מגיע לנו" כי התפללנו וכו', אולם עבודת התפילה היא הפוכה, עד כמה אתה מבטל את עצמך לגמרי להקב"ה בורא עולם, אין לי יכולות כלל וכלל ולא נשען על כח עזר אחר ורק מאתך הכל.

ומקור להבנה זאת מצינו אצל אברהם אבינו וכמובא במדרש, שתרח אביו מסר את אברהם אבינו לנמרוד, וסיפר לו שאברהם שיבר את הפסילים וכו', ונמרוד זרק את אברהם לכבשן האש ואברהם ניצל, ומאידך מובא במדרש על הרן שהיה דוד אברהם ראה זאת והאמין בהקב"ה, וגם אותו נמרוד זרק לכבשן האש, ואולם הרן נשרף, וקשה מדוע אברהם ניצל ודודו הרן נשרף, הרי גם הרן הגיע להכרה ברורה ואמונה שלמה באלוקי אברהם ובטח בה' שיצליהו, וא"כ אותה מידת ביטחון של אברהם היתה גם להרן.

ולפמש"נ א"ש אברהם שנזרק לכבשן האש התכוון להישרף כליל, והרי הוא "נתן" ומסר במסירות נפש גמורה את גופו לכבוד הקב"ה, משא"כ הרן שנזרק לאש אפי' שהאמין

ובטח בהקב"ה, אולם הוא נזרק ע"מ "לקבל נס", והיינו כיון שראה את אברהם נזרק לאש וניצל, א"כ יצא מנקודת הנחה שמגיע לו ג"כ זיכוי זה של הצלה, ולכן לא זכה להנצל כאברהם "שנתן" את כולו ומסר א"ע להישרף לכבוד ה'.

ויסוד זה הוא רש"י מפורש על הפסוק "ונקדשתי בתוך בני ישראל", ופרש"י מי שמוסר עצמו על קידוש ה' צריך למסור את עצמו ע"מ למות ולא ע"מ שיעשה לו נס, אולם אם מוסר א"ע ע"מ שיעשה לו נס בודאי שלא יעשה לו נס.

ומסופר על ד"ר יד אליהו שהיה אדם דתי, ושכונת יד אליהו בת"א קרואה על שמו, שהיה לו שכן שהיה חולה סופני, השוכב על ערש דוי, עם מכשירים צפופים וכו', ובריאותו הידרדרה והסתבכה מאוד, והנה בתו של השכן רצה לד"ר יד אליהו שהוא השכן ממול, ודופקת על הדלת ופרצה בצעקה ד"ר "פיקוח נפש", אבא כמעט מת, והד"ר עושה עצמו שהוא עסוק ואמר לה שעוד מעט אתפנה, וצעקה לו אני לא מגזימה, המצב מאוד מסוכן, בבקשה רוץ להציל את אבא שלי, וכך כסדר עשה את עצמו שיש לו עוד כמה סידורים ועיכובים ואמר לה שרק לאחר שאתפנה אני אטפל באביך, וכשראתה כך פרצה בבכי להקב"ה "אבא שבשמים רק אתה", וכששמע זאת הד"ר אמר לה עכשיו שלא סמכת עלי אלא רק על בורא עולם עכשיו אני ארוץ להציל את אביך.

סיפור זה מבטא את עומק הנקודה של התפילה, הרבה פעמים אנו נשענים לא "רק" על הקב"ה, אלא על כוחותינו, אני בריא, עובד וכו', וצריך את בורא עולם להשלמת ההכנסה, וכן בענייני רפואה יש את הרופא ובדיקות דם, וכדורים וכו', "וגם" את הקב"ה, אולם ענין העמוק של התפילה הוא לחדד את ההרגשה "הקב"ה רק אתה" תושיע ותרחם, ואין לי ולא לכח אחר להושיע כלל וכלל, וכאשר לא נשענים על ה"אני" שבי או על עוד כח עזר אחר הוא הסגולה שתפילתנו תתקבל ברצון.

והנה איתא בגמ' בברכות (נה.). א"ר יוחנן שלושה דברים מזכירין עוונותיו של האדם קיר נטוי וכו', "ועיון תפילה" והיינו שלא רק שמזכיר זכויותיו אלא ג"כ את עוונותיו, והקשו התוס' בר"ה (טז:) [בד"ה ועיון] שהרי אחד מהדברים שהתנא מונה במתני' במסכת פאה, אלו דברים שאין להם שיעור, ואוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב הוא עיון תפילה והיינו למעליותא ולא לגריעותא.

וביאררו התוס' שיש ב' עניינים וסוגים של עיון תפילה, עיון תפילה שמדקדק במילות הנאמרות ובכוונת הלב, על דא התנא נקט שאוכל פירותיהם בעוה"ז והקרן קיימת לו לעוה"ב, משא"כ העיון תפילה שר' יוחנן נקט שמזכירים לו את עוונותיו, איירי שמעיין ומצפה על שהתפלל כ"כ בהתלהבות ובדיקות חזקה ובכוונת הלב ובבכיות בודאי שיענו לו מהשמים, התפללתי כ"כ טוב, בוודאי שהקב"ה יקבל תפילתי. ענין זה מזכיר את עוונותיו, וכן יש מ"ד בגמ' שמגיע לידי כאב לב, והסיבה לכך שהאדם מרגיש "שהקב"ה חייב לו" שמגיע לו, כיון שהתפלל או שעשה מעשים טובים וכו', ולכן עיון תפילה כזאת מזכירה את עוונותיו, שבודקים בשמים אם אכן מגיע לו וחייבים לו ולפעמים מגלים שלא בדיוק חייבים לו אלא ההפך.

ובזה יש לבאר את הגמ' בברכות (כ.) א"ל אביי לרב פפא, מדוע בדורות הראשונים שכאשר היו צריכים ניסים הקב"ה היה עושה להם ניסים, ובדורנו לא מתרחשים ניסים כבדורות הראשונים, ואם בגלל שהם למדו תורה יותר, הרי בזמן ר' יהודה למדו רק סדר אחד, ובזמנינו לומדים ששה סדרי משנה, וכשר' יהודה היה חולץ מנעלו ועוד לפני שהתחיל בתפילה מיד היה יורד גשם, ואילו בדורנו אנו צועקים, בוכים, מתענים ולא נענים, וענה לו רב פפא, הדורות הראשונים מסרו את נפשם על קדושת ה', ואנו לא מוסרים את נפשנו על קדושת ה'.

ולפמש"נ יש לבאר שהרי קושיית אביי לרב פפא היה על ענין התפילה, שר' יהודה אפי' לא התחיל להתפלל אלא רק חלץ מנעליו וכבר נענה וכו', והיינו שמסרו את "נפשם" שהיו "מבטלים את עצמם" על קדושת ה', וכמשנ"ל שתפילתם היתה בנקודת הנחה שלא מגיע לנו כלום, ולנו אין כל יכולת להושיע, ושום דבר לא מובן מאליו, לא בריאות ולא פרנסה ולא כלום, וכשיוצאים מנקודת הנחה זו, זוכים לניסים, ואילו בדורנו אומר רב פפא שכבר בדורות האמוראיים, נחלשה תחושה זו ולא היה מחודד להם הבנה זו כבדורות הראשונים, ולכן לא נענו כבדורות הראשונים.

מובא בספר צרור המור לתלמיד הרשב"י, על הפסוק שנא' "הנה אנוכי כורת ברית" [שמות ל"ד, י'], והיינו ברית י"ג מידות רחמים, א"ר יוחנן ברית כרותה לי"ג מידות שאינן חוזרות ריקם, התעטף הקב"ה כשליח ציבור, והראה למשה סדר התפילה, א"ל כל זמן שישראל חוטאים "יעשו" לפני כסדר הזה ואני מוחל להם.

והקשה הצרור המור, כיצד זה שאנו אומרים כמה וכמה פעמים י"ג מידות, ובפרט בימים נוראים, ולא נענים הכיצד, ולפמש"נ שבאמירת י"ג מידות הוא לא תפילה ובקשה "לקבל" מבורא עולם, אתה רחום, אתה חנון, ובודאי שתמחול ותסלח לעוונותינו, "ולקבל" מהקב"ה את מימוש מידותיו של הרחמים.

אלא החובה היא "לתת" כל אחד מהאני שבנו וכמשנ"ל במהות התפילה, ולהידמות לקב"ה וכדברי חז"ל בשבת (קלג:): מה הוא רחום אף אתה תהיה רחום, מה הוא חנון אף אתה תהיה חנון, מה הוא מעביר על מידותיו אף אתה תעביר על מידותיך, וכמו שדרשו (שם) מהפסוק "ואנוהו" אני הוא, והיינו להידמות ממש להקב"ה, והיינו "לתת" מעצמך ולממש את מידותיו של הקב"ה בהליכותיך ובהתנהגותך, וכגון כשמכעיסים אותך, אתה צריך "לתת" ולבטל את עצמך, מה הוא מעביר על מידותיו אף אתה תעביר על מידותיך, וכמדוקדק נפלא בלשון חז"ל (שם) "יעשו" לפני כסדר הזה, ולא נאמר "יגידו" לפני, או "יעקו" לפני כסדר הזה, ורק כאשר תתן מעצמך ותבטל את עצמך כמידותיו של הקב"ה, על זה חז"ל הבטיחונו "ברית כרותה" שהקב"ה מוחל וסולח.

ובזה עוד יש לבאר נפלא מה שחז"ל אמרו בגמ' מה יעשה אדם וינצל מחבלי משיח, יעסוק בתורה ובגמ"ח ולכאורה קשה מדוע חז"ל לא ציינו שיתפלל להקב"ה שימהר את קץ גלותינו ויגאלנו, ולפמש"נ א"ש הפעולות של תורה וגמ"ח הרי הם "מעשה נתינה" גמור ומוחלט, שאדם עושה חסד עם חברו, וכן עצם הלימוד שאדם מוסר א"ע זמנו,

מרצו, כדי ללמוד וכו', אולם בתפילה אין כולם יכולים להגיע לעומק התפילה וכמשנ"ל שבאמת "לא מגיע לנו כלום" לא משיח ולא גאולה, ועד כמה שנחדד אצלנו שענין התפילה הוא לא "לבקש" ו"לקבל" בגלל שהתפללנו מעומקא דליבא הקב"ה חייב לנו "ומגיע לנו", אלא אין לנו כל יכולות לא של כח, ולא של בריאות, ולא של פרנסה, ואין עוד מבלעדך מלך גואל ומושיע, כך ישמע הקב"ה את תפילותינו, וימהר לגאלנו גאולת עולמים במהרה בימינו, אמן.

שש משזר - חיבור ענייני הפרשה יחדיו / הרב שמואל שלום דזאלאשינסקי, מח"ס שש משזר עה"ת, חיפה

הנהגת יצחק ומידת גבורתו

טעם אי אריכות התורה במעשי יצחק * הנהגת יצחק כמי שהיה עולה תמימה ובטל ממנו יצה"ר * הנהגת יצחק: להשפיע טוב לאחרים ולית ליה מגרמיה כלום * תפילת יצחק בנוסח 'ויעתר' * קריאת שמות הבארות כשמות שקראן אביו * טעם תקנת מעשר שני ע"י יצחק * סיבת חפירת בארות יצחק * הסבר אהבת יצחק את עשו * ברכות יצחק ליעקב אף שחשד שהוא יעקב ולא עשו * הטעם שברכות יצחק עסקו בגשמיות ולא בענייני רוחניות*

החוט המקשר: במאמרנו ננסה לעמוד על הנהגת יצחק ושינוי הנהגתו מאברהם אביו ויעקב בנו. נעמוד על השמטת התורה של רוב מאורעות חייו של יצחק אבינו ע"ה, בשונה מאברהם ויעקב, ונסביר שיצחק, שהיה עולה תמימה ולא נתון לשליטת היצה"ר כלל וכלל, פעל רק למען האחרים ולא הוצרך לסלול לו דרך משלו, כי אם הלך בדרכי אברהם אביו. יש להתבונן בכך שלמרות שיצחק חי יותר שנים משאר האבות [ק"פ שנים], בכל זאת התורה ממעטת לספר עליו. נשים לב שקורות חיי אברהם מובאות בהרחבה בפרשיות לך לך, וירא וחיי שרה, ועל יעקב מסופר בפרשיות ויצא, וישלח, וישב ובהמשך הפרשיות, הרי שעל יצחק מסופר רק בפרשת תולדות ומעט מפרשת חיי שרה שבחלקו מספר על אליעזר עבד אברהם, שהלך לבקש אשה ליצחק.

הנושאים המובאים בתוה"ק על יצחק אבינו ע"ה הם: (א) עקידת יצחק. (ב) נישואיו עם רבקה. (ג) תפילה להיפקד בבנים. (ד) לידת הבנים. (ה) ירידתו לגרר (ו) ברכותיו ליעקב ועשיו.

נראה שהתורה החלה לספר על קורות חייו של יצחק רק מהעקידה, כיון שיצחק היה עולה תמימה (עי' רש"י כה, כו וכו, ב.). וי"א (מדרש הגדול כב, יט) שיצחק שהה ג' שנים בגן עדן, ונעשה עיור לדעה אחת וכבר בטל ממנו יצה"ר נולכן ה' הזכיר את שמו עליו בחייו אע"פ ש"הן בקדושיו לא יאמין"], כמש"כ רש"י על הפסוק 'ואלהי יצחק' (כח, יג), וז"ל: 'ואלהי יצחק - אף על פי שלא מצינו במקרא שייחד הקב"ה שמו על הצדיקים בחייהם לכתוב אלהי פלוני, משום שנאמר (איוב טו טו) הן בקדושיו לא יאמין, כאן ייחד שמו על יצחק, לפי שכהו עיניו וכלוא היה בבית, והרי הוא כמת, ויצר הרע פסק ממנו".

נמצא שיצחק אבינו ע"ה היה בבחינת מלאך, וכיון שהיה בבחינת מלאך הרי זה מעבר לדרגתו. ואין לנו מה ללמוד מהם, ולכן מספרת התורה על יצחק רק מה שנוגע לנו: נסיון העקידה, ועל קורותיו מגיל ארבעים עד גיל ומאה ושמונים, מיעטה התורה לספר, משום שאין לנו תועלת מעשית ורוחנית ממעשיו של אדם הדומה למלאך.

מעתה כ"ש צריך להתבונן במה שהתורה טרחה לספר לנו, מתוך ידיעה שהדברים שנכתבו אודות יצחק, נועדו ללמדנו, להחכימנו אורחות חיים, ללמוד מדרכי אבותינו הקדושים:

תפילת יצחק

יצחק התפלל כדי להיפקד בזש"ק, "ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה הוא ויעתר לו ה' ותהר רבקה אשתו" (כה, כא).

נוסח תפילה זו, של "ויעתר", לא מצאנו כמותו בשאר האבות הק'. ונראה שכיון שיצחק היה בבחינת עולה תמימה, לא הוצרך לעבודה כדי להשיג מבוקשו אלא בעצם תפילתו נענה מיד [ועי' בדעת זקנים מבעלי התוס' שעיקר תפילתו היה לרבקה, שלעצמו לא הוזקק לתפילה]. ונראה שיסוד עבודתו של יצחק היה רק ביחס להשפיע על אחרים, אך הוא עצמו היה כולו מתוקן ומושלם ולא היתה לו עבודה עצמית. שהרי בטל ממנו יצר הרע ומוכח מינייה וביה שלא היתה לו עבודה עצמית, שהרי כל עבודת האדם בעולם הזה היא מלחמת היצר, כמש"כ במסילת ישרים שתכלית האדם הוא שנתון הוא במלחמה הגדולה עם היצר, להרע ולהטיב, ויצחק שבטל ממנו יצר הרע, לא היתה לו תכלית של עבודה עצמית בעולם הזה.

ונראה שז"פ הענין שיצחק נחשב ל'עולה תמימה', שבשונה משאר הקרבנות, הרי שעולה מוקטרת כולה לה', וכך היה יצחק- ללא חלק הגשמי האישי, חלק ה'בעלים'. אלא כולו עולה תמימה, בלתי לה' לבדו,

נישואיו לרבקה

נתבונן ונראה שגם צורת הנישואין אצלו היתה שונה, בכך שנאמר בו (כד, סו) "ויביאה האהלה שרה אמו", ופירש רש"י: "ויביאה האהלה ונעשית דוגמת שרה אמו". והנה בנוהג שבעולם מצינו "על כן יעזב איש את אביו ואמו ודבק באשתו", וזה מכח אהבת עצמו שאוהב עצמו ורוצה להיות עצמאי, אך יצחק לא רצה עצמאות אישית, כיון שכל כולו חי למען הזולת ולכן ממשיכה אשתו תחת שרה אמו.

יצחק קרא לבארות שמות כשמות אביו

ואיתא במדרש הגדול (כו, יח): "וישב יצחק ויחפור ויקרא להן שמות כשמות אשר קרא להן אביו: בא וראה ענותנותו של יצחק. בנוהג שבעולם אדם בונה לו בית וקורא לו שם, עומד בזו ומחדש בו דבר, קורא לו שם אחר, אבל יצחק אבינו אינו כן אלא כל הבארות שחפר אברהם אבינו וקרא להן שם אע"פ שעמדו פלשתים וסתמו אותן, כיון שחזר יצחק וחפרן שנייה, לא חידש להן שם אלא העמידן על השמות שקרא להן אביו שנאמר "כשמות אשר קרא להן אביו". ומה שכר נטל על כך? שכל האבות נשתנו שמותם, אברהם מתחילה אברם ולבסוף נקרא אברהם. יעקב מתחילה שמו יעקב ולבסוף נקרא ישראל, אבל יצחק מתחלה עד שלא נולד, קרא לו הקב"ה יצחק, שנאמר "וקראת את שמו יצחק" (יז, יט) ולא נשתנה שמו לדורות, עכ"ל. הרי לנו שיצחק לא היה לו מדיליה

כלום, וחי את חייו לפי אבותיו ולא רצה לקרוא לפעולותיו ומעשיו על שמו שלו, ללא שום שינויים מדרכי אבותיו.³⁰

יצחק תיקן מעשר שני

ואיתא במדרש תנחומא (פרשת ראה סימן יב): "אבות הראשונים הפרישו תרומות ומעשרות, אברהם הפריש תרומה גדולה, שנאמר "הרימותי ידי אל ה' אל עליון" (בראשית יד, כב), ואין הרמה אלא תרומה, שנאמר "והרמותם ממנו תרומת ה'" (במדבר יח, כו). יצחק הפריש מעשר שני, שנאמר "ויזרע יצחק בארץ ההוא וימצא בשנה ההוא מאה שערים" (בראשית כו, יב), אמר ר' אבא בר כהנא והלא אין הברכה שורה, לא על המדוד, ולא על השקול, ולא על המנוי, ולמה מדדן, בשביל לעשרן, הדה הוא דכתיב "ויברכהו ה'" (בראשית כו). יעקב הפריש מעשר ראשון, שנאמר "וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך (שם כח, כב)".

והנה מעשר שני נשאר אצל הבעלים ואכילתו בקדושה, ונראה ששאר האבות הוזקקו עדיין לתקן עצמן ע"י צדקה לאחרים, אך יצחק היה שלם, כיון שכל כולו היה נתינה לאחרים, וממילא יכול היה לשמור לעצמו המעשר.

עבודת חפירת הבארות

בזה מבואר גם עבודת הבארות שיצחק חפר, דתמוה מה לו בזה ומה האריכה התורה כל כך בזה הענין, והרמב"ן רמו בזה לג' בתי מקדש, עי"ש. ולדברינו יבואר, שיצחק עשה זאת וכן התורה מספרת לנו זאת, ללמדנו על מהותו של יצחק, לדאוג רק לאחרים, כלומר כל חפירות הבארות היה בשביל עם ישראל לעתיד, ומה שהיה נוגע אליו באופן אישי, לא היה צריך דבר.

סיבת אהבת יצחק לעשיו

ובזה תתיישב לנו תמיהה גדולה שעמדו עליה כל המפרשים, היאך טעה יצחק בעשיו ואהבו ורצה ליתן לו את הברכות. ונאמרו בזה תירוצים מגוונים, י"א לפי שהיה עולה תמימה לא הרגיש בו, י"א שיצחק פעל בדרך חינוכית להחזירו למוטב ע"י שנתן לו תפקיד ומשמעות בחייו וי"א שהתגבר על מדותיו נגד מידת הגבורה וריחם דווקא על בנו הסורר וכו'.

ולדרכנו נראה, דהנה כשאדם אוהב יותר את בנו הצדיק, הוא משום אהבת עצמו שכיון שרוצה שכך ייראה בנו ורואה בו המשך הגון לעצמו, אך יצחק שהיה חף מכל נגיעה עצמית, שכבר היה כמת ובטל היצה"ר ממנו, רצה רק את רצון ה', ואם זה רצון ה' הרי

³⁰ כתב בתורת אמת (פרשת לך לך):מה שאמר הקב"ה "ואברכך"- זו שאומרים אלקי אברהם, "ואגדלה שמך"- זו שאומרים אלקי יצחק, שתתגלה ותתפרסם אלקותו בעולם ע"י מדתו מידת החסד של אברהם, וכן שתתגלה מידת יצחק ויעקב בעולם ויהיה פרסום אלקות בעולם, עכ"ל.

מבואר בדבריו נוראיתי כך גם בדברי ר' צדוק הכהן דמידת הגבורה של יצחק היא לפרסם בעולם הזה את מידת החסד של אברהם שזה הוא "אגדלה שמך" -זהו שאומרים "אלוקי יצחק" הרי שאין סתירה בין הנהגת יצחק לאברהם, ובזה מיושב למה יצחק לא שינה את שמות הבארות של אברהם]

שצריך לאהוב הבן גם אם הוא רשע, דזה רצון ה' ולכן אהב אותו למרות רשעותו, ולכן כיון שכתוב (דברים כא, טז-יז) "לא יוכל לבכר... כי אם את בן השנואה יכיר", הרי שיצחק לא עשה חשבונות ונתבטל כולו לרצון ה' לאהוב ולברך את עשו. יצחק שדבק במידת הדין, עשה את כל מעשיו בדקדוק דין מוחלט, וכשהבין שע"פ רצון ה', עליו לאהוב את עשו, עשה זאת בכל דקדוק הדין, ללא שום פשרות.

ובזה נבין מדוע באמת לא הייתה ליצחק ברכה מיוחדת לעשיו וברכה אחרת ליעקב, כשם שיעקב בירך כל אחד מהבנים איש לפי ברכתו, וזאת מפני שיעקב בירך את בניו מצד עצמו ובוזה היה לו די לחדש ברכה, לכל אחד לפי עניינו, תכונתו ומזגו. אך יצחק לית ליה מדגרמיה כלום ורק העביר את ברכת השם שניתנה לו ובוזה היתה לו רק ברכה אחת.

יצחק מברך את יעקב אע"פ שהסתפק האם הוא עשו

עוד יש ליישב בזה השאלה הנודעת, מדוע בירך יצחק לאחר שנולד לו ספק האם הוא עשו או יעקב, אחר שהרגיש ש"הקול קול יעקב והידיים ידי עשו". ועי' בית הלוי מה שביאר בזה.

אלא כיון שיצחק היה עולה תמימה, ללא נגיעות אישיות כלל, ידע שלא תצא תקלה מתחת ידו וממילא ברך אף בספק.

ברכות יצחק עסקו בגשמיות

ידוע מה שתמהו המפרשים מדוע ברכות יצחק עוסקים רק בגשמיות, בניגוד לברכת יעקב ומשה ע"ה, שעסקו בגשמיות ורוחניות כאחד (עי' בזה בעקידת יצחק ועוד מפרשים).

ולפי דרכינו יובן, בהקדם מה שידוע שאלת המפרשים^ט למה ייעודי התורה נכלומר ה"שכר" עוסקים בגשמיות בעולם הזה, ומנגד לא הוזכר בתורה כלל ענין עולם הבא, ואולי יתכן לבאר על פי דברי הרמב"ן (שער הגמול, ד"ה עכשיו) והמקובלים שביארו שהגמול הנצחי יהיה לאחר תחיית המתים, שהגוף יהיה כ"כ מזוקק שיחיה לנצח (וחלקו על הרמב"ם הסובר שלבסוף ימותו והגמול הנצחי יהיה בעולם הנשמות), לאור זאת יתכן לבאר דבכוונה ייעדה התורה השכר בגשמיות בעולם הזה, משום שהעולם כתיקונו הוא לעת"ל בעולם הזה, וממילא ראוי לייעד השכר לפי האמת הנצחית המושלמת, ולפי זה נראה שגם יצחק שהיה בבחינת "צינור" שלית ליה מדגרמיה כלום, ורק העביר את ברכת ה' כצורתו, ממילא גם הוא בירך בגשמיות ולא ברוחניות דוגמת ברכת ה'.

^ט עיין רס"ג ספר אמונות ודעות, מאמר תשיעי, פרק ב. וע"ע רמב"ן (דברים י"א, י"ג) וברמב"ם פ"ט מהל' תשובה, וע"ע דרשות הר"ן, יש מבארין שטעם אי איזכור עוה"ב בתורה זה לצד שזה שכר שאינו מובן להמון העם, וי"א שהשכר שמוזכר בתורה הוא ל"כלל ישראל" אך שכר ה"פרט" שהוא לעוה"ב לא הוזכר כלל עיי"ש.

למדנו, שהתורה מיעטה לספר לנו על עבודת ה' האישית של יצחק, בהיותו קרוב להקב"ה בדרגות על-אנושיות, עולה תמימה שהיצר הרע הסתלק ממנו, ובחרה לתאר רק את שפע ההשפעות שהשפיע יצחק לאחרים, ברוח ובגשם, מפני שיצחק לא פעל בעצמו אלא צעד בדרכי אביו, ומסר את כל כולו עבור האחרים.

תא שמע / הרב שמעון גרינפעלד, הר יונה

ברכת 'ברוך שפטרני' בבת

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֶשְׂו אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יָשֵׁב אֲהָלִים (כה, כז)
איתא במדרש (סג, י) וז"ל: רבי לוי אמר משל להדס ועצבונית שהיו גדילים זה על גבי זה, וכיון שהגדילו והפריחו זה נותן ריחו וזה חוחו, כך כל י"ג שנה שניהם הולכים לבית הספר ושניהם באים מבית הספר, לאחר י"ג שנה זה היה הולך לבתי מדרשות וזה היה הולך לבתי עבודת כוכבים, א"ר אלעזר צריך אדם להטפל בבנו עד י"ג שנה, מיכן ואילך צריך שיאמר ברוך שפטרני מעונשו של זה. והובא לדינא ברמ"א (סימן רכה סעיף ב).
וכתב המגן אברהם (סק"ה) וז"ל: מעונשו של זה, פירוש דעד עכשיו נענש האב כשחטא הבן בשביל שלא חנכו, ובלבוש (ס"ב) פירש איפכא, דעד עתה הבן נענש בעון האב.
ונפקותא בין שני הטעמים כתב הפמ"ג (אשל אברהם שם) וז"ל: והנה למה לא יברך בנקיבה י"ב שנים וב' שערות, לפירוש הלבוש דבנים קטנים נענשים בשביל אב, לא שנא זכרים ונקיבות, ולמאן דאמר חינוך, י"ל דאין מחויב לחנך בתו קטנה, עיין מגן אברהם סימן שמג אות א, גם למ"ד מחויב אין בה כל כך מצוות שמחויב לחנכה בקטנותה.
ועי' בחכמת שלמה שהוכיח מלשון המדרש 'צריך אדם להטפל בבנו עד י"ג שנה', דהיינו שנפטר עתה מחובתו שהיה מוטל עליו עד עכשיו לחנכו, והיה נענש על מעשי בנו, הרי מבואר כפירוש המגן אברהם שמברך על שנפטר מחובת חינוך.

ברכת השבח או ברכת הנהנין

אכן בעצם הדבר יש לחקור האם ברכת ברוך שפטרני הוא ברכת השבח או ברכת הנהנין, דלכאורה הברכה הוא שמשבח להקב"ה על שעתה כבר אינו נענש בשביל הבן כי כבר אין עליו חיוב חינוך, אלא דהוא תמוה על מה שייך שבח בזה, הרי מה שנפטר מעונש הוא מפני שכבר אינו חייב במצוות חינוך, וכי משבח על שלא הוטל עליו חיוב חינוך גם על השנים הבאות, וודאי לא מסתבר ששייך שבח על שפטר ממצווה שהיה חייב בה עד כה.

אלא שאפשר לומר שהוא ברכת הנהנין, שנהנה במה שמעתה הוא פטור מעונש, והא וודאי הנאה הוא, ואף שההנאה בא לו ע"י חסרון מצוות חינוך, סוף סוף הרי נהנה, ושייך לברך על זה.

אולם לפירוש הלבוש שפיר י"ל שהוא שבח על שמעתה כבר לא יתפס בנו על חטאיו, אבל ברכת הנהנין לא שייך במה שבנו נהנה שאינו נתפס, כי איך יברך האב על הנאת בנו.

נמצא דלדעת הלבוש הווי ברכת השבח, שמשבח על שמעתה כבר לא יתפס בנו בעווננו, ולדעת המגן אברהם הווי ברכת הנהנין שנהנה במה שכבר אינו נענש על עוונות בנו.

ברכת השבח על העבר, שחנכו כראוי

אכן אפשר לומר עוד, דגם להמגן אברהם שייך ברכת השבח, אך לא על העתיד דלא שייך שבח על שנפטר ממצווה כאמור, אבל על העבר יש לשבח על שעברו השנים כראוי ולא הוזקק לעונש ח"ו, ועל זה מברך שפטרני מעונש משך כל הי"ג שנים. ומאוד מדוייק כן במדרש, שככלות הי"ג שנים שטיפל בבנו לחנכו כראוי, לו נאה לברך ברוך שפטרני, שהצליח בתפקידו משך כל השנים הללו.

ובזה יבואר מה שכתבו הפוסקים, ומקורו במהרי"ל (הלכות קריאת התורה, סג.), לברך ברכת ברוך שפטרני כאשר בנו קורא בתורה. ובמג"א (סק"ד) הביא הטעם 'שאז נודע לרבים שהוא בר מצוה', ואכתי טעמא בעי, מה ענין ברכה זו לידיעת הרבים. ולהאמור י"ל, שאחרי י"ג שנטפל בבנו לחנכו כראוי, וכאשר רואה בנו הולך בדרך טובים וקורא בתורה כפי שחנכו כל הימים, אז נאה ויאה לברך 'ברוך שפטרני' על שהצליח ד' דרכו לחנך בנו כראוי.

וזוהו המשך דברי המדרש, כל י"ג שנה שניהם הולכים לבית הספר ושניהם באים מבית הספר, לאחר י"ג שנה זה היה הולך לבתי מדרשות וזה היה הולך לבתי עבודת כוכבים. כי עד אז עדיין לא נודע אם עלה בידו לחנך בנו כראוי, וכשנעשה בן י"ג ורואהו הולך לבתי מדרשות, אז מברך 'ברוך שפטרני' על העבר.

מעתה לגבי בת דלא שייך 'הולך לבתי מדרשות', לכן אף נימא דחייב בחינוך בבת, מכל מקום חיוב הברכה הוא כשרואה הבן הולך בדרך ישר לבתי מדרשות, אבל בבת לא משכחת לה, ולכן אין מברכים כשנעשה בתו בת מצווה.

עדיין חייב מחמת ערבות, והשמחה רק שנפטר מעונש

באופן אחר אפשר לומר, דשפיר נחשב ברכת השבח, ואף דלכאורה לא שייך שבח על מה שנפטר ממצוות חינוך, אכן לאמיתו של דבר לא נפטר כלל שהרי כל ישראל ערבים זה לזה, ועדיין בחיובו עומד להעמיד את בנו על דרך הישר, אלא כל מה שנשתנה עכשיו הוא לענין חיוב עונשים, דעכ"פ אינו נענש בעוונות בנו, ועל זה וודאי ראוי לשבח שנפטר מעונש.

בבת פטור מערבות, ולא שייך שבח

וזוהו ניחא לענין בנו, אבל בתו כפי דעת הדגול מרבבה דאין ערבות לנשים כלל, אם כן מה שנפטר מעונש הוא מחמת שנפטר מהמצווה לחנכה, והרי לא שייך ברכה על פטור ממצווה, ולכן אין מברכים כנעשה בתו בת מצווה.

תובנות / הרב נחמן דרקסלר

זכות אבות לבנים תזכור

וַיַּעֲמֵר יַצְחָק לְה' לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ פִּי עֲקָרָה הוּא וַיַּעֲתֵר לוֹ ה' וַתֵּהָר רִבְקָה אִשְׁתּוֹ (כה, כא).
וברש"י: לו – ולא לה, שאין דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע, לפיכך לו
ולא לה.

הנה דברי רש"י הק' מוקשים, באומרו שנעתר לו ולא לה, הרי הדעת נותנת שהתפלה
תתקבל ביותר בזו של צדיק בן רשע, שהרי עשה כל כך הרבה מאמצים כדי להתקרב
להקב"ה, והקריב מעצמו את הדברים החשובים ביותר שהיו לו עד עתה. כדוגמת בעלי
תשובה שבדורנו שרואים לפעמים שמנתקים קשר עם המשפחה והם בבחי' הנאמר 'לך
לך מארץ מולדתך' עוזבים את הכל, משפחה וידידים, ובאים להרוות צימאונם ממקורות
מים חיים. ולקרב אל השכל נאמר שראובן שעשה לשמעון טובה, וודאי ששמעון יודה לא
במאוד מאוד, אבל כשראובן עשה לשמעון טובה מפרכת ומשברת את הגוף וממש יגע
בעבורו בכל מאודו, נקל לשער עד כמה שמעון יודה לו משום שכפי המאמץ תבוא
ההודאה. כן לענייננו שאדם מקריב בשביל הקב"ה, כמה חביב דבר זה לפניו ית' ואברהם
נקרא 'אוהבי' בעבור שעמד בי' נסיונות שהיו נסיונות קשים ומרים. לכן הגיע לדגות כאלו
עד שאמרו עליו 'אברהם אוהבי'.

ומדוע כאן לעניין התפילה אמרו שהתפילה מתקבל ביותר מצדיק בן צדיק, מה גרע
הצדיק בן רשע שהתאמץ ביותר להתקרב אל ה' ומסר נפשו עבור עשיית רצון ה' ית'
באהבה אפילו של חונך כך בביתו ובמקום מולדתו.

צדיק בן רשע זכויותיו עצומות ובלתי ניתנות למיצוי – השתתפתי פעם בפאנל מסוים,
וכשנכנס אדם שחזר בתשובה לכינוס, קם המרצה מלא קומתו ואמר: 'מנהגי לקום בפני
אדם שחזר בתשובה', אין לתאר כמה רושם השאיר משפט זה על הנוכחים. כולנו חשבו
כבוד והערכה לאדם שהשיל מעליו כל תענוגות העולם ובחר באהבה בתענוג שאין
תענוג ממנו – דרך התורה והמצווה לאהבה וליראה אותו וללכת בדרכיו לטוב לך.

אך למרות זאת אנו זקוקים לסיוע ממעל, זקוקים לתפילת אבותינו ממקום שבתם בג"ע,
מרגלא בפומיה דמו"ר מרן אדמו"ר מסלונים שליט"א לומר כשבא לנחם אבלים וכדו': יש
לכם מליצי יושר טובים בשמים. יש לנו מליצי יושר בשמים והסיוע שאנו מקבלים
משמים זה לא מחמת מעשינו אלא מחמת אבותינו שמתפללים עלינו למעלה, לכן גם
כשאדם עזב את משפחתו ועשה מעל ומעבר לבוא לחסות תחת כנפי השכינה, ואין
צדיקים גמורים יכולים לעמוד במחיצתו, בכל אופן לאבותיו אין זכות להעתיר בעדו, זו
מציאות וללא כל קשר למעמדו הרוחני המיוחד.

אנו מתפללים להקב"ה שירחם עלינו 'בזכות אבות שעשו רצונך' זכויות אבותינו הם חלק בלתי נפרד מהמאמץ שאנו עושים כדי שתפילותינו יתקבלו באהבה וברצון, משום שהקשר בין האב לבן הוא בלתי ניתן לערעור, ואף בתורה נאמר עושה חסד לאלפים וכדברי חז"ל שמשלם שכר לבנים לדורי דורות. ויעזור השי"ת שזכות אבות תעמוד לבנים, וכל בקשותיהם שבקשו עלינו במשך הדורות יתקבלו בחיבה לפני ממ"ה ויחיד לגואלינו בב"א.

תשואות חן / הרב חן פדלון, מח"ס 'קדושים תהיו', בני ברק

כמה ענינים בתלמוד תורה וחדושים ובאורים על הפרשה

וַיִּגְדְּלוּ הַנְּעָרִים וַיְהִי עֲשׂוֹ אִישׁ יָדַע צִיד אִישׁ שָׂדֶה וַיַּעֲקֹב אִישׁ תָּם יָשָׁב אֲהֲלִים (כה, כז)

כמה ענינים בתלמוד תורה

א] יש לעי' בהא דמצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים אינו מפסיק תלמודו (מו"ק ט:), אם יכול לעשותה בלי שיפסיק תלמודו לגמרי שגם בעת עסקו במצוה יאמר בפיו פסוקים ומשניות, אם רשאי להפסיק מה שעוסק בו, שיש בו ביטול תורה באיכות, כדאי' בחגיגה (ט.). "ליוצא ולבא אין שלום", זה הפורש מתלמוד למשנה וממשנה למקרא. והא ודאי דאינו רשאי להניח תלמודו לעולם ולעסוק במצות בהיותו אומר פסוקים ומשניות, דהרי צריך לשלש שנותיו שיהיה משתלם בידיעת התורה, כדאי' בקדושין (ל.), אלא דהיכא דמשלש שנותיו, יל"ע אם רשאי להניח מעט מתלמודו לעסוק במצות בהיותו קורא פסוקים וכיוצ"ב.

ב] יש לעי' אם מכלל מצות ידיעת התורה, הוא לידע טעמי המצות, ובעיקר טעמי המצות צריך לברר אם עלינו לחזר אחר טעם המצות, והנה בב"מ (קטו.), פליגי ר' יהודה ור"ש אי דרשי' טעמא דקרא. והתם לא פשיטא לן טעמא דקרא דמאן יימר לן דטעמא דאסור לחבול בגד אלמנה משום שמשיאה שם רע בין שכנותיה, דלמא טעמא משום שהקפידה תורה יותר על צער אלמנה. וכן בהא דלא ירבה לו נשים לא ברירא דטעמא משום שלא יסור לבבו, דדלמא טעמא משום שלא ירבה הנאתו, אשר לבו הוא לב כל ישראל, וע"כ דבכו הכתוב בתורה, כמ"ש הרמב"ם (פ"ג מהל' מלכים). ולהכי תליא בפלוגתא אי דרשינן טעמא דקרא. אבל היכא דפשיטא לן טעמא דקרא, כ"ע מודו דדרשי' כמו שכתב הרא"ש בתוס' ב"מ (צ.). ושמעינן מהא דלא משווינן לכל המצות גזירת הכתוב, אלא אמרי' דהכי הוא טעמא דקרא. וגדולה מזו תמצא בסנהדרין (עא.), דקאמר ר"ש דאע"פ שהיה ראוי שגם בבת יהיה דין של בן סורר ומורה, מ"מ גזירת הכתוב הוא, והרמב"ם פ"ז מהל' ממרים (הי"א) ג"כ כתב שהיא גזירת הכתוב, אלא שאח"כ כתב לפרש בפשיטות, שאין דרכה להמשך. הרי שעמד ליתן טעם לפסוק אע"פ שמפורש בש"ס שהוא גזירת הכתוב. ומזה יש ללמוד ליתן טעם לכל ד"ת אפי' אלה שאמרו עליהם חז"ל שהם גזירות הכתוב.

ואשר נראה כוונת אמרם ז"ל שהוא גזירת הכתוב, שדיני התורה נחלקין לג' חלוקות האחד דבר שהוא סברא פשוטה אשר היא נתונה בלב כל אדם, ובהא לא צריך קרא, וכמו שאמרו בב"ק (מו:) וכתובות (כב:), ל"ל קרא סברא היא. השני דבר שהוא מסתבר אלא שאין לאל ידינו לאסרו מן התורה מלבנו, ובהכי אמרי' שאחר שהתורה אמרה, נקטינן דטעמא דקרא הוא מהאי טעמא, וכמו שכתבו התוס' בשבועות (כב:), שהכתוב השמעינו הסברא, ע"ש. השלישי הוא דבר שאין מסתבר לנו, אלא שהוא גזירת הכתוב, אלא שגם

בדבר זה, יש למצוא טעם בו, וגם שיראה לפי קוצר דעתנו שאין טעם זה מספיק לאסור או להתיר, מ"מ עלינו לקבל הדבר בגזירת מלך, וכי הא דאין נעשה דין בן סורר ומורה בבת, דאע"ג דיש מקום לומר שאינה נמשכת, מ"מ עדיין יראה לנו שיש יותר חשש קלקול באשה, אבל הוא מפני שאין אנו יודעין את אשר יודע מי שאמר והיה העולם, כי הוא ידע יצרנו ולבבנו, וודאי שבת אינה נמשכת כבן, וע"כ גזר אומר שאין נעשה בה דין בן סורר ומורה, ומ"ש ר"ש אמר בדין הוא וכו', היינו דלפי דעתנו כך היה נראה, כי אין אנו תוספים בדעתנו כל הפרטים והפרטי פרטים, ושלמה המלך אמר על פרה אדומה "אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני" כדאי' בנדה (ט)., ובדין שאין עושין דין בן סורר ומורה בבת, היה יודע הטעם שלא אמרה תורה כן, ודו"ק.

ג] יש לעי' אם רואה צורך יותר גדול ללמוד במקום שאין לבו חפץ, אם צריך להשתדל לעורר חפץ בלבו לאותו דבר. והנה לפי מ"ש המקובלים עי' פתח עינים ע"ז (יט.), שהוא סימן שהוא תקונו, לכאורה נראה שאין צריך, ואדרבה מוטב שילמד מה שלבו חפץ שהוא תקונו. אלא שיש לומר שהוא דוקא כאשר כבר למד בסיס הדברים, שאם לא כן לא ידע במה חפץ באמת, והיינו דומיא דלוי ור"ש בר רבי בע"ז (שם), שהיו יודעין התורה.

ד] מטו בשם רבינו הגר"ח מבריסק, דמי שאינו יודע ש"ס עם רש"י בעל פה, אין לו לפלפל. וע"כ הוא לאו דוקא שפעמים יהיה שכלו של אדם ישר גם בלא ידיעה זו, ואע"פ שיש לו לדעת עכ"פ רוב הש"ס, ולהיות רגיל טובא במשא ומתן של הש"ס, אבל לומר שאם אינו יודע כל דברי רש"י על הש"ס, אינו יכול לפלפל לא יתכן, וכי מוכרח הוא שמי שאין יודע מסכת אחת עם פרש"י, ולמד ג' בבות עם תוספות, גרוע ממי שיודע גם אותה מסכת עם פרש"י. ומצינו כמה גדולי עולם אשר מפיהם אנו חיים ומימיהם אנו שותים, שלא היו כל דברי הש"ס מצויים לפניהם, כגון הפרישה והמאמר מרדכי. ולא ניחא להו למרייהו דתימא עלייהו שיש לחשוד בחדושיהם, הס מלהזכיר [אלא שיש לומר שאין לדון אפשר משאי אפשר, וכיון שהם היו אנוסין מן השמים זכו אותם שיתיישר שכלם בלא ידיעת כל הש"ס]. ואולי היתה כוונתו שאם יודע ש"ס עם פרש"י בע"פ ודאי יתיישר שכלו, אבל בלא"ה יתכן שפלפולו הוא הבל, אבל אפשר שיתיישר שכלו גם בלא זה, והעיקר שיראה האדם עצמו מכוון בדבריו אל סברתם של גדולי הראשונים והאחרונים, ואז ידע אם שכלו ישר. וגם קשה לדקדק בשמועות, דאפשר שלא נמסרו בדקדוק. ואולי אמר שמי שאין יודע ש"ס עם פרש"י, יש לחשוד בפלפוליו. וגם יתכן שלא אמר כן אלא על פלפולים, וכדרכו בקודש לבנות מערכות, ולחדש סברות אשר לא נמצאו בפירוש בדברי הש"ס והראשונים, משא"כ לחשב חשבונות ולדקדק דקדוקים, ולהטעים הדינים בסברות פשוטות אשר אינם חדשות, או סברות שנוכרו בדברי הראשונים, או קרובות מאד אליהן, דכל מי שרגיל בצורתא דשמעתתא, רשאי ללמוד על דרך הזה, ומי שלבו ישר, ואינו הולך בגדולות ובנפלאות ממנו, מכיר בנפשו מה היא סברא חדשה אשר לא תנתן רשות לסמוך עליה אלא לגברא רבה, ומה סברא היא סברא פשוטה שאינה חדוש, ודו"ק.

*

חדושים ובאורים על הפרשה

(כה, כ) "ויהי יצחק בן ארבעים שנה בקרחתו את רבקה", פרש"י, כשהיה יצחק היה בן ל"ז שנים, נולדה רבקה, והמתין לה עד שתהא אויה לביאה ג' שנים, ונשאה. ובשפתי חכמים כתב, שאע"פ שאינה ראויה להריון, אפ"ה נשאה כדי שלא יהיה בהרהור עבירה. ולע"ד הוא דוחק שיהא עיר וקדיש כיצחק בא לכלל איזה חשש הרהור עבירה, ותדע דמשמע שאם אברהם לא היה מבקש להשיאו אשה, לא היה אומר מעצמו כי רוצה עתה לישא אשה, ואם היה בו איזה חשש הרהור, לא מסתבר שהיה מניח עצמו כך. ולע"ד נראה דמה שמחר לישאנה הוא משום שהאדם חשוב פלגא דגופא בלא אשה, כמ"ש בזוהר (ר"פ ויקרא), וע"י זיווג תחתון נעשה זיווג עליון, ואמרו ביבמות (סב:), כל השרוי בלא אשה וכו'.

אבל עדיין קשה למה שלא נשא עד עתה. וצ"ל דלא ראה כעת אשה הגונה לו, ומוטב שיהא פלגא דגופא, ולא דר עם נחש בכפיפה אחת, ולא ינוח שבט הרשע על גורל צדיקים. ואפשר דלפ"ז ניחא מה שהקשתי על השפתי חכמים ממה שלא אמר עד עתה כי רוצה לישא אשה, כי אע"פ שהיה איזה חשש הרהור, מ"מ מאחר שלא העלה על דעתו שיש אשה הגונה לו, עדיף שלא ישא, שאינו אלא חשש הרהור. ומה שלא נשאה קודם ג', נראה דהוא משום דהבאה על פחותה מבת ג' שנים, הו"ל כזורה על העצים והאבנים, דכיון שאינה ראויה לביאה, לא הוי דרך תשמיש, וכ"כ בשו"ת הגרעק"א (סי' קעב). ולא נשאה קודם לכן גם בלא ביאה, משום דאחר שיראנה יש חשש הרהור, ודו"ק. ופשוט.

(כה, כה) "ויצא הראשון אדמוני", עי' בר' בחיי, דאדום לשון אדמה שהיה איש שדה הרודף אחר תאות העולם. ועוד נראה כי אמרו החוקרים כי צבע האדום הוא מגרה יצרים, ומעלה רתיחת הדם, ועל כן בגד אדום תועבת ישראל הוא אפי' לאנשים, כמו שכתב בשו"ת מהרי"ק (שורש פח).

"ויצא הראשון אדמוני", במדרש [הובא בדעת זקנים] איתא, כשראהו אביו אמר עדיין לא נבלע בו דמיו ולא רצה למולו לשמונה ימים כדאמרינן גבי מעשה דשתי נשים שבאו לפני נתן הבבלי וכו'. כשעבר שנה או שנתיים וראה יצחק שלא החליף מראיתו ידע שזו תולדתו ואפ"ה לא מל אותו אמר הואיל ולא מלתי אותו לשמנה כמוני אמתין עד שיהיה בן י"ג כמו ישמעאל אחי ואמול אותו וכשהיה בן י"ג שנה הוא עכב בעצמו ולא רצה למול והיינו דכתיב אם לא דם שנאת ודם ירדפך, ע"כ. ולכאורה יש לתמוה איך ביטל מצות מילה, הרי כתב הרמב"ם (פ"א מהל' מילה ה"ב), דמי שלא מל עצמו עובר בכל יום ויום. ונראה דה"ה שאביו עובר בכל יום. וגם לפי מש"כ במחצית השקל (סי' תמד ס"ק יא) בדעת המג"א, דאחר ח' אין חיוב מה"ת על האב למול, אלא מדרבנן, ע"ש. מ"מ לא גרע מכל ישראל שחייבין למולו. ועי' בשו"ת בית שערים (או"ח סי' קפד סד"ה וגם). ופשוט. ואולי כיון שראה צורך בדבר, שפיר דמי, וכמו שכתב החזו"א (יו"ד סי' קנג ס"ק ה), דבכל מצוה שאין זמנה קבוע ממתין בין לדבר מצוה בין להספד ממון, ע"ש. ברם עי' מש"כ בעניי בקונטרס אות ברית קודש (הל' מילה סי' רסא את א). ואכתי צ"ע. ואכמ"ל.

(כה, כו) **"ויקרא שמו יעקב"**, פרש"י, שקרא לו יעקב על שם אחיזת העקב. ויש להבין מדוע קראו כך, שתמיד מזכיר לעשו רעת יעקב, וגם מה שבח יש בזה. וי"ל שהיה יצחק בטוח שלא ישנאהו עשו בעבור זה, כי חשבו צדיק, ויש בזה שבח ליעקב על היותו מבקש הבכורה מבטן אמו, וגם שם זה מזכיר ליעקב גודל מדרגתו מרחם אמו, שידע להשתדל ביותר להעלות במעלות התורה והעבודה, כי מי שזכה לטבעים טובים, דורשין ממנו יותר, וכמ"ש סוטה (יג:), לפום גמלא שיחנא.

"ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם", פרש"י, די' שנים צפה והמתין לה, כמו שעשה אביו לשרה, כיון שלא נתעברה, ידע שהיא עקרה והתפלל עליה, ושפחה לא רצה לישא, לפי שנתקדש בהר המוריה להיות עולה תמימה, ע"ש. ויש לדקדק למה לא התפלל עליה תוך הי' שנים, הרי ראה שאין מתעברת כמה חודשים וכמה שנים. וי"ל דכיון שהיתה תורתו אומנותו, היה פטור מן התפלה, כרשב"י וחבריו, במשנה פ"ק דשבת (ט:), ובגמ' שם (יא.). ואדרבה היה בתפלה משום ביטול תורה, כל שלא היה ברור שהיא עקרה, אבל אחר שנתברר לו שהיא עקרה, הרי היא ודאי עת צרה, וכ"ע מודו דתפלה בעת צרה דאורייתא, וכל הטעם שרשב"י וחבריו פטורין מן התפלה, הוא משום דהיא דרבנן, כמו שכ' רש"י שם (ט:), ומש"ה חייבין בק"ש. ועי' תוס' מו"ק (ט:). ובהכי אתי שפיר הא דאשכחן דרשב"י מצלי בשבת (לג:), אע"ג דפטור, משום דהיה בעת צרה, שהיו גזירות קשות, דמש"ה ברח למערה. ומה שמצינו אצל יצחק **"ויצא יצחק לשוח בשדה"**, ואמרו חז"ל שתקן תפלת המנחה, כדאי' בברכות (כו:), ועי' ע"ז (ז:), אפשר שקודם לכן לא היה במדרגת תורתו אומנותו, ואל יפלא בעיניך שאם רשב"י היה במדרגה זו, יצחק לא היה במדיגה זו בתמיה, שכל צדיק לפי בחינותיו ועתותיו, והרי בן עזאי היה פטור מפריה ורביה, כדאיתא ביבמות (סג:), וחזקיהו המלך היה חייב, כדמוכח בברכות (י.). אי נמי כיון דהיה צריך לישא אשה, ולא היה נראה שיש אשה הגונה לו, הוי בכלל עת צרה, ושפיר יצא לשוח בשדה, אע"פ שהיתה תורתו אומנותו. ובמ"ש רש"י דשפחה לא רצה לישא, לפי שנתקדש וכו', לא שייך להקשות אדם מי קדוש כדפריך בפ"ק דסנהדרין (טו:), דאין זה ענין לזה, ודו"ק. ופשוט.

(כה, כז) **"ויגדלו הנערים ויהי עשו וגו'**, אצל יעקב לא כתיב **"ויהי"**, וי"ל דרמו על עשו לשון צער, עי' מגילה (י:).

"איש ידע ציד איש שדה", יש לדקדק למה כתוב איש פעמים. וי"ל דפרש"י ידע ציד לצוד ולרמות את אביו וכו', כסבור אביו שהוא מדקדק במצות. וז"ש **"איש ב' פעמים"**, כי היה נראה כב' בני אדם שונים זה מזה, כי בהיותו ידע ציד, היה נראה מדקדק במצות, אבל בהיותו בשדה היה נראה רשע.

"ידע ציד", פרש"י, לצוד ולרמות את אביו בפיו וכו'. י"ל דדריש מדכתיב **"ידע"**, דמה צריך כ"כ דעת לצוד, אלא ע"כ שיודע לצוד ולרמות את אביו. וי"ל.

"ויעקב איש תם", ת"ם אותיות מ"ת, כמו שאמרו שבת (פג:), **"אדם כי ימות באהל"**, אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו עליה.

"ויעקב איש תם ישב אהלים", בכלי יקר כתב, שנולד מהול לדעת רז"ל, ע"כ היה גדור מעריות והיה יושב אהלים, ודבק באשתו ולא באחרת, ע"ש. ונא' "אהלים" ברבים, הלא המה אהלי לאה רחל וב' שפחותיהן. ואהל הוא מקום צנוע שהיה תשמישו דרך כבוד, ולא דרך זנות חלילה כפריצים המשמשים בשדות נואצל עשו נא' "ויבא עשו עיף מן השדה", ודרשו חז"ל בב"ב (טז:), כי אותו היום בא על נערה מאורסה, ע"ש. ומשמע שבא עליה בשדה, היפך יעקב, ודו"ק]. ועי' בבעל הטורים דת"ם מרמז על ת"ם שנים שלאחר ת"ם שנים יושב אהלים של שכינה, ע"ש. ואמרו חז"ל סוטה (יז.) זכו שכינה ביניהם, לא זכו אש אוכלתן. ופרש"י, זכו, לילך בדרך ישרה, לא זכו, שהוא נואף והיא נואפת. וכיון שיעקב הלך בדרך ישרה, ושרתה שכינה באהליו, זכה מדה כנגד מדה שלאחר ת"ם שנים תשרה שכינה בישראל, באשר היו זרעו זרע הקודש גדורים בעריות כמ"ש "מה טובו אהליך יעקב", ובמקום שיראה ערות דבר תסתלק השכינה, כמ"ש "ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך", עי' סוטה (ג:), וק"ל.

"ישב אהלים", פרש"י, אהלו שם של ואהלו של עבר. והנה בע"ז (יט.) איתא, דכל הלומד מרב א' אינו רואה סימן ברכה. ומסיק דוקא לעיוני אבל לגירסא מרב א'. והיינו שבחיה דיעקב דאיתא בשבת (סג.), מעיקרא ליגרס איניש והדר ליסבר, וכבר שגדל כדכתיב "ויגדלו הנערים", גמר גרסתו, והלך ללמוד בעיון מב' רבנים. ועי' בכתב סופר שהקשה, הלא היה יכול ללמוד אצל אביו, ולמה לא הלך למקום אחר ללמוד נוע"ש מש"כ בזה דברים נעימים]. אבל לפי הנ"ל א"ש די"ל שכבר למד הגירסא בהיותו קטן, וגם שמוע שמע סברא מאביו, ומ"מ לא מנע עצמו מלילך לבית מדרשו של שם ועבר להיות מוסיף חכמה על חכמתו. וגם בלא"ה אינו דומה הלומד בבית המדרש בדיבוק חברים ללמוד בביתו עם אביו בלבד, כי אפי' יהיה אביו גדול הדור, הלא אמרו תענית (ז.) הרבה תורה למדתי מרבתי, ומחבירי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכלם.

(כה, כט) "ויזד יעקב נזיד", י"ל דהא דלא כתיב "ויבשל", לרמוז כי עשה במרמה, כמו שנא' "כי בדבר אשר זדו עליהם.

(כה, לד) "ויואכל וישת ויקם וילך ויבז עשו את הבכורה", ר"ל שאע"פ שכבר אכל ושתה, ואז היה ראוי להנחם על רעתו, כיון שכבר מלא תאותו, מ"מ לא נחם על רעתו, אלא קם והלך, ואין לך בזיון גדול מזה, שעשה כן מדעת צלולה, ולא מתוך בהילותו לאכול ולשתות.

(כו, ט), "ואיך אמרת אחותי היא", עי' בטעמא דקרא שכ', דגם יצחק היה יכול לומר שהיא בת בן אחי אביו, ונחשב אחותו, וכמו שאמר אברהם "וגם אמנה אחותי היא", ולא אמר לו כן שא"כ היה חושב שאם אין תירוץ אסור לשקר, והאמת שמותר תמיד מפני פקו"נ, ולכן לא השיב לו תירוץ זה, ע"ש. וי"ל דאברהם לא חש שיחשוב כן, שהרי לא אמר לו כן אלא כטעם נוסף כמ"ש "וגם אמנה" וגו', אבל באמת פשוט שדי בטעם הראשון, ואע"פ שעדיין יש קצת חשש שאברהם סמך על ב' הטעמים יחדיו, ולא די בטעם הראשון, מ"מ כיון שאינו אלא חשש רחוק היה ישר בעיניו להודיע שגם לא יצא דבר שקר מפיו, ובכך יתקדש שמו יותר שלא יאונה לאברהם עבדו כל און, ואפי' דומה

לדומה. וליצחק היה עדיף לצאת מן החשש הרחוק שיצא מזה מכשול. ואפשר שטעם החלוק לפי שאברהם מושרש בחסד, אשר הוא בחינת עשה טוב, ויצחק מושרש בדין, אשר הוא בחינת סור מרע, ודו"ק.

(כו, יג) **"ויגדל האיש וילך הלוך וגדל"**, עי' בטעמא דקרא שדקדק למה נאמר "האיש", ולא נא' "יצחק". ועוד קשה הרי לעיל (פ' וירא) אמר לאברהם "אלקים עמך בכל אשר אתה עושה", וכרתו עמו ברית שיש בארצם, ולמה על יצחק הקפיד אבימלך וגרשוהו מארצם בשביל שהצליח. וע"ש מש"כ בזה. ועוד י"ל שאברהם אשר היה מושרש במדת החסד, והיה אהלו פתוח לכל עובר ושב, היו הבריות יותר מחבבות אותו, משא"כ יצחק המושרש במדת הדין, והיה מרבה בפרישות, ע"כ לא היה חביב עליהם כאברהם, וע"כ קנאו בו. וז"ש "האיש", אשר הוא מורה על גבורה כמו שאמרו בסנהדרין (סח:): "וכי יהיה לאיש בן" הסמוך לגבורתו של איש, ע"ש.

(כו, לה), **"ותהיין מרת רוח ליצחק ולרבקה"**, נראה כי הטעם שלא מחו בו יצחק ורבקה, כי היו סבורין שלא ישמע להם. ומ"מ כתב הספורנו (כו, א) דמה שכהו עיניו של יצחק, הוא מפני שלא מחה בו. וצ"ל דמה שלא כהו עיניה של רבקה, משום שעיקר החובה הוא על האב. וגם להסוברים דאשה חייבת בחינוך, מ"מ עיקר החובה היא על האב, והוא נתפס עליו יותר ממנה. מיהו כאן נראה שלא היתה מצות חינוך שכבר גדל עשו, אלא שמ"מ איכא מצות תוכחה, וא"כ אשה ג"כ בכלל מצות התוכחה. אבל י"ל דכיון דדרך העולם הוא אביו מיסרו בדברים אמו משדלתו כמ"ש בקדושין (לא.), לא נענש אלא יצחק. ברם עיקר ד' הספורנו קשים עלי, מנין לנו לדרוש כן, הרי צדיקים דורשין לשבח, ודי לנו בקבלת חז"ל מגילה (כח.), דמה שכהו עיני יצחק, הוא מפני שנסתכל בעשו, ומנין לנו להוסיף חטאים לאבות העולם. וי"ל דמה שלא מיחו בו, משום שלא ראו שום צד שישמע להם, כאשר היה ניכר מתוך מעלליו הרעים, וכבר אמרו חז"ל יבמות (סה:), כשם שיש מצוה לומר דבר הנשמע וכו'.

והנה פרש"י בשם ב"ר (פרשה סה סי' ד), דמ"ש מרת רוח הוא על שהיו עובדות עבודת אלילים. וי"ל דהוכרחו לזה, ולא פירשו שהיתה מרת רוח על שלקח מבנות חת שהיו רעות, כי מצד זה היה יותר טוב שיקח אותן, ולא יצוד נשים מתחת ידי בעליהן כדפרש"י, ואע"פ שנראה שיצחק לא היה יודע מזה, שהרי עשה כן מ' שנה, מ"מ לפני רבקה היה הדבר גלוי וידוע, ומסתמא הוו סני שמועניה, אלא שיצחק היה פרוש מכל עניני העולם, ולא היה יודע מימינו ומשמאלו, וא"כ בשלמא יצחק נצטער על שלקח מבנות חת, אבל רבקה היתה צריכה לשמוח, כי זה עדיף ממה שהיה בא על אשת איש, והרי כתוב "ליצחק ולרבקה", אלא ע"כ שהיתה מרת רוח על שהיו עובדות אלילים, ובזה אתי שפיר מה שרש"י כתב ד"ה "ליצחק ולרבקה", אשר לכאורה היה ראוי לכתוב "מרת רוח" וגו', ודו"ק.

(כו, א) **"ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו וגו'**, אמרו חז"ל מגילה (כח.), על שהסתכל בעשו, ואסור להסתכל בדמות אדם רשע. והנה הגזירה אמת והחריצות שקר, כי עשו היה צד אביו בפיו, ונראה שעשה כן כי רצה להתברך ממנו, כי הכיר כח ברכותיו, והיה

ירא שלא יברך יצחק אלא את יעקב, וכאשר זעק זעקה גדולה ומרה שנתברך יעקב במקומו, אבל כל זה לא הועיל לו מאומה, כי אדרבה בקדרה שבישל בה נתבשל, כי מאחר שעשה עצמו צדיק, לא נמנע יצחק להסתכל בו, ומחמת זה כהו עיניו של יצחק, ומזה נתגלגל שלא הבחין ביעקב שבא לבקש ברכתו. ועוד פרש"י, שכהו עיניו בעשן של של נשותיו של עשו, ונמצא כי מה שצער אביו גרם לו שיפסיד ברכותיו, וכמ"ש בכבוד אב ואם "למען יאריכון ימיך ולמען יטב לך", ומכלל לאו אתה שומע הן. והנה עוד אמרו בגמ' דמגילה (שם) שמכאן למדו שקללת אבימלך נתקיימה, שאמר לרבקה "הנה הוא לך כסות עינים", ומזה נשתרבה טובה ליעקב אבינו, שאם היה עשו מתברך, ח"ו לא היתה תקומה ליעקב, ומעז יצא מתוק, וכל דעבד רחמנא לטב.

(כו, ג) "ועתה שא נא כליך תליך וקשתך", פרש"י, חדד סכינך ושחוט יפה שלא תאכילני נבלה. והוא מב"ר (פרשה סה סי' יג). ולא אמר לו לבדוק אם היא טריפה. ואפשר שלא חשש משום דמדינא סמכינן ארובא, עי' חולין (יא.). אבל עדיין קצת קשה שיש דברים אשר יש לחוש אליהם לכתחלה. ואפשר שיצחק היקל בזה, כי ידע שאם יאמר לו לבדוק גם אם היא טריפה, לא יעמוד בזה, וע"כ לא הזהירו אלא שישחט יפה, וכמו שאמרו תפסת מועט תפסת.

והנה יש לדקדק על מה שעתה הזהירו על כך, הלא כל ימיו היה אוכל מצידו של עשו, ומה ראה יום מיומים, ודוחק לומר שכל יום היה צריך להזהירו. ושמעתי מהג"ר אפרים הלוי נר"ו ראש ישיבת חומת ציון שעתה היה בהול שמא לא יספיק לברכו טעם ימות. ועוד תי' שעתה כהו עיניו של יצחק, ואיכא מאן דאמר סומא פטור מן המצות, והיה לחוש שמא יחשוב עשו שכן הלכה, וע"כ אמר לו חדד סכינך וכו', דקי"ל כמאן דאמר סומא חייב במצות. ודפח"ח. ובאמת דעת הרבה פוסקים דגם למ"ד סומא פטור מן המצות, היינו דוקא ממצות עשה, אבל ממצות לא תעשה, אינו פטור. והארכתי בזה בעניותי בס' קדושים תהיו חלק הארוך (סי' לא ענף ט). ולפ"ז י"ל דהא גופא אתא לאשמועינן ליה דאפי' אם תמצא לומר דהלכה כמ"ד סומא פטור מן המצות, מ"מ חייב הוא במצות לא תעשה, וע"כ אל תאכילני נבלה.

ובעיקר הקושיא לע"ד י"ל עוד שעד עתה לא הכין לו מטעמים כ"כ מעולים, כי לא היה בעבור הברכה, אבל עתה שהלך להכין בעבור הברכה, ירצה עשו לכבדו במאכלים מעולים, שתהא ברכתו מתוך קרוב גדול, ויקבל ממנו שפע רב, ועל כן יש לחוש שימצא בהמה שמינה מן הגזל או נבלה, ועל כן הזהירו חדד סכינך, שאם הנני מקפיד על חשש נבלה, כ"ש על נבלה ממש. ועוד י"ל לפי מש"כ הספורנו שאמר לו שלא ישוב ריקם ולא יאחר, ובזה יש לחוש יותר שמתוך בהילות לא יחדד סכינו. ועוד י"ל שעת עתה לא היה יצחק ירא לנפשו, כי אין הקב"ה מביא תקלה ע"י צדיקים, אבל עתה שראה כי כהו עיניו, והבין שנענש על איזה חטא, חשש בעצמו שמא אינו ראוי להיות מן הצדיקים שאין הקב"ה מביא תקלה ע"י, וסביביו נשערה מאד.

(כו, ז) "הביאה לי ציד" וגו', שינתה מלשון יצחק שאמר צודה לי ציד. וי"ל הטעם שחסה על כבודו של עשו, כי מתוך לשון זו ניכר שחשש יצחק שלא יביא מן הגזל, שעל כן אמר

לו לצוד, ולא להביא, כמ"ש רש"י (פסוק ג), וע"כ הסתירה זאת מיעקב, ואמרה "הביאה לי ציד".

(כו, יג) "אך שמע בקלי ולך קח לי", "אך" לשון צער, כמו "ויהי אך נח", ודרשו חז"ל שהכישו הארי. וכן כאן היה צער ליעקב אבינו להוציא דבר שקר מפיו, אע"פ שהיה בו הכרח, ומשנים מפני דרכי שלום כדאמר ביבמות (סה:), אשר הוא מושרש במדת האמת, ודו"ק.

(כו, כב) "הקל קול יעקב", "קול" ראשון חסר, ו"קול" שני מלא. ואפשר דבקול השני קרוב לתיבת יעקב אשר הוא מדת התפארת הרומזת על התורה, צריך שיהא מלא, לבל יחסוך פיו מלדבר דברי תורה, אבל הקול הרחוק מיעקב שהוא דיבור במילי דעלמא כתיב חסר שיש לו לאדם לחסר הדיבור במילי דעלמא, וכמו שאמרו בחולין (פט.), "האמנם אלם", אמנותו של אדם בעולם הזה לעשות עצמו כאלם, יכול בד"ת ת"ל "צדק תדברון".

ועוד י"ל ש"קול" ראשון כתיב חסר לרמוז על "קל" לשון קלות כמו "לא לקלים מרוץ", ור"ל שכאשר קל קול יעקב, שקל על יעקב להשמיע קולם בבתי כנסיות ובתי מדרשות, ולא כבד עליהם תלמודם, אז אין ידי עשו שולטות, שאם כבד עליהם תלמודם, הוא מורה שאין חפצים בה, וממילא לא מתייגעים בה כראוי, אם לא במוקדם במאוחר, וכמו שנודע מה שמפרשים מה שנא' "אותי לא קראת יעקב, כי יגעתני בי ישראל", שאם יגעים ונלאים בעבודת הבורא, הרי הוא מורה שאין קוראים את הקב"ה, ודו"ק.

(כו, כט) "וישתחוו לך בני אמך", פי' הרמב"ן, עשו ובניו. והיינו דבני בנים ה"ה כבנים כדאיתא ביבמות (סב:). וקשה אמאי לא למדו מכאן שבני בנים ה"ה כבנים, שהרי הוא פירוש מוכרח, שלא היו עוד בנים לרבקה. וצ"ע.

"ארריך ארור", לכאורה היה לו לברכו שלא יהיה לו אוררים. וי"ל שא"א לאדם גדול בלא אוררים. וכן נא' "והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה".

(כו, לג) "ויחרד יצחק חרדה גדולה מאד", פרש"י מדרשו ראה גהנום פתוחה מתחתיו. ועי' בשפתי חכמים. ולע"ד נראה דחרד שטעה כל הזמן לחשבו צדיק. וגם י"ל דמה שחרד הוא על מה שהבין כי עתה ברך את יעקב כל הברכות הנ"ל ומהם משמני הארץ ורב דגן ותירוש, ובזאת לא רצה לברך את יעקב, אשר היה איש תם יושב אהלים, ולו אין ראוי שיהיה משמני הארץ וכו', שכך היא דרכה של תורה פת במלח תאכל (פ"ה דאבות), ויפה עניות לישראל (חגיגה ט:), לישראל דיקא.

(כו, מ) "והיה כאשר תריד ופרקת עלו מעל צוארך", יש לפרש לפי מ"ש הספורנו לעיל (פסוק כט) על מה שברך את יעקב כי היה סבור שהוא עשו, "הוה גביר לאחריך", כי חשב שיהיה טוב ליעקב שתספיק לו נחלת א"י, ושיחיה בה עם איזה שעבוד, כדי שלא יטרוד נפשו מאוד בענייני גשמי' והבלי הנספדים וכו', ע"ש. ועתה נהפוך הוא שיעקב ישלוט בעשו, ויש לחוש שיטרוד בענייני העולם, אך אם יכיר יעקב טובה על החסד שעשה עמו הבורא, ולא ימשך אחר ההבל ויהבל, אז באמת ראוי שעשו ישתעבד לו, אבל אם ישמן ישורון ויבעט, מוטב שיפרוק עשו עולו ויצער את שונאיהן של ישראל למען ישובו אל ה'.

(כו, מב) "הנה עשו אחיך מתנחם לך להורגך", פרש"י בשם מדרש אגדה, כבר אתה מת בעיניו, ושתה עליך כוס של תנחומין. ויש לפרש הענין שהזכירה זו כי גם כאשר חרה אף אדם על חבירו, מכל מקום אחר שחשב להורגו, מתנחם עליו, כי המו רחמיו עליו, אחר שהעמיק במחשבה רעה זו, אבל עשו אע"פ שכבר אתה מת בעיניו רצונו להרגו, וז"ש "מתנחם לך" והדר "להרגך", ודו"ק.

(כו, מו) "ותאמר רבקה אל יצחק קצתי בחיי מפני בנות חת אם לקח יעקב" וגו', ב' טעמי זרקא בתיבת יעקב, ואפשר שבא לרמז שאם יקח מבנות חת נמצאו ב' זריקות האחת ליעקב והשניה לכל צאצאיו השליך משמים ארץ תפארת ישראל.

(שם) "אם לקח יעקב אשה מבנות חת כאלה מבנות הארץ", לכאורה הוא כפילות, שכיון שאמר מבנות חת, למה הזכיר שוב מבנות הארץ. וי"ל דר"ל שכל עצמותן של בנות חת היא השקיעות בארץ שוכני בתי חומר, והולכות אחר תאות לבן הקלוקל.

פינת ההלכה מאת מרן הראש"ל"צ בעל ילקוט יוסף

פינת ההלכה / מרן הראשון לציון הגאון רבי יצחק יוסף שליט"א, בעל ילקוט יוסף. נמסר ע"י הרב ונערך ע"י הרב יצחק קורלנסקי אֶלְכוּג'ל בְּשַׁבַּת

האם יש בשימוש בסבון משום איסור מוליד בשבת? | באלו פירות ישנה גזירת איסור סחיטה בשבת? | מהו ההבדל בין שימוש בסבון לריסוק שלג וברד? | האם יש איסור בעשיית קצף ובועות סבון בשבת? | האם יש איסור 'מְמַרְח' בשימוש בסבון? | מהי ההלכה לאחר שנתגלה כתב-יד הרמב"ם? | הצורך המיוחד בתקופה זו בנקיון וחיטוי הידיים בסבון ואלכוג'ל

שאלה: כידוע, בתקופה זו של מגיפת הקורונה, יש להקפיד לשמור מאד על נקיון והיגיינה. האם מותר בשבת ליתן אלכוג'ל על הידיים ולשפשפן זו בזו. וכן האם מותר בשבת לרחוץ הידיים בסבון נוזלי ומוצק?

ריסוק שלג וברד בשבת

תשובה: בגמרא (שבת נא ע"ב): "תנו רבנן, אין מרסקים לא את השלג ולא את הברד בשבת, אבל נותן הוא לתוך הכוס או לתוך הקערה ואינו חושש". ופירש רש"י: אין מרסקים, כלומר, אין משברים בידיים לחתיכות דקות את השלג והברד, מפני שהוא מוליד בשבת, שזה דבר חדש, ודומה למלאכה שבורא המים האלה. שהיה שלג וברד ועתה נעשה מים, אסור מדרבנן. אבל מותר לתת אותם לתוך כוס מים ויין לצננו בימות החמה, ואף שנימוחים מאליהם, אינו חושש, כי אינו מרסק בידיים. וכן כתב האור זרוע (ח"ב סי' ס) כשיטת רש"י.

גזירה משום איסור סחיטת פירות בשבת

בחידושי הרשב"א (שבת שם) הביא מה שכתב בספר התרומה, שהטעם הוא משום נולד, כשיטת רש"י, ולפי זה למד שאסור להניח קדרה שיש בה שומן קרוש כנגד המדורה, מפני שמתחילה הוא קפוי ועבה, ולאחר מכן הוא נימוח ונעשה צלול, והרי זה נולד. והקשה הרשב"א על דברי ספר התרומה, שאם כן למה התירו לתת שלג וברד לתוך הכוס והם נימוחים מאליהם, והרי על כל פנים השלג והברד נפשרים בתוך הכוס ויש כאן דבר חדש. ועוד, שהרי מותר לכתחילה לסחוט פירות שאינם עומדים למשקים, כגון מילון וכיו"ב, שברוב המקומות בעולם אין דרך לסוחטם, מותר לסוחטם בשבת. ואפילו תותים ורמונים שאסרו חכמים לסוחטם בשבת, מפני שהם עומדים לסחיטה, (מדאורייתא דוקא זיתים וענבים אסור), הרי המשקה היוצא מהם מעצמו מותר. ואם האיסור הוא משום מוליד, הרי המשקה היוצא הוא דבר חדש, ומה שונה מדין איסור ריסוק שלג.

לכן כתב הרשב"א שאין טעם האיסור לרסק שלג וברד משום מוליד בשבת, אלא משום גזירה שמא יבוא לסחוט פירות העומדים למשקים, כזיתים וענבים האסורים מדאורייתא, כי השלג והברד למימיהם עומדים, ולכן גזרו בזה. אך אם נותן לתוך כוס יין ונימוחים מאליהם, שאינו נראה כסוחט, מותר, ואם משום מוליד, מה החילוק?

המגיד משנה (פכ"א מהל' שבת הי"ג) הביא דברי הרשב"א וכתב שנראה שכן דעת רבינו הרמב"ם שהביא דין ריסוק שלג וברד בדיני סחיטה בשבת ולא בדין נולד, ומשמע שאין בזה משום איסור נולד, כדעת רש"י והתרומה. ולפיכך כתב שמותר לתת קדרה שיש בה שומן קרוש כנגד המדורה או בחמה, ואף על פי שהוא נימוח ונעשה צלול, אין לחוש בזה משום איסור נולד. וכן כתבו הרמב"ן והר"ן (שבת נא ע"ב) שכן דעת הרמב"ם כדברי הרשב"א, וכן כתב המאירי (שם), ודחה סברת בעל התרומה שאסר מטעם מוליד. ומרן בשולחן ערוך (סי' שב ס"ט) כתב שטעם האיסור לרסק שלג וברד הוא משום גזירת סחיטת פירות העומדים למשקים.

מחלוקת השולחן-ערוך והרמ"א

ובבית יוסף (סוף סי' שיח) ביאר כי הואיל והרמב"ם והרשב"א חולקים על בעל התרומה, והיא מחלוקת באיסור הרבנו, בשל סופרים הלך אחר המיקל, ואין איסור נולד בשבת. וכן פסק עוד (או"ח סי' שי"ח ס"ז) שמותר לתת אינפאנדה - מאכל שיש בו שומן קרוש - כנגד האש במקום שהיד סולדת בו, אף על פי שהשומן שבו חוזר ונימוח, אין בזה משום איסור מוליד, וכל האיסור הוא כשמרסק שלג וברד, גזירה שמא יסחוט זיתים וענבים. אבל הרמ"א (סי' שי"ח שם) כתב כדברי ספר התרומה. בדרך כלל מרן בשו"ע נוקט כדעת רוב הראשונים. אולם הרמ"א בהרבה מקומות חושש לדעה החולקת. וכאן חשש לדעת ספר התרומה וכתב (שם): "ויש אוסרים, ונהגו להחמיר, ובמקום צורך יש לסמוך על סברא ראשונה". נמצא שלדעת השו"ע אין איסור מוליד בשבת, ולדעת הרמ"א יש איסור.

החילוק בין שימוש בסבון לריסוק שלג וברד

בספר פחד יצחק - להגאון רבי יצחק לאמפרונטי - (ערך בורית) למד מדברי הרמב"ם וסיעתו ומרן השולחן ערוך, שמותר לרחוץ בסבון בשבת, אפילו בסבון מוצק, ומכל-שכן בסבון נוזלי, שמפו וכיו"ב, הואיל ואין האיסור בריסוק השלג והברד אלא משום גזירת סחיטת פירות העומדים למשקים, כזיתים וענבים, ולא מטעם מוליד, שכן בסבון שאין אפשרות טבעית להופכה למים, לא אסרו חכמים. וכתב שזה דלא כמו שפסק הרמ"א (סי' שכו ס"ט) שאסור לרחוץ בסבון בשבת משום נולד, והרמ"א לשיטתו (סוף סימן שיח) שהחמיר כדעת בעל התרומה. וכבר כתב המגן אברהם (שם) שיש החולקים על הרמ"א ומתירים לרחוץ בסבון, שדוקא בשלג וברד שעומדים למשקים והופך למשקה, בזה גזרו שלא יבוא לסחוט זיתים וענבים, מה שאין כן בסבון, כן כתב השלטי הגבורים (שבת נא ע"ב).

קצף ובועות סבון

הגאון רבי אברהם הלוי - אב"ד במצרים לפני כשלוש מאות שנה - בשו"ת גינת ורדים (כלל ג סי' יד) נשאל האם מותר לרחוץ פניו וידיו בסבון בשבת, ופסק להתיר, ושלא כדברי הרמ"א, ואף שנעשה קצף ובועות מהסבון, אין זה דומה לבורא דבר חדש, כיון שאין הקצף מתקיים אלא לשעה קלה, ומיד נמחה ומתערב במים, וחלף הלך לו. ולכן מותר לרחוץ פניו וידיו בסבון בשבת. וכן כתב להקל בשו"ת נוה שלום (שולאל, סי' יא).

מערכה לקראת מערכה

אמנם כנגד המתירים עומד הגאון רבי שלמה לניאדו - אב"ד ארם צובה, לפני למעלה ממאתיים שנה - בתשובה שהביא הראשון לציון הגאון רבי יעקב שאול אלישר בספרו שו"ת מעשה אי"ש (דף קט ע"ג) שהעלה לאסור לרחוץ בסבון בשבת, כדברי הרמ"א, ודלא כדברי הגינת ורדים שהקל בזה, והסכים עמו הראשון לציון שם. וכן כתב הבן איש חי (פרשת יתרו אות טו) לאסור. ולפי מה שבארנו דעת הרשב"א, הרמב"ם, הרמב"ן, הר"ן והמאירי, וכן השו"ע, אין בכך איסור. ופלא מדוע הראש"ל היש"א ברכה, ונמשך אחריו הגאון הבן איש חי, שפסקו להחמיר בשימוש בסבון בשבת.

ואכן, הגאון מוילנא בביאורו (או"ח סוף סי' שכו) התיר לרחוץ ידיו במלח בשבת, אע"פ שהמלח נימוח, ואין לחוש לנולד, ושכן מבואר בתוספתא, וחלק על הרמ"א. ובספר שביתת השבת (מלאכת דש אות סא) למד מדברי הגר"א שכמו כן מותר גם לרחוץ בסבון בשבת. וכן הגאון רבי אליהו חמוי - אב"ד בארם צובה (בחאלב היו הרבה גדולי-תורה שעסקו לאסוקי שמעתתא אליבא דהילכתא, ולא פלפולים בעלמא) - בספרו פה אליהו (דף קסט ע"ב) כתב להתיר לרחוץ בסבון בשבת, ודחה דברי מהר"ש לניאדו, ושהעיקר כדברי הגינת ורדים והגר"א להתיר רחיצת פניו וידיו בסבון בשבת. וכן הסכים הגאון רבי יצחק אבולעפייא - אב"ד בדמשק, להתיר בזה להלכה למעשה. וכן בתימן נהגו להקל בזה, כפי שכתב הגאון רבי יחיא צאלח - אב"ד צנעא - בשו"ת פעולת צדיק (ח"ב סי' קנח).

איסור 'ממרח' בשימוש בסבון

ואמנם בספר מעשה רוקח (פכ"ב מהלכות שבת הי"ג) הפליג להחמיר בזה, אך מצד אחר, שהרוחץ בסבון בשבת הרי הוא ממרח, וממחק הסבון בהכרח, שהוא אב מלאכה, ואפילו אינו מתכוין, הרי זה פסיק רישיה דניחא ליה ואסור. אולם מדברי הרמ"א וסיעתו שלא אסרו אלא מטעם נולד, שהוא איסור מדרבנן בעלמא, ולא אסרו מטעם ממחק שהוא איסור תורה, משמע שאף להרמ"א אין כאן איסור ממרח כלל. ולא נחשב ממרח אלא כשצריך לאותו דבר שמחליקו וממחקו, כגון שמורח שעוה לסתום בה נקב בחבית, וממרח היטב על פני החבית, אבל כאן מה שממרח הסבון על ידי אינו רוצה בקיומו, שאינו עושה אלא לנקיון כפיו, אין בזה איסור ממרח.

ובמגן אברהם (סוף סימן שטז) כתב לענין מריחת משחה בשבת, דכל שאין כוונתו אלא להבליע את המשחה אין בזה משום איסור ממרח. והגאון המהרש"ם בדעת תורה (סי' שכח ס"כ) הסכים כדבריו. וכתב בשו"ת יביע אומר (או"ח ח"ד סי' ל סקי"ג) שדברי המג"א יתד היא שלא תמוט. וכן כתב בשו"ת שואל ומשיב (תנינא ח"ד סימן קעה, תליתאה ח"ג סי' ג), ואף על פי שסוף סוף הוא מחליק את הסבון עצמו על ידי שפשופו בידיים, מכל מקום יש לומר שזה דומה למה שכתב הרב המגיד (פי"ב מהלכות שבת הי"ב) לענין המכבה גחלת של מתכת שאינו חייב משום מצרף, שכשאינו מתכוין לכך אין בו שם מלאכה כלל. וכן כתב הגאון רבי אברהם חיים נאה זצ"ל בספר קצות השלחן (ח"ח בדי השלחן עמ' נז) להתיר להשתמש בסבון בשבת. גם בשו"ת ארץ צבי (פרומר, סי' ע) כתב שאין כל חשש איסור ממחק ברחיצת סבון בשבת, לא משום ממחק ולא משום ממרח ולא משום נולד.

כתב-יד הרמב"ם שנתגלה

הרמב"ם בתשובתו (ירושלים, תרצ"ד, סי' קלט) כתב: "ורחיצת הידיים בבורית וזולתו, מכל מה שלא ישיר השיער בהכרח, מותר". ובהגלות נגלות דברי רבינו הרמב"ם אשר מפורש התיר לרחוץ בסבון בשבת, בודאי שכך עיקר להלכה. ואילו הרב מעשה רוקח והגאון רבי שלמה לניאדו וסיעתם, היו רואים דברי הרמב"ם הללו, (שבזמנם היו עדיין בכת"י וטרם נדפסו), היו חוזרים בהם, שכן ראוי להיות חוזר, וכמו שכתב הרמ"א (חור"מ סי' כה), וכן מרן החיד"א (שו"ת חיים שאל ח"א סי' נו, שו"ת יוסף אומץ סי' פ).

נקיון וחיטוי הידיים

לפיכך נראה שאפשר להקל לרחוץ בסבון בשבת, ועל כל פנים בני ספרד שהולכים בעקבות הוראות הרמב"ם ומרן השלחן ערוך, יכולים להקל בשופי ברחיצת הסבון בשבת, אבל בני אשכנז היוצאים ביד רמ"א, ראוי להם להחמיר, כדעת הרמ"א, אלא אם כן יש צורך בדבר, כגון רופא שצריך לרחוץ ידיו בסבון אחר בדיקת חולה, מטעמי בריאות, או בתקופה זו שנדרשת מכל אחד שמירה על נקיון והיגיינה, יש להקל. וכמו כן במה שמקפידים כיום לחטא את הידיים באלכוג'ל. לכן העיקר לדינא מותר ליתן אלכוג'ל בידיים ולשפשפן זו בזו, ואין בכך שום חשש איסור.

*

ספנת הרפורמים – דברים נוקבים מאת הגאון רבי יוסף אפרתי שליט"א

דברים נוקבים שהשמיע הגאון רבי יוסף אפרתי שליט"א, ראש ביהמ"ד להלכה בהתיישבות

שנאמרו בהקדמת השיעור השבועי של מרן הראשון לציון שליט"א, המועבר בשידור לכל רחבי העולם

בית הכנסת 'היזדים', מוצאי-שבת-קודש, פר' חיי שרה תשפ"א

ברשות הגאון הראשון לציון, מורי ורבותי. משנים קדמוניות זכיתי להיות בשיעור הזה ולומר דברי תורה בתור השיעור המקדים, אבל עכשיו, על של עתה באתי. כמו ששמעתי והראו לי, בשבועות האחרונים, מתנהל מסע הסתה נגד כבוד הראשון לציון, עד כדי כך, שהעיו מי שהעיו לקרוא להדיח אותו(!), בגין דברים שהוא אמר כהלכה, וכל גדולי ישראל לאורך כל הדורות האחרונים, אמרו כן.

קמים אנשים ואומרים, על הדברים האלה צריך להדיחו(!). אני יודע שכבוד הראשון לציון לא זקוק לחיזוק בדבר, אבל באנו לומר דברים פשוטים. בטרם שאומר את הדברים הפשוטים אקדים מעשה שהיה לי בדרכי לכאן. דברו איתי מהבית של מרן ראש ישיבת פוניבז' הגאון רבי גרשון אדלשטיין שליט"א, ובקשו שאומר שהראש-ישיבה מצטרף לכל מחאה וחיזוק של דברי הראשון לציון בעניין הזה של הרפורמים.

"דומה היא הרפורמה לנצרות בלא צלם"

כדרכה של תורה, בואו נתבונן מה זו התנועה הרפורמית וגדריה ההלכתיים לדעת רבותינו. כידוע, התנועה הרפורמית שהחלה כתופעה של תיקונים בסידור התפילה וכדו', כביכול דברים 'קטנים', הפכה להיות דת חדשה. ומלבד מה שכתבו כל גדולי הדורות אודותם, אני מבקש לקרוא דברים שאמר הגאון הגדול רבי יצחק אייזיק הלוי הרצוג זצ"ל, בשנת תשט"ו, בכינוס רבנים, כאשר הרפורמים ביקשו אז להקים את הבנין הראשון שלהם בירושלים. הדברים מודפסים וכל אחד יכול לבדקם בצורה הכי ברורה.

אומר הרב הרצוג זצ"ל, מהי התנועה הרפורמית? לשונו: "נודעוזה ארץ ישראל כולה, כי עומדים לכוון בעיר קדשינו בית תיפלה רפורמי. מה שמזעזע אותנו בעיקר היא עצם השיטה הרפורמית שהיא מתימרת להיות יהדות ואיננה יהדות. יהדות ללא תורה, ללא מצוות, ללא חוקים ומשפטים, ללא אמונה בתורה מן השמים, לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבע"פ?! ... דומה היא הרפורמה למין נצרות בלא צלם. חלילה חלילה לנו לתת לשיטה כזאת להכות שורש כלשהו בציון בית חיינו, והרי זאת כהכנסת צלם בהיכל".

שמעו נא רבותי הגדרה של הרב הרצוג זצ"ל כלפי הרפורמים. ואם היינו מבקשים ומצטטים מדברים שאמרו רבותינו האחרים, ובכללם הרבנים הראשיים לישראל לדורותיהם, ניקח מהדברים שכותב הרב קוק זצ"ל אודות הרפורמים, נראה כי אין חולק בין גדולי ישראל מהי הדת הרפורמית. "נצרות ללא צלם!".

אם כן, על מה תלינו על דברי הראשון לציון?! שהוא אמר את ההלכה הפשוטה?! אם רואים שכל גדולי ישראל כך סברו, כך למדו, כך לימדו, יש לי הצעה למערכת המשפט ששמה עצמה לבדוק את הדיינים: עברו בין דייני ישראל, ואם חלילה יש דייין אחד שאיננו חושב כפי שהראשון לציון אמר, פטרו אותו! כי איך יכול להיות דייין שהוא נגד ההלכה. כל גדולי ישראל אומרים זוהי כת הרפורמית, ואתה חושב אחרת?!

מכתב מחוצף

הראו לי היום, הזדעזעתי. שלח מאן דהו לראשון-לציון מכתב וכתב לו: מה אתה מוחה נגד אלה שמקיימים דיאלוג עם הרפורמים [א.ה. ראה קובץ 'בית יוסף' תשפ"א, גליון מו עמ' קצט], הלא הראשון לציון אביך זצוק"ל נפגש עם הרפורמים. אינני מדבר אם צריכים לקרוע כשרואים מכתב כזה. אבל שמעו נא רבותי, איזה עלבון בטענה?! גם הרב הרצוג נפגש עם מנהיג הרפורמים, למה? לדיאלוג? לא! הוא בא לבכות לו שלא יבנה את בית התיפלה שלהם בירושלים קרתא דשופריא. זה נקרא שהוא מקיים איתם דיאלוג?!

משל לאחד שנפגש עם אריה מסית ומדיח על אם הדרך, יאמר, רגע, לא אדבר איתו, כי אסור דיאלוג?! הרי כאן לדבר הכוונה להינצל מפניו! אבל לדבר כדי ליצור דיאלוג? חלילה!

נוסיף עוד דבר אחד ממכתבו של הרב הרצוג זצ"ל שהוא יסוד בהלכה, והוא מבהיל. זו אותה שורה שדילגנו קודם בדבריו. אומר הרב הרצוג זצ"ל: הקראות - הקראים, ולא ניכנס להשלכות שלאחר-מכן לבני הקראים, אבל הקראות שזה הרי הסמל של הכת היותר גרועה שהייתה בכלל ישראל. אומר הרב הרצוג: הקראות - יהדות היא אלא שהיא יהדות פסולה. הקראים באו ואמרו, את זה אנחנו לוקחים וזה אנחנו לא לוקחים, מה שאנחנו לוקחים זה חלק מהיהדות. אבל למעשה, אנחנו כאן, אומר הרב הרצוג, הרפורמים איננה יהדות כלל. דומה היא הרפורמה, כמו שקראנו קודם, למין נצרות בלא צלם!

ובכן, כל גדולי ישראל סבורים ומגדירים את הכת הרפורמית בהגדרה כזאת, מה כי תלינו על הראשון לציון? אם להלין, כמו שאמרנו, אם יש ח"ו רב בישראל שאיננו חושב כך, אותו צריך לפטר מן הדיינות, משום שהוא שלא כהלכה.

"עגלה מלאה נחשים!"

ההגדרה על עצם תנועת הרפורמים, נאמר במפורש על ידי רבותינו כולם. וברשותכם אוסיף עוד מעשה אחד, מה שקיבלתי ממורי ורבי הגאון רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל. בעבר כאשר עיריית ירושלים ביקשה לאשר בית-ספר חילוני ולהופכו לבית-ספר רפורמי. והגרי"ש אלישיב זצ"ל ממש נלחם על כך בכל כוחו. ונשלחתי לדבר בשמו על-פי הלכה, מהי השקפת-עולם הזאת. היה מדובר שבית-ספר חילוני, שלדאבון לב גם שם לא לומדים תרי"ג מצוות, יעשוהו רפורמי.

אמר לי הרב אלישיב לומר, ותוכן דבריו: הרפורמים אינם פורקי-עול גרידא, הם לא במשמעות של חילונים שלא מקיימים מצוות. חילונים זה 'היעדר', כמו שמרן החזון איש זצ"ל אמר לרה"מ בן-גוריון שהיה אצלו, שהעגלה שלכם היא עגלה ריקה, ולכן ביקש שהעגלה הזו לא תפריע לעגלה המלאה של תורה ומצוות [ראה סנהדרין לב ע"ב, רמב"ם הל' רוצח פי"ג הי"ב, שו"ע חו"מ סי' ערב סי"ד]. ברם, כשיש עגלה ריקה, אם הקב"ה מערה רוח ממרום ויש כמיהה לרוחניות, העגלה הריקה תמצא את הדרך ליהדות, וזה

יתבטא בשמירת מצוות. לעומת זאת, הרפורמים זה משהו אחר. זו לא עגלה ריקה, זו עגלה מלאה נחשים!!!

לכן אין צורך להאריך, רק הבאנו כאן בתחילת הדברים מה שביקשו ממני למסור בשם ראש ישיבת פוניבז' הגרי"ג אדלשטיין שליט"א, והכל פשוט וברור.

מינוי 'רבניות'

ברצוני להשיב על עוד שאלה, שאולי יש כאלה ששואלים בתמימות, על דיון אולי לעשות נשים 'רב', ויש כאלה גם שיוסיפו, למרות שאין שררה לנשים וכו' יש בדברי הראשונים כמה מהלכים מה היה. אם כן מה הבהירות של נושא הרבנות לנשים עם הרפורמים?!

אחי ורעי צריך להסתכל נכוחה. כשאנו פותחים את המכתבים של גדולי ישראל, עוד קודם לרבנים שהזכרנו, מה שמופיע ב'אלה דברי הברית' ובעוד תשובות. הרפורמים הזיזו את מקום הבימה, כלומר שלא הציבו את הבימה כמו בבתי-הכנסת הרגילים. באים חלק מגדולי ישראל ואומרים, לבית הכנסת שהבימה אינה עומדת במקום הרגיל, אל תעז להיכנס! מדוע? הרי זה בית-הכנסת?! מה הבעיה?! יש דברים שזה סמל למרידה בהקדוש-ברוך-הוא.

מה הנקודה? שחסר להם כעת הענין של ה'רבניות', כביכול. זאת אומרת יש להם ציבור גדול של לומדות תורה, ועכשיו השאלה כן למנות אותן או לא, אסור, אולי זו שררה, בישראל אף פעם לא עשו כך. לא! זה הסמל המבטא את הדבר, הענין הזה לומר, אנחנו רוצים 'רבניות', זה אומר אנחנו שייכים לרפורמה, אין לנו חלק לא באלוקי ישראל ולא בכל מה שרבותינו הורו לנו כיצד ללכת. ורבותינו לאורך כל הדורות, כמו ששינוי הבימה היה סמל הרפורמים שם, הרצון לכופף ולהכריז שהרבנות תעשה בחינות ל'רבה', זה רצון להפוך את הרבנות לרפורמים.

ואשרי כבוד הראשון לציון, ואשרי חלקו שעומד בפרץ להשיב דבר לחורפי תורה ולומדיה, והקב"ה יעזור שיוכל בדרך הזו להאריך ימים על ממלכתו וכל רבני ישראל עמו להילחם מלחמת חרמה בכת הנלוזה הרפורמית.

*

דברי מרן הראש"ל שליט"א נאמרים מדי יום שישי, ערב שבת קודש, ונערכים ע"י הרב יצחק קורלנסקי. לתגובות: 8033050@gmail.com

חינוך

חינוך בפרשה / הרב יחיאל מיכל מונדרוביץ, מפקח בתלמודי תורה ומרצה חינוכי

"מצב הרוח"

רבקה אמנו משדדת מערכות, ולאחר תחבולות זוכה יעקב להתברך מפי אביו. יצחק אבינו מסכים לנעשה, ואף מוסיף ומברך את יעקב, בהפטירו גם בְּרוּךְ יְהִיָּה. הברכות הללו, סביבן נרעשו עולמות, פותחות בהכרות וּיְתֵן לָךְ הָאֱלֹקִים. חז"ל ביארו את ו' הַחִיבוּר בתיבת וּיְתֵן, וכן פירש"י, יְתֵן וּיְחַזֵּר וּיְתֵן. יעקב לא יזכה לברכות בבת אחת אלא בשלבים, בנתינות חוזרות וניתנות. מדוע אפוא ה'תשלומים' בברכת שמים?

ביאורים נעימים נאמרו בזה, ולפנינו הסבר חינוכי ואקטואלי ביותר. כאשר הקב"ה פורס ונותן שוב ושוב, הרי יש בכך השגחה מיוחדת והתאמה לצרכי אותם רגעים, כפי שנא' (איוב ז) וַתִּפְקְדֵנוּ לְבִקְרִים, לְרַגְעִים תִּבְחָנֵנוּ, הקב"ה משגיח עלינו ובוחר את צרכינו מדי בוקר וכל רגע. יְתֵן וּיְחַזֵּר וּיְתֵן, זו מעלה גדולה בחיבת ה' אלינו. נתאר לעצמנו אב הקובע 'חברותא' ללמוד עם בנו פעם אחת בשבוע בלבד. 'זמן איכות' לראות מקרוב במצב רוח בנו, להאזין לרגשותיו, לעודדו ולתמוך בו. אבל גם במהלך השבוע ישנם אירועים שונים, עליות וירידות, בהם זקוק הבן לקרבת אביו ולקרבתו. הקב"ה עמנו תמיד! מעניק ברכותיו במנות קטנטנות להנאתנו ולטובתנו. נותן וחוזר ונותן. על מידה זו אנו משבחים אותו על שהוא 'תמיד בכל עת ובכל שעה'.

נכנסים לחודש כסלו, שמזלו קשת. דוד המלך כתב פְּחָצִים בְּיַד גִּבּוֹר פֶּן בְּנֵי הַנְּעוּרִים, מחנך בני הנוער - דומה ליורה המושך בקשת. גדולי הדורות פרשו זאת בכך ובכך. המעמיק בקשיי החינוך בדורנו יחבור לפירוש דלהלן: כדי שהחץ יקלע היטב ויפגע במטרה שלפניו, חובה על היורה למדוד ולהעריך בכל רגע את כיווני הרוח ואת עוצמתן, ולפיהן יכוון את מידת משיכתו בַּמִּיתָר. הרוח מסיטה את כיוון החץ, לחץ האויר משפיע על מהירות מעופו וְדִיוּקוֹ. היורה המיומן מחשב ומתעדכן במכלול הגורמים הללו, אינו נכנע להם, אלא עמהם ומולם מתמודד, ולפיהם מכוון חיצו. הרוחות משתנות בכל רגע, הכיוון שהיורה 'תפס' וקבע, כבר אינו רלוונטי כעבור זמן קצר. על הדורך בקשת להיות דרוך ועירני בכל רגע ורגע מחדש, מתעדכן...

כך נדרש גם בעשייה חינוכית נכונה, וזו כנורת הפ' 'בְּנֵי הַנְּעוּרִים!' הרוחות הזרות פורצות ומשתנות בכל עת. סחף חברתי מתחדש, זרמים מאיימים כים סוער. בכדי שְׁקוּלְנוּ יישמע מעל רעשי עוה"ז, בכדי שְׁשֻׁפְתֵנוּ יובן בתוך בְּלָל שפות דור-הפלגה הנוכחי, עלינו לבדוק ולהכיר את הרוחות, כיוונם ועוצמתם, ולפיהם לכוון את פועלינו וחינוך בנינו! לא להיכנע להם חלילה, אלא לזהותם ולהתמודד מולם! הקב"ה הראה לאדם הראשון 'דור דור ודורשיו דור דור ומנהיגיו'. 'דורשי דור ודור ומנהיגי דור ודור' לא נאמר, כי הקב"ה הביט קודם בדור, ולפיו התאים להם דורש ומנהיג, שישכיל להנהיג צאן מרעיתו בדעת

מול קשיי הזמן והתקופה. **המכיר** את שדה המוקשים יצליח לצלחו בשלום! זו מטרת יִתְּן ויִחְזֹר ויִתְּן, בהתאם לצורך השעה והדור!

רופא מתעדכן בתמידות במחלות מתחדשות ל"ע, ולעומתם גם בדרכי הטיפול ותרופות המחודשים בס"ד. כמחנך מסור - עליך להתעדכן! הַפֶּר את שפת הדור, לְמַד להכיר את עולם המושגים אליהם נחשפים הילדים. חַיֵּי את חייהם! מְצֵא נקודות חיבור לעולמו ולנפשו של היחיד מתוך הבנת קשייו. יש זמנים בהם מלמדים בגמרא ובמחברת, ויש זמנים בהם נדרשים ללמד בטלפון או ב'מייל'. כדי להחיות ב'חיי רוח' - חובה לזהות 'מצב הרוח' של הדור, אילו רוחות נושבות ומה כיוונן, ובכך לעבוד בצורה יעילה ומוצלחת. זו ברכת יִתְּן ויִחְזֹר ויִתְּן, חַדֵּשׁ והתאם עצמך להתמודד מול אתגרי הזמן בהצלחה. רק כך תהיה קִלְע... אֶל הַשְּׂעָרָה וְלֹא יַחֲטֵא (שופטים כ) מול החוטא והמחטיא הגדול, יצר הרע!

בהצלחה בעבודת הקודש! יחיאל מיכל מונדרוביץ

123ymm@gmail.com

חידות

חדוותא – שאלות לחידודא בפרשת השבוע / הרב בנימין צבי יהודה לוי, מח"ס לקוטי רש"י וליל משוררים על הגש"פ

שאלות בפרשת תולדות

- א. היכן מצאנו שהקב"ה נוהג בנכרים במידת רחמים יותר מבישראל?
ב. היכן נתכנה איבר יחיד מאיברי האדם בלשון רבים? והיכן מצאנו כזאת גם בפרשת ויגש (עי' רש"י במגילה טז: בראש העמוד)?
ג. היכן מצאנו לשון "תימה" (3)? ולשון "הסיבה"? לשון "בישול"? ולשון "שדה"?
ד. מנין שהיה אברהם ראוי להוליד י"ב שבטים (סנהדרין קיא.)? והיכן נרמז שהכיר את בוראו בן שלש שנים (נדרים לב.)?
ה. היכן הביא רש"י הלכה מהלכות יו"ט?

חדוותא דאפטרותא תולדות (מלאכי א-ב)

- ו. מהיכן נלקח הביטוי "רומי חייבת" (עי' רש"י בשבועות ו:)?
ז. איזה פסוק בהפטרה נדרש על יותם בן עוזיהו מלך יהודה (עי' רש"י סוכה מח:)?

תגובות ופתרונות (לכל השאלות או חלקן) נא לשלוח לכתובת. 7628366@okmail.co.il

*

תשובות לחדוותא חי שרה

- א. איזה ביטוי שמשמעותו "מיני מתיקה" מופיע רק בפרשתינו, בפרשת וזאת הברכה, ובמגילת שיר השירים?
הביטוי "מגד", שנאמר (כד, נג) וּמַגְדָּנָת נָתַן לְאַחִיָּה וּלְאַמָּה: ופירש"י ומגדנות. לשון מגדים, שהביא עמו מיני פירות של ארץ ישראל:
ובפרשת וזאת הברכה נאמר (דברים לג, יג) וּלְיוֹסֵף אָמַר מְבַרְכָת ה' אֶרְצוֹ מִמְּגַד שְׁמִים מְטָל וּמִתְהוֹם רִבְצָת תִּתְחַת: ופירש"י ממגד. לשון עדנים ומתק: (ושם נשנית תיבה זו ה' פעמים)
ונאמר (שיר השירים ד, יג) שְׁלַחֲךָ פְּרִדִּס רְמוֹנִים עִם פְּרֵי מְגָדִים וכו' ושם (ד, טז) יָבֵא דוֹדֵי לְגַנּוֹ וְיֵאכַל פְּרֵי מְגָדָיו: (ז, יד) הַדּוֹדָאִים נָתַנוּ רִיחַ וְעַל פְּתַחֲנוּ כָּל מְגָדִים וכו'
ואיזה ביטוי נאמר בפרשת וירא כלפי המלאכים, ובפרשתינו כלפי הגמלים?

הלשון "עומד על"

שנאמר (כד, ל) וַיָּבֵא אֶל הָאִישׁ וְהִנֵּה עֹמֵד עַל הַגְּמָלִים עַל הָעֵין: ופירש"י על הגמלים.
לשמרן, כמו והוא עומד עליהם (בראשית יח, ח), לשמשם:

ב. מניין שהטעים הקב"ה את אברהם אבינו מעין עולם הבא (ב"ב יז)?

שאמרו חז"ל (ב"ב יז). "ת"ר שלשה הטעימן הקב"ה בעולם הזה מעין העולם הבא אלו
הן אברהם יצחק ויעקב אברהם דכתיב ביה (בראשית כד, א) [וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וְה'
בְּרַךְ אֶת אַבְרָהָם] בַּפֶּל"

ג. היכן מצאנו לשון "תאווה וקורת רוח" (עי' רש"י חולין קכ.)?

(כג, ח) וַיִּדְבֹר אֶתְּם לְאֹמֵר אִם יֵשׁ אֶת נַפְשְׁכֶם לְקַבֵּר אֶת מֵתֵי מְלֹפְנֵי וכו' ופירש"י נפשכם.
רצונכם:

ובחז"ל (חולין קכ.) מצאנו "אמר ריש לקיש אמר קרא (שמות יב-טז) נפש לרבות את
השותה" ופירש"י לרבות את השותה. מדכתיב (ויקרא ז) ונכרתה הנפש, נפש משמע כל
דבר המיישב דעתו של אדם ואפילו שותה כמו אם יש את נפשכם שהיא לשון תאווה
וקורת רוח שהנפש נהנה ממנו:

ולשון "התרה"?

(כד, לב) וַיָּבֵא הָאִישׁ הַבֵּיתָה וַיִּפְתַּח הַגְּמָלִים ופירש"י ויפתח. התיר זמם שלהם (ב"ר ס,
ח.), שהיה סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים:

לשון "פיזור"?

(כה, ג) וּבְנֵי דָדָן הָיוּ אֲשׁוּרִים וְלִטּוּשִׁים וְלֵאמִים: ופירש"י ולטושים. הם בעלי אהלים,
המתפזרים אנה ואנה, ונוסעים איש באהלי אפדנו, וכן הוא אומר והנה נטושים על פני כל
הארץ, (שמואל א ל, טז.) שכן למ"ד ונו"ן מתחלפות זו בזו:

ולשון "תפילה"?

(כד, סג) וַיֵּצֵא יִצְחָק לְשׁוּחַ בְּשָׂדֵה לְפָנוֹת עָרְב ופירש"י לשוח. לשון תפלה (ב"ר שם), כמו
ישפך שיחו (תהלים קב, א.):

ד. איזה ביטוי ברש"י נתפרש בשפתי חכמים שהוא מלשון "עתיק יומין"?

(כה, ה) וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק: ופירש"י ויתן אברהם וגו'. אמר ר' נחמיה,
ברכת דייתיקי נתן לו, שאמר לו הקב"ה לאברהם והיה ברכה, הברכות מסורות בידך
לברך את מי שתמצא, ואברהם מסרם ליצחק: ופי' בשפתי חכמים "ודייתיקי פירוש מלשון
עתיק יומין, כלומר זה הקב"הס"ה".

^{ס"ה} ואע"פ שמצאנו לשון זו הרבה פעמים בש"ס (מועד קטן פ"ג משנה ג', ב"מ פ"א משנה ז' ועוד) ופירש"י (ב"מ יג.
ד"ה דייתיקי) "צואת שכיב מרע, ולשון דייתיקי דא תיקו זאת תיקום דדברי שכיב מרע ככתובין וכמסורין דמי", ובפי'
המשניות להרמב"ם (מו"ק שם) דייתיקי. "הוא מין ממניני המתנות וחלוק זה המלה דא תהא למיקם ולהיות והיא

ה. איזו מידת דרך ארץ המצויה בפרשה לא ידע מנוח (ברכות סא.)?

הדין שלא יהלך אדם אחורי אשה, שנאמר (כד, סא) וְתִקֶּם רַבָּקָה וְנִעְרָתֶיהָ וְתִרְכַּבְנָה עַל הַגַּמְלִים וְתִלְכְּנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ וכו'.

ואמרו חז"ל (ברכות סא.) "א"ר נחמן מנוח עם הארץ היה דכתיב (שופטים יג, יא) וילך מנוח אחרי אשתו וכו' א"ר אשי ולמאי דקאמר רב נחמן מנוח עם הארץ היה אפי' בי רב נמי לא קרא שנאמר ותקם רבקה ונעירותיה ותרכבנה על הגמלים ותלכנה אחרי האיש, ולא לפני האיש".

חדוותא דאפטרטא חיי שרה (מלכים-א א)

ו. אלו בעלי מומין מצאנו בהפטרטה?

הרצים לפני אדוניהו שנאמר (ה) וְאֲדֹנֶיהָ בֶן חַגִּית מְתַנַּשֵּׂא לְאֹמֶר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לוֹ רֶכֶב וּפָרָשִׁים וְחֻמָּשִׁים אִישׁ רָצִים לְפָנָיו: ופירש"י וחמשים איש. נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים:

ומקורו בחז"ל (סנהדרין כא:): ועי' ברש"י (שם ד"ה נטולי טחול) נטולי טחול על ידי סם שהטחול מכבידו לאדם וחקוקי כפות הרגלים אין בשר בפרסותיהם ורצים על הקוצים ועל הברקנין ואינן ניזוקין:

ז. מנין שהחולק על מלכות בית דוד ראוי שיכישנו נחש (סנהדרין קי.)?

שאמרו חז"ל (סנהדרין קי.) "אמר ר' יוסי כל החולק על מלכות בית דוד ראוי להכישו נחש כתיב הכא (מלכים-א א, ט) ויזבח אדוניהו צאן ובקר ומריא עם אבן הזוחלת וכתוב התם (דברים לב, כד) עם חמת זוחלי עפר".

מתנת שכיב מרע האחרונה שהוא סומך עליה בסוף, ובב"מ כתב "והוא שטר שמקנהו בו נכסים מטלטלים או קרקע או דבר מן הדברים הנוהגים בין בני אדם מן התנאים והחיובים".

ומכל מקום לכאורה אי אפשר לפרש תיבה זו על הברכות, על כן פירש בשפתי חכמים שהוא לשון "דעתיקי". (אמנם יש לציין שיש גרסאות ברש"י "ברכה דייתיקי" [בה"א] ולא "ברכת דייתיקי", וא"כ נראה שהם ב' דברים, ברכה ודייתיקי, ולא דבר אחד, וכן יש להוכיח מבראשית רבה (פרשה סא) "ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן. ר' יהודה אומר בכורה, ר' נחמיה אומר ברכה, ורבנן אמרי קבורה ודיאתיקי". ונמצא שדעת ר' נחמיה היא ברכה בלבד, ודייתיקי היא דעת רבנן. וידוע שדרכו של רש"י לחבר הדעות החלוקות כאשר שניהם יכולים להתקיים, וא"כ כוונת רש"י היא "ברכה ודייתיקי".)

ואפשר לבאר לשון רש"י "ברכת דייתיקי" באופן אחר, שדרך כותבי דייתיקי למסור כל נכסיהם בו, ומאחר שנתן אברהם כל אשר לו ליצחק מסר לו אף את נכסו זה שהוא הברכות.

וכן נראה מדברי חז"ל בירושלמי (ברכות פ"ה הלכה ב') "ר' יעקב דכפר חנן בשם ריש לקיש בשעה שעשה אברהם זקינך רצוני נשבעתי לו שאיני זו טל מבניו לעולם וכו' מה טעם (תהלים קי) לך טל ילדותך וכתוב בתריה נשבע ה' ולא ינחם א"ר יודא בן פזי בדייתיקי נתתיו לאברהם במתנה נתתיו לו, ויתן לך האלהים מטל השמים".

נמצא שהברכה שבירך יצחק את יעקב "ויתן לך וכו'" מסורה היא לו מאברהם, ונקרית בלשון חז"ל "דייתיקי".

כתב חידה / הרב אשר קופלוביץ

כתב חידה לפרשת תולדות

עַל אֵף שֶׁבְּפָרְשָׁתְנוּ אֵין רַע מִמֶּנִּי
מִן הַשָּׂדֶה הַכְּנִיסָנִי
וְלָכֵן - בְּשָׁטֵף לְטוֹב נִתְנַנְנִי
בְּיוֹם מְנוּחָה בְּחִבּוּר הַיְהוּדִים יִאֲסְרוּנִי
בְּרָם, בְּזִמְן שְׂמִיחָה לֹא יִקְצוּנִי

*

הַנְּהַנָּה בְּקִדְשֵׁי אֲסוּר לֹא עָבַר
וְנִשְׁמַתְכֶם תִּהְיֶה אֵךְ לֹא אָבַר
הָרַב גָּזַר לְצֵאת עַל שׁוֹם דְּבָר
וְעַל שֶׁהוֹסִיף הַפֶּה שְׁבָעִים וְצָבַר
לְמַדּוֹ מִזֶּה אַתֶּם עַל פּוֹשְׁעֵי גֹבַר

*

פְּעָמִים לֹא צִעַרְתִּי צְדִיק וְנִשְׁמַר
הָרִאשׁוֹן נִסְחָר בְּשָׁנוּי לֵיד הַמְּגֹמֵר
וְהַשְּׁנִי נִצַּל בְּשֶׁהִשְׁכַּב לֵיד הַחֹמֵר
וּפְיֻרוּנִי לְמַרְחֹק עַד עִיר הַתְּמָר
וּבְאֶחָד מֵעֲשָׂרָה פְּלָאוֹת לֹא נָפַל וְנִשְׁמַר

*

יִקְבְּלוּנִי בְּשָׁנוּי בְּרִכּוֹת וְאוֹמֵר
וּבְרַךְ יְבָרַךְ הַמְּזִמִּין בְּשֵׁאוֹתַי גּוֹמֵר
אֵךְ בְּשִׁמְטַרְתִּי לְהַעֲבִיר אוֹ בְּכָלִי לְשִׁמֵּר
בְּהַרְגֵל דְּבָר אוֹ בְּשֶׁהִגּוּי לְאֱלֹהֵיו יִזְמַר
בְּבִרְכָה לֹא אֶכַּל לְהֵאמֵר

*

פיתרון כתב החידה לפרשת חיי שרה: 'מערה'

אָחַד מִי יוֹדֵעַ, זוֹ הַתְּהִיָּה, אֶחָד מִי יוֹדֵעַ - אֶחָד חוֹפֵר בּוֹר שִׁיחַ וּמְעָרָה
בְּשִׁיר תָּנוּ רַבָּנָן לְךָ תּוֹשְׁיָה. כִּךְ הָיוּ שְׁנֵהֲגוּ לְשִׁיר תָּנוּ רַבָּנָן - אֶחָד מִי יוֹדֵעַ, עַל פִּי חוֹז"ל
מִחַט בְּנִשְׁמָה, טְהוֹרָה וְנִקְיָה, מִשְׁנִיּוֹת לְאוֹתִיּוֹת נִשְׁמָה: אֵת הַמִּשְׁנָה "מִחַט שֶׁהִיא נִתּוּנָה
הִיא בְּמַעֲלֵת לְמוֹד בְּעֵת בְּכִיָּה. עַל מַעֲלוֹת הַמְעָרָה" (מִקְוֹאוֹת ז, ז) כִּךְ לּוֹמְדִים בַּעַת אֲבֵל
חֲלָף בְּגָד, מְלַךְ בְּתַעֲיָה, דוֹד כִּרְת אֵת כִּנְף מַעִיל שְׁאוּל, בַּמְקוֹם לְהַרְגוֹ, כְּשֶׁנִּכְנַס לְמְעָרָה
לְבַל יִפְגַּע מְשִׁיחַ י-ה. כִּי חֲלִילָה לְפָגוּעַ בְּמִשְׁיחַ ה' (ש"א כד)
בְּחֻמְלָת ה' נָסוּ שְׁלִישִׁיָּה, לוֹט וּשְׁתֵּי בְנוֹתָיו נִמְלְטוּ לְמְעָרָה
חֶסֶד עָשׂוּ לְרַבּוֹת אוֹכְלוֹסְיָה. וְשֵׁם שִׁכְבוּ עִם אֲבִיהֶן (גִּילּוּי עֲרִיּוֹת - חֶסֶד הוּא) לְקִיּוּם אֵת
הָעוֹלָם (בְּרֵאשִׁית יט, ל)
נְבוֹאָה קָבַל עוֹבְדֵיָה, עוֹבְדֵיָה הַתְּנַבֵּא עַל עֲשׂוֹ
עַל שֶׁהֲצִיל בְּמִאֲכָל וּשְׁתֵּיָה. יבֵּא עוֹבְדֵיָה שֶׁהֲאֵכִיל אֵת הַנְּבִיאִים בְּמַעֲרוֹת וַיִּפְרַע מִן עֲשׂוֹ
שֶׁהָרַג אֵת בְּנֵי אָדָם בְּמַעֲרוֹת (אֲגַדַּת בְּרֵאשִׁית נח)
בְּחוֹל יַעֲסֻקוּ בְּאַרְץ צִיָּה, רִשְׁב"י וּבְנוֹ הַתְּכַסּוּ בְּמַעֲרָה בְּחוֹל וּלְמַדּוֹ תוֹרָה
כִּי דַעָה קָלָה לְאִשָּׁה יְהוּדֵיָה. וְהִסִּיבָה שֶׁהִתְחַבְּאוּ שֵׁם כִּי חֲשָׁשׁוּ שֶׁהֲרוֹמְאִים יִתְפַּסּוּ אֵת
בְּתוֹ וְתִגְלָה לָהֶם אֵת מְקוֹם מַחְבּוֹאוֹ (שְׁבַת לג:)
יֵצֵא וְגִלָּה הַנְּבִיא אֱלֵיָה, אֵלֵיהוּ יֵצֵא מִהַמְעָרָה
אֱלָקִים בְּקוֹל סַעַר וְדוֹמְיָה. וְהָיָה רוּחַ רַעַשׁ וְאֵשׁ. אֲבֵל ה' הוֹפִיעַ בְּדַמְמָה דָּקָה (מ"א יט)
מִפְּלֵת מוֹת תְּהִיָּה בְּעֲשִׂירֵיָה. בּוֹר שִׁיחַ וּמְעָרָה שְׁחִיבִים עֲלֵיהֶם עַל שׁוֹר שְׁמַת הֵם בַּעֲשָׂרָה
טַפְחִים (ב"ק ה, ה)
וּבְמִפְתַּת בְּרָד נָסוּ חֲמִישִׁיָּה. חֲמִשַׁת הַמַּלְכִים שֶׁנִּלְחַמוּ בִּיהוֹשֻׁעַ וְהוֹכּוּ הָאֲבִנֵי בְרָד נָסוּ
לְמַעֲרָה (יְהוֹשֻׁעַ י)
נִרְמְסוּ יְרֵאִים מִסְּנַדְל, לְגוֹיָה. חוֹז"ל גָּזְרוּ עַל סְנַדְל הַמְּסוּמֵר עַל מַעֲשֵׂה שְׂרָאוֹ סְנַדְל הַפּוֹךְ
אוֹ שֶׁשְׁמַעוּ קוֹל וּדְחָקוּ וְהָרְגוּ זֶה אֵת זֶה בְּסְנַדְלִים מְסוּמְרוֹת בְּמַעֲרָה (שְׁבַת ס).
אוֹי לָנוּ עַל תְּפִיסַת צְדָקָה. צְדָקִיהוּ בְּרַח בְּמַעֲרָה וְנִתְפַּס בְּצִאתוֹ ע"י חֲיִילִים שֶׁרָדְפוּ אַחֲרָי
צָבִי (רִש"י יחזקאל יב, יג)
אֵת שְׁמָה חֲפֵשׁ בְּשְׁמִינָיָה, רִש"י מְבִיא לְמַעֲרַת הַמְּכַפְלָה שְׁנֵי פִירוּשִׁים. אוֹ מִשׁוּם שֶׁנִּכְפְּלָה
בְּזוּגוֹת
לֹלָא רֵאשׁ, שְׁזָכָה לְחַנְיָה, לֹלָא הַחִישׁוּב שֶׁל רֵאשׁוֹ שֶׁל עֲשׂוֹ
אוֹ תְּמַצְאוּהָ בְּבֵית וְהַעֲלֵיָה. אוֹ מִשׁוּם שֶׁהִיא בֵּית וְעֲלִיָה עַל גְּבוּי (בְּרֵאשִׁית כג, ח)

פולמוס

פולמוס / הרב יצחק מאיר גרוס מח"ס 'בנים למקום', ורבני ולומדי אספקלריא

שאלת הרב יצחק מאיר גרוס:

האם יש מעלה בתפילת ציבור של גויים על תפילות יחידים שלהם?

מצאנו את ענין התפילה גם לאומות העולם כגון תפילת שלמה ביום חנוכת הבית המפורשת בנביא וכו'.

ויש לעיין, האם יש מעלה ועדיפות ל'תפילת רבים' של נכרים?

דהיינו, אם יבוא אלינו נכרי ויאמר שברצונו לארגן תפילת להשי"ת לרפואת אביו, ורוצה לארגן הרבה נכרים שיתפללו ביחד, וישאל האם יש לזה ענין או עדיפות או חשיבות?

[דהיינו, בודאי שהרבה תפילות זה יותר חשוב מקצת תפילות, השאלה אם יהיה לזה את המעלה של 'תפילת ציבור']

*

ומצאתי בחידושי גרי"ז הלוי (שמות פרק לג פסוק יט):

איתא בר"ה י"ח דבכל קראינו היינו בציבור וזהו פשוט, דצבור לא שייך אלא בישראל ולא באוה"ע.

[ואולי יש לקשר לדברי חז"ל יבמות נו. אם קהל גרים איקרי קהל?]

*

ואולי יש לקשר לדברי רש"י (בראשית פרק מו פסוק כו):

"עשיו שש נפשות היו לו והכתוב קורא אותן נפשות ביתו לשון רבים לפי שהיו עובדין לאלהות הרבה, יעקב שבעים היו לו והכתוב קורא אותן נפש לפי שהיו עובדים לאל אחד"

*

ואולי יש לקשר לרמב"ם (הלכות ברכות פרק י הלכה יא):

הרואה ת"ר אלף אדם כאחד אם עכו"ם הם אומר בושה אמכם מאד חפרה יולדתכם הנה אחרית גוים מדבר ציה וערבה.

אשמח לשמוע עוד ראיות והוכחות בזה

*

תשובות ותגובות:

תגובה א.

הרב איתמר טעפ, מח"ס 'הכי איתמר'

אולי יש מעלה לתפילה בציבור מלבד הטעם של עשרה לדברים שבקדושה, הנלמד מ"ונקדשתי בתוך בני ישראל", כ"תפילת רבים" או "רוב עם הדרת מלך", שאולי שייך גם בנכרים.

אבל עכ"פ לטעם עשרה לדברים שבקדושה ודאי שנכרים לא שייכים בזה. ומסתמא גם "ציבור" לא איקרו, דהא אפילו ישראל לא נחשבים כך כשאינו לצורך, כגון רבים הנמצאים בחנות או אוטובוס שאין שום צירוף ביניהם, וממילא עכו"ם אפילו לתפילה ליכא צירוף, אחרי שלא התחדש בהם דין זה. וכן לא איקרו "קהל" ק"ו מנשים ישראליות דלא איקרו קהל.

*

תגובה ב.

הרב בן ציון גרינפעלד, ברוקלין ניו יורק

ב"ה, לכאורה פשוט שאין בהם דין ציבור, ענין ציבור של עשרה הוא "השראת השכינה", כמו שדרשו חז"ל (אבות ג, ו) רבי חלפתא בן דוסא איש כפר חנניה אומר, עשרה שיושבין ועוסקין בתורה "שכינה שרויה ביניהם" שנאמר (תהלים פב) אלקים נצב בעדת א-ל וכו' עיי"ש, ופי' הרע"ב: ואין עדה פחותה מעשרה שנאמר במרגלים (במדבר יד) עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב הרי י', ע"כ, וכן במס' ברכות (ו, א) ומנין "לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם" שנאמר אלקים נצב בעדת א-ל, ופירש"י: עדה קרויה בעשרה, שנאמר עד מתי לעדה הרעה הזאת (במדבר י"ד) יצאו כלב ויהושע, ע"כ.

זאת ועוד, ענין ציבור הוא "זכות הרבים", ואצל אוה"ע הוא להיפך, ע"ד שמצינו במס' ר"ה (ח, ב) מלמד שישראל נכנסין תחילה לדין [לפני אוה"ע] כדרב חסדא דאמר רב חסדא מלך וציבור מלך נכנס תחילה לדין שנאמר משפט עבדו [שלמה המלך] ומשפט עמו [ישראל], מאי טעמא אי בעית אימא לאו אורח ארעא למיקם מלכא אבראי "ואיבעית אימא מקמי דליפוש חרון אף", ומעתה כשאישי ישראל מתפלל לפני הקב"ה בציבור, עי' במס' שבת (יב, ב) שזכות הרבים מסייע לו, ולכ' אצל אוה"ע הוא להיפך, שעוונותיהם עוד יוסיפו חרון אף, ודי לו בעוונותיו הוא, [אולי אם יעשו תשובה שלימה על "כל" עוונותיהם מה שאינו מסתבר אצליהם, ואכמל"ב], ודו"ק.

כנלע"ד

*

תגובה ג.

הרב יוסף הרבסט

לכבוד הרב גרוס שליט"א

לכאורה יש תפילה ביחיד, תפילה במנין ותפילה בציבור.

תפילה במנין היא תפילת יחידים שמכיון שהם עשרה יכולים לומר כל דבר שבקדושה, מה שאין היחיד יכול לומר, אבל נראה שאין זה תפילה בציבור. ומדוע

הגמ' (ראש השנה י"ז ע"ב) "אמר רבי יוחנן גדולה תשובה שמקרעת גזר דינו של אדם" הגמ' ממשיכה ומסיימת "הא ביחיד הא בציבור".

בשוטנשטיין מביא בהערות מדרש תנחומא המדמה את עם ישראל לחבילה של קנים. קנה יחידי אפילו ילד קטן יכול לשבור, אבל חבילה של קנים אפילו אדם גדול שכווח במותניו אינו יכול לשוברה וכו'.

הגמ' בהמשך שואלת מיורדי הים באוניות ועונה "הני נמי כיחידין דמו". כל האנשים שישנם באוניה כמה מאות הם יחידים. מדוע? אצטט שוב את ההערה בשוטנשטיין: "הריטב"א (לקמן י"ח א') מסביר את תירץ הגמ' כך: כיחידין דמו - לפי שהם רבים מהרבה משפחות ואין כאן גזירה על משפחה אחת", ונראה כוונתו: במה דברים אמורים שתפלת הציבור כחה יפה לקרוע את גזר הדין, כשהם מתפללים כציבור, כלומר, כל אחד מהם דואג בשביל הכלל כולו, ולא רק לעצמו. אבל כשדאגת כל אחד מהם נתונה אך ורק לעצמו ולמשפחתו, אין דינם כציבור אלא כהרבה יחידים. עכ"ל.

לפי כל האמור לעיל ודאי שאין באומות העולם קשר בין אחד לרעהו כל אחד הוא בפני עצמו גם אם הם שכנים ויחידים. אין להם דין של ציבור ודאי יכולים להתפלל אבל כיחידים.

שנזכה שהקב"ה ישמע את תפילות עם ישראל כיחידים כמנין וכציבור, ויגאלנו

ביקרא דאוריתא

*

תגובה ד.

הרב זאב ט' פארעצקי

מצאתי בחידושי גרי"ז הלוי על שמות פרק לג פסוק יט

איתא בר"ה י"ח דבכל קראינו היינו בציבור וזהו פשוט, דציבור לא שייך אלא בישראל ולא באוה"ע.

וכן בגרי"ז ז"ל בפר' ואתחנן "כי מי גוי גדול".

*

תגובה ה.

הרב משה יעקב הלוי קנר, מח"ס 'שפתי מלך' על הרמב"ם, כותב 'איגרת לידיד' (טורונטו - קנדה)

בס"ד. החיים והשלום להרב ר' יצחק מאיר שליט"א
ראיתי שאלתו היקרה ואענה חלקי הזעיר.

תפילת ציבור בעשרה נלמד מעדה שבישראל, וגם כל בי עשרה שכינתא שריא לא
שייכא בנכרים.

וכמו כן הך דברכות ו. על תפילת ציבור דילפי' מדכתיב ואני תפילתי לך ה' עת רצון
אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין רבי יוסי ברבי חנינא אמר מהכא כה אמר ה'
בעת רצון עניתך רבי אחא ברבי חנינא אמר מהכא הן אל כביר ולא ימאס וכתוב פדה
בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי - כל זה וודאי מקורו בציבור מישראל דווקא.

ומאיך, עצם חשיבות רבים לגבי יחיד לענין רחמי שמים עליהם, מפורש בקרא דסוף
יונה ואני לא אחוס על נינוה אשר יש בה הרבה משתים עשרה ריבוא כו'?

עכ"פ תודה שזיכה אותי לחשוב בד"ת

אלפי הצלחות בכל! בריאות והרחבת הדעת!

*

תגובה ו.

הרב יצחק אברהם, כולל 'תורת ה' חפצו', בית שמש

יעויין בחי' הר"ן (סנהדרין עה.) בנוגע למצות קידוש ה', "ואכתי איכא למידק שאם ב"נ
מוזהרים על ק"ה ולמה לי ישראל

בעשרה בני נח הוא פרהסיא שלהן דלמה לא יהיה פרהסיא בבני נח כמו בבני ישראל
כיון שאף הם מצווין על קדושת השם.

וי"ל דאין ה"נ דכל דיש עשרה בני נח כופרים בע"א אם יעבור אפילו באונס בפניהם
היינו פרהסיא שלהן ויהרג ואל יעבור"

הרי שנקט בפשטות שכשם שבישראל יש מעלה בישראל, אף בנכרים הכופרים הע"ז
יהיה מעלה כזו.

*

תגובה ז.

הרב חיים מאיר נריה

לגבי הנידון שהעלה הרב גרוס אם שייך בעכו"ם שם "ציבור" יש לציין לדברי המשך
חכמה שמות יד' כט': "והמים להם חומה מימינם ומשמאלם". בהתבונן בדרכי התורה
נראה כי במצוות שמעיות כמו עבודה זרה ועריות יש כרת וסקילה ושאר מיתות ומלקות.

לא כן בנימסיות ומידות כמו מחלוקת לשון הרע, רכילות, גזל, אין בו מלקות, דהוי לאו הניתן לתשלומין או דהוי לאו שאין בו מעשה (ספרי לדברים כה, ב). אולם זה דוקא ביחיד העושה, אבל אם הציבור נשחתינן, בזה מצאנו להיפך בירושלמי דפאה וכו'. הרי דאם הציבור נשחתיים במידות, גרוע יותר מאם נשחתינן במצוות. ולכן אמר רבי יוחנן (פרק חלק (סנהדרין) דף קח, א: בא וראה כמה גדול כוחו של חמס, שהרי דור המבול עברו על הכל ולא נחתם גזר דינם אלא על שפשטו ידיהם בגזל, דכתיב (בראשית ו, יג) "הנני משחיתם... כי מלאה הארץ חמס". שעל עריות דין צבור יש להם והיה מרחם עליהם, אבל על נימוסיות לא יתכן - ולכן על חילול שבת בעונותינו הרבים שנתפשט, יאחר להם כי הם צבור. ואף בעבודה זרה אמרו בספרי "והנפש ונכרתה", שאין הציבור נכרתים - אבל כיון שפרצו בנימוסיות, הולכים בחרבות וחצים לחמוס ולגזול, ונשחתו במידות כי המה כחייתו טרף, אז נקום ינקם ה' ולא יאחר. כי איך נחשוב להם? אם כיחידים, הלא על מצוות הן נכרתין; ואם כצבור, הלא על נימוסיות הן יתמו! וכן בדור המבול: - על גזל לבד היה דנן כיחידים, אבל כיון ש"השחית כל בשר את דרכו" (בראשית ו, יב), אם היה דן אותו כל יחיד לעצמו היה נכרת, ועל כרחק דדן אותן בהצטרף כצבור, והיו נכרתין עבור הגזל.

ומבואר להדיא בדבריו ששייך שם ציבור אף בגויים.

אמנם נראה ברור שמ"מ אין בהם את המעלה של תפילת ציבור, דמלבד דבפשטות עניינה שייך להא ד"אכל בי עשרה שכינתא שריא", וודאי אין זה שייך בעכו"ם, כן הדבר מפורש בגוף הפסוק "כי מי גוי גדול אשר לו אלוקים קרובים אליו כה' אלוקינו בכל קראנו אליו", ועל פסוק זה אמרה הגמ' שאיירי בציבור, וא"כ מבואר להדיא שהקב"ה קרוב רק אלינו ומקבל את תפלתנו, ואין זה שייך כלל בעכו"ם.

*

תגובה ח.

הרב אליהו יהודה פלמן, בעהמ"ח 'טעמא דאורייתא'

בהקשר לשאלת הרב גרוס אי איכא מעלת ציבור בנכרים

יעויין בדברים (ד ז) דכתיב 'כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו', ובחי' מרן רי"ז הלוי שם ביאר דאיכא ב' חידושים במקרא זה, ואחד מהם שאין להם מעלת ציבור.

*

תגובה ט. הרב חיים יהושע שאר ישוב, ראש כולל 'חומת הדת', רחובות

לרב גרוס על מה שדן לגבי ציבור באומות.

ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וגו' וחנתי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם (שמות לג יט).

הנה בשמות (לג יט) כתיב 'ויאמר אני אעביר כל טובי על פניך וגו' וחנתי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם' (שמות לג יט) וצ"ב מה הייתה בקשת משה רבינו בזה ומה השיב לו הקב"ה.

והנראה דהנה יש לעיין אם י"ג מידות הווין רק לעם ישראל או גם לשאר אומות העולם. וראיה לזה מפורש בקרא יונה (ד א) וירע אל יונה רעה גדולה ויחר לו ויתפלל אל ה' וגו' כי ידעתי כי אתה קל חנון ורחום ארך אפים ורב חסד ונחם על הרעה'. הרי דגם אצל אומות העולם הווין להני י"ג מידות.

אלא דהחילוק בזה בין ישראל לאומות העולם, ועל זה חרה ליונה מאד, דהנה איתה בגמ' דר"ה (יז:): אמר ר"י ברית כרותה לי"ג מידות שאינן חוזרות ריקם שנאמר 'הנה אנכי כורת ברית (שמות לד והו' ברש"י כאן) והברית הזו היא רק לישראל, אבל אומות העולם אע"ג שגם להם נאמרו הי"ג מידות אבל מכל מקום אין איתם ברית על זה שמוכרח להיות כן, משא"כ לישראל יש איתם ברית כרותה לי"ג מידות שאינן חוזרות ריקם. והוא מה שחרה ליונה דהרי לא היה מוכרח שתתקבל תשובתם מכח הי"ג מידות.

ועפ"ז מבואר מה דכתיב בפרשת ואתחנן (דברים ד ז) 'כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלוקיני בכל קוראינו אליו' וצ"ב דהא באומות העולם ג"כ מועלת התפילה ותשובה וכמו שמצינו ביונה. וכן הוא במלכים (א' ח) 'וגם אל הנכרי וגו' ויתפלל אל הבית הזה' וכן הוא בישעיה (נו) 'כי ביתי בית תפילה יקרא לכל העמים' הרי מבואר דשייך תפילה באומות העולם.

אכן בגמ' דר"ה (י). דבכל קוראינו היינו בציבור, וזה פשוט שציבור לא שייך אלא בישראל ולא באומות העולם. ועוד שם (יז: ומובא ברש"י כאן) 'ויעבר ה' על פניו ויקרא א"ר יוחנן מלמד שנתעטף הקב"ה כשליח ציבור והראה לו למשה סדר תפילה, אמר לו כל זמן שיראל חוטאין לפני יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם'. ומדאמר כשליח ציבור מבואר דבציבור הוא דנאמרו וצ"ע בזה.

ולהנ"ל יבואר עוד 'דבכל קוראינו אליו' הוא על ישראל משום שיש עמהם ברית על הי"ג מידות ולא לאומות העולם.

והנה משה רבינו כשאמר לו הקב"ה 'העל את העם הזה' הרי אם היו חוטאין הרי לא היה יכול לעשות כן, ולכן ביקש לדעת מידת הקב"ה והנהגתו עם ישראל, וע"ז הודיעו הקב"ה הי"ג מידות. והא דאמר קודם 'ויעבר ה' על פניו וכו', היינו הכריתת ברית עליהם, שאינם חוזרות ריקם. ובפסוק זה הודיעו הקב"ה למשה על כל זה, ואמר לו 'אני אעביר כל טובי על פניך' והיינו כריתת ברית על הי"ג מידות.

והנה עוד נפק"מ בכריתת ברית זו, שאם יש ברית הרי כל מה שנכלל במדות אלו על כל זמן וזמן שיחטאו ישראל עד סוף כל הדורות וירוחמו ויחוננו, הרי כאילו נמצאים הרחמים והחינה כבר בזמן הזה זמן כריתת הברית, שהרי כשכרת ברית בהכרח הוא שהדבר יתקיים וזה חשוב כבר עתה כאילו ישנו עכשיו. וזה שאמר הכתוב 'וחנתי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם' דמכיון ש'אעביר כל טובי על פניך' היינו שאכרות ברית על הי"ג מידות, ממילא וחנותי את אשר אחון וגו' שהחנינה והרחמים הם כבר עכשיו.

אספקלריא לדף היומי

אספקלריא לדף היומי – הארות במסכת עירובין

הרב אברהם מרדכי יוסף מרקסון - הארה בדף היומי עירובין צח, א - סתם כתבי הקדש עיוני מעיין בהו

רבינו הקדוש בעל אמרי אמת זצ"ל נהג שכאשר היה עובר ורואה ספר קדוש, היה פותחו ולומד או מעיין בו.

סיפר הרה"ח ר' אברהם רוזנווסר ז"ל שהיה משמש בשנותיו האחרונות, תמיד כשהרבי היה נכנס למנחה עמדו ב' שורות של בחורים ואברכים מביתו עד למקומו שעמד בתפילה. אולם כשהבריטים הטילו עוצר בירושלים, אירע שביהמ"ד היה דליל יותר, וכאשר הרבי ראה איזה ספר על השולחן בדרכו לתפילה, היה נעצר ומעין בו, ופעמים שזה לקח הרבה זמן.

וכעת שלמדתי בדף היומי בעירובין צח, א' **וסתם כתבי הקדש עיוני מעיין בהו**, [כאשר האדם נושא בידו ספר קדוש, בודאי יביט בו מעט, ולא ישאנו סתם]. ראיתי מקור למנהג רבינו זצ"ל.

מעין זה מסופר על הרה"ק מבעלזא זצ"ל (בקודש פנימה ח"א עמ' עג), במחיצת מרן זצ"ל לא היה שום ספר מונח על השולחן באפס מעש, אלא אם כן השתמשו בו בלימוד או בתפילה, שכן מרן ראה בכך זלזול בכבוד הספר. כשמרן היה עובר ליד שולחן כלשהו, באם היה מונח עליו איזה ספר, לא המשיך בהליכתו, אלא היה עוצר ומורה לפתחו ולקרוא ממנו לכל הפחות מספר תיבות. העלמת עין או חוסר התייחסות אל ספר קדוש, נחשבה אצלו כזלזול. עיי"ש שפעם אירע שראה ספרים על השולחן והורה למשמשו הרה"ח ר' יצחק לנדאו לאסוף את הספרים ולהכניסם לחדרו פנימה. ומרן נטל לידו ספר אחר ספר, ולמד מכל אחד מהם קצת, וכל זאת כדי שלא לזלזל בכבוד הספרים, לעבור על ידם מבלי להתייחס אליהם וללמוד בהם.

כמובן שלאנשים פשוטים כמונו אין מושג בהבנת מנהגי קדושי עליון, אבל ראינו כי ב' צדיקי עולם נהגו מנהג דומה, אצל רבינו הק' האמרי אמת היה נראה זאת מרוב חביבותו לתורה, שלא היה יכול לעבור על יד ספר מבלי ללמוד או לעיין בו. ואצל הרה"ק מבעלזא מרוב יראתו על כבוד הספרים.

*

הרב אריה גלינסקי, מח"ס בירורים וביאורים

דף פד.

רש"י ד"ה בכומתא וסודרא - שרגילין לתת עליו בחול כובעין ומעפורת ותשמיש נוחה והגון הוא להם למשאוי קל כזה, ואף על פי שאינו ראוי להם לכיתוף משאוי כבד, כדאמר

ביציאות השבת (שבת ח, א): תשעה חזו לכתף, אבל עשרה לא הני מילי - למשאו כבד, ומיהו, לכומתא וסודרא חזו, כשבני אדם עייפין בימות החמה נוטלין כובעיהן וסודרן מראשיהן עד שיפוח הרוח בהן הלכך אסרי עלייהו ואפילו לא קיימא מרפסת בגו עשרה, ולא דמו לרשות שבין שתי חצירות לזו בפתח ולזו בזריקה - דחצר לאו תשמישתיה בהני כובעים קלים, אלא בכלים כבדים וכי גבוה כותל עשרה - לא חזי לתשמישתיה דחצר ונותנין אותו לזה שבפתח, אבל לבני רשות הרבים - חזי, צ"ע דא"כ הנקודה משום הקושי להרים כלים כבדים, ודווקא בחצרות שתשמישם בכלים כבדים, והרי לשון הגמ' לעיל [דף פג ע"ב] שזה תשמיש של "זריקה", וכלשון הגמ' 'פשיטא לזה בפתח ולזה בפתח היינו חלון שבין שתי חצירות לזה בזריקה ולזה בזריקה היינו כותל שבין שתי חצירות', ולפי"ז למה נחשב דבר זה לתשמישו בזריקה, וצע"ג [ויעו"י מש"כ עוד לעיל דף עז].

*

דף פה.

בגמ' 'אמר ליה רב פפא לרבא לימא שמואל לית ליה דרב דימי דכי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן מקום שאין בו ארבע על ארבע מותר לבני רשות הרבים ולבני רשות היחיד לכתף עליו ובלבד שלא יחליפו, התם רשויות דאורייתא הכא רשויות דרבנן וחכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה, ופירש רש"י 'לימא שמואל - דאמר אדם אוסר על חברו דרך אויר. לית ליה דרב דימי - דהא מקום שאין בו ארבעה, כיון דלית ביה שיעור מקום - הנחה דידיה לאו הנחה היא, והרי הוא כאויר בעלמא, וקאמר מותר, בלא שום תיקון, ושמואל הוצאת זיז בעי'. לכאו' אינו מובן כ"כ מפני מה פחות מד' על ד' שייך לעניין של לאסור דרך אויר, שהרי משתמשים עליו, ומה שהוא מקום פטור הוא משום שאין בו ד' על ד' ומה עניינו לדרך אויר, וצ"ב, ואולי סבי"ל להגמ' דמה שפחות מד' על ד' הוא מקום פטור הוא מטעם זה עצמו שלא ניחא התשמיש ע"ז, וע"כ אין בני רה"ר ורה"י אוסרים שם, וממילא הוי מקום פטור, ואכתי צ"ע.

*

דף פו.

בגמ' 'בן בונייס אתא לקמיה דרבי אמר להו פנו מקום לבן מאה מנה, אתא איניש אחרינא אמר להו פנו מקום לבן מאתים מנה, אמר לפניו רבי ישמעאל ברבי יוסי רבי אביו של זה יש לו אלף ספינות בים וכנגדן אלף עיירות ביבשה, אמר לו לכשתגיע אצל אביו אמור לו אל תשגרהו בכלים הללו לפני, רבי מכבד עשירים, רבי עקיבא מכבד עשירים, כדדרש רבא בר מרי ישב עולם לפני אלהים חסד ואמת מן ינצרהו אימתי ישב עולם לפני אלהים בזמן שחסד ואמת מן ינצרהו', לכאו' מלשון זה משמע שכיבד עשירים מחמת הצדקה שלהם, אבל מלשון הגמ' קודם משמע לכאו' שכיבד עשירים מחמת עצם עשירותם, שאל"כ למה זה תלוי בדרגת העשירות, ודוחק לומר שסתם עשיר שיש לו יותר נותן יותר, שהרי במציאות רואים שאי"ז מוכרח כלל, וצ"ע.

*

בגמ' 'ולא היא לא רבי יהודה סבר לה כרבי יוסי ולא רבי יוסי סבר לה כרבי יהודה, רבי יהודה לא סבר לה כרבי יוסי עד כאן לא קאמר רבי יהודה אלא בעירובי חצירות דרבנן אבל סוכה דאורייתא לא, ולא רבי יוסי סבר לה כרבי יהודה עד כאן לא קאמר רבי יוסי אלא בסוכה דאיסור עשה הוא אבל שבת דאיסור סקילה הוא לא אמר' לשון הגמ' כאן הוא שסוכה הוא "איסור עשה", אמנם סוגיא זו ממש נמצאת גם בסוכה [טז ע"ב] ושם הלשון שסוכה היא "מצות עשה", ולפ"ר מבואר בזה מה שחקו האחרונים אם יש איסור לאכול חוץ לסוכה או רק מצוה לאכול בסוכה והאוכל בחוץ מבטל מצוותו, ולפ"ר יש בזה חילוק בין שני הסוגיות לפי הלשונות הנ"ל, וזה חידוש, [בפרט שבפשטות הוא אכן רק מצות עשה ולא איסור עשה], וצ"ע בזה.

*

דף פז.

בגמ' 'תניא אידך אמת המים העוברת בין החלונות פחות משלשה משלשל דלי וממלא שלשה אין משלשל דלי וממלא, רבן שמעון בן גמליאל אומר פחות מארבעה משלשל דלי וממלא ארבעה אין משלשל דלי וממלא, במאי עסקינן אילימא באמת המים גופה וכו', רבינא אמר כגון דעביד לה ניפקי אפומה ואזדו רבנן לטעמייהו ורבן שמעון בן גמליאל לטעמיה', ופירש רש"י רבינא אמר - האי שיעורא דשלשה וארבעה דרבנן ורבן שמעון בן גמליאל לא בשיעורא דאמה גופה ולא באגפיה, ולהחליף. אלא דעבד לה ניפקי - מוצאות. אפומה - בכניסה וביציאה, והתחיל המחיצה סמוך לאגפיה בתוך אוגניה מכאן ומכאן, ולא חיברה באמצע שיהו המים נכנסין ויוצאין דרך שם, ואמרי רבנן: דפחות משלשה אמרינן לבוד, אבל שלשה לא אמרינן לבוד, ואסור דפירצה היא. ורבן שמעון לטעמיה - דאמר בפרק קמא פחות מארבעה לבוד, לכאו' פלא קצת איך זה מרומז בברייתא הלא לשון הברייתא הוא אמת המים וכו' פחות משלשה וכו', ומשמע דקאי אמת אמים או לכל היותר על אגפיה, שהרי לא הוזכר כלל שהיה מחיצה, וצ"ב, ונראה שזה נרמז בברייתא במה שאמרו "העוברת בין החלונות, פחות משלשה" וכו', והיינו שלפי אוקימתא זו, החלונות הכוונה לחלונות של המחיצה, וע"ז שפיר אמרו פחות מג' וכו', וצ"ע אם אכן ניתן לפרש כן.

*

דף פח.

בגמ' 'תנא במה דברים אמורים בימות החמה אבל בימות הגשמים שופך ושונה ואינו נמנע, מאי טעמא אמר רבא אדם רוצה שיבלעו מים במקומן, אמר ליה אביי והרי שופכין דאדם רוצה שיבלעו וקתני לא ישפוך, אמר ליה התם למאי ניחוש לה אי משום קלקול חצירו הא מיקלקלא וקיימא ואי משום גזירה שמא יאמרו צנורו של פלוני מקלח מים סתם צנורות מקלחים הם', צ"ב א"כ למה מעיקרא לא אמר רבא דבר זה שהריזהו עיקר התירוץ שבימות הגשמים אין חשש כי סתם צנורות מקלחים הם, ומה היה כוונת רבא במה שאמר מתחילה תירוץ אחר שאדם רוצה שיבלעו מים במקומן, שהרי ע"ז קשה

מאוד מ"ש מכל עוקה, ומה היה כוונת רבא בזה, [שהרי ההסבר שאח"כ לכאו' אינו הסבר בתני' הקודם רק תני' חדש וזה עיקר התיירו וכנ"ל]. וצ"ב.

*

דף פט.

בגמ' 'אמר אביי בנה עלייה על גבי ביתו ועשה לפניה דקה ארבע הותר בכל הגגין כולן, ופירש רש"י 'הותר בכולן - דגלי דעתיה דקא מחזיק בהו, והם לא הקפידו לעשות כן - אחלינהו לגביה', צ"ב מה הכוונה שמחזיק בזה והרי אי"ז שלוף וגזל לא מהני לעניין שבת כמבואר לעיל [דף פח ע"א], ואולי הכוונה שכיון שבגגין אין שימוש תמידי, אומדנא דמוכח הוא כיון שמחזיק בזה ושתקו לו, שמחלו לו והסכחמו להחזקה וזו, וזה מה שהדגיש רש"י שאחלינהו לגביה, אמנם הכוונה לכאו' רק לעניין שבת ולא לעניין עצם השימוש בימות החולף ואכתי צ"ב קצת עניין זה.

*

דף צ.

בגמ' 'אמר ליה רב חייא בר יוסף לשמואל הילכתא כוותך או הילכתא כרב אמר ליה הילכתא כרב', יל"ע קצת בכוונת הדברים, שהרי שמואל סבר שדעתו היא אמיתית ולמה שיהא הלכה כרב [ואין לומר דהכוונה שהסכים למעשה שצריך לנקוט כרב באיסורי מצד גדולתו, כי משמע שרק במימרות אלו אמר שמואל דבר זה מדנחלקו על איזה מימרא אמרה, וגם שמצינו כמה מקומות שחלק שמואל על רב בתוקף, וכגון בשבת דף נג ע"א אי הכי אמר אבא לא ידע במילי דשבת כלום, ועוד, ולא אמר שהלכה כרב באיסורי, ודוחק לומר שרק במימרות מסויימות אלו סבר שאין הלכה כרב, דאדרבא בפשטות משמע שרק במימרות אלו סבר שהלכה כרב וכנ"ל, וצל"ע בגדר הדברים].

*

דף צא.

בגמ' 'אמר רבי כשהיינו לומדים תורה אצל רבי שמעון בתקוע היינו מעלין שמן ואלונטית מגג לגג ומגג לחצר ומחצר לחצר ומחצר לקרפף ומקרפף לקרפף אחר עד שהיינו מגיעין אצל המעיין שהיינו רוחצין בו, אמר רבי יהודה מעשה בשעת הסכנה והיינו מעלין ספר תורה מחצר לגג ומגג לחצר ומחצר לקרפף לקרות בו אמרו לו אין שעת הסכנה ראייה', לכאו' הכוונה דבשעת הסכנה התיירו חכמים, וצ"ל שאי"ז מהלכות פיקוח נפש דא"כ שלא יביאו ספר תורה אלא שיש כאן היתר מיוחד בשעת הסכנה, ויל"ע אם הכוונה שזה היתר כללי לדורות בשעת הסכנה, או שהכוונה שאז התיירו חז"ל בשעת הסכנה ולכאו' משמע יותר שהוא היתר כללי, וצ"ע, ויל"ע מהו שיעור סכנה לזה, ויל"ע עוד דאם הוא מחמת שעת הסכנה למה העלו דווקא מגג לחצר וכו', ולא טלטלו להדיא, וצ"ל דלא התיירו כל האיסורים רק חילוק זה של רשויות שהוא חילוק קטן, בזה הקילו בשעת הסכנה, ולפי"ז ניחא מה שלא הוזכר דבר זה בפוסקים, כי לדידן דבלא"ה פסקינן

כר"ש שכולם רשות אחת הן, א"כ דבר זה מותר גם שלא בשעת הסכנה, וגם בשעת הסכנה לא התירו יותר מזה, ואכתי צ"ע בכ"ז.

*

דף צב.

תוספות ד"ה שאלמלי 'ואומר ר"י דלכאורה היה נראה מתוך הסברא דאין להחמיר בקטנה שנפרצה לגדולה יותר מאילו היא תוך מחיצת גדולה שמרחיק ד' אמות וזורע כדין מחול הכרם ושיש בין הכרם ולכותל י"ב אמות, והא דמשוינן לה כפתחה של גדולה היינו לעשות הקטנה כאילו היא תוך מחיצות הגדולה שלא להביא זרע לשם א"כ ירחיק ד' אמות, אבל להחמיר יותר ממה שהיתה תוך מחיצות הגדולה אינה סברא לכאורה, והיה נראה דה"פ מצינו מחיצה לאיסור שאם אין מחיצה כלל לגדולה מרחיק ד' אמות בקטנה וזורע אפילו אין י"ב אמות מהכרם שבחוץ לצד הכותל שבחוץ של קטנה, ולא דמי למחול הכרם דהתם גם הכרם מוקף מחיצות להכי צריך י"ב אמות אבל הכא דסביב הכרם אין מחיצה ולא שייך כותל קטנה לכרם אין צריך י"ב אמה ועכשיו שיש מחיצות לגדולה צריך י"ב אמה כדין מחול הכרם, אבל אומר ר"י דא"א לפרש כן דא"כ למה מקשה בסמוך ממחול הכרם דהא אמחול הכרם קיימא השתא שאם אין מחיצה לא יהא שם דין מחול הכרם ואם יש מחיצות יהא שם דין מחול הכרם, ונראה לי פירוש רש"י עיקר', הנה התו' מתחבטים בסברת הדברים אבל כתבו שזה מוכח בסוגיא, ויש להוסיף שלכאו' באמת מוכח בסוגיא שעניין זה אינו מוכח בסברא, שהרי הקשו בהמשך הסוגיא קו' מכמה מקומות וביארו בכל אחד "סברא", ובפרט בההיא דמחול הכרם, וא"כ מוכרח שכאן "אין סברא מובנת כל כך" דא"כ מהו זה שענו דשם יש סברא, הלא גם כאן יש סברא, ובהכרח דכאן באמת אין הסברא פשוטה כ"כ, ואכתי יל"ע בזה נ"יעוי' בביאור הלכה סימן עט סעיף ג ד"ה שירחיק כשיעור שכתב וז"ל 'עיינן במ"ב מש"כ בשם הב"י ולפלא על השליט הגדול הב"י איך פשיטא ליה זה כ"כ ולא זכר אשר לפי דברי רש"י בעירובין צ"ב ע"א ד"ה אסור לזרוע שפירש דכל הקטנה נחשבת למקום הפתח של הגדולה עי"ש, ממילא יהיה הדין ג"כ לענין צואה דאם הצואה בגדולה ואין רחוק ד"א מן הפתח ממילא אסור בכל הקטנה דבחד מחתא מחתינהו שם הגמרא עי"ש וכ"כ הריטב"א שם בהדיא והתוספות שם ע"ב ד"ה שאלמלי אף דבתחלה רצו לדחות פירש"י מ"מ הלא לבסוף הכריחו דפרש"י עיקר א"כ יש לנו ג' עמודים לדין זה ולא זכר כלל את שיטתם לא בזה ולא ביו"ד סימן רצ"ו סמ"ט לענין כלאים וצ"ע אח"כ מצאתי בספר יבשר טוב שהקשה ג"כ קושיא זו, אמנם כיון שהוא דבר ללא ביאור כנ"ל אולי רק היכן שזה מוכח הוא מוכח, אבל הבו דלא להוסיף עלה ויתיישב קצת דברי הב"י וצ"ע בזה].

*

דף צג.

בגמ' 'שלח ליה רבא לאביי ביד רב שמעיה בר זעירא ולא מצינו מחיצה לאיסור והתניא יש במחיצות הכרם להקל ולהחמיר כיצד כרם הנטוע עד עיקר מחיצה זורע מעיקר

מחיצה ואילך שאילו אין שם מחיצה מרחיק ארבע אמות וזרע וזה הוא מחיצות הכרם להקל ולהחמיר כיצד היה משוך מן הכותל אחת עשרה אמה לא יביא זרע לשם שאילמלי אין מחיצה מרחיק ארבע אמות וזרע וזוהי מחיצות הכרם להחמיר אמר ליה וליטעמיך אותבן ממתניתין וכו', לכאן פלא למה באמת לא הקשה מהמשנה, ונראה כי באמת כבר לא עסק אז בעניין זה, וכנראה ממה ששלח השאלה ביד שליח, ונתן לבו לראיה זו תוך כדי גירסו ולימודו בעניינים אחרים, וע"כ לא עסק לעיין אם יש קו' מהמשנה [ובעת עסקו בזה לא עלה על לבו הקו' מהמשנה שא"כ היה שואל], ועיקר מה שנוכר בעניין זה הוא מחמת שלשון הברייתא הוא ממש עניין זה עצמו ש"זהו מחיצות הכרם להחמיר", וממילא נזכר בזה בנידון שהיה להם על עניין זה ושלח השאלה לאביי וק"ל [ועיקר טענת אביי היתה שעכ"פ אחר הברייתא יכול להקשות מהמשנה, ואולי העדיף לשלוח השאלה מהברייתא כיון ששם מפורש הלשון הזה].

*

דף צד.

בגמ' 'דרב ושמואל הוו יתבי בההוא חצר נפל גודא דביני ביני אמר להו שמואל שקולו גלימא נגידו בה אהדרינהו רב לאפיה אמר להו שמואל אי קפיד אבא שקולו המיינייה וקטרו בה', לכאן אינו מובן וכי רצה שמואל לקנטר בזה לרב, ומה היה הכוונה בזה, ואולי למסקנת הגמ' שאתריה דשמואל היה, רצה להורות להם שאין להם לחוש כלל לכבודו של רב בעניין זה, כי העמדת הדת על תילה מחייבת שהעיקר יהיה כבוד המרא דאצרא של המקום הזה ולא יחושו בזה לכבוד אחרים.

*

בגמ' 'וכגון שנפרצה בקרן זוית דפיתחא בקרן זוית לא עבדי אינשי', לשון הגמ' משמע שהעניין כי אין דרך בני אדם לעשות פתח בקרן זוית, ולכן אין ע"ז שם פתח, ובחזו"א [סי' עב סק"ח] פירש באופן אחר, והוא שכל כה"ג אינו נסגר העמוד מרובה דווקא באופן זה, יעו"ש מה שביאר בלשון הגמ', וזה חידוש וצ"ע.

*

דף צה.

בגמ' 'לעולם קסבר שבת לאו זמן תפילין הוא וכי שרו רבנן לענין הצלה דרך מלבוש במקום תפילין אי הכי זוג אחד נמי אין טפי לא אמר רב שמואל בר רב יצחק מקום יש בראש להניח בו שתי תפילין', מבואר בזה שהתפילין הם מלבוש דווקא "במקום תפילין", אבל לא דווקא מחמת מצוות תפילין, אלא גם שני זוגות תפילין הם מלבוש, וצ"ע הגדר בזה, דאם הוא מחמת שנחשב דרך לבישה גמור, א"כ מה לי מקום תפילין, ואם נחשב כתכשיט מחמת שדרך לילך בו למצוותו [כפי שנראה קצת מלשון רש"י], א"כ למה גם שני זוגות, הרי אין בהם מצוה, ומבואר שזה צירוף של הדרך לילך בו למצוה עם הדרך מלבוש ולכן דווקא מקום תפילין, ואכתי צ"ב הגדר בזה.

דף צו.

בגמ' 'אלא האי תנא הוא דתניא מיכל בת כושי היתה מנחת תפילין ולא מיחו בה חכמים ואשתו של יונה היתה עולה לרגל ולא מיחו בה חכמים, מדלא מיחו בה חכמים אלמא קסברי מצות עשה שלא הזמן גרמא היא, ודילמא סבר לה כרבי יוסי דאמר נשים סומכות רשות, דאי לא תימא הכי אשתו של יונה היתה עולה לרגל ולא מיחו בה מי איכא למאן דאמר רגל לאו מצות עשה שהזמן גרמא הוא, אלא קסבר רשות, הכא נמי רשות', לכאוי' היו יכולים להוכיח שזה הטעם, דאם הטעם משום שסבר דהוי מצו"ע שלא הזמן גרמא, א"כ מה שייך ע"ז "לא מיחו בה חכמים", למה רק לא מיחו, הרי היא חייבת בזה ממש, וגם למה רק אשתו של יונה ולא כל הנשים, וא"כ מוכח שמטעם רשות קאתי עלה ולא מטעם שהוי מצו"ע שלא הזמן גרמא, ותימה למה לא הזכירה הגמ' ראייה פשוטה זו, וצע"ג.

*

דף צז.

בגמ' 'וליענבינהו מיענב, אמר רב חסדא זאת אומרת עניבה פסולה בתפילין, אביי אמר רבי יהודה לטעמיה דאמר עניבה קשירה מעלייתא היא, טעמא דעניבה קשירה מעלייתא היא הא לאו הכי עניב להו והאמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב קשר של תפילין הלכה למשה מסיני הוא ואמר רב נחמן ונוייהן לבר דעניב להו כעין קשירה דידהו', הנה הקו' טעמא דעניבה קשירה מעלייתא היא היא על התי' הקודם, וא"כ יל"ע מה היתה הקו', ומשמע שרב אשי סידר בזה הקו' והתירוצים שנאמרו בזה בדורות הקודמים, וע"ז המשיך את הקושיות של בני ישיבתו, וע"כ מתאים להביא השאלה אע"פ שלפי הקו' הבאה אין כלל את השאלה הראשונה ודו"ק [ועניין כזה מצינו בכמה וכמה מקומות להמתבונן].

סיפור

“מתוך ההפיכה” – סיפור היסטורי מפעים, מהעבר הלא רחוק / הרב חנוך חיים וינשטוק

[נ.ב. נסמכתי על ספר שמחברו כתב את הספר בארה”ב בשנת תשנ”ז וקיבל הסכמות רחבות מגדולי הרבנים באמריקה. זה נכתב לבני ולבנות הנעורים החסידיים בשפה האידיש ועשיתי לזה עיבוד ספרותי רחב מאד. אני לא אחראי לתוכן]

פרק מ”ד “פח יקוש”

תקציר: שש שנים אחרי היעלמות חיים שלום, עוצר קבצן לא שפוי את ר’ אפרים זלמן ומגניב לו פתק, יש בו הודעה שנכתבה על ידי איזה גורם עלום שרוצה לפגוש אותו בשעת לילה מאוחרת ליד בית הכנסת של בתני וורשה, יש לו מידע על חיים שלום. אפרים זלמן מתלבט אם להיעתר לבקשתו, מצד אחד מדובר באדם לא שפוי למה שיתייחס לדבריו, מצד שני, אולי יש איזה סיכוי לפגוש את חיים שלום, הוא מתגעגע אליו מאד, יש עוד שיקול שמפריע לו, אולי המעשה אינו אתי, חיים שלום עושה כל מאמץ להסתיר את עצמו מעיני הבריות, יש לו את השיקולים שלו ואולי אסור לפעול נגד רצונו, אבל, אולי יש כאן איסור של “לא תעמוד על דם רעך” מצוה להצילו מידי הטירוף שאוחזו, הוא מסכן את כל עתידו וצריכים להשיבו לשפיות.

לאחר מחשבות רבות הוא מתייעץ עם אביו, לאחר הרבה התלבטויות שולל אביו את הפגישה, הוא משוכנע שמדובר בסחטן שמנצל את הלהיטות שלו עד כדי סיכון כל הנדוניה שלו, יש כאן תרגיל סחיטה פשוט ולכן כדאי להתעלם. מתברר שהוא צדק, הברנש עומד ומחרף את אפרים זלמן שלא נפל לפח שלו, הוא מותיר מכתב מתחת למפתן הבית מלא בגידופים ואיומים כי יפגע בעתידו, בשל אי הסכמתו להיפגש עמו, את המכתב מוצאת נוות ביתו, היא נבהלת מאד מהאיומים וממתינה בקוצר רוח לשובו מבית המדרש, אפרים זלמן מספר לה על הפתק שתחב לו קצבן לא שפוי, יש כאן תרגיל סחיטה של איזה אדם שפל שמנסה לנצל את אהבתו לחיים שלום ולסחוט ממנו את כספי הנדוניה. הוא אינו מפחד כלל מהאיומים, הוא בטוח שתבוא תביעה נוספת, כעבור שבועיים מתגלה שצדק בהשערותו, מכתב שני נתחב מתחת לדלת הבית, הברנש האלמוני נותן לו הזדמנות נוספת להיפגש עמו בחצר שטראוס על הספסל הראשון שם, גם ניסיון זה נדחה והברנש שממתין לו לשוא מבטיח נקמה איומה.

*

26 במאי 1948

מערכה ראשונה:

עוזי דהן הפתיע את רעול הפנים בהודעה שהפכה את כל סדר יומו המסודר.

”שמע נא שמוליק הרעלוציק החמוד, יש לי הודעה דרמטית בשבילך, נגמר הסיפור שלנו, אין יותר אצ”ל, צריכים להתארגן לכך”.

”חחח הפעם הברקת מאד, בדיחה יותר חמודה לא המצאת שנים” הגיב הרעול בצחוק שפוך, כל הכבוד להמצאות שלך שמפזרות את השיממון שיש במקום”.

”אני רציני ביותר, נאדה מפיש חלאס נו מו, תן לי את הגדרה באידיש... נזכרתי ”גורנישט” הריע עוזי כולו עליצות.

”לא יכול להיות, עוזי אתה חומד לך לצון, איך אפשר לוותר על נשמת אפינו?!” האפירו פני הרעול כשקלט שאין זו בדיחה.

”רעולצ’יק מתוק אתה לא עוקב אחרי החדשות, עליך לקלוט שזהו, אין יותר מצב הפקר, עתה הוקמה מדינת ישראל הריבונית ממילא המציאות חייבת להשתנות, אתמול ישבו כל הבכירים שלנו עם ההנהגת ההגנה והפלמ”ח ודנו בנושא רבות, לבסוף התקבלה החלטה, כי הארגון שלנו ”נזר האומה” יתמוזג עם כל הארגונים ויעשה ארגון אחד מסודר, הלכך ממחר יחדל האצ”ל להתקיים ממחר במתכונתו הנוכחית.

על החלטה הזו היו חתומים לא פחות ממנחם בגין מנהיגנו הדגול, עם המפקדים הגדולים אברהם תהומי ודוד רזיאל, מצד לח”י היו נוכחים יצחק יזרניצקי (יצחק שמיר) ישראל אלדד ונתן ילין מור, זו לא הייתה החלטה קלה כלל, תהומות של איבה הפרידו בינינו לבינם, בפרט אחרי הפצצת ”אלטלנה” בה נהרגו כמה מטובי הלוחמים שלנו על ידי ה”תותח הקדוש” איך נוכל להתאחד עם רוצחים!?

אבל לאחר השיחות המערכתיות שהבהירו את המצב לאשורו הבינו כל הנוכחים שלא שייך עוד שנתחלק לכמה ארגונים, קמה לה מדינה ריבונית שמאחדת ומחברת את כל בני הישוב, אך אם יהיו בה כמה צבאות הדבר ינציח את הפילוג לעד, לפיכך הוחלט שעלינו למסור את כל נשקנו לגוף מרכזי שיאחד את כל העם.

לצורך זה הוקם גוף צבאי שיקרא בשם ”צה”ל” ראשי תיבות של ”צבא הגנה לישראל” הלכך אני מציע לך להתגייס לצה”ל שם תוכיח לכולם עד כמה אתה טוב, אל דאגה אדאג לך מהצד שתגיע רחוק מאד בדרגים הגבוהים ביותר, התחבבתי על אחד מהבכירים בשם משה הרכבי (לימים נודע בשם האלוף משה בר כוכבא או בקיצור משה בריל) הוא השתבץ יפה בצה”ל, כמובן שהוא משלנו בוגר אצ”ל, המעלה שלו שמנהל בשקט מערכות רבות, לכן לא ידעת עליו כלל, הוא מהמיוחדים שבכוחותינו, לכן לחץ מנחם בגין שישבצו אותו למעלה, הוא דאג היטב שבהסכם יתנו נתח מכובד גם לבוגרי האצ”ל.

למרות היריבות המרה שלו עם מנחם בגין, היה חשוב לדוד בן גוריון שנהיה מרוצים, לכן ניתנה חלוקה לפי אחוזים בנתח הצבאי, עוד פלוס חשוב של ההסכם היה, נתנו לנו אפשרות לשבץ אנשים ששייכים לאצ”ל לגדודים שיורכבו כמעט על טהרת לוחמינו, כדי שתרגיש בנוח אכניס אותך לחלק שייך לנו.

גדוד 97 אליו אני רוצה לשבץ אותך מורכב כמעט כולו משלנו, אני מכיר את כולם הם חברה אחד אחד, כך שלא תרגיש את עצמך בודד, אשבץ אותך במחלקה של רב סרן אורי -הר מלך (קניגסברג) גם הוא משלנו, תקבל ממנו יחס חם מאד, דיברתי איתו וסיפרתי לו על כישוריך המיוחדים, הוא די שמח על הרעיון אני מקוה שתצליח שם מאד. “רגע אחד ואיפה אתה תהיה? שאל הרעול בחרדה, הוא חש כאילו כל הקרקע נשמטת מתחת לרגליו, עד עתה חש בבית מוגן על ידי עוזי, עתה מי יודע מה יהיה? קשה לו עם שינויים, הוא היה מעדיף שהאצ”ל ימשיך עוד כמה שנים.

“אל דאגה, אני אפקד על המחלקה השנייה של אותו גדוד, כך שתפגוש אותי כמעט כל יום, נשמור על קשר חם”

“אני לא מבין, למה לא שיבצת אותי במחלקה שלך?” התרגז הרעול חש כנבגד, יש כמה שמחפשים כל הזמן את השפלתו, בפרט יש איזה נבל אחד שעושה כל מאמץ לרדת לחייו בצורה שקטה, הוא חייב את החסות של עוזי לידו.

“אני לא בעל הבית יותר, באצ”ל הייתה לי עמדה חזקה ויכולתי לעשות ככל העולה על רוחי, אבל בצה”ל הסיפור שונה לחלוטין, השיבוץ איננו בידיים שלי, כמה שניסיתי לדאוג שתהיה תחת חסותי, לא הלך לי, מה שכן הצלחתי להפעיל פרוטקציה שישבצו אותך במחלקה של רב סרן אורי, אבל אל דאגה אני בקרבת מקום, לא הולך לשום מקום, אם תהיה לך איזו בעיה תפנה אלי ואל דאגה אעשה ככל שאוכל.

“טוב אם אתה אומר כך, אני נשאר, בלאו הכי אין לי לאן ללכת” אמר רעול הפנים ביושב, הבית שלי הוא כאן, הצדיקים’לאך של ירושלים מחכים לראות אותי חוזר לשם, הם יסגרו איתי חשבון ארוך, הם הבטיחו לי “חלקה” בחינם, אין להם כעת את הר הזיתים, אבל אל דאגה יש את “שיכבאדר” (בית קברות עראי ליד גן סאקר) שם יש מקום סמוך ונראה ליד הגדר, ברור לי שאני חייב מחסה חם ובינתיים זה כאן, הייתי רוצה להיות תחת חסותך כפי שהייתי עד עתה, אבל אני מניח שיהיה בסדר”.

מערכה שנייה:

הרעול חזר אל עצמו לאחר ההודעה המפתיעה, הוא לא ידע שעוזי הכין את עצמו לשלב ב' במערכה.

“חשוב לי לומר לך הודעה חשובה ביותר, מעתה אינך יכול להלך עוד עם המסכה המטופשת שלך, צה”ל זה אצ”ל, באצ”ל לא היו חוקים מסודרים והכל היה תחת חסותי, לפיכך יכולתי להותירך כרעול פנים, למרות שרבים הסתכלו על התופעה הזו בכעס עצום, היום אני יכול לומר לך כי אין ספור אינצידנטים (התנקשויות) עברתי בשביל להותירך “יצור אנונימי” אבל בצה”ל הסיפור כבר שונה, אתה חייב להיות מזוהה עם שם מס’ זהות ודסקית, אין מקום יותר למסכות”.

“אם כך אני לא מתגייס!” הודיע הרעול כשפחד איום אוחו בו.

”למה אתה כל כך מפחד? מי מהקנאים יחדור לתוך רשות צה”ל ויפגע בך? נגמרו הזמנים בו הייתה לקנאים גישה נוחה, צה”ל הוא ארגון חזק ועצמאי, הוא יגן עליך כפי שצריך מי שינסה לפגוע בך יפגוש את ידינו החזקה, חבל שתאבד את הסיכוי הגדול שלך לעלות בדרג הצבאי, עם כישורים גאוניים כשלך תגיע רחוק מאד, יש לך סיכוי אפילו להיות הרמטכ”ל (רק שתשתדל להיות קרוב לחוגים הנכונים) אם לא, לכל הפחות תכהן כאחד הגנרלים הראשיים. אל תתן לפחדים האישיים להרוס לך את כל העתיד”.

אבל הרעול לא היה מסוגל לעכל את דבריו ניכר היה עליו כי הוא מפוחד לחלוטין, עתה התגלה כי המסכה שימשה לו רשת ביטחון אולטימטיבית, בלעדיה חש את עצמו אבוד לחלוטין, עוזי ישב איתו מספר שעות לפרק את פחדיו הלא סבירים, כשראה שלא השתכנע, הציע לו לעשות לו ניתוח פלסטי, יש לו חבר טוב שהוא פלסטיקאי מהטובים ביותר ב”הדסה” הוא יסכם איתו לבצע ניתוח שישנה את פרצופו לחלוטין, עד שאפילו הוריו מולידיה לא יכירוהו.

ברם הרעול פחד מניתוח בפרט לא בפניו, הוא היה בחור יפה תואר, לא הייתה לו ערובה שהניתוח יטיב עמו, לבסוף נעתר לעוזי שיעשה לו איפור חיצוני מעולה שישנה חלקית את פרצופו ולא יפגע בעורו כלל, השינוי הקוסמטי ימנע את זהותו החיצונית ברמה של 80%, כך שאין לו לפחד מהקנאים, בלאו הכי אין לו כוונה להגיע לאזור ”מאה שערים” וגם אם יגיע אין סיכוי שאיש מהקנאים שמתגורר שם יזהה אותו.

לאחר שידולים רבים נעתר הרעול להפטר מהמסכה שהייתה בת לווייתו שנים ממושכות, הוא קיבל שם עברי שלא יעיד כל כך על העבר, מעתה שמו בצה”ל, טוראי מולי פלד (שמוליק אייזנבאך) החלק הראשון עבר בהצלחה.

מערכה שלישית:

עתה התנהלה מלחמה חדשה, על הזקן והפאות, עוזי היה מוכן להתפשר אם יקצצם מעט, אבל רב סרן אורי שהיה אנטי דתי היה נחרץ ביותר, אין מקום בצבא לזקן ופאות, יש לי במחלקה חמישים וחמישה חיילים כולם מגולחים למשעי, אתה לא יכול להיות שונה מכולם.

”אני שונה מכולם, כי אני חרדי מבטן ולידה, אינני יכול לוותר על זקני ופאותיי” טען שמוליק בלהט.

”אויכעט מיר א’צדיק- גם כן צדיק, נשמעה קריאה לפתע מחייל שנכנס לחדר, ראיתי אותך בכל מיני מצבים ולא ראיתי דקדוק מצוות אצלך בכלום, אתה לא יכול כעת לדבוק כביכול במסורת, אתה מסתובב במסגרת צבאית כמה שנים ולא התנזרת מכל מיני דברים, אם כך לא תוכל לטעון כי אתה חרד לדבר ה’!”

התגובה הייתה מהירה מאד, רגע אחד אחרי כן נעלם מהאופק, לא היה הסבר איך הצליח לחדור ולהפריח את ההערה הפוגעת.

שמוליק נרעד מהתגובה הלא צפויה, הקול של החייל היה מוכר לו מאיזה מקום, אך בלחץ של הרגע, לא יכול היה להיזכר מהיכן הוא זכור לו, עתה נותר בלא מענה הולם, המפקד הבהיר לו עתה כי אם אינו חרדי אין לו כל סיבה להתנגד לגילוח.

שמוליק היה נתון בלחץ אימים, הזקן והפאות היו עבורו תמרור אדום שחצץ בינו לבין העולם החילוני, הוא התדרדר במשך השנים ועבר על הרבה איסורים, בתחילה זלזל רק בדרבנן, אך במשך הזמן זלזל כבר באיסורי תורה מפורשים, הוא השתדל לא לעבור עליהם בשאט נפש אלא צמצם באיסורים הוא עשה כל דבר בשינוי ועם “קרעכץ” (אנחה) אמיתי או מזויף, רק כשחש שאינו יכול לעמוד יותר בלחץ החברתי נכנע וגם את זה השתדל לעשותם בפחד ובאי הנאה מהדבר.

כל עוד היו לו את הסמנים החיצוניים שבידלו אותו מהחילונים חש שאינו ממש קשור אליהם, היה בכך איזה מעצור שמנע ממנו לגלוש במורד התלול, בעיני רוחו ראה את עיני אביו ואמו מביטים בו בשיברון לב, הוא שומע את לחשו של אביו כשקולו רושף ומלא זעם.

“דז’וליק וואו איז דער גרעניץ?” פרחח היכן הגבול? המבט היה מייסר וחודר עד השיתין, עד שלא היה מסוגל לעמוד מולו.

“רב סרן אורי היקר, תעשה לי טובה, תן לי לחשוב על הנושא, אני מבקש לא להגביל אותי בזמן, אתה לא יכול לאלץ אותי לעשות צעד “אל חזור” בלי לחשוב על הנושא היטב, אם לא נראה לך, אני מוכן להשתחרר מהצבא בו ברגע.

נראה הפעם שקלע למטרה, רב סרן אורי ידע היטב איזה תועלת ניתן להפיק משמולי פלד, חבל לאבד אותו, אי אפשר היה לגייסו בכפייה, חוק שירות חובה עוד לא חוקק ואם היה רוצה להשתחרר יכול היה בקלי קלות, הוא התייעץ עם מפקדיו שאמרו לו לשחרר לחץ, לא יעבור זמן רב עד שהוא מעצמו יגלח את זקנו ואת פאותיו, קשה במסגרת צבאית חונקת לשמור על חיי דת כבבית, האוירה במקום מאד חולית ולא מעט אנטית, נוטה לרמיסת כל הקדוש והיקר, לא יעברו ימים רבים והתנגדותו תפוג מאליה.

אך לפליאת כולם דבק מולי פלד במראהו החיצוני, הוא חש כאילו זה משהו “מקודש” שעל זה עליו להילחם עד טיפת דמו האחרונה, לא אחת היה נתון בשל זה למשא ביזיונות, יד נסתרת דאגה לעורר עליו הערות ציניות ששמו אותו ללעג וקלס בשל הנהגתו הסותרת, כי מחד נזהר מכל משמר לא להסיר את המעטה החרדי מעליו, מאידך לא שמר על קלה כחמורה וד”ל. אך מפעם לפעם נחלשה עמידתו ופיסה אחר פיסה נתלשה מדתיותו האומללה.

למרות הכאב הצורב שחש שמוליק (מולי) בכל מסע ההשפלה, לא איבד את עשתונותיו, הוא עקב בעיניים בוחנות אחרי כל אלו שעמדו מאחורי הפעילות המטרידה. הוא הבחין שאלו שלושה חיילים שניכרו כליצנים גדולים שיכולים לעשות מכל נושא סאטירה, הוא עקב אחריהם כשלא הבחינו, הוא השתדל להסתיר את המעקב כדי שיוכל לגלות את העקבות הנסתרים.

לאחר תקופה קצרה גילה כי בעצם יש לכל התעלולים כתובת אחת, ישנו חייל סאדיסט במיוחד שעומד מאחורי כל התעלולים ומכוונם במומחיות שלא תהיה ניכרת טביעת אצבעו.

מעניין למה יש לחייל המרושע עניין דווקא בו? האם זהו החייל שהעיר לו בעבר, עוד לא היה בטוח. הוא לא הצליח להבין את מניעיו, בשוכבו על מיטתו ניסה מולי להפך בעניין שעות רבות, אך לא הצליח לעלות הכתובת העלומה ועל המניעים הנסתרים. הוא חיכה לרגע המתאים לחשוף אותו ולסגור עמו חשבון.

*

מחירת המשחיתים

הגאון רבי חיים מן זצוק”ל ראש הרמ”ם בישיבת “עץ חיים” ידוע היה כאמן פדגוג, הוא ידע לטפח את בחורי החמד שנמסרו לידי, הוא היה מסביר בחסד עליון, הוא הכניס נעימות בתורה עד שלא היה תלמיד אחד שלא מצא טעם בלימוד. אם היה וראה בחור שיש לו עתיד היה משקיע בו את כל כוחותיו כדי להעמיד את גדול הדור הבא.

הוא היה זורע בו את זרעי הגדלות על ידי שהיה מייקר את הסברות שלו ומפתחן, עד שהבחור היה מדושן עונג וכעת הייתה שאיפתו האמיתית, לומר עוד סברא נכונה שתביא אותו אל חקר הסוגיא וממנה יהיה לו את המפתחות להבנה נכונה בתורה.

הגר”ח ידע לעשות זאת בחכמה שלא לגרום לבחורים החלשים יותר חלישות הדעת, הוא ידע לייקר כל בחור וכך יצר אוירה מאד נעימה בשיעור, עד שאיש לא חש כי הוא חלילה מאוים על ידי הבחור המובחר, הוא יצר תחרות שאין בה את המשקעים ואת השחצנות של הבחור הנבחר כלפי האחרים. כך הוא קידם בחורים ועשה מעם כלים שמהם יצאו גדולי תורה בדורות הבאים, רבים היו גדולי התורה שצמחו מתחת ידיו, כמעט ולא טעה בהבחנות שלו.

אך היו פעמים שאף גאון זה טעה, הוא טעה במוישראל'ה ברגמן.

היה מקום לטעות בבחור, הוא לא היה בחור פשוט, היו לו את כל הכישורים לצמוח לגאון אמיתי, כמעט לא היה שיעור שלא השתתף בו כמה וכמה פעמים, תמיד קלע אל המטרה, הוא יישב כמעט את כל קושיות מגיד השיעור בטוב טעם ובחריפות בלתי מצויה, הייתה לו נטייה לקלוע אל סברות המהרש”א והמהר”מ שיף, הוא ידע לחשב סברא בכמה דרכים.

רבי חיים מן קרן משמחה, הוא היה מעודד אותו מאד להמשיך בדרכו, לא אחת אמר להוריו כי יש לו עתיד מזהיר להיות אחד מגדולי התורה, יש לו ב”ה מידות טובות וראש חריף מאד, השתתפות מלאה בשיעורים, הוא מונח היטב בלימוד, פשוט מושלם. הוא צריך להמשיך כך, אין ספק שבעוד חמש שש שנים יהיה אחד מהלמדנים הגדולים בעולם הישיבות הירושלמי.

לא הייתה זו מחמאה פשוטה, היו כמה וכמה עילויים בירושלים שהרעישו את העולם בגאונותם הרבה, שלושת האחים לבית פריינד ושני האחים לבית אטיק, היו שם ומושג בירושלים לגדלות וגאונות בכל תחום, כשהיו מזכירים את רב סנדר רב נטע ורב חיים אורי פריינד, רב מנדיל ורב אברהם אטיק היו העיניים נוצצות, כל אחד בתחום שלו הפך את ירושלים.

הם לא היו בודדים, היו עילויים עצומים שהתחבאו בין הספסלים וכמעט איש לא ידע עליהם, מי ידע על הגאון רבי אליהו ידלר זצ”ל שהיה לבוש כמו קבצן אמיתי, לא אחת היה מסתובב בבתי כנסת לאסוף כסף לעניי ירושלים, מי שלא הייתה לו הבחנה עמוקה יכול היה לטעות בחזות שלו כי הוא אחד מהקבצנים האומללים שמסתובבים בירושלים ואוספים כסף כדי להינצל מחרפת רעב.

ברם רב אליהו ידלר היה אחד מגדולי ירושלים, הוא היה מובחר תלמידי הגאון האדיר רב איסר זלמן מלצר זצוק”ל ראש ישיבת “עץ חיים” הייתה לו יד גדולה בסברות שנאמרו בספרו הידוע של ראש הישיבה “אבן אזל” לא אחת הביאו בשם חכם אחד וכו’, הגר”א קוטלר זצ”ל הגיד שיעור בעץ חיים משך חמש שעות לאחר השיעור אמר שהיחיד שעקב אחרי כל הסברות היה רבי אליהו.

מי ידע על רב טוביה קרינסקי זצ”ל שהיה מסתיר את חזותו לחלוטין כפשוט שבפשוטים והיה גאון בכל חדרי תורה, גם בנו העילוי רבי דוד זצ”ל הסתיר עצמו, אבל מי שהיה מדבר איתו ב”נשים נזיקין מועד” היה עומד תמה מהיכן השליטה המובהקת, זכורני בימי נעורי איך היו הבחורים ב”בתי ברוידעס” בודקים אותו בכל הסוגיות של כתובות והוא היה נעתר למבחן, הבחורים השובבים היו בודקים אותו במבחן סיכה, אי אפשר היה לתפוס אותו בטעות אחת, הוא היה מצטט דיבורי רש”י ותוס’ בלשונם ממש, אבל הוא לא היה רק אוצר ידיעות, הוא ידע לבאר כל תוס’ בבהירות רבה כלומז’אי אמיתי, לא זכה אותו רב דוד שהיה גדול בתורה להותיר אחריו זש”ק ה’ ירחם.

אותו מוישליה ברגמן עמד להצטרף אל הגלריה הענקית של גדולי הלמדנים שהעמיד רב חיים מן, היו לו את כל הסיבות שבעולם לכך, אלא שאיש לא לקח בחשבון, כי יש איזה איש רע מעללים ששם עליו עין, הוא קיבל מידע מאנשיו שחקרו ובדקו בחורים ובסדקים את מי יכולים להכשיל לרשתם ולמושכו אל המחטרות שסיכנו את בחורי הישיבות היקרים.

אותם רעי לב נעזרו באיש צללים שידע להחביא את זהותו באלף ואחת זהויות, הייתה לו טביעת עין לא רגילה, הוא ידע לזהות מרחוק את מי קל להפיל ברשתם של הציידים, הוא היה מרחרח בזהירות, כשהרגיש שהוא יכול, היה מחביא בסתר את הפתק הראשון לבחון האם הוא בחור קל דעת שניתן למשוך אותו בקלות לרשת.

בפתק לא היה כתוב משהו מיוחד, סך הכל נאמר שם: “נאך 10 א’זייגער טיילט מעהן אומזיסט גוטע ציגארעס נעבין דיא שוהל פון מזכרת (משה) ביי דיא שמאלע געסאלע”

(אחרי השעה 10 מחלקים סיגריות טובות בחינם בסמטא הצרה שליד בית הכנסת של
מזכרת משה)

מוישלה קרא את הפתק, הוא היה נרגש מהתוכן, הוא אהב לעשן בסתר, היו לו
הזדמנויות נדירות ביותר, אבל לא אחת זכה ל”קאסטעם ציגארטעטן” (סיגריות על חשבון
הזולת) היו אלו סיגריות זולות מסוג “אסקוט” שריחם היה לא מעט דוחה, אבל ההרגשה
הייתה עד לשמים, מי שעישן אפילו פעם אחת חש סימני בגרות, הוא כבר לא ילד, הוא
נכנס לעולמם של המבוגרים, הרגשה ילדותית שסוחבת את המעשנים הצעירים אל
מחוזות הריגושים כאילו כבשו איזו פסגה.

גם מוישלה רצה בכל מאודו לעשן, כדי שיקבל סיגריה היה צריך לכרכר סביב
המעשנים שהיו בעלי רכוש שיכלו להרשות לעצמם לרכוש כמה סיגריות, הוא היה
מתחנף להם עד שחוננו אותו באיזו שאיפה מסיגריה זולה, תוך כדי למד לגלגל את הטבק
ולהכניסו לנייר להדביק אותו ובכך להכשיר אותו לסיגריה של ממש.

אבל היום שומו שמים, הבטיחו לו סגריה שלימה בחינם, איפה יש כדבר הזה? עכשיו
יש לו על מה ללכת, הוא שמר את הפתק בחיקו בזהירות, בשעה היעודה הגיע מתנשם
מרוב פחד, שמא מישהו עשה ממנו חוכא ואטלולא, הוא גילה עוד ארבעה בחורים
כמותו שמחכים בהתרגשות לחלוקה החינמית, התברר שכולם זכו לפתקה בגמ’.

הם לא ידעו כי מאיזה חלון עטוי בוילון כהה צופה בהם בחור מבוגר משך כמה דקות,
כאשר הרגיש כי הבחורים הם אלו שיועדו להיות הקורבנות, הגיח ממחבואו עם שקית
סיגריות נובלס, הוא לא מיהר לצאת כדי שיהיו במתח רב ואז ה”לחם סתרים ינעם
שבעתיים”.

רק בשעה עשר ורבע, אחרי שהבחורים היו מתוחים עד לקצה, יצא אליהם כשחיוך
רחב מרוח על פניו, הוא חילק לכל הבחורים את הסיגריות, עם קריצה בעין שזה לא סוף
הענין, אחרי זה קיבלו מתת, שאיפה מ”לילקע-ציבאך” (מקטרת של טבק טוב כידוע
למבינים) הם שאפו בחדווה את העשן לריאותיהם וסלסלו בעשן מעשה מומחה.

הבחור הניח ידו בחיבה על כתף הבחורים וכאילו בלחישה רמו להם שבעוד שבועיים
כדאי להגיע ביום חמישי באותה שעה, הם יקבלו שתי סיגריות ממין משובח יותר וגם
שקית פיצוחים פיסטוקעס און “גן עדן” ניסלאך (רק ירושלמי יבין מה הכוונה).

אחרי כן סיפר להם הבחור כמה סיפורים מעניינים שגרמו לבחורים לחוש הנאה עצומה
במחיצתו, הם לא ידעו כי הם נפלו לרשת מסוכנת ביותר.

את מוישלה שהיה פיקח לא קנו בקלי קלות, הוא רצה לדעת למה מחלקים חינם
מתנות יקרות, בדרך כלל צריכים להתחנן לשאיפה יחידה בסיגריה, קורה שמקבלים חצי
סיגריה, כאן קיבל כל בחור סיגריה שלימה ועוד שאיפה הגונה במקטרת ועוד הבטחה
לעתיד, על מה ולמה!?

הבחור הצטחק תוך שאמר לו: וויסט נישט דעם ווארט, א'געשיינקטען פערד קיקט מעהן נישט איבער דיא ציינער? האם אינך מכיר את האמרה: סוס שניתן במתנה לא בודקים בשיניו! כשמקבלים מתנה מושיטים את היד ולא שואלים שאלות.
“זה גורם לחשוד במניעים לא כשרים התנגח לעומתו מוישליה, למה שלא אחשוד אותך במניעים לא טובים?”

אתה לא חייב להגיע, אני הצעתי לך א'גוטע חברה'לע (התארגנות חמודה) אתה לא מעוניין? לא צריך! אין כאן שום מטרות לא כשרות, פשוט מאד, הבחורים שלנו מרגישים חנוקים בגלל העוני והצנע, איך יפרחו הבחורים שלנו כשיש כל כך הרבה רגשות דיכאון? מטרתנו היא אלטרואיסטית (נדיבות אצילית) לעזור לבחורים לפרוח בלי לחצי דחק ועוני.

סיפור / נמסר ע"י הרב פנחס זרביב

ויתר על העבודה כדי להשלים מנין – והרוויח אלפי ש"ח

את המעשה דלהלן שמעתי מהרב מאיר שלום וקנין שליט"א, ראש מוסדות 'לב יצחק' באשדוד, מעשה שאירע עמו כאשר לקחו נהג מונית לאזכרה במושב סמוך לאשדוד.

כשהגיעו למושב הם גילו שאין להם מניין למנחה, וחסר להם בדיוק עשירי. הם ביקשו מהנהג להצטרף להשלים להם מניין, והנהג בטוב ליבו ויתר על זמן עסקים, על פרנסה, והסכים להישאר למנחה [לדבריו ראה שהאנשים רחוקים משמירת תורה ומצוות, ואם הוא לא ישלים להם מנין הם כלל לא יתפללו כלל...]

המשפחה לא הייתה לחוצה... כל אחד מארגן עוד שתייה, עוד כיבוד, וכיו"ב, ולא מתחילים להתפלל. הנהג בטוב לבו, במקום לתפוס את הרגלים וללכת, ויתר ונשאר במשך כ-20 דקות עד שהתחילו מנחה.

גם את תפילת המנחה הם התפללו במתינות, וגם על זה הוא וויתר ולא הקפיד על העיכוב.

לאחר שגמרו את תפילת מנחה, הם אמרו: מה יהיה בערבית, לא יהיה לנו מניין? אולי תישאר עימנו לערבית? עכשיו יש דברי תורה ואחר כך ערבית". גם לזה הנהג בטוב ליבו ויתר והסכים.

אחר כך התקיימה סעודה (כמובן בהכשר טוב), והנהג אמר לעצמו: הואיל וכבר נשארתי אשאר גם לסעודה. וכך עשה.

במהלך הסעודה הוסיף הנהג ואמר: הואיל ונשארתי לסעודה, אקח את הרב בהתנדבות חזרה הביתה לאשדוד, בלי לקחת ממנו כסף. בין כה אני חוזר לאשדוד. טוב עין הוא יבורך.

את ה'תשלום' על מעשיו קיבל תכף בסוף הערב, והקרן קיימת לו לעולם הבא: אחד הנוכחים שמע שהסועד הינו נהג מונית, ושאלו אם הוא יכול להסיע את אמו הלך ושוב מאשדוד למירון, כולל שהייה. נסיעה בעלות של 2000 ש"ח... ובנוסף לכך נוכח אחר הזמין אצלו נסיעה קבועה כל יום (!) משיבה בישוב סמוך.

מי שמוותר ועושה חסד - לא מפסיד!!

(הרב פנחס זרביב שליט"א)